

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий журнал

2025

Спеціальний випуск № 1 (138)

Права людини та правоохоронна діяльність
в умовах воєнного стану

Рекомендовано до друку та до поширення
через мережу Інтернет Вченою радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 7 від 30 грудня 2025 р.)

Дніпро
2025

Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ:
Науковий журнал. 2025. Спеціальний випуск № 1 (138) «Права людини та
правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану». 236 с.

Наукове видання • Засновник та видавець – Дніпровський державний університет
внутрішніх справ • Ідентифікатор медіа – R30-02605 (рішення Національної ради від
08.08.2024 № 2574) • Виходить 5-7 разів на рік • Тираж – 35 прим. • Адреса редакції: 49005,
м. Дніпро, проспект Науки, 26 • Сайт видання: visnik.dduvs.edu.ua

**Журнал включено до категорії «Б» переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук (юридичні науки)**
(додаток 4 до наказу МОН України від 28.12.2019 № 1643)

Журнал індексується в національних та міжнародних базах
(<https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/indexation>):

Електронний архів (репозитарій) Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Національний репозитарій академічних
текстів (УкрНТІ); Open Ukrainian Citation Index (OUCI); Google Scholar; CrossRef; Index Copernicus
International; ResearchBib; WorldCat; BASE; Scientific Journal Impact Factor (SJIF); Dimensions.
Журнал використовує Open Journal Systems 3.3.0.19 – програмний пакет з відкритим вихідним
кодом, який підтримує процеси менеджменту та публікації журналу

DOI: 10.32782/2078-3566

*Містить наукові статті вчених, викладачів і здобувачів університету, навчальних
закладів системи МВС та інших центральних органів виконавчої влади, працівників
правоохоронних органів. Розглянуто питання держави та права, окремих галузей
законодавства, проблеми правоохоронної діяльності та юридичної освіти, надано
інформацію про визначні події і дати наукового життя в галузі права.*

*Призначено для науковців, юристів-практиків, працівників правоохоронних органів
та всіх, хто цікавиться питаннями науки і права.*

Редакційна колегія:

д.ю.н., проф. **Олександр МОРГУНОВ**, голова (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Олександр ЮНІН** заступник голови (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Лариса НАЛИВАЙКО** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Валерій ДАРАГАН** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Андрій СОБАКАРЬ** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., ст. дослідник **Максим ПОЧТОВИЙ** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
к.ю.н., доц. **Дмитро САНАКОЄВ** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
к.ю.н., доц. **Сергій ШЕВЧЕНКО** (Дніпров. держ. ун-т внутр. справ);
д.ю.н. **Олександр ГАНЖА** (ГУНП в Дніпропетровській обл.)
д.ю.н., проф. **Ірина ГРИЦАЙ** (Дніпропетровська обласна військова адміністрація);
д.ю.н., проф. **Аріф ГУЛІЄВ** (Нац. ун-т «Одеська юридична академія», м. Київ);
д.ю.н., проф. **Олексій ДРОЗД** (Бюро економічної безпеки України, м. Київ);
д.ю.н., проф. **Василь ІЛЬКОВ** (Дніпропетровський окружний адміністративний суд);
д.ю.н., проф. **Петро МАКУШЕВ** (Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро);
д.ю.н., проф. **Віталій СЕРЬОГІН** (Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна);
д.ю.н., доц. **Андрій ФОМЕНКО** (Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка», м. Дніпро);
д.ю.н., проф. **Юрій ФРИЦЬКИЙ** (м. Київ);
д.ю.н., проф. **Сергій ШАТРАВА** (Харк. нац. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Михайло ЩЕРБАКОВСЬКИЙ** (Харк. нац. ун-т внутр. справ);
д.ю.н., проф. **Амір АЛІЄВ** (Бакинський держ. ун-т, Азербайджан);
д-р права, проф. **Пауліна БЄШ-СРОКОШ (Paulina BIEŚ-SROKOSZ)** (Ун-т Яна Длугоша, Польща);
доц. **Міндаугас БІЛУС (Mindaugas BILIUS)** (Ун-т Вітовта Великого, м. Каунас, Литва);
проф., PhD **Рафал ЛІЗУТ (Rafal LIZUT)** (Люблін. католицьк. ун-т ім. Івана-Павла II, Польща);
д.ю.н., проф. **Роберт МАКГІ (Robert McGEE)** (Держ. ун-т Фаствілл, США);
д.ю.н., проф. **Бярне МЕЛЬКЕВІК (Bjarne MELKEVIK)** (Лавальський ун-т, Канада);
доктор PhD **Єрбол ОМАРОВ** (Акад. правоохор. органів при ГПУ Республіки Казахстан);
проф. **Анжей ПЯСЕЦЬКИЙ (Andrzej PIASECKI)** (Краківськ. пед. ун-т, Польща).

ISSN 2078-3566

© ДДУВС, 2025

© Автори, 2025

З М І С Т

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Andrii Sobakar´

Administrative and legal principles of control over the circulation
of weapons by the National Police under martial law 6

Іван Богатирьов

Деякі питання щодо володіння вогнепальною зброєю
в умовах правового режиму воєнного стану в Україні 12

Галина Удренас, Султаніс Мусаєва, Олександр Угрін

Стан вуличної злочинності та її профілактика органами
Національної поліції в умовах воєнного стану в Україні 17

Микола Сопіт, Євгеній Бардін

Загальна характеристика та сутність інформаційної
діяльності складових сектора безпеки та оборони 22

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Аріф Гулієв, Карина Ліхман

Гендерна політика та безпека у суспільстві
(на прикладі Іспанії, Швеції та Франції, 2000-2020 рр.) 29

Ірина Дзюба

Перспективи функціонування територіальних громад у післявоєнний період 39

Ігор Сердюк

Відповідність законодавчої дефініції терміно-поняття
«правова прогалина» положенням сучасних теорій
прогалин у законодавстві, юридичної техніки,
а також потребам юридичної практики 44

Ольга Чепік-Трегубенко

Принцип верховенства права у діяльності центрів з надання
безоплатної правничої допомоги: проблеми теорії та практики 50

**ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Дмитро Лещенко

Особливості відповідальності за шкоду,
заподіяну із використанням штучного інтелекту 57

Ігор Магдаліна

Взаємодія органів публічної влади та закладів освіти
у забезпеченні надання освітніх послуг 62

Oleksandra Nestertsova-Sobakar´

Comparative legal principles of regulation of property rights,
other property rights and obligations in the civil law of foreign countries 71

Юлія Синиціна Методологія порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту у правозастосовній діяльності	77
---	----

Вадим Чалик До питання визначення принципів адміністративного процесу	84
---	----

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Валерій Пестков До питання захисту об'єктів критичної інфраструктури: кримінально-правовий аспект	90
--	----

Сергій Бабанін Окремі питання криміналізації та пеналізації посягань на життя та здоров'я особи, вчинених у співучасті	95
---	----

Василь Грудницький, Анна Довгопола Кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану	101
--	-----

Євген Хайнацький Методика дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань в Україні	110
--	-----

ПРАВООХОРОНА У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Ігор Пиріг, Сергій Прокопов, Максим Хаджийський Організаційно тактичні особливості проведення допиту підозрюваного під час розслідування сутенерства	116
---	-----

Viktor Pletenets Investigation of trafficking in persons in armed conflicts: status and directions for solving the problem	123
---	-----

Hanna Bidniak Criminal challenges in combating illegal drug trafficking	129
---	-----

Олександр Кривопис Окремі аспекти використання спеціальних знань в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною	135
---	-----

Наталія Братішко Використання штучного інтелекту в діяльності судових експертів: загроза чи перспектива?	142
---	-----

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ, ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО
СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр Ганжа Стан наукової розробленості проблем взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування	149
---	-----

Володимир Єфімов

Особливості оперативного-розшукової характеристики економічних злочинів, що вчиняються в агропромисловому комплексі України 156

Олексій Крижановський, Ілля Кисельов

Муніципальні облигації як інструмент фінансової автономії місцевого самоврядування: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та окремих країн ЄС 162

Марія Туріянська, Людмила Коренюк

Інноваційно-інвестиційні стратегії цифрової трансформації регіонів 172

**ПСИХОЛОГО-ОСВІТНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ
ФОРМУВАННЯ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ**

Галина Охромій, Анастасія Білан

Когнітивні та емоційні складові професійного вигорання представників юридичних професій 178

Сергій Цигульський, Олександра Шевчук

Адміністративно-правові засади підготовки майбутніх фахівців правоохоронної діяльності до використання безпілотних літальних апаратів 184

Олександр Журавель

Межі застосування фізичної сили поліцейськими щодо окремих категорій осіб 190

Olena Mozharovska

Artificial intelligence in the modern education system 195

ТРИБУНА АСПИРАНТА

Аліна Віткалова

Кримінально-правова характеристика добровільності вчинення колабораційної діяльності як елементу доказування на стадії досудового розслідування 201

Юрій Гаркуша

Окремі аспекти кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану 206

Dmytro Manichev

Current aspects of detecting and removing forged documents under martial law 213

Тетяна Трикоза

Актуальні аспекти реалізації положень законодавства у сфері фінансового моніторингу 219

Катерина Штефан

Поняття зброї, озброєння та бойових припасів у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України 223

Довідка про авторів 230

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 342.951:351.82

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-1

Andrii SOBAKAR®

Doctor of Law, Professor
(Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine)

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF CONTROL OVER THE CIRCULATION OF WEAPONS BY THE NATIONAL POLICE UNDER MARTIAL LAW

Андрій Собакарь. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ЗБРОЇ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. У статті здійснено комплексний аналіз адміністративно-правових засад контролю за обігом зброї, що реалізується Національною поліцією України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Обґрунтовано, що повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила суттєву трансформацію механізмів державного контролю у сфері обігу вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, що потребує переосмислення їх теоретичних і практичних засад. Визначено, що адміністративно-правовий контроль за обігом зброї є системоутворюючим елементом забезпечення публічної безпеки та національної безпеки, який поєднує дозвільну, наглядову та превентивну діяльність органів Національної поліції.

Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання обігу зброї в Україні, зокрема положення законодавства про правовий режим воєнного стану, відомчі нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України, а також роль Єдиного реєстру зброї як інструменту цифровізації адміністративного контролю. Особливу увагу приділено повноваженням Національної поліції у сфері здійснення дозвільної системи, перевірки умов зберігання зброї, застосування заходів адміністративного примусу та інтеграції контролю за обігом зброї з превентивною діяльністю в умовах воєнного стану.

У статті виявлено основні проблеми реалізації адміністративно-правового контролю, зокрема зростання незаконного обігу зброї внаслідок її витоку із зони бойових дій, неузгодженість нормативно-правового регулювання, обмеженість ресурсів правоохоронних органів та підвищені ризики для безпеки поліцейських. Обґрунтовано необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів контролю за обігом зброї, посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці, а також вироблення науково обґрунтованих рекомендацій для забезпечення ефективного контролю в післявоєнний період.

Ключові слова: адміністративно-правовий контроль; обіг зброї; Національна поліція України; воєнний стан; дозвільна система; превентивна діяльність; незаконний обіг зброї; публічна безпека; Єдиний реєстр зброї.

Problem statement. In the modern world, where geopolitical conflicts often escalate into armed confrontations, control over the circulation of weapons is gaining strategic importance for ensuring national security and public order. This problem is especially acute in states experiencing martial law, when mass access of the civilian population to firearms becomes an integral part of the defense strategy. At the same time, the lack of clear administrative and legal mechanisms for regulation can lead to an increase in illegal circulation, abuses and threats to society, which requires a balance between expanding the rights to own weapons and strengthening state supervision. In Ukraine, since the introduction of martial law in February 2022, the situation with the circulation of weapons has changed dramatically, becoming one of

© А. Собакарь, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7618-0031>

andrii.sobakar@dpuvs.edu.ua

the key elements of ensuring the country's national security and defense. The National Police, as the main executive body in the field of maintaining public security and order, received expanded powers to issue permits, register, store and use weapons, which allowed for the prompt arming of civilians to repel armed aggression. However, rapid legislative changes due to emergency conditions revealed a number of gaps, including the imperfection of administrative legislation in this area, insufficient control over captured weapons and the risks of corruption in the licensing system, which threatens the stability of law and order and the effectiveness of defense efforts.

Systematizing the experience gained during a full-scale invasion is a necessary condition for preventing potential threats in the post-war period, which makes the study of the administrative and legal principles of control over the circulation of weapons by the National Police under martial law particularly relevant. Without a deep analysis of these principles, it is impossible to ensure transparency of procedures, protection of citizens' rights and integration of international standards, such as the European directives on arms control.

Analysis of recent research and publications. The current state of scientific research in the field of administrative and legal regulation and control over the circulation of weapons indicates the growing attention of scientists to the problems of ensuring public safety in martial law. Scientific works substantiate the issues of the legal nature of the circulation of firearms, the powers of the National Police, the features of the licensing system and preventive activities in this area. A significant contribution to the study of this issue was made by such scientists as O. Bashtova, R. Myronyuk, S. Didenko, O. Serikov, T. Shumeyko, K. Bugaychuk and others. At the same time, the existing scientific developments are mainly focused on general aspects of control over the circulation of weapons or the study of its individual elements, which necessitates the need for further comprehensive analysis of the administrative and legal principles of exercising such control precisely in martial law and the development of practically oriented approaches to their improvement.

Therefore, **the purpose of the article** is to determine the role of the National Police of Ukraine in preventing and combating offenses in the field of firearms trafficking and to analyze the main tools it uses in this activity.

Presentation of the main material. Administrative and legal control over the circulation of weapons occupies a central place in the system of state administration in the field of ensuring public security and law and order. Its functional purpose is to regulate relations related to the manufacture, acquisition, storage, transportation and use of firearms, ammunition and explosives, as well as to prevent their illegal distribution and use. Under normal conditions, such control performs mainly a preventive and regulatory function, however, during the period of special legal regimes, its importance increases significantly.

The introduction of the legal regime of martial law entails the transformation of the theoretical and practical principles of administrative and legal control over the circulation of weapons. Martial law, introduced by Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 of February 24, 2022, provides for the application of a set of emergency measures aimed at ensuring national security and the defense capability of the state, including by strengthening restrictions on the circulation of weapons [7]. Under such conditions, the control activities of public authorities acquire an enhanced character and are focused not only on compliance with the formal rules of the licensing system, but also on neutralizing increased security threats.

Scientific studies emphasize that during martial law, control over the circulation of firearms by the National Police is aimed primarily at preventing their use for illegal purposes, in particular for committing terrorist acts, sabotage or other actions that pose a threat to public safety and law and order. Thus, R. Myronyuk emphasizes that the strengthening of the control powers of the police in wartime is an objective response of the state to the increase in the risks of uncontrolled spread of weapons among the civilian population [6, pp. 15-16]. A similar position is expressed by K. Bugaychuk, who, analyzing the criminogenic situation in the field of illegal arms trafficking, notes its significant complication in conditions of military operations, which is confirmed by the statistics of the seizure of thousands of illegal weapons and ammunition every year [3, pp. 270-282].

The regulatory and legal regulation of arms trafficking in Ukraine is formed on the basis of a complex of legislative and by-laws, which are adapted in accordance with the requirements of martial law. The basic act in this area is the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", which gives the state the right to introduce temporary restrictions on the possession, use and disposal of weapons by civilians in the interests of national security [10]. In this context,

legislative initiatives aimed at streamlining the legal status of civilian firearms are also of particular importance, in particular the draft Law of Ukraine “On the Right to Civilian Firearms”, adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine as a basis, which provides for strengthening the legal regime and more clearly defining the limits of permissible circulation of weapons [6, p. 15].

During the period of the legal regime of martial law, the National Police of Ukraine exercises control over the circulation of weapons on the basis of special subordinate regulatory legal acts, the central place among which is occupied by the Instruction on the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cold weapons, approved by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated August 21, 1998 No. 622 [9]. The specified act defines the procedural principles of the permitting and control activities of the police in the field of weapons circulation, establishing requirements for subjects of possession, use and storage of weapons, as well as mechanisms for responding to violations of the established rules.

At the same time, a feature of the modern regulatory model of control over the circulation of weapons is the gradual introduction of digital tools of administrative control, the key of which is the Unified Register of Weapons. Its creation and operation are provided for by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 8, 2020 No. 573, which establishes the legal principles of automated accounting, storage and processing of information on the legal circulation of weapons in Ukraine [5, pp. 15–20]. The specified register provides systematic monitoring of the movement of weapons, increases the transparency of permitting procedures and creates conditions for the prompt exchange of information between authorized entities.

In the implementation of the specified administrative and legal control mechanisms, the National Police of Ukraine plays a decisive role as a key subject of public administration in the field of weapons circulation. It is the police that is entrusted with the authority to combine preventive activities, permitting procedures and the application of administrative coercion measures in the event of violations of the established procedure for the circulation of weapons. According to Article 23 of the Law of Ukraine “On the National Police”, the competence of the police includes the implementation of the permitting system, the issuance of permits for the acquisition, storage and carrying of weapons, as well as conducting inspections of compliance with the conditions for their storage by individuals and legal entities [8].

Under martial law, these powers are also implemented in an expanded organizational and legal format, which is due to the increased level of security threats. As A. Bashtova emphasizes, control over the circulation of weapons in the activities of the National Police units during this period is integrated with other areas of preventive activity, in particular measures to ensure compliance with the curfew, patrolling territories and checking persons and vehicles [1, pp. 50–60]. Such integration leads to the transformation of control over the circulation of weapons from a highly specialized permitting function into a complex administrative and legal instrument for ensuring public safety.

The scientific literature also substantiates the fact that administrative and legal control over the circulation of weapons is a multi-level phenomenon that combines elements of permitting activities, administrative supervision and the implementation of jurisdictional powers of public authorities. In particular, O. Serikov emphasizes that control over the circulation of non-military firearms should be considered as an independent object of administrative and legal research, since it has a specific subject of regulation, a special range of subjects and an increased level of public danger in case of violation of the established rules. The control activities of the National Police in this area are implemented by specialized units and are formalized in the form of individual administrative acts, which indicates its procedural nature [11]. In turn, O. Bashtova emphasizes that the control activities of the National Police in the area of circulation of civilian firearms are a component of the administrative and legal mechanism of the functioning of the police as the central executive body in the field of public security. Moreover, control in this area is not limited to checking compliance with formal requirements, but includes an assessment of the legality of the behavior of weapon owners, the conditions of its storage, technical condition and intended use. This approach is especially relevant in conditions of martial law, when the risks of illegal use of weapons increase significantly [2].

In conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the administrative and legal principles of control over the circulation of weapons have undergone significant transformations. As noted by D. Kaznacheev and D. Bodyrev, the legalization of the participation of civilians in the defense of Ukraine with the use of firearms was of an

extraordinary, forced nature and was aimed at ensuring the defense capability of the state. At the same time, scientists point to the problem of the gap between the normatively defined procedure for issuing weapons and the real practice of the first months of martial law, which objectively complicated the implementation of proper administrative control by the National Police [4].

From the standpoint of administrative law, it is advisable to consider control over the circulation of weapons as a component of the preventive activities of the National Police of Ukraine, aimed at preventing offenses and minimizing security risks in society. R. Myronyuk justifies that under the legal regime of martial law, the preventive function of the police acquires a complex character, and the control powers over the circulation of weapons are implemented in close connection with other measures of administrative coercion and supervision, in particular, checks on compliance with the curfew, conducting surface checks of persons and vehicles, as well as control over the legality of storing and carrying firearms. These measures are not only reactive, but primarily preventive in nature, since they are aimed at the early detection of potential threats to public safety associated with the illegal or unscrupulous use of weapons by civilians in conditions of increased crime. R. Myronyuk also emphasizes that it is during martial law that the traditional distinction between the control and preventive powers of the police loses clarity, since ensuring public order and the state's defense capability requires the use of integrated administrative and legal instruments. In addition, the researcher emphasizes that control over the circulation of weapons within the framework of preventive police activities should be carried out taking into account the principle of proportionality of interference with human rights and freedoms, which is especially relevant in the context of temporary restrictions on certain constitutional rights in connection with martial law. In this context, control measures to verify the legality of possession, transportation and storage of weapons are considered not as an end in themselves, but as a means of ensuring a balance between the interests of national security and the need to comply with the legal guarantees of citizens [6].

In this context, administrative and legal control is reasonably considered as the primary and system-forming link in the mechanism for combating the illicit trafficking of weapons in Ukraine. It is through the tools of administrative supervision, the permit system and the preventive activities of the National Police that conditions are created for the timely detection, localization and minimization of risks associated with the uncontrolled spread of firearms, ammunition and explosives. At the same time, the full-scale armed aggression of the Russian Federation has significantly complicated the implementation of these functions, causing a sharp increase in the volume of illicit trafficking of weapons. One of the key problems is the leakage of firearms from the combat zone, which has become systemic after 2022. A significant number of weapons have entered the civilian environment as trophies, lost or temporarily transferred for defense needs, which significantly complicates the implementation of state control and creates the prerequisites for its further illicit spread. Under such conditions, the issue of the effectiveness of the application of criminal and administrative legal response measures is relevant, in particular in terms of bringing guilty persons to justice for illegal handling of weapons in accordance with Article 263 of the Criminal Code of Ukraine. Uncontrolled circulation of weapons in conditions of martial law creates real threats to national security, contributing to an increase in the level of violent crime and an increase in the risks of terrorist and sabotage manifestations. At the same time, armed aggression against Ukraine has objectively affected the state's ability to exercise effective control in this area. This is manifested, in particular, in the difficulties of promptly detecting and properly investigating the facts of illegal trafficking of weapons, as well as in the increased risks to the personal safety of National Police officers while performing their official tasks in areas close to the combat zone or in de-occupied territories. These circumstances reduce the effectiveness of control measures and require the adaptation of administrative and legal mechanisms to the conditions of war.

Another significant problem remains the inconsistency of the regulatory framework in the field of weapons circulation, which leads to gaps in the mechanisms for their declaration and registration. In particular, despite the introduction of legislative provisions on the declaration of firearms, which allow citizens to temporarily store captured weapons during martial law with the obligation to subsequently surrender them after its termination, the lack of effective tools for constant monitoring contributes to the leakage of such weapons into the illegal market. An additional complicating factor is the limited material, technical and human resources of the National Police, which negatively affects the possibilities of stabilizing the situation in the field of illegal weapons circulation.

Summarizing the above, it should be stated that overcoming these problems requires a comprehensive approach that combines the improvement of national administrative and legal

control mechanisms with the activation of international cooperation. In this context, Ukraine's cooperation with international organizations and institutions, in particular the OSCE and the European Union, in the field of combating the illicit trafficking of weapons, ammunition and explosives is of particular importance. Despite the significant efforts made by the state in wartime conditions, the effectiveness of such cooperation largely depends on the ability of the national administrative control system to adapt to new security challenges and ensure the stability of law and order in the post-war period.

Conclusion. Thus, to overcome the identified problems, it is recommended to implement comprehensive measures aimed at improving the regulatory framework for the control activities of the National Police, namely: first, improving the procedures for declaring firearms, including the mandatory surrender of captured weapons after the end of martial law, with an outline of the terms and mechanisms for controlling their storage; second, strengthening joint measures to combat illegal trafficking, including improving the legal framework for not being held liable for storing weapons without a permit subject to declaration, as well as developing recommendations for identifying and investigating cases of illegal trafficking under martial law; third, implementing scientific and practical recommendations on the forms and methods of controlling the circulation of firearms by civilians under martial law, as well as conducting expert discussions to assess the experience of declaration and expected results.

Список використаних джерел

1. Баштова А. І. Адміністративно-правові засади протидії незаконному обігу зброї : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2025. 194 с.
2. Баштова О. Г. Контрольна діяльність національної поліції України в питанні забезпечення обігу цивільної вогнепальної зброї. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 1. С. 69–72. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/12.pdf>.
3. Бугайчук К. Л. Актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 270–282.
4. Казначєєв Д. Г., Бодирєв Д. А. Аналіз деяких проблемних питань легалізації обігу зброїв умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1 (4). С. 181–185. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/166>.
5. Контроль за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану та післявоєнний період: наук.-практ. рекомендації / Кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2023. 56 с.
6. Миронюк Р. Контроль поліції за обігом вогнепальної зброї в період воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. кругл. столу (м. Дніпро, 3 черв. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 15–19.
7. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
9. Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин та вибухових матеріалів : Інструкція, затв. наказом МВС України від 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
11. Сериков О. А. Контроль за обігом вогнепальної зброї невійськового призначення як об'єкт адміністративно-правових досліджень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 630–634. URL: http://lsey.org.ua/5_2024/159.pdf.

References

1. Bashtova, A. I. (2025) *Administrativno-pravovi zasady protydyii nezakonomu obihu zbroi* [Administrative and legal principles of combating the illicit trafficking of weapons] : dys. ... d-ra filos. : 081 Pravo / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv. 194 p. [in Ukr.].
2. Bashtova, O. H. (2023) *Kontrolna diialnist natsionalnoi politsii ukrainy v pytanni zabezpechennia obihu tsyvilnoi vohnepalnoi zbroi* [Control activities of the National Police of Ukraine in the issue of ensuring the circulation of civilian firearms]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Iss. 1, pp. 69–72. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/12.pdf>. [in Ukr.].
3. Buhaichuk, K. L. (2024) *Aktualni pytannia normatyvnoho rehuliuвання protydyii nezakonomu obihu zbroi v Ukraini* [Current issues of regulatory regulation of combating the illicit trafficking of weapons in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*.

№ 1, pp. 270–282. [in Ukr.].

4. Kaznacheiev, D. H., Bodyriev, D. A. (2024) Analiz deiakyykh problemnykh pytan lehalizatsii obihu zbroiv umovakh voiennoho stanu [Analysis of some problematic issues of legalization of weapons circulation in conditions of martial law]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1 (4), pp. 181–185. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/166>. [in Ukr.].

5. Kontrol za obihom vohnepalnoi zbroi v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennyi period [Control over the circulation of firearms in conditions of martial law and the post-war period] : nauk.-prakt. Rekomendatsii / Kol. avt. Dnipro : DDUVS, 2023. 56 p. [in Ukr.].

6. Myroniuk, R. (2022) Kontrol politsii za obihom vohnepalnoi zbroi v period voiennoho stanu [Police control over the circulation of firearms in the period of martial law]. *Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia funktsionuvannia pidrozdiliv preventyvnoi diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu : materialy Vseukr. kruhl. stolu* (m. Dnipro, 3 cherv. 2022 r.). Dnipro : DDUVS, pp. 15–19. [in Ukr.].

7. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» [On approval of the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine»] : Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>. [in Ukr.].

8. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 40–41. Art. 379. [in Ukr.].

9. Pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analohichnymy za svojimi vlastyvoistamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn ta vybukhovykh materialiv [On the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cold weapons, domestically produced devices for shooting cartridges equipped with rubber or similar in their properties projectiles of non-lethal action, and cartridges for them, as well as ammunition for weapons, main parts and explosive materials] : Instruktsiia, zatverdzhena nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>. [in Ukr.].

10. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law] : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. [in Ukr.].

11. Serykov, O. A. (2024) Kontrol za obihom vohnepalnoi zbroi neviiskovoho pryznachennia yak objekt administratyvno-pravovykh doslidzhen [Control over the circulation of non-military firearms as an object of administrative and legal research]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 5, pp. 630–634. URL: http://lsej.org.ua/5_2024/159.pdf. [in Ukr.].

ABSTRACT

The article provides a comprehensive analysis of the administrative and legal foundations of arms circulation control exercised by the National Police of Ukraine under the legal regime of martial law. It substantiates that the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has caused a profound transformation of state control mechanisms in the field of firearms, ammunition, and explosive materials circulation, which necessitates a reassessment of their theoretical and practical principles. The study determines that administrative and legal control over arms circulation constitutes a system-forming element of ensuring public safety and national security, combining permissive, supervisory, and preventive activities of the National Police.

The author analyzes the current regulatory framework governing arms circulation in Ukraine, including legislation on the legal regime of martial law, subordinate normative acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, as well as the role of the Unified Weapons Register as a key instrument of digitalization of administrative control. Particular attention is paid to the powers of the National Police in implementing the permit system, inspecting compliance with firearms storage requirements, applying administrative coercive measures, and integrating arms control with preventive policing activities under martial law.

The article identifies the main problems affecting the effectiveness of administrative and legal control, including the increase in illegal arms trafficking due to the leakage of weapons from combat zones, inconsistencies in regulatory provisions, limited material and human resources of law enforcement agencies, and heightened risks to the personal safety of police officers. The author substantiates the need to improve administrative and legal mechanisms for arms circulation control, strengthen interagency and international cooperation, and develop scientifically grounded recommendations aimed at ensuring effective control both during martial law and in the post-war period.

Key words: *administrative and legal control; arms trafficking; National Police of Ukraine; martial law; permit system; preventive activities; illegal arms trafficking; public safety; Unified Arms Register.*

Надійшла до редакції: 19.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 26.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 351.753

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-2

Іван БОГАТИРЬОВ©

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті зазначено, що саме умови воєнного стану в Україні створюють проблемні питання щодо володіння вогнепальною зброєю, зокрема, щодо обмежень на володіння та відповідальності за її застосування. Хоча законодавство для цивільних не передбачає повної заборони, існують обмеження на володіння зброєю під час воєнного стану, які посилюються у випадку, якщо власник не має належних дозволів. Виокремлено детермінанти бажання людей вільно володіти вогнепальною зброєю: російсько-українська війна, яка має свій початок з 2014 року; криміналізація суспільства, де кількісні і якісні показники вчинення кримінальних правопорушень збільшилися у декілька разів; знаходження у населення країни зброї, яка була роздана на початку військової спеціальної операції держави-агресора РФ; незахищеність людини на вулиці, в громадських місцях від злочинного середовища, конфлікти, суперечки та сварки між людьми, вчинення військовими кримінальних правопорушень у громадських місцях та у сфері сімейних відносин. Доведено, що кількість людей, які бажають вільно володіти вогнепальною зброєю, різко зросла, це пояснюється бажанням захистити свою власність, відчуття себе у безпеці. Зроблено висновок про те, що саме війна створила передумови прийняття Верховною Радою України Закону «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Найактуальнішим в цьому Законі є те, що застосування цивільним населенням зброї в умовах війни прирівнюється до застосування її військовослужбовцями під час виконання службових обов'язків, під час відсічі ворога, а тому вони звільняються від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: володіння, зброя, безпека, військовослужбовець, кримінальне правопорушення, війна, насильство, сім'я, безпека, запобігання, Національна поліція, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що серед українських учених поживилася наукова дискусія щодо володіння вогнепальною зброєю в умовах воєнного стану. Вважаємо, що і після завершення війни ця проблема буде актуальною. Додатковим аргументом актуалізації досліджуваної проблематики є вчинення кримінальних правопорушень із використанням вогнепальної зброї, що збільшило кількісні і якісні показники криміналізації суспільства, створило безпрецедентні виклики для правоохоронної та судової системи.

Звичайно, в умовах воєнного стану перед правоохоронними органами (прокуратура, Національна поліція, Служба безпеки, Державне бюро розслідування) постало питання щодо розслідування та документування великої кількості воєнних злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ на території України. Всі вони фіксуються саме з допомогою сучасних цифрових технологій.

Серед проблемних питань щодо володіння вогнепальною зброєю варто виокремити: нелегальне придбання та зберігання вогнепальної зброї; неправильне її застосування як військовослужбовцями, так і мирним населенням; необхідність суворого дотримання правил безпеки під час поводження зі зброєю; застосування відповідальності за незаконне її використання тощо.

Звичайно, війна в Україні внесла свої корективи у правила володіння вогнепальною зброєю. Більше того, вона створила передумову більш виваженого

© І. Богатир'ов, 2025

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0003-4001-7256>

vanbogatyrov@gmail.com

відношення до законного володіння вогнепальною зброєю населенням країни. Отже, для отримання відповідного дозволу на володіння вогнепальною зброєю особа повинна звернутися до Національної поліції, яка здійснить перевірку дотримання вікових (21+ для гладкоствольної, 30+ для короткоствольної) вимог щодо відсутності судимості та забезпечить проходження курсу підготовки.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Проблемним питанням щодо володіння вогнепальною зброєю в умовах правового режиму воєнного стану в Україні присвячені праці українських учених, серед яких: О. Гумін, Д. Казначеев, Д. Бодирев, О. Лопачева, Ю. Волков, В. Поливаний, А. Москальцев, М. Гуцуляк, І. І. Равлюк та інші.

Метою статті є аналіз сучасних проблемних питань щодо володіння вогнепальною зброєю в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, оцінка ефективності існуючих правових конструкцій щодо володіння вогнепальною зброєю та надання власних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Саме російсько-українська війна 2022 року показала необхідність кожному громадянину України володіти вогнепальною зброєю з метою персональної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану. І сьогодні у наукових колах, загалом у суспільстві, дана проблема набуває особливого значення і стає ключовою при обговоренні особистої безпеки людини.

І це не дивно. Адже у той час, коли кобїт російського військовослужбовця топче нашу землю, мирне населення країни постійно перебуває у психологічному стресі від бомб і ракет ворога, країна перебуває у небезпеці, у кожного із нас постає питання, як убезпечити себе, своїх рідних від злочинного посягання на права і свободи та власність в умовах правового режиму воєнного стану [1, с. 47].

Більше того, деокупація і окупація частини територій України агресором показала нелюдські відносини до мирного населення та військовослужбовців Збройних сил України. І якщо військовослужбовці можуть себе захистити, тому що володіють зброєю, то мирне населення, на жаль, такої можливості не має. Є думка, що наявність вогнепальної зброї у людей могло б уберегти комусь життя.

Отже, дискусія щодо володіння вогнепальною зброєю мирним населенням триває не один рік. А оскільки російсько-українська війна триває більше трьох років, безпекові виклики вимагають створити у державі належну особисту правову безпеку в умовах режиму воєнного стану.

Чому саме особисто правову безпеку? Це коли кожен громадянин України буде вільно ходити по громадських місцях з пістолетом, і йому за це нічого не буде. Оскільки Закон має надати йому право носити вогнепальну зброю.

З метою визначення актуальності проблеми ми провели опитування серед населення країни (працівників правоохоронних органів, здобувачів освіти, професорсько-викладацького складу, людей похилого віку, лікарів, водіїв громадського транспорту, пенсіонерів) щодо вільного володіння вогнепальною зброєю.

В опитуванні взяли участь 1200 респондентів з семи регіонів України (Дніпропетровська, Полтавська, Тернопільська, Івано-Франківська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька області). Опитування проводилося ученими наукової школи «Інтелект» у 2023-2025 р.р. На запитання «Чи готові Ви отримати дозвіл на володіння вогнепальною зброєю?» – 88 % опитаних відповіли ствердно. На запитання щодо бажання вільно володіти зброєю респонденти відповіли наступним чином: 1) для захисту своєї власності – 66 %; 2) відчувати себе у безпеці – 22 %; 3) для власних потреб – 12 %. На запитання «Чи готові Ви до сприйняття вільного носіння пістолета в громадських місцях?» – респонденти відповіли так – 25 %; ні – 65 %; а 10 % висловили бажання, щоб зброя зберігалася вдома.

Ми вважаємо, що причинами бажання людей вільно володіти вогнепальною зброєю є: російсько-українська війна, яка розпочалася 2014 року; криміналізація суспільства, де кількісні і якісні показники вчинення кримінальних правопорушень збільшилися у декілька разів; знаходження у населення країни зброї, яка була роздана на початку військової спеціальної операції держави-агресора; беззахисність людини на вулиці, в громадських місцях від злочинного середовища, конфлікти і суперечки між людьми, вчинення військових кримінальних правопорушень, латентна злочинність як сукупність невиявлених злочинів і невключення їх до статистичної звітності тощо.

Все це свідчить про необхідність наукового супроводу дослідження проблеми

вільно володіти вогнепальною зброєю. Варто наголосити, що серед українських учених існує думка про те, що впровадження в український соціум лібералізації вільного володіння зброєю сприятиме підвищенню безпеки у суспільстві.

Ми поки що з обережністю відносимось до такої думки, оскільки вільне володіння зброєю може мати і негативні наслідки, особливо її прояви є найбільш небезпечними у громадських місцях та у сфері сімейних відносин. Коли конфлікт або сутичка закінчується вчиненням кримінального правопорушення.

Варто також пам'ятати, що після нашої перемоги багато військовослужбовців Збройних сил України будуть повертатися додому з посттравматичним синдромом, психологічною та фізичною втомою, а тому для них вільне володіння зброєю може бути початком вирішення конфліктів на роботі, в родині, у громадських місцях.

Звісно, ми підтримуємо позицію українського вченого-кримінолога О. Литвинова, який переконаний в тому, що завдання держави – забезпечити соціальні умови і правові правила співіснування, гармонізувати суспільні відносини, усуваючи соціальні суперечності та зміцнюючи солідарність суспільства. Від невирішення цього завдання, зауважує дослідник, важко очікувати підвищення соціальної активності населення у протидії та запобіганні злочинності [4, с. 1].

Варто також зазначити, що у зв'язку з російсько-українською війною серед опитаних нами респондентів з'явилася певна тривога щодо використання вогнепальної зброї військовослужбовцями Збройних сил України. Так, у зверненнях жертв домашнього насильства потерпілі стали частіше згадувати, що у чоловіка/партнера/брата/батька є доступ до зброї, або він може легко її отримати, або він може і готовий застосувати зброю проти когось.

У контексті викладеного варто погодитися з українським ученим В. Стреляним про те, що «загальне напруження життєвих сил військовослужбовця та інтенсивність роботи в рази вища за інтенсивність праці працівників за трудовим договором. Вихідні дні у військовослужбовців відсутні. Відпустки надаються за спеціальною процедурою і за умови наявності 70 відсотків особового складу, а враховуючи некомплектність підрозділів військовослужбовцями, такі відпустки вони можуть не отримувати роками» [8, с. 3].

Все це негативно впливає на фізичний і психологічний стан військовослужбовців Збройних сил України. Більше того, мобілізація, участь у війні без відпочинку штучно створює психологічну втому, а тому повернення його додому в період війни чи після її закінчення може боляче вплинути на його здоров'я. До речі, за нашим дослідженням, у 2022 році серед всіх виїздів на виклики, що стосувалися домашнього насильства, було всього кілька випадків, коли кривдник був військовослужбовцем, а в 2024 році – це вже майже кожен третій випадок.

На жаль, статистика у цьому контексті також може змінюватися. Але суб'єктивно кількість звернень від жертв (їх кривдники мають/мали відношення до армії, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України тощо) значно зросла, так само як і загрози від цивільних осіб застосувати проти своїх жертв зброю зараз чи в майбутньому [2, с. 123].

До речі, у різних західних країнах громадяни носять вільно вогнепальну зброю. Так, у Ізраїлі менш як 2% населення має дозвіл на вогнепальну зброю, а у США – 30% є власниками зброї. За даними звіту Національної поліції, у 2021 році в Україні з незаконного обігу вилучено майже 1,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, 88,4 тис. набоїв, а також 2,2 тис. гранат, мін та боєприпасів.

Це те, що вилучили, а скільки ще залишилося. Звичайно, щорічно в умовах війни правоохоронні органи вилучають у населення країни вогнепальну зброю, гранати, гранатомети, вибухові речовини боєприпаси та набої. Так, тільки за 2023 рік, за даними Міністерства внутрішніх справ, з незаконного обігу вилучено понад 5 тис. одиниць вогнепальної зброї, 17,8 тис. гранат, 921 гранатомет, майже 3 тонни вибухових речовин та 2 млн боєприпасів та набоїв. Минулого року було виявлено 117 «схронів» зі зброєю та боєприпасами» [3].

Тому можемо стверджувати про велику латентність незаконного обігу зброї. Нам всім варто усвідомити, що вогнепальна зброя може бути видана у володіння громадянину для захисту, а не нападу. Згадаймо 90-і роки, коли організована злочинність використовувала для вчинення суспільно-небезпечних протиправних діянь вогнепальну зброю, а люди не могли дати їм відсічі, персонально захистити себе, тому що офіційно не володіли вогнепальною зброєю.

Оскільки зараз в Україні правовий режим воєнного стану, громадяни мають довести, що їм потрібна зброя для персонального захисту – як на роботі, так і за місцем проживання. Такий підхід в Україні може забезпечити тих громадян, які знаходяться під найбільшою загрозою сьогодні. Тож право володіти вогнепальною зброєю в умовах правового режиму воєнного стану є вкрай необхідною прерогативою особистої правової безпеки людини.

До речі, перед війною Міністерство внутрішніх справ України провело опитування серед населення у мобільному додатку "Дія" щодо обігу вогнепальної зброї. За результатами цього опитування, вільне володіння зброєю з метою особистого захисту підтримують 58,75 % українців. Тих, хто утримується, або не бажають мати у володінні зброю або переживають, що зброя у незаконслухняного громадянина може стати не на користь суспільству, – менше.

З такою думкою також варто погодитися. Але якщо всі умови отримання такого права будуть дотримані, а усі довідки будуть належним чином оформлені, без хабарів і друзів, це допоможе країні забезпечити безпеку своїх громадян хоча б на рівні самозахисту.

Варто також не забувати, що придбання, зберігання, носіння та перевезення вогнепальної зброї має здійснюватися чітко відповідно до норм права. В іншому випадку володіння такою зброєю може нанести чимало шкоди, в тому числі і вчинення кримінального правопорушення.

Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ від 01.03.2022 №170 "Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану" [7] передбачено порядок отримання дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час режиму воєнного стану, а також придбання, перереєстрація та обмеження в праві на придбання, зберігання і носіння зброї громадянами України. Тобто в Україні уже відпрацьований механізм видачі громадянам зброї.

З березня 2022 р. прийнято Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» № 2114-IX, який набрав чинності 7 березня 2022 р. [5] (далі – Закон). І хоча цей Закон надає право цивільним особам на застосування вогнепальної зброї, яке здійснюється аналогічно до застосування зброї військовослужбовцями під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Водночас цей Закон забороняє вільно носити зброю з метою персональної безпеки в умовах режиму воєнного стану. Більше того, після скасування цього режиму протягом 10 днів цивільні особи зобов'язані здати отриману ними вогнепальну зброю і невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України.

Варто також звернути увагу і на наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 березня 2022 року № 175, яким був затверджений Порядок отримання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав) [6], де передбачено, що отримання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї здійснюється в порядку та згідно з вимогами, встановленими Міністерством внутрішніх справ України.

Висновки. Узагальнення вищевикладеного сегменту матеріалу дозволило зробити висновок, що проблема володіння вогнепальною зброєю громадянами України для вітчизняної кримінально-правової науки не нова, але вона особливо загострилася в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. А тому потребує нового осмислення і прийняття правильного рішення.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Російсько-українська війна: погляд кримінолога. моног. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АДЕФ Україна», 2023. 244 с.
2. Богатирьов І. Г., Бурак К. М. Життєві історії подолання домашнього насильства в Україні : монограф. Київ : ВД «Дакор», 2025. 258 с.
3. Клименко І. Попри війну, безпекова ситуація в державі утримується на належному рівні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ihor-klymenko-popry-viinu-bezpekova-sytuatsiia-v-derzhavni-utrymuisia-na-naleznomu-rivni>.
4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2010. 41 с.
5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>.
6. Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї

цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав : наказ МВС України від 07.03.2022 № 175. URL: <https://document.vobu.ua/doc/10466>.

7. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану : наказ МВС України від 01.03.2022 № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text>.

8. Стреляний В. І. Правові засади обчислення вислуги років для військовослужбовців в умовах воєнного стану. Юридична Україна. 2025. № 1 (265). С. 51–54. DOI: 10.37749/2308-9639-2025-1(265)-7.

References

1. Bogatyrov, I. G. (2023) Rosiisko-ukrainska viina: pohliad kryminoloha [The Russian-Ukrainian War: A Criminologist's View]. Kyiv : ADEF Ukraina. 244 p. [in Ukr.].

2. Bogatyrov, I. G., Buriak, K. M. (2025) Zhyttievi istorii podolannia domashnoho nasylstva v Ukraini [Life Stories of Overcoming Domestic Violence in Ukraine] : monohraf. Kyiv : Dakor. 258 p. [in Ukr.].

3. Klymenko I. Popry viinu, bezpekova sytuatsiia v derzhavi utrymuietsia na nalezhnomu rivni [Despite the War, the Security Situation in the State Remains at an Appropriate Level]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ihor-klymenko-popry-viinu-bezpekova-sytuatsiia-v-derzhavi-utrymuietsia-na-nalezhnomu-rivni>. [in Ukr.].

4. Lytvynov, O. M. (2000) Sotsialno-pravovyi mekhanizm protydyi zlochynnosti v Ukraini (teoretychni ta praktychni zasady) [Socio-legal Mechanism of Counteracting Crime in Ukraine (Theoretical and Practical Principles)] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.08. Kharkiv. 39 p. [in Ukr.].

5. Pro zabezpechennia uchasti tsyvilnykh osib u zakhysti Ukrainy [On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 03 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>. [in Ukr.].

6. Pro zatverdzhennia Poriadku otrymannia vohnepalnoi zbroi i boieprypasiv do nei tsyvilnymy osobamy, yaki berut uchast u vidsichi ta strymuvanni zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii ta/abo inshykh derzhav [On approval of the Procedure for obtaining firearms and ammunition for them by civilians participating in repelling and deterring armed aggression of the Russian Federation and/or other states] : nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 07 bereznia 2022 r. № 175. URL: <https://document.vobu.ua/doc/10466>. [in Ukr.].

7. Pro osoblyvosti vydachi hromadianam Ukrainy dozvolu na prydbання, zberihannya ta nosinnia myslyvskoi zbroi ta naboiv do nei pid chas dii voiennoho stanu [On the Specifics of Issuing Permits to Ukrainian Citizens for the Purchase, Storage, and Carrying of Hunting Weapons and Ammunition during Martial Law] : nakaz Ministerstva vnutrishnii sprav vid 01.03.2022 r. № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text>. [in Ukr.].

8. Strel'iani, V. I. (2025) Pravovi zasady obchyslennia vysluhy rokiv dlia viiskovosluzhbovtiv v umovakh voiennoho stanu [Legal Principles of Calculating Length of Service for Servicemen under Martial Law]. *Yurydychna Ukraina*. № 1 (265), pp. 51–54. DOI: 10.37749/2308-9639-2025-1(265)-7. [in Ukr.].

ABSTRACT

Ivan Bogatyrov. Some issues regarding the possession of firearms under martial law in Ukraine. The article demonstrates that scientific debate among Ukrainian scholars regarding the possession of firearms under martial law has intensified. It is noted that even after the war ends, this issue will remain relevant. An additional argument for the growing importance of the topic is the commission of criminal offenses involving firearms, which has increased both the quantitative and qualitative indicators of societal criminalization and created unprecedented challenges for law enforcement and the judicial system. It is stated that the conditions of the legal regime of martial law require law enforcement agencies to investigate a significant number of war-related and military criminal offenses, many of which are documented using modern digital technologies.

The determinants of people's desire to freely possess firearms are identified as follows: the Russian-Ukrainian war, which began in 2014; the criminalization of society, where the quantitative and qualitative indicators of criminal offenses have increased several times; the presence of weapons among the population that were distributed at the beginning of the aggressor state's "military special operation"; individuals' vulnerability on the streets and in public places in the face of criminal activity; conflicts, disputes, and quarrels among people; and the commission of criminal offenses by military personnel in public places and within family relations.

It is proven that the number of people wishing to freely possess firearms has sharply increased, which is explained by their desire to protect their property and feel safe. A generalization of the above segment of the material leads to the conclusion that the issue of firearm possession by Ukrainian citizens is not new for national criminal law science, but it has become particularly acute under the legal regime of martial law in Ukraine and therefore requires renewed reflection and the adoption of an appropriate solution.

Key words: *possession, weapons, security, servicemember, criminal offense, war, violence, family, safety, prevention, National Police, criminal proceedings.*

Надійшла до редакції: 05.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 15.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 342.9:35.07:351.74

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-3

Галина УДРЕНАС©

кандидат юридичних наук
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Султаніє МУСАЄВА©

доктор філософії
(Головне управління Національної поліції
в Одеській області, м. Одеса, Україна)

Олександр УГРІН©

викладач
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

СТАН ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено стан та профілактику вуличної злочинності органами Національної поліції України в сьогоденних умовах воєнного стану в Україні. Виокремлені науковці, які займалися питаннями вивчення та дослідження злочинності в цілому й окремо вуличної злочинності у країні. Наведені статистичні дані вчинення вуличної злочинності за 9 місяців по Україні з виокремленням статей, за якими найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення у публічних місцях. Визначено конкретні профілактичні заходи з боку органів Національної поліції України, спрямовані на забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні.

Ключові слова: вулична злочинність, Національна поліція України, публічна безпека, публічний порядок, профілактична діяльність.

Постановка проблеми. Вулична злочинність є однією з найгостріших соціально-правових проблем сучасної України. Її особливість полягає у відкритому характері, безпосередній загрозі життю, здоров'ю та майну громадян, а також у здатності породжувати відчуття страху та небезпеки в суспільстві. Значна частина таких злочинів скоюється у публічних місцях, що негативно впливає на рівень громадської безпеки, довіру населення до правоохоронних органів і загальний соціально-психологічний клімат у державі. Проблема ефективної протидії вуличній злочинності вимагає комплексного підходу, який поєднує діяльність Національної поліції України, взаємодію з місцевими органами влади, громадськістю та застосування сучасних технологій у сфері профілактики правопорушень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання дослідження вуличної злочинності та злочинності в Україні в цілому займалися такі науковці, як С. Шрамко, А. Калініна, Ю. Орлов, А. Півень, А. Негода, В. Бабійчук, К. Беліков та інші. Однак вказане питання є актуальним та потребує вивчення, аналізу та запровадження відповідних механізмів запобігання та протидії вуличній злочинності, виявлення факторів, що впливають на її розповсюдження та мінімізацію за рахунок проведення на постійній основі профілактичних заходів з боку органів Національної

© Г. Удренас, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5403-9654>
oduvsofficial@oduvsv.edu.ua

© С. Мусасва, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-7467-2182>
chchgunp@od.police.gov.ua

© О. Угрін, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-5916-7740>
oduvsofficial@oduvsv.edu.ua

поліції України та органів місцевого самоврядування.

Метою статті є визначення стану та профілактика вуличної злочинності органами Національної поліції України в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання забезпечення публічного порядку на вулицях нашої держави є наріжним каменем діяльності правоохоронних органів, і, передусім, Національної поліції України.

Забезпечення публічної безпеки та порядку чітко регламентовано Законом України «Про Національну поліцію», а саме статтею 23, яка передбачає:

– здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

– виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

– вжиття заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняти виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

– вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення [7].

– Так, в умовах воєнного стану в Україні залишається актуальним питання вчинення вуличної злочинності, її протидія та профілактика. Поняття «вулична злочинність» має не тільки теоретичне, але й практичне значення. На сьогодні офіційного визначення даного терміна не існує, через що виникає проблема відмежування цього поняття від терміна «злочинність у громадських місцях».

Вчені також вкладають різний зміст у визначення поняття «вулиця», або місця вчинення вуличних злочинів. З точки зору Василевича В. В., місцями вчинення вуличних злочинів є безлюдні, недостатньо освітлені райони, що не охороняються, або навпаки – місця масового скупчення людей на ринках, привокзальних майданах, парках, скверах, поблизу ресторанів та кав'ярень, на зупинках та в салонах міського транспорту [3]. Півень А. В. стверджує, що вулиця – це вільна для доступу, включена в інфраструктуру населеного пункту територія, яка характеризується тимчасовою та просторовою нерівномірністю соціального контролю і переважно анонімністю поведінки [6, с. 30]. Окрім цього, К. Беліков у своїй дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання вуличній злочинності в Україні» досліджував поняття «вулична злочинність», «вуличний злочин» та запобіжні заходи [2]. А. Негода у статті «Вулична злочинність в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження: поняття та заходи протидії» аналізує українську ситуацію, концепти і механізми боротьби [5]. В. Бабійчук у статті «Морально-психологічні ознаки особи вуличного насильницького злочинця» аналізує психологічні та соціальні характеристики особи, яка вчиняє вуличні насильницькі злочини в Україні [1]. О. Тимчук у дослідженні «Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація» розглядає детермінаційні чинники злочинності в Україні, що охоплює і вуличні прояви [8]. М. Карчевський у статті «Протидія злочинності в умовах війни: аналіз статистичних даних (2013–2023)» досліджує кримінологічні аспекти боротьби зі злочинністю, в тому числі вулиць, в умовах воєнного стану в Україні [4].

Питома вага злочинів, скоєних у публічних місцях, залишається значною у структурі кримінальних правопорушень. Найбільш поширеними є крадіжки, грабежі, розбої, хуліганські дії та незаконне поводження зі зброєю. Хоча загальна динаміка злочинності в останні роки демонструє тенденцію до певного зниження, вулична злочинність має високу латентність і нерівномірно розподілена територіально – її рівень залишається підвищеним у великих містах і прифронтових регіонах.

Так, на рівень вуличної злочинності впливають соціально-економічні фактори (безробіття, низький рівень доходів населення, трудова міграція), недосконалість системи відеоспостереження, недостатня присутність поліцейських патрулів у «критичних» районах, а також обмеженість профілактичних заходів серед молоді. Відповідно до статистичних даних по Україні, упродовж 9 місяців 2025 року до забезпечення публічної безпеки і порядку на території держави в середньому на добу залучалось 9,5 тис. поліцейських, у складі 4,4 тис. нарядів (піші наряди – 1 тис., автопатрулі – 3,4 тис.).

За 9 місяців 2025 року на території держави в публічних місцях вчинено 17,4 тис. кримінальних правопорушень, з них у 13,1 тис. (75,1 %) особи встановлені.

Водночас упродовж звітнього періоду цього року в публічних місцях на території держави вчинено:

- *умисних вбивств* – 161. Найбільша кількість умисних вбивств учинена в Дніпропетровській області – 82; Тернопільській області – 20; Львівській області – 10;
- *умисних тяжких тілесних uszkodжень* – 184. Найбільша кількість вчинена в м. Києві – 49; Дніпропетровській області – 42; Львівській та Одеській областях – по 11;
- *крадіжок* – 4,5 тисячі. Найбільша кількість крадіжок вчинена в Дніпропетровській області – 1,1 тисячі; в м. Києві – 1,1 тисячі;
- *грабежів* – 764. Найбільша кількість грабежів учинена в Дніпропетровській області – 125 та м. Києві – 119;
- *розбоїв* – 86. Найбільша кількість розбоїв скоєна в Дніпропетровській області – 16 та м. Києві – 14;
- *хуліганств* – 1 тисяча. Найбільша кількість хуліганств вчинена в м. Києві – 173; Харківській області – 124; Дніпропетровській області – 102.

Так, об'єктивне внесення відомостей про вуличну злочинність, реєстрація злочинів, їх правильна кваліфікація дозволяє спостерігати реальну картину стану справ в регіоні. Безпеку наших громадян на вулиці забезпечують якісні заходи із забезпечення правопорядку, маневрування нарядами, чіткі знання алгоритмів реагування на повідомлення про вчинення злочину чи правопорушення.

Основні індикатори, на які звертає увагу керівництво НПУ – відсоток пограбувань і хуліганств в громадських місцях від загальної кількості зареєстрованих. Наприклад, по Одеській області всього з початку року зареєстровано 89 (розкрито 88) грабежів, з них: в громадських місцях 65 (розкрито 65), що становить 73 % від загальної кількості вчинених, при тому, що в середньому по державі вказаний показник становить 72,5 %. Хуліганства – всього з початку року на території області зареєстровано 59 (розкрито 42), з них в громадських місцях 45 (розкрито 33), що становить 76,2 % від загальної кількості вчинених, в середньому по державі цей показник становить 86,2 %.

З метою покращення роботи щодо протидії вуличній злочинності, належного забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України на постійній основі здійснюється:

- аналіз рівня вуличної злочинності на територіях обслуговування, зокрема за видами злочинів, місцем і часом їх скоєння та визначення найбільш криміногенних районів;
- з метою попередження та розкриття вуличних кримінальних правопорушень по «гарячих слідах», підвищення ефективності діяльності по встановленню та затриманню осіб, причетних до вчинення злочинів, на підставі аналізу оперативної обстановки на вулицях та інших публічних місцях у разі необхідності вносяться відповідні зміни до комплексних планів використання сил та засобів поліції, задіяних на охорону публічного порядку і безпеки;
- проводиться на підставі аналізу оперативної обстановки профілактичні заходи у районах з найбільш складною криміногенною обстановкою з метою попередження та припинення правопорушень, виявлення осіб, які розшукуються за скоєння кримінальних правопорушень, іншого кримінального елемента;
- забезпечується максимальне залучення до несення служби із забезпечення публічної безпеки і порядку особового складу всіх органів і підрозділів поліції;
- визначаються місця скуповування викраденого майна для притягнення до відповідальності осіб, що займаються його скуповуванням та перепродажам, відповідно до вимог чинного законодавства України;
- із залученням всіх служб, у тому числі кримінальної поліції, організуються проведення профілактичних заходів з особами, що перебувають на обліках в поліції, з метою попередження вчинення ними злочинів і правопорушень;
- здійснюється постійний моніторинг стану забезпечення правопорядку на вулицях і в інших публічних місцях з визначенням проблемних питань організації служби, вивченням думки громадян про роботу органів поліції щодо забезпечення їхньої безпеки та захисту від злочинних посягань;
- щодобове рішення про розстановку нарядів поліції, задіяних на охорону

публічного порядку, які приймаються на підставі всебічного аналізу оперативної обстановки на території обслуговування за попередню добу (за часом та місцем), а також інформації про чинники, що можуть її ускладнити із врахуванням заходів забезпечення комендантської години та обмежень правового режиму воєнного стану;

– під час проведення цільових інструктажів перед заступанням на службу доводиться до відома працівників поліції та членів громадських формувань з охорони публічного порядку повна інформація про стан оперативної обстановки в місцях несення служби, на сусідніх маршрутах патрулювання, дані про осіб та транспорт, які перебувають у розшуку, тощо.

Висновки. Таким чином, боротьба з вуличною злочинністю є комплексною проблемою, що потребує системного підходу. Для досягнення стабільного зниження рівня таких злочинів необхідне посилення профілактичної роботи Національної поліції України, удосконалення взаємодії з громадою та забезпечення належного рівня публічної безпеки на вулицях українських міст. Разом із тим ефективність профілактичних заходів потребує посилення: удосконалення матеріально-технічного забезпечення поліції, підвищення професійної підготовки особового складу, розширення використання сучасних інформаційних технологій та підвищення довіри населення до правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Бабійчук В. С. Морально-психологічні ознаки особи вуличного насильницького злочинця. *Нове українське право*. 2025. № 4. С. 179-184. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.21>.
2. Беліков К. А. Кримінологічна характеристика та запобігання вуличній злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Донецький юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2020. 305 с.
3. Василевич В. В. Вулична злочинність. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30103.
4. Карчевський М. В. Протидія злочинності в умовах війни: аналіз статистичних даних (2013–2023). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 80-90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-12>.
5. Негода А. С. Вулична злочинність в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження: поняття та заходи протидії. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/38.pdf.
6. Півень А.В. Кримінологічна характеристика та профілактика вуличної насильницької злочинності : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2013. 253 с.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
8. Тимчук О. Л. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8a00103-5b87-434d-b251-802424842673/content>.

References

1. Babiichuk, V. S. (2025). Moralno-psychologichni oznaky osoby vulychnoho nasylnytskoho zlochynsya. [Moral and psychological characteristics of a violent street criminal]. *Nove ukrainske pravo*. № 4, pp. 179-184. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.21> [in Ukr.].
2. Bielikov, K. A. (2020). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia vulychnii zlochynnosti v Ukraini : [Criminological characteristics and prevention of street crime in Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. Yuryd. nauk : 12.00.08 / Donetskyi yuryd. in-t MVS Ukrainy. Kryvyi Rih, 305 p. [in Ukr.].
3. Vasylevych, V. V. Vulychna zlochynnist [Street crime]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30103 [in Ukr.].
4. Karchevskiy, M. V. (2024). Protydiia zlochynnosti v umovakh viiny: analiz statystychnykh danykh (2013–2023) [Countering crime in wartime: analysis of statistical data (2013–2023)]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnurishnikh sprav*, № 2, pp. 80-90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-12> [in Ukr.].
5. Nehoda, A. S. Vulychna zlochynnist v Ukraini yak obiekt kryminolohichnoho doslidzhennia: poniattia ta zakhody protydii [Street crime in Ukraine as an object of criminological research: concepts and countermeasures]. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/38.pdf [in Ukr.].
6. Piven, A. V. (2013). Kryminolohichna kharakterystyka ta profilaktyka vulychnoyi nasylnytskoyi zlochynnosti : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Nats. akad. vnur. sprav. Kyiv, 253 p. [in Ukr.].
7. Pro Natsionalnu politsiyu [On the National Police] : Zakon Ukrayiny vid 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukr.].

8. Tymchuk, O. L. Zlochynnist v Ukraini: suchasnyi stan, tendentsii, determinatsiya [Crime in Ukraine: current situation, trends, determinants]. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8a00103-5b87-434d-b251-802424842673/content> [in Ukr.].

ABSTRACT

Galina Udrenas, Sultaniie Musaieva, Oleksandr Uhryn. State of street crime and preventing it by the National Police under martial law in Ukraine. The article examines the state and prevention of street crime by the National Police of Ukraine in the current conditions of martial law in Ukraine, taking into account that the National Police of Ukraine, in accordance with the Law of Ukraine “On the National Police,” is responsible for ensuring public safety and order, namely Article 23, which provides for: carrying out preventive and prophylactic activities aimed at preventing the commission of offenses; identifying the causes and conditions that contribute to the commission of criminal and administrative offenses, taking measures within their competence to eliminate them; taking measures to detect criminal and administrative offenses; stopping detected criminal and administrative offenses; taking measures aimed at eliminating threats to the life and health of individuals and public safety arising from the commission of criminal and administrative offenses.

Distinguished scholars who have studied and researched crime in general and street crime in particular in the country, such as V.S. Babychuk, in his article “Moral and Psychological Characteristics of a Violent Street Criminal,” analyze the psychological and social characteristics of a person who commits violent street crimes in Ukraine. Statistical data on street crime in Ukraine for the first nine months of the year are provided, with a breakdown of the most common criminal offenses committed in public places, including intentional murder, robbery, theft, intentional grievous bodily harm, assault, and hooliganism. Specific joint operational and preventive measures have been identified by the National Police of Ukraine, aimed at addressing urgent issues of combating crime and ensuring public safety and order in Ukraine, which consists of proper coverage of the specified areas and zones of operational response, including inter-quarterly patrols and rounds of the territory.

Key words: *street crime, National Police of Ukraine, public safety, public order, preventive measures.*

Надійшла до редакції: 01.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 10.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 342.9:351

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-4

Микола СОПІТ©

(Управління СБ України в Житомирській області,
м. Житомир, Україна)

Євгеній БАРДІН©

викладач
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

У статті викладено результати узагальнення чинного безпекового та інформаційного законодавства та практики його реалізації суб'єктами сектору безпеки і оборони. Проаналізовано положення інструментального підходу до його формування та оцінки. Зроблено висновок актуальності уточнення як параметрів інформаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, так і її відповідності завданням таких суб'єктів саме як складових сектору безпеки і оборони. Узагальнено спрямованість інформаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони країни, описано екзогенний та ендогенний вектори. Наголошено на доцільності подальших наукових розвідок їх нормативно-правового забезпечення як інформаційних потоків суб'єктів сектору безпеки і оборони країни.

Ключові слова: національна безпека, сектор безпеки і оборони, право на інформацію, інформаційна діяльність

Постановка проблеми. Гарантуючи людині право на інформацію, держава окремо звертає увагу на випадки, коли інформаційна діяльність складових сектору безпеки і оборони покладає на особу відповідні зобов'язання, виконання яких, у свою чергу, утворює ймовірність обмеження цього права, веде до оскарження дій цих суб'єктів та/або необхідності обґрунтування запроваджуваних його обмежень [20, с. 72]. З іншого боку чинне законодавство також й уповноважує самих суб'єктів сектору безпеки і оборони на ведення інформаційної діяльності як невід'ємної складової їх «основної» діяльності у секторі безпеки і оборони. Отже, у практиці забезпечення національної безпеки таке становище актуалізує вивчення природи інформаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, її систематизації з огляду на сучасні безпекові потреби й загрози.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Загальні питання інформаційного забезпечення правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю розглядали у своїх працях М. Ануфрієв, О. Бандурка, І. Бачило, О. Бойченко, В. Брижко, М. Вертузаєв, В. Гавловський, Г. Громов, В. Гриценко, Б. Єлепов, Д. Калаянов, Р. Калюжний, Б. Кормич, С. Кузніченко, В. Петков, В. Плішкін, А. Поклонський, О. Полежаєв, Ю. Поляков, В. Садовніков, З. Сітшаєв, В. Цимбалюк, В. Четверіков, В. Чистяков, М. Швець, Х. Ярмакі, О. Ярмиш.

Виділення функціонування складових сектору безпеки і оборони у межах здійснення оборонної функції держави здійснювали, зокрема, М. Пашинський, В. Сокурєнко, М. Щерб'юк.

При цьому значення інформаційної діяльності для розвитку суб'єктів державного управління виділяли у своїх працях В. Авер'янов, В. Гарашук, Ю. Битяк, Н. Матюхіна, В. Ліпкан, В. Крутов, О. Шевчук та інші.

© М. Сопіт, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-1284-2640>

smi170381@gmail.com

© Є. Бардін, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2604-6926>

yevhenii.bardin@dduvs.edu.ua

Безпосередньо сектор безпеки і оборони є предметом аналізу чисельних сучасних дослідників у різних галузях наукових знань, зокрема це: Г. Гончаренко, В. Горovenко, О. Комісаров, О. Кузьмук, М. Лобко, Ф. Саганяк, В. Тятяник та інші.

Активізація вивчення інформаційної діяльності як базового критерію функціонування бізнесових структур здійснена у працях О. Курбана, П. Родіонова, В. Спрінсяна, Т. Бірюкової та інших.

Водночас поєднання наукових здобутків зі сферою національної безпеки та аналіз генези можливостей інформаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони країни у вітчизняній правовій науці фактично не здійснювався, не визначені й загальні характеристики такої діяльності крізь призму владних повноважень сектору безпеки і оборони. Яскравим прикладом стану невирішеності проблеми виглядає цитата О. Матвійчук, лауреата Нобелівської премії миру 2022 року від Центру громадянських свобод, із виступу від 10.12.2022 у м. Осло: «...люди ... опираються цифровій диктатурі...» [21].

Метою статті є узагальнення та аналіз сутності інформаційної діяльності складових сектору безпеки і оборони, а також формулювання на цій основі її загальної характеристики.

Вклад основного матеріалу. Суб'єкти, функціональне призначення яких полягає у забезпеченні захисту суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз, у сучасному безпекознавстві, прийнято поєднувати у спеціалізовані системи, базову з яких прийнято називати «сектором безпеки і оборони».

Представники юридичної науки, зокрема Г. Гончаренко, вказуючи на базовість й обґрунтованість такого підходу, оперуючи «законодавчим визначенням» – «система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України» [13], характеризують цей підхід як правову конструкцію [3, с. 42]. При цьому А. Каляев вказує, що у змісті правової конструкції «сектор безпеки та оборони» присутні як загальні риси, притаманні управлінню (як особливій формі діяльності), так і специфічні суб'єкти впливу, які можуть суттєво відрізнятися специфічними інструментами [7, с. 16].

Окремі автори, такі як О. Кузьмук [10, с. 11], розвиваючи інструментальний підхід, констатують безпосередність його цільового спрямування на планування, організацію і здійснення заходів забезпечення національної безпеки і оборони держави, а деякі – В. Горovenко та В. Тютюнник – вважають, що сектор безпеки і оборони безпосередньо здійснює захист національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом застосування окремими суб'єктами зброї, здійснення спеціальних заходів або правового примусу в межах наданих їм повноважень [4, с. 23]. Отже, слід вважати функції суб'єктів сектору безпеки і оборони країни та види їх діяльності, насамперед, такими, що забезпечують захист національних інтересів, інших охоронюваних в інтересах національної безпеки інтересів, в окреслених їх компетенцією сферах. Аналогічні припущення та констатації робив у своїх дослідженнях і О. Грин (легітимізована роль у використанні чи загрози використання примусової сили в суспільстві для протидії зовнішнім або внутрішнім загрозам [22]).

З іншого боку, ще до появи «законодавчого визначення», вважалося, що суб'єкт сектору безпеки об'єднує (інтегрує) питання політичної, економічної, інформаційної, воєнної тощо сфер безпеки, вирішення яких забезпечується воєнними й невоєнними методами [15]. У цей же період інформаційне законодавство використовувало термін «інформаційна діяльність» з метою позначення відповідного поняття із його визначенням у редакції статті 12 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 як «сукупності дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави» [12] із засобами реалізації – створенням інформаційних служб, систем, мереж, баз і банків даних [12]. Наголосимо, що чинна редакція Закону вже не містить як такого визначення, так і переліку засобів, однак визначає у статті 9 основні види інформаційної діяльності:

створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [11]. Таким чином, актуальним є уточнення як параметрів інформаційної діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, так і її відповідності завданням таких суб'єктів саме як складових сектору безпеки і оборони.

У відповідності до змісту чинної редакції Закону України «Про Службу безпеки України» на останню покладається, у межах визначеної законодавством компетенції захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [16]. При цьому до завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [16]. За змістом статті 7 Закону СБУ інформує про свою діяльність через медіа, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку, забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету СБУ, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників СБУ, однак не підлягає розголошенню інформація з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених законами України [16].

Щодо сучасного тлумачення видів інформаційної діяльності СБУ слід виділити зміст статей 9, 11, 15, 20, 24, 25, 28, 31, 32 Закону.

Національна поліція України (поліція), яка є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [14] також обмежена певними «параметрами» свободи інформаційної діяльності, якими у відповідності до статті 9 відповідного Закону є відкритість та прозорість. Так, поліція: забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ч. 2); забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом (ч. 3); може оприлюднювати (поширювати) інформацію з обмеженим доступом лише у випадках та в порядку, визначених законом (ч. 4); обов'язково оприлюднює на веб-порталі центрального органу управління поліції нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції. Нормативно-правові акти з обмеженим доступом оприлюднюються у випадках та в порядку, визначених законом (ч. 5); проводить громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України, проєктів нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини (ч. 6).

Щодо сучасного тлумачення видів інформаційної діяльності поліції слід виділити також зміст статей 5-1, 16, 18, 23-28, 31-37, 39-41, 43-46, 53, 86, 88 Закону.

Для порівняння, у бізнес-середовищі, за позицією А. Баранецької, інформаційне забезпечення є базовою компонентою організації функціонування в різних напрямках і рівнях. Багатоаспектність проявів (поліфункціональність) інформаційної діяльності потребує осмислення базових засад, шляхів і напрямів її здійснення з метою формування певного алгоритму цих процесів у бізнес-компаніях [2, с. 42]. При цьому вона констатує, що активізація вивчення інформаційної діяльності як базового критерію функціонування бізнесових структур / установ / компаній зумовлена потребою формування комплексного бачення важливих напрямів їх відповідного забезпечення та своєрідного алгоритму підтримки в зазначеній сфері [2, с.43], а також доходить висновку доцільності розгляду видового складу діяльності через «інформаційні потреби», адже процес здійснення такої діяльності зорієнтований саме на їх забезпечення. У сфері бізнесу таку діяльність можна розглядати двовекторно: з позиції трансляції інформації від конкретної компанії (про її роботу) до різних груп громадськості та у зворотному напрямі, де бізнес-структура потребує так званих інформаційних донорів для забезпечення інформаційних потреб із метою реалізації функціональних завдань [2, с. 43].

Здійснене порівняння дозволяє підтримати узагальнюючу позицію С. Дорогих, що інтерпретація поняття «інформаційна діяльність» дозволяє її одночасний розгляд: 1) як кінцевої мети процесу забезпечення інформаційних потреб аудиторій; 2) крізь призму її видів [5, с. 76]. Також необхідним вбачається урахування природи формування

інформаційної діяльності як окремого напрямку управління державою та адміністрування суспільних справ, який історично отримав характеристику – e-Government – забезпечення за допомогою Інтернету прямого інтерактивного контакту між громадянами та урядовими установами, про яку згадував Б. Кормич ще на етапі «оновлення» інформаційного законодавства (2011 рік) [9, с. 275].

Як справедливо зауважує В. Александров, на сектор безпеки і оборони України покладаються завдання, пов'язані з реалізацією оборонної функції держави, а Збройні Сили України, Національна гвардія України та Державна прикордонна служба виконують функції, що відповідають передусім сутності оборонної функції [1, с. 81]. Побічно він вказує, що певну проблему становить відсутність уніфікованого нормативного акта, який би регламентував налагодження взаємодії між інституціями сектору безпеки і оборони у межах реалізації завдань із забезпечення оборони держави [1, с. 81]. Також врахуємо й позицію Т. Жук, що бінарність сектору безпеки і оборони веде, скоріше, до неточностей техніко-юридичного характеру, через що, за її позицією, сектор безпеки – це розгалужене, структуроване та системне утворення, система якого складається із класичних елементів побудови. Тобто ототожнювати його виключно суб'єктивним складом не зовсім доречно, хоч і не помилково. Сектор безпеки та оборони має конкретну направленість – досягнення стану захищеності національних інтересів України, а тому логічно, що така діяльність представлена реалізацією законодавчо визначених завдань різних за правовим статусом суб'єктів [6, с. 110].

Аналізуючи функціональне призначення суб'єктів сектору безпеки і оборони в сучасній Україні, слід врахувати позицію Консультативної місії Європейського Союзу, яка пропонує виокремлення сектору цивільної безпеки, який формується з суб'єктів національного сектору безпеки і оборони, виходячи із характеристики «невійськової» [17]. Так, представники організації вказують на такі характеристики, як: по-перше, зобов'язання держави гарантувати безпеку для себе та своїх громадян; по-друге, впровадження правил і норм у секторі цивільної безпеки, відповідальність за виконання яких, як за дотримання верховенства права, несуть органи охорони безпеки; по-третє, організації, що входять до сектору цивільної безпеки, займають місце в окремих державних адміністративних структурах; по-четверте, цілісний сектор безпеки включає військовий компонент (армія, військово-морський флот, підрозділи спеціального призначення тощо) і цивільний компонент.

Інша міжнародна організація – ОБСЄ, у керівництві для свого персоналу вказує, що подібний підхід поступово доповнює традиційну державоцентричну модель національної безпеки, яка передусім акцентувала увагу на військових аспектах безпеки, новою концепцією, яка також визнає невійськові аспекти безпеки і застосовує людиноцентричний підхід, зосереджуючись на потребах безпеки всіх осіб і громад, де Гельсінський заключний акт 1975 року можна розглядати як попередника цієї зміни, оскільки він започаткував ширше розуміння безпеки як на державному, так і на індивідуальному рівні [19, с. 22].

Подібні міркування були висловлені авторами Комплексного огляду сектору безпеки і оборони, який проводився на етапі формування його Концепції (2015-2016 роки) та законопроектної роботи щодо Закону України «Про національну безпеку України». При цьому фахівці Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, який відповідно до ч. 2 статті 27 Закону України «Про національну безпеку України» здійснює його науково-методичне забезпечення, підтримують позицію Горovenko В. К. та Тютюника В. П., що існуючі об'єктивні та суб'єктивні невизначеності створюють реальну проблему об'єднання суб'єктів сектору безпеки і оборони в єдину організаційну структуру, а наявність у його складі великої кількості суб'єктів, різних за своїм статусом, засобами боротьби, формами і способами дій ускладнює забезпечення належного реагування такої системи на комплекс сучасних загроз [8].

В якості засобу вирішення такої проблеми О. Сокурєнко пропонує зупинитися детальніше на повноваженнях основних суб'єктів забезпечення національної безпеки й оборони України [18, с. 476], однак вважає достатньо умовною диференціацію суб'єктів сектора безпеки і оборони на органи галузевої та міжгалузевої компетенції, у тому числі й ті, які на законодавчому рівні визначені як сили безпеки та оборони, із покладанням в основу безпосереднього реагування наявними силами й засобами на ті виклики та загрози, що стоять сьогодні перед державою, як це було зроблено Д. Талалаєм та Л. Щербиною. Отже, обґрунтованим виглядає й висновок вказаного автора щодо адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення національної безпеки, який визначається мірою

прав та обов'язків щодо реалізації функцій, спрямованих на вирішення завдань щодо попередження, усунення, протидії та подолання наявних чи потенційних загроз національним інтересам держави [18, с. 477].

Повертаючись до інформаційного законодавства, врахуємо, що до адміністративно-правового статусу суб'єкта сектору безпеки і оборони додаються характеристики суб'єкта інформаційних відносин (у частині суб'єкта владних повноважень), володільця та розпорядника інформації. Додамо, що саме цей суб'єкт сектору безпеки і оборони має взяти безпосередню участь у забезпеченні або обмеженні доступу до інформації щодо реалізації ним функцій забезпечення національної безпеки, формуванні на основі комплексної оцінки такої діяльності низки видів інформаційної продукції (інформаційних послуг), запровадження режимів цензурування окремих видів інформаційної діяльності / продукції, забезпечення поширення суспільно необхідної інформації відповідно до актуального предмета суспільного інтересу тощо.

Таким чином, актуальним виглядає й інше твердження А. Баранецької щодо дуальності походження інформаційної діяльності через багатоаспектність напрямів інформаційного забезпечення та підтримки бізнес-структур для виконання інформаційних запитів [2, с. 45]. Погодимось, що інформаційна діяльність складових сектору безпеки і оборони країни також відбувається за двома векторами: екзогенно, під дією загальних явищ та процесів, аспектів міжнародної безпеки та глобальних зусиль з її підтримки (у разі надходження необхідної інформації від не суб'єкта сектору безпеки і оборони, від суб'єктів, що виконують функції забезпечення національної безпеки в інших країнах, міжнародних організацій, урядів інших країн тощо); ендогенно, під дією процесів, що відбуваються у середині сектору безпеки і оборони країни, в окремих його суб'єктах. При цьому, за нашою позицією, як внутрішньоорганізаційні дії, так і особливості функціонального призначення, наприклад, ведення суб'єктом сектору безпеки і оборони оперативно-розшукової чи розвідувальної діяльності, мають сприйматися однаково як ендогенні фактори (вектор розвитку) інформаційної діяльності відповідних суб'єктів сектору безпеки і оборони, що також має знайти відображення у її нормативно-правовому забезпеченні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному спрямуванні. Інформаційна діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони країни є прямим відображенням їх функціонального призначення сформульованим у термінах завдань, прав, обов'язків та зобов'язань. «Новітнє» безпекове законодавство відносить ведення інформаційної діяльності до основних принципів функціонування тих суб'єктів сектору безпеки і оборони, які декларують надання суспільству та окремим його складовим певного набору «безпекових послуг». Прикладом сучасного вирішення такого підходу є «відкритість та прозорість» Національної поліції України та цифровізація основних функцій МВС України у цілому. Суб'єкти сектору безпеки і оборони країни, які насамперед дотримуються традиційної державоцентричної моделі національної безпеки, вибудовують окремі підсистеми інформаційної діяльності, спрямовані на зв'язки з громадськістю, обмін інформацією тощо. Подальші наукові дослідження цієї проблематики вбачається здійснювати щодо нормативно-правового забезпечення екзогенних та ендогенних інформаційних потоків суб'єктів сектору безпеки і оборони держави.

Список використаних джерел

1. Александров В. М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020/4. С. 78-82. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2020.13.
2. Баранецька А. Інформаційна діяльність: інтерпретація явища в контексті бізнесу. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 2. С. 42-47. DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).
3. Гончаренко Г.А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). Ч. 2. № 2. С. 40-46.
4. Горовенко В.К., Тютюнник В.П. Актуальні проблеми сектора безпеки та оборони України. *Наука і оборона*. 2014. № 4. С. 20-25.
5. Дорогих С. О. Сутність та визначення понять "інформаційна діяльність" та "інформаційна діяльність органів влади". *Інформація і право*. 2013. № 3 (9). С. 74-82. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13dsodov.pdf>.
6. Жук Т. І. Система суб'єктів сектору безпеки України. *Юридична наука*. № 5(107)/2020. С. 106-112. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.13.
7. Каляев А. Теоретичні підходи щодо трансформації сучасних моделей державного управління у сфері безпеки та оборони. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 1. С. 13-19.
8. Комплексний огляд сектору безпеки і оборони. Уроки минулого і сьогодення.

- Аналітичний звіт.* URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-01/sector_bezpeki-ea34b.pdf.
9. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручн. Харків : Бурун і К., 2011. 334 с.
10. Кузьмук О. І. Стратегічна перспектива безпеки і оборони України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2013. № 2 (11). С. 6–13.
11. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 № 2938-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2938-17/ed20110113#Text>.
12. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. (у редакції від 02.10.1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text>.
13. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n3>.
14. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
15. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України»: Постанова Верховної Ради України від 05.07.2012 № 5086-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст. 263.
16. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
17. Сектор цивільної безпеки. *Офіційна інтернет-сторінка КМЕС Україна*. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/our-mission/the-civilian-security-sector/>.
18. Сокуренок О.А. Суб'єкти сектору безпеки та оборони, які реалізують державну та національну безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2024. С. 475–477. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/113>.
19. Управління та реформування сектору безпеки. Рекомендації для співробітників ОБСЄ. Відень. Секретаріат ОБСЄ. Центр запобігання конфліктам. Операційна служба. 2022. 270 с. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/c/557760.pdf>.
20. Цельєв О. В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 200. *Юридичні науки*. С. 72–79. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd948cc4-b4e5-4e51-9853-081880346bf/content>.
21. «Час взяти відповідальність». Промова на врученні Нобелівської премії миру. Виступ Лауреата Нобелівської премії миру 2022 року Центру громадянських свобод у виконанні Олександри Матвійчук. Осло. 10 грудня 2022. *Українська правда*. 2022. 11 груд. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/11/7380261/>.
22. Greene O. Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives. *Journal of Security Sector Management*. 2003. Vol. 1. № 1. 27 p. URL: http://www.gsdr.org/docs/open/ssr_tg.pdf.

References

1. Aleksandrov, V. M. (2020) Sektor bezpeky i oborony Ukrainy v mekhanizmi realizatsii oboronnoi funktsii derzhavy. [The security and defense sector of Ukraine in the mechanism of implementing the defense function of the state.]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4, pp. 78-82. [in Ukr.].
2. Baranetska, A. (2022) Informatsiina diialnist: interpretatsiia yavlyshcha v konteksti biznesu. [Information activity: interpretation of the phenomenon in the context of business.]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*. № 2, pp. 42-47. [in Ukr.].
3. Honcharenko, H. A. (2020) Upravlinnia sektorom bezpeky: poniattia y sutnist. [Security sector management: concept and essence.]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky*. Tom 31 (70) Ch. 2 № 2 S. 40-46. [in Ukr.].
4. Horovenko, V. K., Tiutiunyk, V. P. (2014) Aktualni problemy sektora bezpeky ta oborony Ukrainy. [Current problems of Ukraine's security and defense sector.]. *Nauka i oborona*. № 4, pp. 20–25. [in Ukr.].
5. Dorohykh, S. O. (2013) Sutnist ta vyznachennia poniat “informatsiina diialnist” ta “informatsiina diialnist orhaniv vlady”. [The essence and definition of the concepts of “information activity” and “information activity of public authorities.”]. *Informatsiia i pravo*. № 3 (9), pp. 74-82. [in Ukr.].
6. Zhuk, T. I. (2020) Systema subiektiv sektoru bezpeky Ukrainy. [System of entities in Ukraine's security sector.]. *Yurydychna nauka*. № 5(107), pp. 106-112. [in Ukr.].
7. Kaliaiev, A. (2018). Teoretychni pidkhody shchodo transformatsii suchasnykh modelei derzhavnogo upravlinnia u sferi bezpeky ta oborony. [Theoretical approaches to the transformation of modern models of public administration in the field of security and defense.]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnia*. Iss. 1 (54), part 1, pp. 13–19. [in Ukr.].
8. Kompleksnyi ohliad sektoru bezpeky i oborony. Uroky mynuloho i sohodennia. [Comprehensive Review of the Security and Defense Sector. Lessons from the Past and Present]. *Analitychnyi zvit*. [in Ukr.].
9. Kormych, B. A. (2011) Informatsiine pravo [Information law]: pidruch. Kharkiv : Burun i K. 334 p. [in Ukr.].
10. Kuzmuk, O. I. (2013) Stratehichna perspektyva bezpeky i oborony Ukrainy. [Strategic perspective of Ukraine's security and defense.]. *Nauka i tekhnika Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy*. № 2 (11), pp. 6-13. [in Ukr.].
11. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro informatsiiu» [On Amendments to the Law of Ukraine «On Information»] : Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 № 2938-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2938-17/ed20110113#Text>. [in Ukr.].
12. Pro informatsiiu [On Information] : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text>. [in Ukr.].

13. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002#Text>. [in Ukr.].

14. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. [in Ukr.].

15. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Pro stan ta perspektyvy rozvytku Voiennoi orhanizatsii ta sektoru bezpeky Ukrainy» [Recommendations of the parliamentary hearings on the topic: «On the state and prospects of development of the military organization and security sector of Ukraine»]: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 05.07.2012 № 5086-VI. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2013. № 25, art. 263 [in Ukr.].

16. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy [On the Security Service of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>. [in Ukr.].

17. Sektor tsyvilnoi bezpeky [Civil Security Sector]. *Ofitsiina internet-storinka KMES Ukraina*. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/our-mission/the-civilian-security-sector/>. [in Ukr.].

18. Sokurenko, O. A. (2024) Subiekty sektoru bezpeky ta oborony, yaki realizovuiut derzhavnu ta natsionalnu bezpeku. [Security and defense sector entities that implement state and national security]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4, pp. 475-477. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/113>. [in Ukr.].

19. Upravlinnia ta reformuvannia sektoru bezpeky (2022) [Security Sector Management and Reform]. Rekomendatsii dlia spivrobotnykiv OBSIe. Viden. Sekretariat OBSIe. Tsentr zapobihannia konfliktam. Operatsiina sluzhba. 270 p. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/e/c/557760.pdf>. [in Ukr.].

20. «Chas vziaty vidpovidalnist» (2022) Promova na vruchenni Nobelivskoi premii myru. Vystup Laureata Nobelivskoi premii myru 2022 roku Tsentru hromadianskykh svobod u vykonanni Oleksandry Matviichuk [«It's time to take responsibility»]. Speech at the Nobel Peace Prize award ceremony. Speech by the 2022 Nobel Peace Prize laureate, the Center for Civil Liberties, delivered by Oleksandra Matviychuk.]. Oslo, 10 hrudnia 2022. *Ukrainska pravda*. December 11. [in Ukr.].

21. Tseliev, O. V. (2017) Pravo na oskarzhennia rishen orhaniv publichnoi vlady ta yikhnikh posadovykh osib yak skladova verkhovenstva prava. [The right to appeal decisions of public authorities and their officials as a component of the rule of law.]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. Vol. 200. *Yurydychni nauky*, pp. 72-79. [in Ukr.].

22. Greene O. (2003) Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives. [Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives.]. *Journal of Security Sector Management*. Vol. 1. № 1. 27 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Mykola Sopit, Yevgeniy Bardin. General characteristics and essence of information activities of the security and defense sector. Given the relevance and significance of combining scientific achievements in information law with the sphere of national security and analyzing the genesis of information activities of entities in the country's security and defense sector, this article presents the results of a review of current security and information legislation and its implementation by entities in the country's security and defense sector with regard to defining the nature of information activities of entities in the security and defense sector. by entities in the country's security and defense sector to determine the essence of the information activities of the components of the security and defense sector.

The relevance of studying the nature of the information activities of entities in the security and defense sector and its systematization in view of current security needs and threats is emphasized.

It is stated that the security and defense sector is a basic specialized system of entities whose functional purpose is to ensure the protection of Ukraine's sovereignty, territorial integrity, and national interests from external and internal threats. The position of researchers regarding the consideration of the security and defense sector as a legal construct is supported. The provisions of the instrumental approach to the formation and assessment of the security and defense sector were analyzed.

The genesis and current content of the category of information activity are analyzed separately. It is concluded that it is relevant to clarify both the parameters of information activity of security and defense sector entities and its compliance with the tasks of such entities as components of the security and defense sector. In accordance with the modern interpretation of the content of information activity, the practice of the Security Service of Ukraine and the National Police of Ukraine is analyzed. The connection between the categories of "information support" and "information activity" in the practice of business environment administration is analyzed separately.

The focus of the information activities of the country's security and defense sector entities is summarized, and exogenous and endogenous vectors are described. The expediency of further scientific research on the regulatory and legal support of exogenous and endogenous information flows of the country's security and defense sector entities is emphasized.

Key words: national security, security and defense sector, right to information, information activities

Надійшла до редакції: 11.12.2025

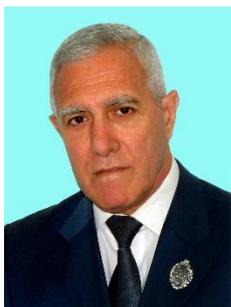
Прийнято до друку після рецензування: 22.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 342.9:351

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-5

Аріф ГУЛІЄВ©

доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(Київський університет інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія», м. Київ, Україна)

Карина ЛІХМАН©

студентка магістратури
(Національний університет «Києво-Могилянська
академія», м. Київ, Україна)

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА У СУСПІЛЬСТВІ (на прикладі Іспанії, Швеції та Франції, 2000-2020 рр.)

У статті досліджено гендерну політику та безпеку у контексті законодавчих і соціальних аспектів в Іспанії, Швеції та Франції у 2000-2020 рр. Розкрито теоретичні основи гендерної рівності, охарактеризовано законодавчі ініціативи трьох країн та проведено порівняльний аналіз впливу гендерної політики на соціальну і політичну безпеку. Особливу увагу приділено практикам, спрямованим на боротьбу з насильством та забезпечення рівності прав у різних сферах життя. Робота висвітлює спільні риси та відмінності у підходах, а також визначає перспективи розвитку гендерної політики.

У дослідженні показано, що ефективна реалізація гендерної політики безпосередньо впливає на рівень соціальної стабільності, довіри до державних інституцій та рівень громадської безпеки. Порівняльний аналіз виявив, що Швеція є лідером у впровадженні інклюзивних політик та запобіганні дискримінації; Іспанія та Франція демонструють активну динаміку в удосконаленні законодавчої бази та розвитку соціальних програм. У статті також окреслено перспективи подальшого розвитку гендерної політики в Європі, зокрема у напрямі зміцнення інституційних механізмів рівності та поглиблення інтеграції гендерного підходу в систему національної безпеки.

Ключові слова: гендерна політика; гендерна рівність; безпека; Франція; Швеція; Іспанія; законодавчі ініціативи; соціальна рівність; гендерне насильство.

© А. Гулієв, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0150-533X>
arifguliyev@ukr.net

© К. Ліхман, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-1284-2640>
smi170381@gmail.com

Постановка проблеми. Проблематика гендерної політики та безпеки посідає важливе місце у сучасному науковому й політичному дискурсі. Рівень забезпечення рівних прав і можливостей безпосередньо впливає на соціальну стабільність, розвиток демократичних інститутів і зміцнення державних механізмів безпеки. У європейських країнах, зокрема Іспанії, Швеції та Франції, упродовж останніх десятиліть активно формуються моделі гендерної політики, спрямовані на подолання нерівності, запобігання насильству та підвищення участі жінок і чоловіків у політичному, економічному та культурному житті. Ці процеси є показовими для проведення аналізу не лише на рівні національних практик, а й у контексті загальноєвропейських тенденцій забезпечення соціальної безпеки.

Дослідження цієї теми особливо актуальне у зв'язку з тим, що сучасні глобальні виклики – збройні конфлікти, економічні кризи, посилення соціальних нерівностей – актуалізують необхідність комплексного підходу до розуміння безпеки, у якому гендерна складова відіграє ключову роль. Аналіз законодавчих механізмів і соціальних практик Іспанії, Швеції та Франції дає змогу простежити, як національні політики у сфері гендерної рівності стають частиною ширших процесів демократичних трансформацій і впливають на суспільну стабільність.

По-перше, питання гендерної рівності та її впливу на державну безпеку є не лише академічним інтересом, а й важливою складовою політичних і суспільних дискусій. Взаємозв'язок між законодавчою базою і фактичною соціальною практикою дає змогу виявити, як різні моделі гендерної політики впливають на стабільність суспільства та його ініціативи в Європі.

По-друге, дослідження гендерної політики країн, зокрема Франції, Швеції та Іспанії, які мають відмінні історичні та культурні підходи до гендерної рівності, дає розуміння різних шляхів розвитку гендерної політики. У 2000-2020 рр. у цих країнах було чимало змін у законодавчій сфері та громадському сприйнятті гендерних питань, що надає особливої цінності для дослідницької роботи.

По-третє, питання гендерної безпеки в XXI столітті – надзвичайно актуальне у більшості сфер нашого життя, зокрема політично-економічній, соціально-культурній. Питання гендерної рівності також стосуються міжнародного співробітництва, стабільності й загального розвитку. Особливу увагу слід приділити внутрішньо сімейним відносинам і насильству. Недостатня увага до гендерних питань може призвести до конфліктів, соціальної напруги та уповільнення економічного зростання. Наприклад, якщо жінки зазнають дискримінації на робочому місці або в доступі до ресурсів, то це не тільки порушує їхні права, а й знижує економічний потенціал держави в цілому. Отже, політика, яка сприяє рівності, збільшує участь жінок у різних сферах життя і сприяє стабільності.

Попри значну кількість законодавчих ініціатив, спрямованих на подолання гендерної нерівності в європейських країнах, рівень фактичної рівності чоловіків і жінок залишається нерівномірним і залежним від соціокультурних чинників. У Франції, Швеції та Іспанії, які посідають одне із провідних місць у розробці політик рівності, спостерігаються суттєві відмінності щодо результативності законодавчих інструментів, динаміки суспільного сприйняття та впливу гендерної політики на безпеку в суспільстві. Досвід цих трьох країн демонструє, що навіть за наявності схожих міжнародних зобов'язань і нормативної бази, зокрема Стамбульської конвенції, директив ЄС тощо, структура сімейних відносин, рівень участі жінок у політичному житті та доступ до ресурсів суттєво відрізняються. Це вказує на складність прямого зв'язку між законодавчими гарантіями та реальним забезпеченням гендерної рівності.

Проблема полягає в недостатньому розумінні того, як саме законодавчі механізми, соціокультурні фактори та моделі гендерної політики взаємодіють і впливають на рівень соціальної безпеки, зокрема на домашнє насильство, дискримінацію жінок на ринку праці, участь у політичній сфері, доступ до освіти й соціальних гарантій. Тому виникає потреба проаналізувати особливості гендерної політики Франції, Швеції та Іспанії в 2000–2020 рр., визначити їхні спільні риси та відмінності, а також оцінити вплив цих політик на фактичну соціальну рівність і безпеку в суспільстві.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика гендерної політики, рівності та безпеки широко представлена у працях європейських і світових дослідників. Значний внесок у теоретичне обґрунтування гендерної нерівності та соціальних ролей зробили С. де Бовуар, Дж. Батлер, Н. Фрейзер, які розглядали гендер як соціально сконструйований феномен, що визначає можливості

особистості у суспільстві.

У дослідженнях L. Mergaert, Em.Lombardo [9], F. Bettio et al. [3], H.Peterson [11] та інших. аналізуються політичні й економічні аспекти гендерної нерівності, зокрема доступ жінок до ринку праці, політичного представництва та соціальних послуг. У роботах European Institute for Gender Equality (EIGE) представлено індикатори гендерної рівності, що дає змогу оцінити реальний стан справ у країнах ЄС. Дані Eurostat (2007–2022) дають нагоду проаналізувати динаміку змін у сфері ринку праці та соціальної політики.

У контексті Швеції важливими є праці Ann Numhauser-Henning [10], які висвітлюють правові моделі забезпечення гендерної рівності та особливості шведської соціальної політики. Дослідження в Іспанії, зокрема С. Ibañez [7] та I. León [8], M. Aragónés-González та інших [2], присвячені проблемам жіночого представництва, гендерної дискримінації та впливу релігійно-соціальних чинників на становлення гендерної політики. У наукових звітах Comisiones Obreras (2015) [5] висвітлено питання гендерного розриву в оплаті праці та трудової дискримінації.

У дослідженнях Франції важливі праці С. Rodgers [12], які виявляють культурно-соціальні витоки нерівності, а також сучасні публікації European Women's Audiovisual Network (2019), які акцентують на проблемі представництва жінок у медіасфері.

Попри велику кількість праць, недостатньо дослідженим залишається системний порівняльний аналіз взаємозв'язку між законодавчими інструментами гендерної політики та рівнем соціальної безпеки у Франції, Швеції та Іспанії у період 2000–2020 рр., що й визначає наукову новизну даної роботи.

Метою дослідження є комплексне вивчення гендерної політики та безпеки в контексті законодавчих і соціальних аспектів рівності в Іспанії, Швеції та Франції у 2000-2020 рр., а також виявлення основних тенденцій, проблем і перспектив розвитку системи забезпечення гендерної рівності та соціальної стабільності в європейському просторі.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

- визначити теоретичні рамки дослідження та виокремити ключові концепти;
- навести порівняльну характеристику взаємозв'язків гендерної політики та соціальної гармонії в Франції, Швеції та Іспанії;
- провести паралелі в ієрархічності прав і ролей в економічно-політичному просторі Франції, Швеції та Іспанії;
- обґрунтувати диференціації ролей в родині;
- вмотивувати прояв гендерної асиметрії в культурно-релігійній сфері;
- пояснити ставлення жінок і чоловіків до розподілу гендерних ролей (вторинний аналіз соціологічних досліджень).

Виклад основного матеріалу. Вивчення гендерної нерівності в міжнародних відносинах потребує використання підходів, котрі враховують складність і багатогранність цього явища. Феміністичні теорії пропонують інструменти для розуміння причинно-наслідкових зв'язків, впливу на міжнародну політику та глобальну безпеку. Такий підхід уможливило глибше розуміння причин гендерної дискримінації, дає змогу простежити взаємозв'язок між культурними нормами, економічними умовами та політичними структурами. Залучення різних феміністичних напрямів – ліберального, соціалістичного та радикального – сприяє формуванню цілісного бачення ролі гендеру у сучасному світі та пошуку шляхів подолання історично сформованої несправедливості щодо гендерного балансу в міжнародних відносинах.

На думку Л. Шепард, авторки праці «Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations» [13], гендер завжди відігравав ключову роль у доступі до влади та ресурсів, що закріплює домінування чоловіків у міжнародних відносинах. Дослідниця пропонує інше визначення гендеру як соціально та культурно сконструйованих особливостей, характерних для певного часу та місця. Феміністки досліджують, як жінки переймають характеристики, культурно закріплені за чоловіками, щоб досягти успіху в міжнародній політиці.

Ліберальний фемінізм вперше з'явився на межі XVII-XVIII ст. у західних країнах, щоб просвіщати жінок ліберальними ідеями, а згодом поширився в решті світу. У XIX столітті феміністки розширили аргументацію на користь рівних прав жінок за законом на володіння власністю та правом голосу. Ліберальний фемінізм – найбільш поширена соціальна та політична філософія серед феміністок. Він виник як теоретичне підґрунтя для розвитку феміністичних рухів. Це основна гілка сучасного фемінізму, яка намагається встановити гендерну рівність у суспільстві. Це інклюзивність, соціальні можливості та

захист індивідуальних прав. Ліберальний фемінізм підтримує верховенство права, громадянські та людські права, забезпечуючи рівність і справедливість для всіх членів суспільства. Теорія ліберального фемінізму «має тенденцію до прийняття «мейнстрімними» (тобто представницями середнього класу) жінками, які не заперечують існуючу соціальну структуру» [15]. Ліберальний фемінізм підтримує виборчі права, зокрема рівні права на освіту, політичні та громадянські права, право голосу для всіх громадян, незалежно від того, чоловіки вони чи жінки.

Головна мета соціалістичного фемінізму – подолати експлуатацію жінок, що склалася історично. Вона аналізує економічні і гендерні утиски, і жодна з форм утисків не є ключовою, це комбінація систем, пов'язаних із гендером, сексуальністю, етнічною приналежністю, расою, соціальним класом і нацією. Гендер і клас переплітаються, створюючи нові форми гноблення і привілеїв.

Соціалістичні феміністки зрозуміли, що ліберальний фемінізм не наголошує на гнобленні жінок, а більше націлений на жінок вищого та середнього класів. Насправді пригноблення жінок залежить не лише від економічної системи, а й від поєднання патріархату та капіталізму.

Як зазначав С. Вонг [14], соціалістичний фемінізм прагне сприяти рівній оплаті праці та об'єднанню жінок у профспілки, але він не торкається питань раси, сексуальності чи інвалідності. Соціальні феміністки вважають, що держава підтримує патріархальну структуру в сім'ї, що звільнення жінок є необхідною частиною соціальних, економічних і політичних дій. Ця теорія фемінізму розвивалась завдяки трьом основним пунктам: експлуатація жінок як результат двох взаємопов'язаних аспектів патріархату і капіталізму; він надає широкі методи соціального аналізу для реалізації історичного матеріалізму; показує необхідність значущих ідей в матеріальному аналізі для визначення людських прав. Соціальні феміністки помітили, що класові відмінності між жінками впливають на їхній гендерний досвід. Наприклад, жінки з вищих класів можуть наймати бідніших жінок для виконання хатньої роботи. Ця концепція наголошує на економічному вимірі гендерної нерівності, що шкодить іншим сферам життя жінок, як-от сексуальність, насильство чи аборти. Соціалістичні феміністки вважають економічну залежність жінок від чоловіків основною причиною їхнього підпорядкування, тому вони прагнуть соціальної та економічної рівності і фінансової незалежності жінок. Ліберальний фемінізм зосереджується на участі жінок у громадському та політичному житті, а феміністична теорія розглядає широкий спектр перспектив і досліджує гендерні впливи на міжнародні відносини. Це феміністична теорія, яка вважає, що гендерна нерівність створюється через обмеження доступу жінок до громадянських прав і розподілу соціальних ресурсів, таких як освіта і зайнятість. На відміну від ліберального та соціалістичного фемінізму, радикальний фемінізм – це радикальна еволюція і розвиток ліберальних феміністок у ХХ столітті. Він виступає проти патріархального гноблення та жорстокого поводження з жінками і намагається запобігти створенню суспільства, де домінують чоловіки. Теорія радикального фемінізму зосереджується на владі чоловіків, патріархаті та привілеях у соціальній системі, яка просуває жіночі організації як окремі громадські організації. Радикальний фемінізм базується на двох принципах:

- жінки мають абсолютну позитивну цінність;
- вони зазнають жорстокого гноблення через систему патріархату.

Радикальний фемінізм розглядає патріархат і сексизм як найбільш фундаментальні фактори пригнічення жінок. Теорія поважає жінок як політичний клас через їхні біологічні функції. Вона не підтримує шлюб і сім'ю, оскільки обидва ці інститути сприяють встановленню патріархату в суспільстві. Радикальний фемінізм наголошує, що жінки, які народжують, відрізняються від чоловіків, і тому вони повинні мати свої власні права, а не лише рівні права з чоловіками. Теорія прагне сприяти поділу між народами на основі поверхневих відмінностей; пропозиції здаються нереалістичними і часто розглядаються як шлях до насильства. Отже, її вважають і класовою, і кольоровою сліпотою, і гетеросексуальною. Вейбо, китайська соціальна мережа, демонструє характеристики радикального фемінізму. Радикальні феміністки вважають суспільство патріархальним, у якому домінують і керують чоловіки, тобто чоловіки – панівний клас, а жінки – підвладний. Більше того, вони вважають, що жінки не просто рівні, а й морально вищі за чоловіків, а патріархат може бути замінений на матріархат. Радикальні феміністки прагнуть трансформувати життя жінок і суспільство за допомогою радикальних дій. Вони вважають чоловіків ворогами жінок і розглядають шлюб як гегемоністський контракт для

експлуатації жінок і віддають перевагу використанню технологій перед чоловіками для задоволення сексуальних бажань і репродуктивних потреб.

Радикальний фемінізм – ідеальна теорія для вивчення взаємозв'язку між гендерною рівністю та безпекою в Іспанії, Швеції та Франції, оскільки він зосереджується на глибоких структурних проблемах, які призводять до гендерної нерівності та дискримінації. Ця теорія припускає, що патріархат є основною причиною пригнічення жінок і соціальної несправедливості, яка пронизує всі сфери життя, зокрема політичну та економічну безпеку.

Методи дослідження

Метод кейс-стаді – важливий інструмент у якісному дослідженні, який дає змогу глибоко досліджувати конкретне явище чи процес у реальній життєвій ситуації. У цьому контексті тематичні дослідження можуть допомогти проаналізувати конкретні соціальні, політичні та економічні процеси, детально зрозуміти їх функціонування та взаємодію з іншими факторами. Порівняльний підхід у кейс-стаді передбачає не лише розгляд окремих випадків, а й їх порівняння, що відкриває можливості для опрацювання спільних закономірностей і відмінностей. Цей метод дає змогу вивчати соціальні явища, наголошує на їхніх зв'язках із локальними та глобальними факторами, надає більш повну картину досліджуваних процесів. Це особливо важливо в контексті гендерної політики, оскільки соціальні та політичні обставини, що визначають ролі жінок і чоловіків у суспільстві, можуть значно відрізнятись у різних країнах.

Методологія кейс-стаді у дослідженні гендерних політик уможливорює оцінку ефективності різних підходів, зокрема через порівняльну стратегію, застосованих у різних країнах (Швеція, Франція та Іспанія); а також дає змогу дослідити, як соціокультурні, економічні та політичні контексти впливають на розробку й реалізацію політичних заходів. Порівнюючи конкретні випадки, ми можемо не лише визначити історії успіху, а й зрозуміти контекст, у якому ці політики застосовуються. Це важливо для адаптації національних стратегій до місцевих умов.

Один із головних аспектів порівняльного дослідження – виявлення того, як політики в одних державах можуть бути ефективнішими за інші, тобто найдієвіші підходи для зменшення гендерної дискримінації.

Як зазначав Райвен Коннелл, порівняльний кейс-стаді в різних культурних і політичних середовищах дає змогу детальніше зрозуміти механізми, через які гендерна нерівність формується, і який вплив мають на неї локальні політики і глобальні сили [4]. Це не лише порівняння різних моделей гендерної політики, а й оцінка їхнього впливу на соціальні структури в кожній з країн.

Наприклад, у Швеції використовується підхід гендерного мейнстрімінгу, котрий охоплює всі сфери державного управління та забезпечує рівні можливості для жінок на всіх рівнях суспільного життя. Швеція традиційно вважається лідером у забезпеченні гендерної рівності і в суспільстві, і в економіці. Її політика базується на принципі рівності можливостей для чоловіків і жінок, зокрема і на ринку праці. У 2022 році Швеція посіла перше місце в ЄС за індексом гендерної рівності з показником 83,9 зі 100 (European Institute for Gender Equality, 2022). Це на 15,3 % вище за середній показник ЄС, що наголошує на стабільному прогресі країни у цій сфері. Робочий тиждень у Швеції становить 40 годин, але гнучкий графік дає змогу сімейним працівникам, зокрема жінкам, поєднувати роботу і догляд за дітьми. Незважаючи на це, 25 % жінок обирають неповний робочий день, що значно більше, порівнюючи з 8 % чоловіків (Eurostat, 2022). Гендерний розрив в оплаті праці все ще залишається проблемою і становить 14%, хоча країна активно працює над його скороченням.

Одним із ключових елементів політики Швеції є заохочення чоловіків брати відпустку по догляду за дітьми. Уряд збільшив кількість оплачуваних днів, які можуть використовувати лише батьки-чоловіки, що сприяє більш рівному розподілу домашніх обов'язків. Для подолання нерівності в оплаті праці уряд зобов'язав роботодавців щорічно проводити аналіз гендерного розриву в заробітній платі та впроваджувати заходи для його скорочення (Diskrimineringslagen, 2010). Крім того, за Законом про дискримінацію, усі роботодавці мають документувати свої дії для просування гендерної рівності та запобігання дискримінації. У контексті пенсійних реформ Швеція перейшла на накопичувальну систему, яка базується на кількості відпрацьованих років і доходах. Проте жінки, які працюють неповний робочий день або мають тривалі перерви через догляд за дітьми, отримують пенсії значно нижчі за чоловіків [3]. Французька політика

робить акцент на гендерному паритеті, зокрема через законодавче забезпечення квот для представниць жіночої статі у політиці, що збільшує їхню присутність в управлінні країною. У Франції зареєстровано чимало законодавчих документів, спрямованих на досягнення гендерної рівності. Академічні дослідження та робота активістів у цій сфері – важливий засіб поширення знань про гендерну нерівність. Однак є проблема з утіленням цих знань у законодавство та його подальшою реалізацією через відсутність політичної волі, недостатню підготовку посадових осіб, небажання представників громадянського суспільства й соціальних партнерів підтримувати гендерну рівність. На законодавчому рівні Франція приділяє увагу боротьбі з дискримінацією за ознакою статі та забезпеченню рівних прав для жінок і чоловіків.

Іспанія розробила комплексний підхід до боротьби з насильством за ознакою статі, ухваливши закони, що забезпечують правовий і соціальний захист жертв насильства. У Іспанії інституційна підтримка гендерної рівності почалася у 1983 році зі створення автономного інституту у справах жінок. У 2008 році країна досягла значного прогресу у впровадженні гендерної політики, однак економічна криза 2008 року негативно вплинула на гендерну політику, скоротивши бюджет і змінивши структуру відповідальних органів. Уряд Іспанії активно сприяв гендерній рівності, створюючи міністерство і секретаріат з питань рівності та антидискримінаційну раду. Крім того, окремі регіони Іспанії, як-от Країна Басків та Андалусія, продовжували фінансувати гендерну політику навіть під час кризи. Також створено Департамент фемінізму та ЛГБТ у Барселоні для боротьби з соціальною нерівністю. Загалом Іспанія виявила прогрес у сфері гендерної рівності у 2004 - 2008 рр., проте відчувалася обмежена увага до перетину гендерних нерівностей з іншими формами дискримінації.

Ситуація з гендерною рівністю в працевлаштуванні в Італії перед економічною кризою 2008 року демонструвала, що рівень зайнятості жіночої аудиторії постійно зростає з 1980-х років, досягнувши піку – 54,7% – у 2007 році [7], [8]. Проте рівень зайнятості жінок завжди залишався нижчим за рівень зайнятості чоловіків (76,2% у 2007 році) та за рівень зайнятості жінок в інших країнах-членах ЄС (Peterson 2011; Eurostat 2012). Також якість робочих місць для жінок часто обмежувалась контрактами на короткостроковий термін та переважала неповна зайнятість (80% у 2008 році, Lahey та de Villota 2013), причому значна частина жіночої праці виконувалася в неофіційній економіці та, відповідно, не враховувалася в офіційній статистиці (Peterson 2011) [11]. Рівні безробіття до кризи також демонстрували різницю між жінками та чоловіками: 10,7% для жінок і 6,4% для чоловіків (Eurostat 2007). Умови праці для жінок погіршилися з початком кризи. Рівень безробіття почав рости порівняно з іншими країнами Європи (середній рівень безробіття в ЄС становив 11% у червні 2013 року), досягнувши 26,3% у 2013 році, при цьому рівень безробіття серед жінок становив 27,2%, а серед чоловіків – 25,5% (Eurostat 2013). У перші роки кризи більшість втрат робочих місць припала на чоловічу аудиторію у будівельній галузі (González 2011)[2].

Франція ухвалила антидискримінаційну політику у сфері працевлаштування за гендерними ознаками. Нове законодавство у 2000-х роках запровадило нові інструменти, методи тестування для доведення дискримінації. Однак судова практика залишалася неоднорідною, оскільки французькі судді та зацікавлені сторони не завжди дотримуються антидискримінаційного законодавства, а також через недостатню кількість поданих скарг на дискримінацію. Існує висока ймовірність дискримінації на робочих місцях з приводу вагітності та декретних відпусток. Кількість скарг на дискримінацію через вагітність зростає з кожним роком. Це свідчить про те, що роботодавці все ще сприймають материнство та період вагітності як перешкоду для працевлаштування та кар'єрного росту для представниць жіночої статі (Lombardo, 2014) [9].

Франція, як світська європейська країна, давно закріпила політичні та соціальні досягнення в межах гендерної рівності. Проте культурні та релігійні фактори продовжують впливати на гендерні відносини. Французька секуляризація сприяє відокремленню релігії від держави, але її культурні традиції, зокрема католицькі корені, все ж мають певний вплив на суспільство. Як зазначала Симона де Бовуар у своїй знаковій праці “Друга стаття”, французька культура часто сприймає жінок як “інших”, чим підсилює гендерні стереотипи та роль жінки як “об’єкта краси” у сферах моди, мистецтва та кінематографії (Beauvoir, 1949). Це спостерігається навіть у сучасному французькому кінематографі, де лише близько 30% режисерів і сценаристів становлять жінки (European Women’s Audiovisual Network, 2019).

Культурні традиції Франції, попри певні зміни, все ще залишаються вразливими до гендерної асиметрії, що виявляється в недооцінці творчих досягнень жінок, зокрема в мистецтві та кінематографії. Однак завдяки реформам і суспільним рухам Франція з часом все більше орієнтується на гендерну рівність у культурі. Наприклад, у 2001 році ухвалено низку законів, спрямованих на заохочення участі жінок у кінематографі та інших мистецьких сферах, що збільшило кількість жінок у професіях, де вони раніше були маргіналізовані. Щодо релігійної сфери, то Франція ще досі переживає вплив традицій католицизму. Як зазначено в роботах Енн Фаусто-Стерлінг (Fausto-Sterling, 1992) [6], католицька церква відіграє важливу роль у формуванні соціальних норм, які обмежують можливості жінок на релігійних посадах. Хоча в деяких країнах, як-от США чи Велика Британія, жіноче священство стало нормою, у Франції цей процес ще не завершений. Жінки, як і раніше, не мають рівних можливостей у сфері релігійної діяльності, зокрема на високих церковних посадах. Проте Франція демонструє прогрес у гендерній рівності на політичному та законодавчому рівнях, що зменшує вплив гендерної асиметрії в багатьох сферах. Жінки у Франції мають право на освіту, працю, а також на участь у політичних процесах, де їх кількість в уряді та парламентах поступово зростає.

Іспанія – країна з глибокими католицькими традиціями, що має неабиякий вплив на гендерні відносини в культурно-релігійному житті громадян, зробила значні кроки у напрямі гендерної рівності, однак глибокі соціально-релігійні бар'єри, що виникли внаслідок впливу католицизму, досі заважають досягненню повної рівності.

У релігійному контексті Іспанія, як і Франція, має тісні зв'язки з католицькою церквою. І хоча останніми роками Іспанія прогресувала в розвитку законодавства щодо гендерної рівності, однак релігійні норми досі залишаються однією з основних перепон для жінок, які прагнуть зайняти керівні посади в релігійних організаціях.

Один з найбільших викликів – гендерне насильство, яке залишається серйозною проблемою в країні. З 2004 року уряд Іспанії започаткував низку реформ, спрямованих на боротьбу з насильством щодо жінок, зокрема ухвалено закони, які забезпечують кращу охорону прав жінок. Однак культурні та релігійні стереотипи залишаються бар'єром на шляху до досягнення реальної рівності.

Історично склалося, що в Іспанії чоловіки домінують в основних культурних і мистецьких сферах – від літератури до театру. Гендерні стереотипи обмежують роль жінок, однак нині спостерігається поліпшення ситуації. Католицизм, який досі має значний вплив на культуру, розглядає жінок через призму обов'язку дотримуватися традиційних ролей матері і дружини, що не дає їм змоги повністю реалізувати свій творчий потенціал (Chafetz, 1974).

Швеція – одна з найбільш прогресивних країн Європи щодо гендерної рівності. Країна реалізує політику рівності в усіх сферах, зокрема в культурній і релігійній. Шведські жінки посідають високі посади в культурних і творчих індустріях, а також активно беруть участь у політичному житті країни.

За останні десятиліття кількість жінок-художниць, письменниць і кінорежисерок збільшилася, а їхні творчі досягнення стали важливою частиною шведської культурної ідентичності. У сфері кінематографії Швеція активно працює над подоланням гендерних стереотипів, а також над рівним доступом до ресурсів для жінок у творчих професіях [9].

Швеція – країна з високим рівнем секуляризації, тому жінки мають більший вплив у релігійних інституціях, порівняно з іншими країнами, де релігія більше позначається на суспільстві. Лютеранська церква Швеції дозволяє жінкам бути священниками, що є важливим кроком до гендерної рівності в релігійному контексті. Проте навіть у Швеції є певні бар'єри для жінок, які прагнуть досягти високих позицій у релігійних організаціях. Дослідження показують, що соціальні стереотипи можуть обмежувати їхній вплив на керівні ролі в церкві [1].

Провівши порівняльну характеристику обраних країн, можна визначити, які стратегії є найбільш дієвими для зменшення гендерної нерівності, а також які фактори сприяють або перешкоджають її реалізації. Такий підхід дає змогу розкрити не тільки спільні тенденції, а й специфіку, пов'язану з культурними, політичними та економічними відмінностями між країнами, що важливо для формування більш ефективних гендерних політик у майбутньому.

Одна з основних цілей цього порівняльного аналізу – виявлення успішних практик, які можуть бути адаптовані до інших країн. Отже, дослідження дає змогу не лише оцінити ефективність гендерних політик, а й внести пропозиції щодо вдосконалення на основі досвіду

трьох країн. Аналіз результативності політик не тільки виявляє прогалини у законодавстві, а й дає розуміння, як адаптувати певні стратегії до конкретних соціально-політичних умов.

Порівняння кейсів також має важливе значення для розвитку глобальних ініціатив, як-от Цілі сталого розвитку ООН. Вивчення ефективних практик, що застосовуються у різних країнах, дає змогу розробити стратегії, беручи до уваги і місцеві умови, і глобальні цілі, зокрема досягнення гендерної рівності та подолання дискримінації за ознакою статі. Тому порівняльний метод кейс-стаді – важливий інструмент для вдосконалення гендерної політики в глобальному та локальному контекстах.

Отже, метод кейс-стаді дає змогу не лише вивчити окремі кейси, а й порівняти їх між собою, щоб виявити найбільш ефективні стратегії боротьби з гендерною нерівністю. Порівняння Франції, Іспанії та Швеції дає змогу оцінити різні підходи до реалізації політик у контексті їхніх соціокультурних і політичних реалій, а також розкрити глобальні механізми формування гендерної нерівності, що є важливим для розробки майбутніх політичних стратегій на національному і міжнародному рівнях.

Вибір трьох держав (Франція, Іспанія та Швеція) обумовлений їхніми лідерськими позиціями у впровадженні політичних заходів щодо гендерної рівності та активною участю у міжнародних ініціативах з підтримки прав та інтересів жінок. Ці країни мають значні досягнення в проведенні законодавчих, соціально-культурних заходів, спрямованих на усунення гендерної дискримінації, що підтверджуються низькою міжнародних конвенцій і національних законів

Основні індикатори для порівняння

Опрацювання законодавчих ініціатив, порівняння ключових законодавчих актів, ухвалених у кожній країні для забезпечення гендерної рівності, зокрема закони про паритет, боротьбу з гендерним насильством та інші нормативні документи.

Оцінка ролі урядів, зокрема вищої ради з питань гендерної рівності у Франції, Швеції та Іспанії.

Міжнародна дипломатія та участь у міжнародних конвенціях, співпраця з ООН, ЮНІСЕФ та іншими міжнародними організаціями, які борються за гендерну рівність на міжнародному рівні.

Інтеграція гендерних перспектив у державну політику, зокрема вивчення того, як гендерна рівність інтегрується у різні сфери державного управління, зокрема зовнішню політику та економічні стратегії.

Два десятиліття – ключові для проведеної роботи з огляду на кілька факторів.

По-перше, цей період відзначився значними кроками міжнародної спільноти у розробці та впровадженні різних стратегій, спрямованих на забезпечення гендерної рівності. Саме в цей період були ухвалені основні міжнародні конвенції, зокрема Стамбульська конвенція (2011 рік), які спонукали держави-учасниці до активної внутрішньої політики.

По-друге, сучасна політична практика у сфері гендерної рівності формувалася завдяки поєднанню зусиль національних урядів і міжнародних організацій. Саме за останні 20 років були розроблені найважливіші законодавчі ініціативи, що не лише декларували, а й реалізовували концепцію гендерної рівності.

Отже, методологія кейс-стаді в дослідженні гендерних політик дає змогу глибше зрозуміти ефективність різних підходів у різних країнах. А порівняльний аналіз – оцінити стратегії, адаптувати найкращі практики та виявити вплив соціокультурних, політичних і економічних контекстів на реалізацію гендерної рівності.

Висновки. Дослідження гендерної політики та її впливу на соціально-культурну сферу та економічно-політичний сектор у Франції, Швеції та Іспанії демонструє, що інтеграція гендерного підходу у державну політику – ключовий фактор зміцнення суспільної стабільності та розвитку демократичних інститутів. Аналіз законодавчих ініціатив і соціальних практик дає змогу зробити висновок, що гендерна політика у Франції, Швеції та Іспанії спрямована на комплексне подолання дискримінації, запобігання насильству та створенню умов для повноцінної участі чоловіків і жінок у політичному, економічному й культурному житті.

Порівняння національних моделей показало, що незважаючи на спільну мету – забезпечення рівності, країни обирають різні шляхи її реалізації, які зумовлені історико-культурними та соціально-політичними чинниками.

У Швеції акцент робиться на системному державному регулюванні, забезпеченні широкого спектра соціальних гарантій та активній політиці рівності на ринку праці.

Іспанія поєднує законодавчі ініціативи з активною роботою громадських організацій і локальних політик, особливо у сфері запобігання насильству та підтримки жертв. Франція ж робить наголос на культурних і медіааспектах, намагаючись впливати на суспільне сприйняття гендерних ролей і стереотипів. Такий різнобіг доводить, що законодавча база – лише одна зі складових успішної гендерної політики, а її ефективність значною мірою залежить від соціокультурного контексту та практичного впровадження норм.

Дослідження також підтверджує, що гендерна політика безпосередньо впливає на рівень безпеки у суспільстві. Системне забезпечення рівності сприяє зменшенню соціальної напруги, попередженню домашнього насильства, підвищенню економічної активності жінок та їхньому політичному представленню. Недостатня увага до цих питань, навпаки, може провокувати конфлікти, економічні втрати та загальну дестабілізацію. Важливо, що гендерна політика не обмежується внутрішньою сферою: вона – невід’ємна частина міжнародного співробітництва та розробки глобальних стратегій безпеки, що демонструє її роль у ширшому європейському та світовому контексті.

Комплексний аналіз періоду 2000-2020 рр. показав, що успішними практиками є не лише законодавчі ініціативи, а й інтеграція гендерного підходу у соціальні, економічні та культурні процеси. Водночас залишаються виклики, зокрема уповільнене змінення соціальних стереотипів, нерівномірність доступу до ресурсів у різних регіонах і необхідність подальшого розвитку механізмів захисту від насильства. Це вказує на те, що навіть у країнах з високим рівнем гендерної рівності потрібна постійна увага до координації законодавчих, соціальних та освітніх заходів.

Отже, дослідження підтверджує актуальність і значущість гендерної політики для сучасного суспільства. Інтеграція гендерного підходу у державну політику – важливий інструмент забезпечення соціальної стабільності, запобігання конфліктам і підтримки демократичних процесів. Вивчення досвіду Франції, Швеції та Іспанії дає нагоду визначити ключові тенденції, які можуть бути адаптовані й в інших країнах, а також сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності політик рівності у контексті забезпечення соціальної та політичної безпеки.

Список використаних джерел

1. Aggestam K., Bergman Rosamond A. Re-politicising the Gender-Security Nexus. Sweden’s Feminist Foreign Policy. *European Review of International Studies*. 2019. No. 5 (3). P. 30-48.
2. Aragonés-González M., Rosser-Limiñana A., Gil-González D. Coeducation and gender equality in education systems: A scoping review. *Children and Youth Services Review*. 2020. Vol. 111. 104837. DOI : 10.1016/j.childyouth.2020.104837.
3. Bettio F., Plantenga J., Smith M. Gender and the European Labour Market. Routledge, 2013. 320 p.
4. Chafetz J. S. Masculine/Feminine or Human? An Overview of the Sociology of Sex Roles. Itasca, Illinois : F.E. Peacock, 1974. 246 p.
5. Comisiones Obreras. Informe sobre la brecha salarial de género: impacto, negociación colectiva y actuación sindical. Madrid : Secretaría Confederal de Mujer e Igualdad de CCOO, 2015. URL: <https://www.ccoo.es/7bc4e48ed19eb091bfc8fd25368b7ec3000001.pdf>.
6. Fausto-Sterling A. Myths of Gender: Biological Theories about Men and Women. New York : Basic Books, 1992. 304 p.
7. Ibañez C., Llorente Heras R. La segregación laboral de la Mujer Andaluza: Indicadores, Consecuencias y Medidas hacia la igualdad de género. Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces, 2014.
8. Leon I., Gamito R., Vizcarra M. T., López-Vélez A. L. Pedagogical Contexts When Gender and Emotions Intersect with the Body: Interviews with Feminist PE Teachers and Associated Professionals. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. No. 19 (23).
9. Mergaert L., Lombardo Em. Resistance to implementing gender mainstreaming in EU research policy. *European Integration Online Papers*. 2014. Vol. 18. No. 1 (Special Issue 1). P. 1-21.
10. Numhauser-Henning A. The Policy on Gender Equality in Sweden. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/5100_11/IPOL_STU\(2015\)510011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/5100_11/IPOL_STU(2015)510011_EN.pdf).
11. Peterson H. The gender mix policy – addressing gender inequality in higher education management. *Journal of Higher Education Policy and Management*. 2011. No. 33 (6). P. 619–628.
12. Rodgers C. Le deuxième sexe de Simone de Beauvoir. Un héritage admiré et contesté. Paris : L’Harmattan, 1998. 342 p.
13. Shepherd L. Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations. URL: <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019-08/Shepherd%2C%20Gender%20Matters%20in%20Global%20Politics%20-%20A%20Feminist%20Introduction%20to%20International%20Relations%20%282010%29.pdf>.
14. Wong S. Gender and Workplace Dynamics: Cross-Cultural Perspectives. *International Journal of Gender Studies*. 1997. No. 5 (1). P. 33–50.

15. Zhang L., Rios M. Gender Equality in the Workplace: Global Perspectives and Policies. *International Review of Social Research*. 2021. No. 15 (2). P. 101–120. URL: <https://doi.org/10.0000/irsr.2021.152101>.

References

1. Aggestam, K., Bergman Rosamond, A. (2019) Re-politicising the Gender-Security Nexus. Sweden's Feminist Foreign Policy. *European Review of International Studies*. No. 5 (3), pp. 30–48.
2. Aragonés-González, M., Rosser-Limiñana, A., Gil-González, D. (2020) Coeducation and gender equality in education systems: A scoping review. *Children and Youth Services Review*. Vol. 111. 104837. DOI : 10.1016/j.childyouth.2020.104837.
3. Bettio, F., Plantenga, J., Smith, M. (2013) Gender and the European Labour Market. Routledge. 320 p.
4. Chafetz, J. S. (1974) Masculine/Feminine or Human? An Overview of the Sociology of Sex Roles. Itasca, Illinois : F.E. Peacock. 246 p.
5. Comisiones, O. (2015) Informe sobre la brecha salarial de género: impacto, negociación colectiva y actuación sindical [Report on the gender pay gap: impact, collective bargaining and union action]. Madrid : Secretaría Confederal de Mujer e Igualdad de CCOO. URL: <https://www.ccoo.es/7bc4e48ed19eb091bfc8fd25368b7ec3000001.pdf>. [in Span.].
6. Fausto-Sterling, A. (1992) Myths of Gender: Biological Theories about Men and Women. New York : Basic Books. 304 p.
7. Ibañez, C., Llorente Heras, R. (2014) La segregación laboral de la Mujer Andaluza: Indicadores, Consecuencias y Medidas hacia la igualdad de género [Labor segregation of Andalusian women: Indicators, consequences and measures towards gender equality]. Fundación Pública Andaluza Centro de Estudios Andaluces. [in Span.].
8. Leon, I., Gamito, R., Vizcarra, M. T., López-Vélez, A. L. (2022) Pedagogical Contexts When Gender and Emotions Intersect with the Body: Interviews with Feminist PE Teachers and Associated Professionals. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. No. 19 (23).
9. Mergaert, L., Lombardo, Em. (2014) Resistance to implementing gender mainstreaming in EU research policy. *European Integration Online Papers*. Vol. 18. No. 1 (Special Issue 1), pp. 1–21.
10. Numhauser-Henning, A. The Policy on Gender Equality in Sweden. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/5100_11/IPOL_STU\(2015\)510011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/5100_11/IPOL_STU(2015)510011_EN.pdf).
11. Peterson, H. (2011) The gender mix policy – addressing gender inequality in higher education management. *Journal of Higher Education Policy and Management*. No. 33 (6), pp. 619–628.
12. Rodgers, C. (1998) Le deuxième sexe de Simone de Beauvoir. Un héritage admiré et contesté [Simone de Beauvoir's the second sex: an admired and contested legacy]. Paris : L'Harmattan. 342 p. [in French].
13. Shepherd, L. Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations. URL: <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019-08/Shepherd%2C%20Gender%20Matters%20in%20Global%20Politics%20-%20A%20Feminist%20Introduction%20to%20International%20Relations%20%282010%29.pdf>.
14. Wong, S. (1997) Gender and Workplace Dynamics: Cross-Cultural Perspectives. *International Journal of Gender Studies*. No. 5 (1), pp. 33–50.
15. Zhang, L., Rios, M. (2021) Gender Equality in the Workplace: Global Perspectives and Policies. *International Review of Social Research*. No. 15 (2), pp. 101–120. URL: <https://doi.org/10.0000/irsr.2021.152101>.

ABSTRACT

Arif Gulliev, Karina Likhman. Gender policy and security in society (on the example of Spain, Sweden and France, 2000–2020). The article examines gender policy and security in the legislative and social context of Spain, Sweden, and France in the period of 2000–2020. It reveals the theoretical foundations of gender equality, analyses the regulatory initiatives of the three countries, and provides a comparative overview of their impact on social stability and political security. Particular attention is paid to measures aimed at preventing violence, empowering women, and increasing their participation in social and political life.

The study shows that the systematic implementation of gender policy is a key factor in the formation of a just society and sustainable democracy. The results of the analysis show that Sweden is distinguished by a high level of institutional support for gender equality and effective mechanisms for monitoring compliance. Spain is making progress in combating gender-based violence and developing a legal framework, while France is combining legal initiatives with active public communication on the issue of inequality.

The article also identifies common trends in the development of gender policy in Europe, in particular the integration of equality principles into the national security system, education, the labour market and political representation. Recommendations are formulated to strengthen intergovernmental cooperation in the field of gender equality and to ensure a comprehensive approach to its implementation in the context of social security.

Key words: gender policy, gender equality, security, France, Sweden, Spain, legislative initiatives, social equality, gender-based violence.

Надійшла до редакції: 09.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 18.12.2025

Оубліковано: 31.12.2025

Ірина ДЗЮБА ©

кандидат юридичних наук
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена комплексному аналізу післявоєнного відновлення територіальних громад України, які зіштовхнулися з масштабними інфраструктурними руйнуваннями, демографічними змінами та зростанням соціальних потреб. Розглянуто проблеми недостатньої фінансової, управлінської та кадрової спроможності, що ускладнюють реалізацію програм відбудови. Наголошено на важливості формування довгострокових стратегій розвитку, спрямованих на модернізацію інфраструктури, цифровізацію управління, підтримку місцевого бізнесу та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. Акцентовано на ролі міжнародної підтримки як чинника, що посилює можливості громад у реалізації проєктів. Підкреслено, що ефективне відновлення можливе лише за умови поєднання внутрішнього потенціалу, зовнішніх ресурсів та активної участі населення у процесах ухвалення рішень, що забезпечить стійкий розвиток громад у післявоєнний період.

Ключові слова: територіальні громади, післявоєнне відновлення, місцеве самоврядування, інфраструктура, децентралізація, соціальна підтримка, стратегічний розвиток.

Постановка проблеми. У післявоєнний період для нашої держави першочерговим завданням стане тривале відновлення всіх сфер її функціонування. З урахуванням цього територіальні громади, які стали основою реформи децентралізації, отримали значний обсяг повноважень, відповідальності та автономії, що робить їх ключовими суб'єктами у процесах відбудови. Саме останні є осередком ухвалення рішень, реалізації програм відновлення, повернення економічної активності та забезпечення умов для нормальної життєдіяльності населення.

На протигагу цього не слід забувати про наявні виклики, обумовлені початком воєнного стану. Зокрема, значна частина об'єктів критичної інфраструктури була знищена або пошкоджена, що призвело до зниження якості умов життя, логістики, енергетичного забезпечення та надання соціальних послуг. Своєю чергою масове переміщення населення змінило демографічний баланс у багатьох регіонах, спричинило зростання потреб у соціальній підтримці, медичному забезпеченні, житлі, освіті тощо.

Незважаючи на розширення повноважень територіальних громад, вони часто зіштовхуються з низкою обмежень, серед яких слід виокремити: фінансові, управлінські, кадрові та організаційні. Окремі громади мають низьку інституційну спроможність, що унеможливує ефективне управління ресурсами та реалізацію комплексних відбудовчих проєктів. При цьому нові виклики вимагають значного посилення координації між державними органами, міжнародними партнерами, громадськими організаціями та місцевим населенням.

Наслідком цього є специфічні післявоєнні реалії, у яких функціонування територіальних громад залежить від їх здатності швидко адаптуватися, переглядати стратегії розвитку, мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси, а також забезпечувати участь громадян у розв'язанні проблем місцевого значення.

Особливої уваги потребує у цьому контексті взаємодія між мешканцями та владою, а також між громадою та зовнішніми партнерами. Враховуючи вищезазначене, постає питання: які саме механізми здатні забезпечити сталий розвиток місцевого самоврядування у післявоєнний період? Тобто слід визначити оптимальні моделі

управління, що дозволять ефективно відновлювати території, залучати інвестиції, забезпечувати соціальну стабільність, інтегрувати внутрішньо переміщених осіб, відроджувати місцевий бізнес і формувати безпечний простір для проживання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі питання, які присвячені особливостям функціонування територіальних громад у післявоєнний період, знайшли своє часткове відображення у працях таких вчених, як: С. Алфьоров, О. Батанов, Ю. Ватуля, Я. Жовнірчик, В. Кравченко, В. Красилюк, А. Лисенко, І. Мазій, Ю. Молодожен, О. Мороз, А. Назарко, І. Петренко, Т. Свіда, О. Стогова та інші.

Вклад основного матеріалу. Післявоєнне відновлення територіальних громад є одним із ключових завдань сучасного розвитку України, оскільки воєнні дії завдали катастрофічного удару по національній економіці, інфраструктурі та системі соціального забезпечення. Масштабні руйнування промислових об'єктів, критичної та житлової інфраструктури, а також порушення звичних соціальних зв'язків створюють безпрецедентні виклики для громад на місцях. У таких умовах особливо важливо не лише відновити функціонування територіальних громад до довоєнного рівня, а й закласти основу для їхнього довгострокового та сталого розвитку.

Тобто після скасування воєнного стану територіальні громади України увійдуть у новий етап свого розвитку, який супроводжуватиметься як значними викликами, так і потенційними можливостями. Цей період стане випробуванням на стійкість, адаптивність та ефективність місцевого самоврядування. Важливо усвідомити, що успішна реінтеграція громад до мирного життя потребуватиме системних змін і стратегічного планування, що базується на досвіді воєнного стану та сучасних викликах.

На переконання В. Ємця, усвідомлення напрямів і механізмів змін у післявоєнний період як на регіональному, так і на місцевому рівнях є ключовою умовою успішного та ефективного відновлення й відбудови всього соціально-економічного механізму України [3, с. 69].

На нашу думку, твердження В. Ємця слушно окреслює один із фундаментальних принципів післявоєнної відбудови – необхідність чіткого розуміння векторів трансформації та операційних механізмів, що забезпечують ці зміни. Однак це положення потребує певного тлумачення.

По-перше, усвідомлення напрямів і механізмів змін має ґрунтуватися не лише на загальнодержавних стратегічних орієнтирах, а й на глибокому аналізі локальних особливостей: демографічної структури, стану інфраструктури, рівня деструкції, потенціалу громад і динаміки місцевих ринків. Відбудова різних регіонів України не може бути уніфікованою, оскільки її ефективність залежить від здатності адаптувати стратегії до специфічних потреб територій.

По-друге, визначення механізмів змін повинно включати створення інституційної спроможності на місцях. Без достатнього управлінського, фінансового й кадрового потенціалу навіть найкращі стратегічні ідеї залишаться декларативними. Тому ключовим стає розвиток локального врядування, підсилення аналітичних та проектних компетенцій громад.

По-третє, післявоєнна відбудова має розглядатися в контексті структурної модернізації, а не лише відновлення довоєнного стану. Зміни слід розглядати, як можливість для запровадження нової економічної моделі, орієнтованої на інновації, стійкість та інтеграцію у європейські виробничі й логістичні ланцюги.

У цьому контексті О. Євсюкова наголошує, що формування політики відбудови та розвитку територіальних громад має ґрунтуватися на всебічному аналізі наявної ситуації з обов'язковим урахуванням воєнних ризиків, серед яких – можливість окупації територій, вимушена внутрішня міграція, втрата транзитного потенціалу, деіндустріалізація промислових регіонів та значні інфраструктурні руйнування як на рівні окремих громад, так і регіонів загалом [2, с. 114].

Водночас Ю. Опанасюк, О. Деміхов, Л. Таранюк, К. Таранюк, В. Дехтярьов підкреслюють потребу постійного оновлення стратегій розвитку громад і розширення співпраці з українськими та міжнародними громадськими організаціями, які можуть забезпечити широкий спектр підтримки від консультацій та розробки бізнес-планів до пошуку інвесторів та реалізації інших ініціатив [7]. Післявоєнне відновлення, таким чином, передбачає створення умов для посилення соціальної справедливості та формування сучасних економічних моделей розвитку, що неможливо без узгоджених дій

держави, міжнародних партнерів, бізнесу та громадськості.

Вбачається, що в умовах швидких змін такі стратегії мають бути гнучкими, здатними адаптуватися до нових соціально-економічних викликів, змін у структурі населення та інвестиційних можливостей. Це передбачає регулярний аналіз потреб громад, оцінку ризиків та запровадження інноваційних механізмів планування. Необхідність розширення співпраці з українськими та міжнародними громадськими організаціями також має суттєву наукову цінність. Такі організації здатні забезпечувати громади не лише консультативною підтримкою, а й доступом до фінансування, проєктних технологій та міжнародних зв'язків.

Така діяльність зміцнює інституційну спроможність громад, робить процеси відбудови більш прозорими та професійними. Післявоєнне відновлення у цьому контексті має розглядатися як комплексний процес, спрямований не лише на фізичне відтворення зруйнованої інфраструктури, а й на формування справедливого, інклюзивного та сучасного економічного середовища. Досягнення цього неможливе без узгоджених дій держави, бізнесу, міжнародних партнерів і громадськості, оскільки лише їхня координація забезпечує синергію ресурсів і створює умови для довгострокової стійкості розвитку. Йдеться про необхідність переходу від короткострокових рішень до системної модернізації, що охоплює інноваційне оновлення інфраструктури, розширення цифрових сервісів, створення нових напрямів економічної діяльності та стимулювання громадської активності. Успішність територіальних громад у післявоєнний час значною мірою залежатиме від їх здатності інтегрувати процеси відбудови з перспективним розвитком, тобто одночасно реагувати на нагальні потреби населення та формувати стратегічне бачення майбутнього.

Ми вважаємо, що на реалізацію цього впливають два ключові виміри післявоєнного відновлення територіальних громад – внутрішній управлінський потенціал та зовнішня фінансова підтримка. Поєднання цих підходів є критично важливим для формування дієвої моделі розвитку. Адже навіть за наявності достатніх фінансових ресурсів громади не зможуть забезпечити сталий прогрес без чітких і структурованих стратегій. Водночас найкращі управлінські рішення не матимуть ефекту за відсутності інвестицій, необхідних для реалізації запланованих проєктів. Відбудова має стати не лише процесом відновлення зруйнованого, а й можливістю закласти підґрунтя для якісно нової моделі місцевого розвитку, орієнтованої на прозорість, інноваційність та стійкість.

Так, одним із завдань для забезпечення функціонування територіальних громад є відновлення об'єктів критичної інфраструктури. Внаслідок бойових дій зазнали руйнування численні об'єкти, зокрема дороги, мости, комунальні мережі, лікарні та заклади освіти. Ця проблема характеризується високим рівнем складності, оскільки її розв'язання потребує значних фінансових ресурсів та ефективної координації дій на всіх адміністративних рівнях [4].

Соціальна адаптація населення є також важливим напрямом діяльності територіальних громад. Логічним наслідком деокупації територій є повернення її мешканців, що спричинить додаткове навантаження на соціальні служби, систему охорони здоров'я та освітні заклади. Особлива увага має бути приділена внутрішньо переміщеним особам, ветеранам воєнного стану та родинам, які зазнали втрат. У цьому контексті громади зобов'язані створювати центри соціальної підтримки, які забезпечуватимуть комплексну допомогу, включно з психологічною підтримкою та сприянням у працевлаштуванні [6, с. 18-20].

На думку В. Красилока, деокуповані громади в післявоєнний період зіштовхнуться з комплексом проблем, пов'язаних із відновленням зруйнованої інфраструктури, поверненням та соціальною реінтеграцією населення, забезпеченням безпеки та подоланням наслідків окупації. Водночас громади тилових територій матимуть інші виклики, зумовлені змінами соціально-економічної структури, що виникли внаслідок переміщення населення та їх нових функцій у національній логістичній системі. Успішність відновлення визначатиметься комплексністю планування та реалізації відповідних заходів, адже кожна громада потребує індивідуального підходу з урахуванням стану інфраструктури, демографії та наслідків війни. Міжнародна підтримка теж є ключовою для забезпечення ефективних процесів відновлення [5, с. 51].

Третім спрямуванням відновлення є забезпечення фінансування та відновлення економіки. У зв'язку із запровадженням воєнного стану значна кількість підприємств припинила свою діяльність, тому підтримка малого та середнього бізнесу має створити сприятливі умови для розвитку громад, надаючи податкові пільги, спрощуючи процедури

реєстрації бізнесу та залучаючи інвесторів.

Окрім цього, після скасування воєнного стану перед громадами постають нові можливості для розвитку та вдосконалення управління. Продовження реформи децентралізації дає можливість громадам отримати більше повноважень та ресурсів для самостійного розв'язання місцевих проблем, що створює передумови для ефективнішого управління та швидкого реагування на виклики. Місцеві громади зможуть самостійно визначати пріоритети розвитку, залучати інвестиції та реалізовувати проекти, які відповідають потребам населення.

Водночас відновлення територіальних громад створює перспективи для впровадження сучасних технологій. Цифровізація управлінських процесів, створення «розумних» громад і застосування енергоефективних рішень допоможе підвищити ефективність роботи місцевих органів влади. Для цього важливо навчати фахівців та створювати відповідну інфраструктуру, яка дозволить впроваджувати інновації на практиці.

Не менш важливим є продовження співпраці з міжнародними партнерами. Україна вже отримала значну підтримку від міжнародної спільноти, яка і надалі залишатиметься ключовим фактором у відновленні громад. Для залучення грантів та інвестицій громадам потрібно розробляти проекти відповідно до міжнародних стандартів [1, с. 32-35].

М. Прокопів вважає, що взаємозв'язок між міжнародним співробітництвом і сталим розвитком територіальних громад ґрунтується на принципах багатовимірного підходу, який охоплює економічний, соціальний та екологічний аспекти. Міжнародне співробітництво, виступаючи платформою для обміну досвідом, знаннями та інноваціями, сприяє впровадженню ефективних стратегій розвитку, що відповідають цілям сталого розвитку [8, с. 66].

У межах досліджуваної проблематики дослідник виокремлює такі підходи: *регіональний підхід* – розвиток транскордонного співробітництва та міжрегіональної взаємодії; *інтеграційний підхід* – участь у міжнародних програмах, створення міжурядових платформ співробітництва; *партнерський підхід* – укладення договорів побратимства та формування мережових партнерств між територіальними громадами [8, с. 65-66].

Розв'язання проблем і подолання викликів потребує системного підходу. Необхідно створити прозорі механізми управління ресурсами та контролю за їх використанням, щоб ефективно реалізовувати проекти відновлення та залучати інвесторів. Водночас важливо залучати громадян до ухвалення рішень: відкритість і прозорість допомагають формувати довіру до місцевої влади. Також варто створювати програми підтримки для соціально вразливих категорій населення, що сприятиме соціальній стабільності та згуртованості громад.

Висновок. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що після скасування воєнного стану на територіальні громади України чекає складний, проте перспективний шлях розвитку. Успішна реалізація цього процесу залежатиме від здатності громад консолідувати зусилля, ефективно залучати ресурси та впроваджувати інноваційні підходи. Лише координація діяльності місцевих органів влади, представників громадянського суспільства та міжнародних партнерів забезпечить подолання наявних викликів і сприятиме сталому та збалансованому розвитку громад у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності територіальних громад в Україні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2022. 250 с.
2. Євсюкова О. В. Відновлення та розвиток територіальних громад в Україні: проблематика та процесуальна специфіка. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2023. № 4 (82). С. 110-118.
3. Семець В. В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: регіональний та місцевий аспекти. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 68-72.
4. Котов І. В. Напрями відновлення територіальних громад в післявоєнний період в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 17. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-17-02-14>.
5. Красилюк В. Ф. Можливі сценарії розвитку територіальних громад в післявоєнний період. *Політичне життя. Політичні інститути та процеси*. 2024. № 4. С. 49-54. DOI 10.31558/2519-2949.2024.4.6.
6. Левченко В. Л. Соціальна адаптація сімей внутрішньо переміщених осіб у приймаючій громаді : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 231 "Соціальна робота" / наук. керівник К. Ель Гуессаб. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 85 с.
7. Опанасюк Ю. А., Деміхов О. І., Таранюк Л. М., Таранюк К. В., Дехтярєв В. А. Особливості розроблення стратегії розвитку територіальної громади в сучасних умовах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 5. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.5.6>.

8. Прокопів М. В. Foreign experience of international cooperation territorial communities. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 2024. № 43. С. 63-70. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1446>.

References

1. Dzyuba, I. V. (2022). Administratyvno-pravove rehulyuvannya diyal'nosti terytorial'nykh hromad v Ukraini [Administrative and legal regulation of the activities of territorial communities in Ukraine] : dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. Dnipro, 250 p. [in Ukr.].
2. Levsyukova, O. V. (2023). Vidnovlennia ta rozvytok terytorialnykh hromad v Ukraini: problematyka ta protsesualna spetsyfika [Renewal and development of territorial communities in Ukraine: issues and procedural specifics]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Publichne upravlinnya ta administruvannya*, № 4 (82), pp. 110-118. URL: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2023.4.19> [in Ukr.].
3. Lemets, V. (2022). Ekonomichnyi rozvytok u poviennyi period v Ukraini: rehionalnyi ta mistsevyi aspekty [Economic development in the post-war period in Ukraine: regional and local aspects]. *Ekonomika ta derzhava*, № 5, pp. 68-72. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.68> [in Ukr.].
4. Kotov, I. V. (2025). Napryamy vidnovlennya terytorial'nykh hromad v pislyavoyennyi period v Ukraini [Directions for the restoration of territorial communities in the post-war period in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsiy. Seriya: pravo, publichne upravlinnya ta administruvannya*. № 17. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-17-02-14> [in Ukr.].
5. Krasyluk, V. f. (2024). Mozhylyi stsenariyi rozvytku terytorial'nykh hromad u pislyavoyennyi period [Possible scenarios for the development of territorial communities in the post-war period]. *Politychne zhyttya. Politychni instytuty ta protsesy*. № 4, pp. 49-54. DOI 10.31558/2519-2949.2024.4.6 [in Ukr.].
6. Levchenko V. L. (2025). Sotsial'na adaptatsiya simey vnutrishn'o peremishchenykh osib u pryymayuchiy hromadi [Social adaptation of families of internally displaced persons in the host community] : kvalifikatsiyna robota mahistra spetsial'nosti 231 "Sotsial'na robota" / nauk. kerivnyk K. El' Huessab. Zaporizhzhya : ZNU, 85 p. [in Ukr.].
7. Opanasiuk, Yu. A., Demikhov, O. I., Taraniuk, L. M., Taraniuk, K. V., & Dekhtiarov. V. A. (2024). Osoblyvosti rozrobenia strategii rozvytku terytorialnoi hromady v suchasnykh umovakh [Features of developing a territorial community development strategy in modern conditions]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, № 5. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.5.6> [in Ukr.].
8. Prokopiv M. B. (2024). Zarubizhnyi dosvid mizhnarodnoho spivrobitnytstva terytorial'nykh hromad [Foreign experience of international cooperation territorial communities]. *Naukovi zapysky L'vivskoho universytetu biznesu ta prava*. № 43, pp. 63-70. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1446> [in Ukrainian].

ABSTRACT

Iryna Dzyuba. Prospects for the functioning of territorial communities in the post-war period. The article examines the key challenges and prospects for the post-war recovery of Ukraine's territorial communities, which, in the context of decentralization reform, have gained expanded powers and become the main actors in local development. It is emphasized that the war has caused large-scale destruction of critical, social, and economic infrastructure, changes in the demographic structure, and an increased burden on the social services system. In these conditions, the effectiveness of communities largely depends on their institutional capacity, ability to adapt management models, and mobilize internal and external resources. Scientific approaches to the transformation of local self-government are analyzed, in particular the importance of strategic planning, infrastructure modernization, human resource development, and strengthening partnerships with state bodies, business, international organizations, and the public. It is emphasized that reconstruction should be viewed not as a return to the pre-war state, but as an opportunity for structural modernization of the economy, the introduction of innovative management solutions, and the expansion of digital services.

Special attention is paid to issues of social reintegration of the population, support for internally displaced persons and veterans, restoration of small and medium-sized businesses, and creation of a favorable investment environment. It has been determined that the key conditions for sustainable development are the combination of the internal management potential of communities with external financial and expert support, the formation of transparent resource management mechanisms, and ensuring public participation. The authors conclude that the post-war period will be a time of deep transformation for local communities, and its success will depend on comprehensive solutions, coordination between all development actors, and the ability of communities to integrate reconstruction processes with a strategic vision for the future.

Keywords: territorial communities, post-war recovery, local self-government, infrastructure, decentralization, social support, strategic development.

Надійшла до редакції: 25.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 09.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 340.132.1

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-7

Ігор СЕРДЮК©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДЕФІНІЦІЇ ТЕРМІНОПОНЯТТЯ «ПРАВОВА ПРОГАЛИНА» ПОЛОЖЕННЯМ СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ, ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ, А ТАКОЖ ПОТРЕБАМ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

При підготовці статті автор визначив за мету оцінити зміст термінопоняття «правова прогалина», розкритого суб'єктом законотворчості у ч. 1 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність», на предмет його відповідності положенням сучасних теорій прогалин у законодавстві, юридичної техніки, а також потребам юридичної практики. На основі аналізу визначення цього термінопоняття обґрунтована необхідність внесення змін до чч. 1-3 ст. 65 вищезгаданого нормативно-правового акта вищої юридичної сили. Запропоновано їх нову редакцію, а також нову назву Розділу XI. ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА КОЛІЗІЇ НОРМ ПРАВА І ЇХ УСУНЕННЯ/ПОДОЛАННЯ цього закону.

Ключові слова: юридична техніка, юридична конструкція, дефінітивні норми права, правова прогалина, прогалина в законодавстві, законодавчі дефініції (легальні дефініції), легальна дефініція термінопоняття «правова прогалина», законодавча дефініція термінопоняття «прогалина в законодавстві».

Постановка проблеми. Важливим показником рівня розвитку правничої науки, а також техніко-юридичної досконалості законодавчих актів, які визнаються в Україні основним джерелом об'єктивного права, є законодавчі дефініції. У межах цієї статті акцентовано увагу на легальній дефініції термінопоняття «правова прогалина», що знайшла своє закріплення в письмовому юридичному документі вищої юридичної сили – Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX [10].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Прогалини в законодавстві як негативне явище правової дійсності й однойменна загальнотеоретична категорія, постійно перебуває у фокусі уваги представників правничої науки. Розкриття змісту цього поняття, його класифікація, характеристика суттєвих ознак, способи усунення й подолання прогалин у законодавстві є традиційними питаннями, що комплексно розглядаються в межах як наукових праць (монографій, статей, дисертацій), так і навчальної літератури з теорії держави та права.

Проблемних питань теорії прогалин у законодавстві торкалися у своїх роботах такі правники, як Д. Белкіна [1], С. Завальнюк [3], Т. Капцова [4], В. Колпаков [5], Ю. Матат [7], С. Погребняк [8], Р. Циппеліус [15] та інші.

Питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості понять, які відображають повну або часткову відсутність правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для врегулювання поведінки праводієздатних суб'єктів, намагався висвітлити в одній із своїх попередніх наукових статей і автор цієї розвідки [13]. Водночас легальна дефініція термінопоняття «правова прогалина» дотепер не була предметом наукового аналізу, і саме цим визначається новизна пропонованого науковому загалу дослідження.

Мета статті – оцінка змісту термінопоняття «правова прогалина», розкритого суб'єктом законотворчості в ч. 1 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність», на предмет його відповідності положенням сучасних теорій прогалин у законодавстві,

© І. Сердюк, 2025

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-3655-721X>

ihor.serdiuk@dduvs.edu.ua

юридичної техніки, а також потребам юридичної практики.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання герменевтичного методологічного підходу, спеціально-юридичного та формально-юридичного методів пізнання [14, с. 60–78], [12, с. 128–129], [11, с. 134–135], що дозволяють розкрити зміст припису ненормативного характеру, закріпленого в ч. 1 ст. 65 вищезгаданого закону, виокремити суттєві ознаки досліджуваної загальнотеоретичної категорії, а також сформулювати умовиводи, які відображають результати проведеної наукової розвідки.

Парадигму цього дослідження складають такі теоретичні положення, що відображають стан розвитку теорії прогалин у національному законодавстві в частині її термінологічного ряду та понятійно-категоріального апарату:

1) наявна в національній правовій доктрині тенденція до поступової відмови від використання термінопоняття «прогалини в праві» має вагоме теоретичне підґрунтя – плюралізм підходів до праворозуміння, що визнає існування різних джерел об'єктивного права та різних форм його буття і вимагає корегування як понятійного апарату, який відображає досліджуване явище правової дійсності, так і відповідного термінологічного ряду;

2) незважаючи на цю тенденцію, вважаємо таку відмову невиправданою, адже термінопоняття «прогалини в законодавстві» та «прогалини в нормативно-правових актах» є лише частковим відображенням досліджуваного феномену;

3) для повного його відбиття на рівні форм абстрактного мислення сучасна правнича наука має використовувати такий понятійно-категоріальний апарат і відповідний йому термінологічний ряд: «прогалини в об'єктивному праві», «прогалини в національному законодавстві»; «прогалини в нормативно-правових актах»; «прогалини в законі»;

4) натомість вважаємо за необхідне відмовитись від використання термінопоняття «прогалини в нормативно-правовому регулюванні», що за своїм смисловим навантаженням та змістовним наповненням хоча й близький до іншого – «прогалини в нормативно-правових актах», проте не тотожний йому, адже інструментарій, за допомогою якого здійснюється нормативно-правове регулювання, не обмежується лише згаданим джерелом об'єктивного права [13, с. 43].

Важливе значення в плані здійснення методологічної функції у межах цього дослідження має обґрунтоване та сформульоване Т. Подорожною судження, що розкриває зміст загальнотеоретичної категорії законодавчої дефініції. Як вважає дослідниця, «законодавчі дефініції являють собою вихідні (основоположні), самостійні та специфічні державно-владні приписи, що є короткими визначеннями понять, які використовують у законодавстві. Це особливі елементи механізму правового регулювання, за допомогою яких стають зрозумілими, власне, регулювальні й охоронні приписи суб'єкта законотворчості, закріплені в спеціалізованих нормах права. Дефініція посідає центральне місце у структурі всього тексту нормативно-правового акта: вона його смисловий центр» [9, с. 149–150].

Виклад основного матеріалу. У ч. 1 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність» єдиний орган законодавчої влади в Україні використав термінопоняття «правова прогалина», визначивши його у такий спосіб: «це повна або часткова відсутність норми права, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин» [10].

Аналіз вищенаведеної законодавчої дефініції дозволяє виокремити такі суттєві ознаки категорії, що складає предмет дослідження, в інтерпретації суб'єкта законотворчості:

1) це самостійне явище правової дійсності;

2) являє собою повну або часткову відсутність норми права;

3) не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Спроба українського парламенту на законодавчому рівні визначити поняття, що розглядається нами, беззаперечно заслуговує на позитивну оцінку. А от використане задля цього термінопоняття та й саме судження, що розкриває його зміст, не позбавлені суттєвих недоліків.

Для аргументації цієї тези з'ясуємо етимологічний аспект слова «правова», яке є складовою терміна «правова прогалина». Термін «правова» походить від латинського слова «*jure*», що означає справедлива. І за змістом, і за етимологією коренем слова

«справедливість» (лат. *justitia*) є термін «право» (лат. *jus*). Тобто категорія справедливості уміщує в собі правове начало.

З огляду на вищевикладене, термінопоняття «правова прогалина» буквально має трактуватись як справедлива прогалина (або справедлива відсутність чогось, що має бути). Але задамося питанням: чи коректно використовувати в одній логіко-граматичній зв'язці слова «справедлива» і «прогалина»? Відповідь на це питання вважаємо очевидною – ні, адже термін, що є словесним символом однієї з найбільш значущих морально-етичних категорій, *apriori* не може мати жодного відношення до цього негативного за своєю соціальною значущістю явища правової дійсності.

Ба більше, чи справедливо відносно потенційних учасників правових відносин залишати неврегульованими ті суспільні відносини, що з необхідністю потребують і можуть бути врегульовані за допомогою норм права, об'єктивованих у законах. Відповідь також очевидна – ні, адже це з необхідністю матиме негативні наслідки у виді невирішених юридичних справ, незахищених прав і законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб.

Негативна оцінка правової прогалини відображена в судженні про неї як «повну або часткову відсутність норми права, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин». У зв'язку з цим виникає ще одне, на нашу думку, не менш важливе в пізнавальному плані питання: а чи дійсно суттєвою є риса цього явища, що характеризує його як негативне з погляду соціальної значущості, і таке, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин?

Стверджувальна відповідь на це питання з погляду сучасної парадигми правового регулювання означала б, що його завершальною стадією є моделювання поведінки суб'єктів, а не реалізація їх прав і обов'язків. Більше того, такий підхід суб'єкта законотворчості до розуміння поняття правової прогалини вступає в протиріччя з приписами ч. 3 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність», які за задумом українського парламенту визначають ті юридичні засоби (інструменти), що навіть за умови повної або часткової відсутності норми права забезпечують завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин [10].

Аналіз усього вищевикладеного дає підстави для таких теоретичних узагальнень, що мають методологічне значення:

1) позитивною вважаємо спробу українського парламенту на законодавчому рівні визначити термінопоняття, що відображає негативне явище повної або часткової відсутності правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для правильного вирішення юридичної справи. Водночас використаний задля цього словесний символ (правова прогалина) та й саме судження, що розкриває його зміст, не позбавлені суттєвих недоліків. Аргументом на підтвердження цього умовиводу слугує походження терміна «правова» від латинського слова «*jure*», що означає справедлива. А його використання в одній логіко-граматичній зв'язці зі словом «прогалина» означало б існування в національній правовій системі України так званих «справедливих прогалин», що суперечить сучасній теорії права;

2) натомість вважаємо методологічно коректним використання юридичного терміна «прогалина в законодавстві» чи «прогалина в національному законодавстві», що повною мірою відповідає задуму законодавця та логічній побудові самого закону. Підтвердженням цьому слугує неодноразово вживаний у його тексті юридичний термін «законодавство України», обсяг якого складають не лише нормативно-правові акти, але й чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана українським парламентом.

Принагідно відзначити, що в ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність» поряд із легальною дефініцією досліджуваного нами поняття також містяться правові приписи, що визначають правила поведінки (алгоритм дій) суб'єкта правотворчої діяльності та суб'єкта правозастосування (зокрема, суду) у разі виявлення прогалин у законодавстві. Такі правила поведінки з погляду теорії прогалин у законодавстві являють собою не що інше, як єдино можливий спосіб усунення згаданого юридичного дефекту шляхом правотворчої діяльності, а також способи його подолання шляхом застосування аналогії закону й аналогії права.

По суті, суб'єкт законотворчості в тексті аналізованого нами закону, зокрема ст. 65, використав відповідну юридичну конструкцію – ідеальну модель негативного з погляду соціальної значущості явища правової дійсності, що відбиває його структурні

елементи та суттєві, необхідні взаємозв'язки між ними [2, с. 869]. Йдеться про юридичну конструкцію прогалін у законодавстві, що відображає зв'язки між феноменом повної або часткової відсутності норми права, необхідної для врегулювання суспільних відносин, у джерелах об'єктивного права, та неодноразово перевіреними юридичною практикою способами усунення/подолання прогалін у законодавстві.

Висновки. Усе вищевикладене свідчить як про техніко-юридичну недосконалість закріпленої в Законі України «Про правотворчу діяльність» дефініції термінопоняття «правова прогалина», так і необхідність його заміни іншим словесним символом – «прогалина в законодавстві» (чи «прогалина в національному законодавстві»), що відповідатиме сучасній парадигмі, функцію якої виконують визнані науковим загалом положення теорій прогалін у законодавстві й юридичної техніки.

З урахуванням такої вимоги правотворчої техніки до мови та стилю нормативно-правових актів, як стислість, однозначність і доступність для розуміння юридичної мови [6, с. 406], вважаю за необхідне внести зміни до чч. 1-3 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX та пропоную викласти їх у такій редакції:

«Стаття 65. Усунення прогалін у законодавстві або їх подолання

1. Прогалина в законодавстві – це повна або часткова відсутність норми права, необхідної для врегулювання суспільних відносин, у джерелах об'єктивного права, визначених частинами 2-3 статті 9 цього Закону.

2. У разі виявлення прогалини в законодавстві відповідний суб'єкт правотворчої діяльності зобов'язаний прийняти (видати) нормативно-правовий акт, що її усуває, актом того самого виду, що містить прогалину. Усунення прогалини в законодавстві шляхом прийняття (видання) нормативно-правового акта нижчої юридичної сили не допускається.

3. Суд для подолання прогалини в законодавстві може застосовувати у випадках, передбачених законом:

1) аналогію закону – шляхом застосування до не врегульованих суспільних відносин положень закону, який регулює подібні суспільні відносини;

2) аналогію права – шляхом застосування до суспільних відносин, не врегульованих нормативно-правовими актами, загальних і спеціальних принципів права».

Також має бути змінена і назва розділу закону, в якому містяться ці норми, у зв'язку з чим пропоную таку її нову редакцію:

«Розділ XI. ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА КОЛІЗІЇ НОРМ ПРАВА Й ЇХ УСУНЕННЯ/ПОДОЛАННЯ».

На завершення розгляду цього проблемного питання висловлюю сподівання, що запропоновані зміни, викликані необхідністю узгодження приписів чинного національного законодавства з положеннями сучасної теорії прогалін у законодавстві, мають позитивно позначитись на результатах юридичної діяльності відповідних суб'єктів правотворчості і правозастосування з усунення/подолання вищезгаданого юридичного дефекту.

Список використаних джерел

1. Белкіна Д. Правові прогалини і колії у кримінально-виконавчому законодавстві України: поняття та зміст. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. Іunie. С. 77–82.
2. Биля-Сабадаш І. О. Юридична конструкція // Велика українська юридична енциклопедія. Харків : Право, 2017. Т. 3 : Загальна теорія права. 952 с. С. 869–872.
3. Завальнюк С. Класифікації і види прогалін у цивільному законодавстві. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 36. С. 11–17.
4. Капцова Т. Прогалина в праві як передумова застосування юридичної аналогії. *Господарське право і процес*. 2021. № 4. С. 90–98.
5. Колпаков В. Колізії та прогалини в праві, способи їх подолання в адміністративному судочинстві. *Ерліхівський журнал*. 2021. Вип. 5. С. 47–53.
6. Куракін О. М., Сердюк І. А. Техніка правового регулювання (юридична техніка) // Теорія держави і права : підруч. / кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 480 с. С. 402–409.
7. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Харків : Право, 2015. 176 с.
8. Погребняк С. П. Застосування права в умовах колізій і прогалін у законодавстві // Теорія держави і права : підруч. / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с. С. 271–281.
9. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія.

Львів : ПАІС, 2009. 196 с.

10. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

11. Сердюк І. А. Методи дослідження правових актів. *Соціологія права*. 2023. № 1–2. С. 130–136.

12. Сердюк І. А. Методологічні підходи як необхідна складова методології дослідження правових актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 121–132.

13. Сердюк І. А. Поняття, що відображають повну або часткову відсутність правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для врегулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 40–44.

14. Сердюк І. А., Сердюк Л. М. Правозастосовна діяльність Національної поліції. Збірник тестових завдань : навч.-метод. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 128 с.

15. Циппеліус Р. Методика правозастосування. Київ : ТОВ “ВО “Юстиніан””, 2016. 192 с.

References

1. Bielkina, D. (2020) Pravovi prohalyny i kolii u kryminalno-vykonavchomu zakonodavstvi Ukrainy: poniattia ta zmist [Legal gaps and ruts in the criminal-executive legislation of Ukraine: concept and content]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Iunie, pp. 77–82. [in Ukr.].

2. Bylia-Sabadash, I. O. (2017) Yurydychna konstruktsiia [Legal construction] // Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia. Kharkiv : Pravo. Vol. 3 : Zahalna teoriia prava. 952 p., pp. 869–872. [in Ukr.].

3. Zavalniuk, S. (2020) Klasyfikatsii i vydy prohalyn u tsyvilnomu zakonodavstvi [Classifications and types of gaps in civil legislation]. *Chasopys tsyvilistyky*. Iss. 36, pp. 11–17. [in Ukr.].

4. Kaptsova, T. (2021) Prohalyna v pravi yak peredumova zastosuvannia yurydychnoi analohii [Gap in law as a prerequisite for the application of legal analogy]. *Hospodarske pravo i protses*. № 4, pp. 90–98. [in Ukr.].

5. Kolpakov, V. (2021) Kolizii ta prohalyny v pravi, sposoby yikh podolannia v administrativnomu sudochynstvi [Conflicts and gaps in law, ways to overcome them in administrative proceedings]. *Erlikhivskiy zhurnal*. Iss. 5, pp. 47–53. [in Ukr.].

6. Kurakin, O. M., Serdiuk, I. A. (2016) Tekhnika pravovoho rehuliuвання (iurydychna tekhnika) [Technique of legal regulation (legal technique)] // Teoriia derzhavy i prava : pidruch. / ker. avt. kol. Yu. A. Vediernikov. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 480 p., pp. 402–409. [in Ukr.].

7. Matat, Yu. I. (2015) Prohalyny v zakonodavstvi ta zasoby yikh podolannia v pravozastosovni diialnosti [Gaps in legislation and means of overcoming them in law enforcement activities] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 176 p. [in Ukr.].

8. Pohrebniak, S. P. (2015) Zastosuvannia prava v umovakh kolizii i prohalyn u zakonodavstvi [Application of law in conditions of conflicts and gaps in legislation] // Teoriia derzhavy i prava : pidruch. / za red. O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo. 368 p., pp. 271–281. [in Ukr.].

9. Podorozhna, T. S. (2009) Zakonodavchi definitsii: poniattia, struktura, funktsii [Legislative definitions: concepts, structure, functions] : monohrafiia. Lviv : PAIS. 196 p. [in Ukr.].

10. Pro pravotvorchu diialnist [On law-making activity] : Zakon Ukrainy vid 24 serpnia 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>. [in Ukr.].

11. Serdiuk, I. A. (2023) Metody doslidzhennia pravovykh aktiv [Methods of legal acts research]. *Sotsiologhiia prava*. № 1–2, pp. 130–136. [in Ukr.].

12. Serdiuk, I. A. (2023) Metodolohichni pidkhody yak neobkhidna skladova metodolohii doslidzhennia pravovykh aktiv [Methodological approaches as a necessary component of the methodology for studying legal acts]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2023. № 2, pp. 121–132. [in Ukr.].

13. Serdiuk, I. A. (2019) Poniattia, shcho vidobrazhaiut povnu abo chastkovu vidсутnist pravovykh norm chy yikh okremykh elementiv, neobkhidnykh dlia vrehuliuвання povedinky pravodієzdatnykh subієktiv: pytannia terminolohichnoi vyznachenosti ta zmistovnoi napovnenosti [Concepts that reflect the complete or partial absence of legal norms or their individual elements necessary for regulating the behavior of legally capable subjects: issues of terminological certainty and content completeness]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1, pp. 40–44. [in Ukr.].

14. Serdiuk, I. A., Serdiuk, L. M. (2022) Pravozastosovna diialnist Natsionalnoi politsii. Zbirnyk testovykh zavdan [Law enforcement activities of the National Police] : navch.-metod. posibnyk. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 128 p. [in Ukr.].

15. Tsyppeilius, R. (2016) Metodyka pravozastosuvannia [Law enforcement methodology]. Kyiv : TOV “VO “Iustinian””. 192 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Ihor Serdiuk. Compliance of the legislative definition of the term-concept “legal gap” with the provisions of modern theories of gaps in legislation, legal techniques, and the needs of legal practice. When preparing the article, the author set the goal of assessing the content of the term “legal gap”, disclosed by the actor of lawmaking in Part 1 of Article 65 of the Law of Ukraine “On Lawmaking Activity”, for its compliance with the provisions of modern theories of gaps in legislation, legal techniques, and the needs of legal practice. Based on the analysis of the definition of this term, the author has justified the need to amend Parts 1-3 of Article 65 of the aforementioned regulatory legal act of higher legal force. Their new wording has been proposed, as well as a new title for Section XI. GAPS IN LEGISLATION AND COLLISIONS OF LEGAL RULES AND THEIR ELIMINATION/OVERCOMING of this law.

«Article 65. Elimination of gaps in legislation or their overcoming:

1. A gap in legislation is a complete or partial absence of a legal rule necessary for the regulation of public relations in the sources of objective law defined by parts 2-3 of Article 9 of this Law.

2. In the event of a gap in legislation being identified, the relevant actor of law-making activity is obliged to adopt (issue) a regulatory legal act that eliminates it, an act of the same type that contains the gap. Elimination of a gap in legislation by adopting (issuing) a regulatory legal act of lower legal force is not allowed.

3. To overcome a gap in legislation, the court may apply in cases provided for by law:

1) analogy of legal act – by applying to unregulated public relations the provisions of the law that regulates similar public relations;

2) analogy of law – by applying general and special principles of law to social relations not regulated by regulatory legal acts».

Key words: *legal technique, legal construction, definitive rules of law, legal gap, gap in legislation, legislative definitions (legal definitions), legal definition of the term-concept «legal gap», legislative definition of the term-concept “gap in legislation”.*

Надійшла до редакції: 19.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 02.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 340.12:342(477)
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-8

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО®
кандидат юридичних наук,
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти реалізації принципу верховенства права у діяльності центрів з надання БПД. Акцентовано на багатоаспектному вимірі цього принципу, що охоплює реальну доступність правничої допомоги, її ефективність, процедурну правову визначеність, незалежність адвокатів, рівність сторін у процесі та ефективний судовий контроль. Виявлено системні проблеми функціонування системи БПД: обмежену фактичну доступність, недостатню нормативну визначеність, ризики неправомірного впливу на адвокатів, недосконалість механізмів контролю якості.

Ключові слова: верховенство права, безоплатна правничка допомога, доступ до правосуддя, незалежність адвокатів, правова визначеність, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Реалізація принципу верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги (далі – БПД) є одним із ключових показників розвитку правової держави в Україні. Система БПД реалізує функцію забезпечення доступу до правосуддя соціально вразливих категорій населення, а отже – виступає практичним механізмом забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. Ефективність діяльності центрів з надання БПД залежить не лише від формального існування нормативно-правової бази, а й від дотримання ними фундаментальних принципів права. Тож функціонування центрів БПД має оцінюватися не лише з позицій формального дотримання законодавства, а й з точки зору відповідності ціннісним орієнтирам правової держави, зокрема принципу верховенства права.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання функціонування системи безоплатної правничої допомоги досліджували у своїх працях вітчизняні науковці Ю. Баулін, В. Маляренко, О. Капліна, М. Коломойцев, В. Тертишник, Ю. Шемшученко, А. Шовкун та інші. Проблематику верховенства права та доступу до правосуддя вивчали С. Головатий, С. Добрянський, В. Лемак, О. Луців, О. Панкевич, О. Петришин, П. Рабінович, С. Рабінович М. Савчин, С. Погребняк та інші. Водночас комплексного дослідження реалізації принципу верховенства права саме у контексті діяльності центрів БПД у вітчизняній науковій літературі недостатньо.

Мета статті: дослідити теоретичні аспекти принципу верховенства права як основи функціонування системи БПД, проаналізувати практичні проблеми його реалізації в діяльності центрів з надання БПД у контексті євроінтеграційних зобов'язань України та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання і практики надання правничих послуг відповідно до міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на доступ до правосуддя є базовим елементом правової держави, який забезпечує громадянам можливість захисту своїх прав і свобод. Одним із ключових аспектів реалізації цього права є право на

безоплатну правничу допомогу [6, с. 590; 17, с. 1292]. Надання своєчасної фахової правничої допомоги є важливим проявом демократичності правової держави. Постійний розвиток системи надання безоплатної правничої допомоги в Україні та законодавства у вказаній сфері зумовлений соціально-економічними, політичними змінами, які відбуваються у державі, а також тими викликами, з якими стикається Україна на євроінтеграційному шляху [18, с. 4]. Доступність правосуддя є невід'ємним елементом верховенства права і включає не лише формальну можливість звернення до суду, а й реальну здатність особи ефективно захистити свої права [11, с. 89-90]. Для соціально вразливих груп населення така реальна здатність безпосередньо залежить від доступності та якості БПД.

Закономірно, що сучасні євроінтеграційні прагнення України вимагають, щоб система БПД відповідала міжнародним стандартам, зокрема: *принципам ООН щодо доступу до правової допомоги у системах кримінальної юстиції* (UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, 2012) [26], які встановлюють, що: держави повинні забезпечити доступність БПД для всіх осіб, які не можуть оплатити послуги адвоката; БПД має надаватися негайно та безперервно на всіх етапах кримінального провадження; держави повинні забезпечити належне фінансування системи БПД; *практиці Європейського суду з прав людини*, яка вимагає: ефективності правничої допомоги (Artico v. Italy [19]), активності адвоката (Czekalla v. Portugal [21]), негайного доступу до адвоката з моменту затримання (Salduz v. Turkey [24]).

Право на правничу допомогу закріплено у ст. 59 Конституції України: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [5]. Водночас конституційна норма є доволі лаконічною і потребує деталізації у спеціальному законодавстві, що створює ризики неоднозначного тлумачення обсягу конституційних гарантій.

Спеціалізованим законодавчим актом є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 [12]. Серед позитивних аспектів Закону слід відзначити: створення інституційної системи БПД (до 2011 р. такої системи не існувало); визначення категорій осіб, які мають право на БПД; запровадження як первинної, так і вторинної (захист у кримінальних справах, представництво у цивільних/адміністративних справах) БПД; встановлення стандартів якості правничої допомоги (ст. 20 Закону). Разом із тим Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» має певні недоліки та прогалини, зокрема: *недостатня нормативна конкретизація критеріїв визнання особи малозабезпеченою*. Ст. 14 Закону [12] визначає право на БПД для малозабезпечених осіб, однак критерії є формальними (наявність певних документів про доходи) і не враховують реальний матеріальний стан особи. У дійсності особи, які об'єктивно потребують БПД, можуть не відповідати формальним критеріям; *посилення механізмів контролю якості*. Ст. 26 Закону встановлює, що адвокат або працівник центру з надання БПД, який надає безоплатну вторинну правничу допомогу, зобов'язаний: ... «надавати якісно та в необхідному обсязі безоплатну вторинну правничу допомогу» [12]. Так, нормативного уточнення потребує: хто і як оцінює якість правничої допомоги; які конкретні показники якості; які наслідки виявлення неналежної якості тощо. Про наявність системних проблем контролю якості в системі БПД неодноразово зазначається як у національних наукових дослідженнях, так і у міжнародних аналітичних звітах. На практиці відсутність дієвого механізму контролю та моніторингу якості роботи центрів і адвокатів, які надають БПД, призводить до нерівномірного розподілу справ, неоднакової якості послуг та можливості зловживань [2, с. 46]. Це суперечить стандартам ЄСПЛ (справи Artico v. Italy, Czekalla v. Portugal, Salduz v. Turkey [19; 21; 24]), які вимагають від держави забезпечення реальної, а не формальної правничої допомоги.

Принцип верховенства права у сучасній правовій доктрині розглядається як багатовимірне явище, що включає юридичну визначеність, рівність перед законом, доступ до правосуддя, заборону свавілля, пропорційність та ефективний судовий контроль. Венеційська комісія у «Rule of Law Checklist» (2016) визначає верховенство права як систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують передбачуваність правозастосування та захист прав людини [23]. Верховенство права передбачає створення механізмів практичної реалізації правових гарантій, а не лише їх формальне закріплення [15, с. 185], та вимагає справедливого змісту правових норм та передбачуваності їх застосування [16, с. 122]. Ці положення є ключовими для аналізу діяльності центрів БПД, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію права на захист.

Зазвичай у науці пропонують виокремлювати два основні аспекти верховенства права: формальний (який означає, що держава має діяти згідно з правом та породжує норми традиційного режиму законності) та матеріальний (який полягає в існуванні чітких стандартів, що визначають сутність позитивного права, зокрема основних прав людини та принципів природного права) [10]. У контексті діяльності системи БПД ці складові є релевантними та взаємопов'язаними. Верховенство права у контексті функціонування системи БПД виражається у такому:

реальна (фактична) доступність правничої допомоги. Право на правничу допомогу має бути не декларативним, а забезпеченим на практиці для всіх осіб, які відповідають критеріям надання БПД. Це передбачає можливість фактичного звернення та отримання допомоги незалежно від територіального розташування особи, її фізичних можливостей, соціального становища та рівня обізнаності про власні права. Водночас на практиці зазначені чинники достатньо часто створюють бар'єри доступу до системи БПД, що негативно впливає на повноцінну реалізацію права на правничу допомогу [1; 20];

забезпечення ефективної, а не формальної правничої допомоги. Надання БПД не може зводитися лише до формальної присутності адвоката під час процесуальних дій. Адвокат має активно та добросовісно здійснювати повноваження захисника, використовуючи передбачені законом процесуальні засоби для забезпечення реального захисту прав і законних інтересів клієнта [7, с. 599-600; 13]. Такий підхід узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що право на правничу допомогу має бути практичним та ефективним, а не теоретичним або ілюзорним (зокрема, у справах *Artico v. Italy* [19] та *Czekalla v. Portugal* [21]);

процедурна правова визначеність є фундаментальною гарантією ефективного функціонування системи БПД та забезпечення доступу до правосуддя. Це сприяє передбачуваності правових наслідків, недопущенню довільного застосування норм права, а також реалізації конституційних гарантій рівності перед законом і судом. Недостатня нормативна конкретизація моменту залучення адвоката, який надає БПД; обсяг і межі його повноважень; процедуру призначення адвоката; механізми контролю якості надання правничої допомоги тощо підриває передбачуваність правового регулювання та може зменшувати довіру до системи правосуддя загалом, що є ключовим аспектом юридичної визначеності як якості законодавства [8; 22]. Такий підхід відповідає теоретичним концепціям правової визначеності як цінності якісної правотворчості, що підкреслюється в сучасних юридичних дослідженнях;

незалежність адвокатів є ключовою гарантією ефективного захисту прав і законних інтересів клієнтів у системі БПД. Адвокати, залучені до надання БПД, мають бути надійно захищені від будь-якого неправомірного впливу чи тиску з боку органів досудового розслідування, судових органів або адміністрації центрів БПД. Професійна діяльність адвокатів повинна здійснюватися виключно на підставі чинного законодавства України та норм адвокатської етики, забезпечуючи автономність прийняття рішень у процесі представництва клієнта [3; 14, с. 46]. У сучасних дослідженнях акцентується, що гарантії незалежності адвокатів, у тому числі тих, хто працює у системі БПД, повинні бути законодавчо чітко визначені та включати механізми захисту від дисциплінарного чи адміністративного тиску;

рівність сторін у процесі – базовий принцип забезпечення справедливого судочинства та належного представництва інтересів клієнта. Адвокат, залучений до надання БПД, повинен мати такі ж процесуальні права та можливості, що й адвокат, який представляє інтереси клієнта на договірних засадах. Будь-яка форма дискримінації або обмеження прав адвоката через те, що його клієнт отримує допомогу безкоштовно, є неприпустимою і суперечить принципам рівності сторін, Конституції України та міжнародним стандартам справедливого судочинства. Адвокат БПД має ті самі процесуальні можливості, що і адвокат, якого залучено на договірних засадах [3; 4; 14]. Будь-яка дискримінація за ознакою «безоплатності» правничої допомоги є неприпустимою;

запобігання неправомірному впливу з боку слідчих та прокурорів. Слідчі та прокурори не можуть безпідставно відмовляти у допуску адвоката, залученого до надання БПД, обмежувати його процесуальні права або штучно затягувати процедуру доступу до клієнта. Будь-які дії, що ставлять адвоката БПД у гірше становище порівняно з адвокатом на договірних засадах, є неприпустимими та порушують принципи рівності сторін. Аналітичні звіти системи БПД [1; 25] підтверджують, що випадки необґрунтованих

обмежень доступу до клієнта є системними ризиками, і рекомендують законодавчо та організаційно забезпечити чіткі процедури допуску адвоката, визначені строки та механізми контролю, щоб виключити будь-яке свавілля з боку органів досудового розслідування;

ефективний судовий контроль. Суди мають забезпечувати реальний контроль за дотриманням права на правничу допомогу, оперативно реагувати на порушення, визнавати недопустимими докази, отримані з порушенням права на захист [9, с. 270]. Ефективний судовий контроль передбачає не лише формальну перевірку відповідності дій закону, а й системну оцінку забезпечення права на БПД як ключового елементу доступу до правосуддя.

Висновки. Узагальнюючи положення щодо реалізації принципу верховенства права у діяльності центрів з надання безоплатної правничої допомоги, зауважимо таке.

1. Верховенство права як основоположний конституційний принцип визначає сутнісні вимоги до функціонування системи БПД в Україні. Лише за умови системної реалізації принципу верховенства права у всіх аспектах функціонування системи БПД можливе забезпечення реального, а не декларативного доступу до правосуддя для всіх категорій населення України. Аналіз практичної реалізації цього принципу у діяльності центрів з надання БПД свідчить про його багатоаспектний характер, що охоплює реальну доступність правничої допомоги, забезпечення її ефективності, процедурну правову визначеність, незалежність адвокатів, рівність сторін у процесі, захист від неправомірного впливу та ефективний судовий контроль. Попри позитивні зрушення у розвитку системи БПД, її функціонування все ще характеризується низкою системно-функціональних проблем, що перешкоджають повноцінній реалізації принципу верховенства права. Зокрема, обмежена фактична доступність правничої допомоги для окремих категорій населення через територіальні, фізичні та інформаційні бар'єри; недостатня нормативна визначеність процедурних аспектів надання БПД; ризики неправомірного впливу на адвокатів з боку органів досудового розслідування; недосконалість механізмів контролю якості правничих послуг та ін. Подолання виявлених проблем потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення законодавчого регулювання системи БПД, посилення процесуальних гарантій незалежності адвокатів, запровадження ефективних механізмів судового контролю за дотриманням права на правничу допомогу та приведення національної практики у відповідність до європейських стандартів, зокрема практики ЄСПЛ.

2. Формально нормативно-правова база у сфері БПД в Україні відповідає міжнародним стандартам та створює інституційну основу для функціонування цієї системи. Однак практична реалізація норм виявляє низку системних проблем: недостатню юридичну визначеність процедур і критеріїв; слабкість механізмів контролю якості; колізії між різними законодавчими актами; відсутність дієвих санкцій за перешкоджання адвокату БПД; прогалини у гарантіях незалежності адвокатів. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» створив основу для функціонування системи БПД, з моменту його прийняття і до сьогодні він декілька разів оновлювався (зокрема, його назва). Проте на практиці Закон має низку недоліків у частині забезпечення доступності правничої допомоги, її якості, ефективного контролю, процедурної визначеності та адаптації до сучасних умов, включно з дією правового режиму воєнного стану. Усі ці проблеми негативно позначаються на дотриманні принципу верховенства права, оскільки створюють випадки, коли гарантовані Конституцією та міжнародними договорами права залишаються декларативними, а їх реалізація залежить від випадкових або формальних чинників. Таким чином, недоліки закону не лише знижують ефективність системи БПД, а й підривають фундаментальні засади правової держави, що суперечить як доктринальному розумінню верховенства права, так і практиці ЄСПЛ. Це свідчить про необхідність вдосконалення законодавства не шляхом прийняття нових актів, а через деталізацію, конкретизацію та усунення колізій у існуючих нормах права.

Список використаних джерел

1. Доступність безоплатної правничої допомоги в Україні в умовах воєнного стану : аналітичний звіт. Координаційний центр з надання правничої допомоги. Київ, 2023. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/dostupnist-pravovoyi-dopomogy-v-konteksti-voynnogo-stanu.pdf>.

2. Іванов О. О. Проблеми контролю якості надання безоплатної правничої допомоги в Україні. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2020. № 4. С. 45–50.

3. Інформаційно-аналітичний звіт за 2022–2024 роки «Безоплатна правнича допомога дітям: доступ до дружнього правосуддя». Київ: Система надання БПД, 2024. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/zvit-bpd-dityam-dostup-do-druzhnogo-pravosuddya-2022-2024.pdf>.
4. Коломойцев М. М. Правові засади надання правничої допомоги затриманій особі в контексті міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3. С. 183–193.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
6. Кувіла О. І. Право осіб з інвалідністю на безоплатну правничу допомогу як елемент доступу до правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 589–593.
7. Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Проблемні питання правового регулювання участі адвоката у кримінальному провадженні для надання професійної правничої допомоги учасникам такого провадження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 598–603.
8. Макаренко О. Ю., Мацак М. Д., Макаренко Н. А. Адміністративно-правові аспекти надання безоплатної правничої допомоги в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 83 (Т. 2). С. 295–299.
9. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3, № 4, ч. 3. С. 269–279.
10. Погребняк С. П. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 26–36.
11. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монограф. / П. М. Рабінович, О. М. Луців, С. П. Добрянський, О. З. Панкевич, С. П. Рабінович ; редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів : Сполом, 2016. 200 с.
12. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 червня 2011 року № 3460-VI (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
13. Росохата Д., Пилипенко К. Зобов'язання України у сфері забезпечення прав потерпілих у кримінальному провадженні: актуальний стан та перспективи виконання. Київ, 2025. URL: <https://jurfem.com.ua/zoboviazannia-ukrainy-u-sferi-zabezpechennia-prav-poterpilykh-u-kriminalnomu-provadhenni-aktualnyi-stan-ta-perspektyvy-vykonannia/>.
14. Цимбалюк В. Адвокат в системі безоплатної правничої допомоги: організаційно-правові основи взаємодії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. Вип. 1. С. 45–59.
15. Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права у формуванні державної політики у сферах національної безпеки і оборони: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 «Держава і право України в умовах воєнного стану». С. 183–188.
16. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 121–127.
17. Чернобук В. В. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів: міжнародний досвід та Українські реалії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1291–1294.
18. Шовкун А. А. Організаційно-правові засади управління системою надання безоплатної правничої допомоги : дис. ... д-ра філос. : 081 – Право / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 210 с.
19. *Artico v. Italy*. Judgment of 13 May 1980. Application no. 6694/74 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 1980. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424>.
20. Assessment of the Free Secondary Legal Aid System in Ukraine in the light of Council of Europe standards and best practices. Kyiv, 2016. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/assessment-of-the-free-secondary-legal-aid-system-in-ukraine-in-the-light-of-council-of-europe-standards-and-best-practices-2016.pdf>.
21. *Czekalla v. Portugal*. Judgment of 10 October 2002. Application no. 38830/97 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60667>.
22. Lvova O. L. Legal certainty as a value component of quality lawmaking. *Almanac of Law: scientific and practical legal journal*. 2024. Issue 15. P. 328–339.
23. Rule of Law Checklist : adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016) / European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Strasbourg : Council of Europe, 2016. Study № 711/2013. CDL-AD(2016)007. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e).
24. *Salduz v. Turkey*. Judgment of 27 November 2008. Application no. 36391/02 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>.
25. UNDP. Rule of Law and Human Rights Annual Report 2024 / United Nations Development Programme. New York; Geneva: UNDP, 2024. URL: <https://rolhr.undp.org/annualreport/2024/assets/>

files/Annual-Report-2024.pdf.

26. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems : Principles & Guidelines adopted by the United Nations General Assembly, 27 Mar. 2012 / United Nations – Vienna : UNODC, 2012. 21 p.

References

1. Dostupnist' bezplatnoyi pravnychoyi dopomohy v Ukraini v umovakh voyennoho stanu [Availability of free legal aid in Ukraine under martial law] : analitychnyy zvit. Koordynatsiynyy tsentr z nadannya pravnychoyi dopomohy. Kyiv, 2023. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/dostupnist-pravovoyi-dopomogy-v-konteksti-voyennogo-stanu.pdf>. [in Ukr.].

2. Ivanov, O. O. (2020) Problemy kontrolyu yakosti nadannya bezplatnoyi pravnychoyi dopomohy v Ukraini [Problems of quality control of free legal aid in Ukraine]. *Visnyk Natsional'noyi asotsiatsiyi advokativ Ukrainy*, № 4, pp. 45–50. [in Ukr.].

3. Informatsiyno-analitychnyy zvit za 2022–2024 roky «Bezplatna pravnycha dopomoha dityam: dostup do druzhn'oho pravosuddya» [Information and analytical report for 2022–2024 “Free legal aid for children: access to friendly justice”]. Kyiv : Systema nadannya BPD, 2024. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/zvit-bpd-dityam-dostup-do-druzhnogo-pravosuddya-2022-2024.pdf>. [in Ukr.].

4. Kolomoitsev, M. M. (2024) Pravovi zasady nadannya pravnychoyi dopomohy zatrymaniy osobi v konteksti mizhnarodnykh standartiv ta praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [Legal principles of providing legal assistance to a detained person in the context of international standards and practice of the European Court of Human Rights]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*, № 3, pp. 183–193. [in Ukr.].

5. Konstytutsiya Ukrainy vid 28 chervnya 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 1996. № 30, art. 141 (zi zminamy vneseny Zaxonom Ukrainy «Pro vnesennya zmin do statyi 80 Konstytutsiyi Ukrainy (shchodo nedotorkannosti narodnykh deputativ Ukrainy)» vid 03 veresnya 2019 roku. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2019. № 38, art. 160. [in Ukr.].

6. Kuvila, O. I. (2024) Pravo osib z invalidnistyu na bezplatnu pravnychu dopomohu yak element dostupu do pravosuddya [The Right of Persons with Disabilities to Free Legal Aid as an Element of Access to Justice]. *Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*, № 6., pp. 589–593. [in Ukr.].

7. Kuchyns'ka, O. P., Tsyhanyuk, Yu. V. (2024) Problemy pytannya pravovoho rehulyuvannya uchasti advokata u kryminal'nomu provadzhenni dlya nadannya profesiyanoi pravnychoyi dopomohy uchastnykam takoho provadzhennya [Problematic Issues of Legal Regulation of the Participation of a Lawyer in Criminal Proceedings for the Provision of Professional Legal Aid to Participants in Such Proceedings]. *Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*, № 1, pp. 598–603. [in Ukr.].

8. Makarenko, O. Yu., Matsak, M. D., Makarenko, N. A. (2024) Administratyvno-pravovi aspekty nadannya bezplatnoyi pravovoyi dopomohy v umovakh voyennoho stanu [Administrative-legal aspects of providing free legal aid under martial law]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Pravo*, № 83 (vol. 2), pp. 295–299. [in Ukr.].

9. Pohorets'kyi, M. A. (2025) Sudovyy kontrol' u zabezpechenni spravedlyvoho ta dopustymoho dokazuvannya v kryminal'nomu protsesi Ukrainy [Judicial control in ensuring fair and admissible evidence in the criminal procedure of Ukraine]. *Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*, vol. 3, № 4, part 3, pp. 269–279. [in Ukr.].

10. Pohrebnyak, S. P. (2006) Pryntsyp verkhovenstva prava: deyaki teoretychni problemy [The principle of the rule of law: some theoretical problems]. *Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrainy*, № 1 (44), pp. 26–36. [in Ukr.].

11. Pryntsyp verkhovenstva prava: problemy teorii ta praktyky [The principle of the rule of law: problems of theory and practice] : monohraf. / P. M. Rabinovych, O. M. Lutsiv, S. P. Dobryans'kyi, O. Z. Pankevych, S. P. Rabinovych ; redkol.: P. M. Rabinovych (holov. red.) ta in. L'viv : Spolom, 2016. 200 p. [in Ukr.].

12. Pro bezplatnu pravnychu dopomohu [On free legal aid] : Zakon Ukrainy vid 02 chervnya 2011 roku № 3460-VI (zi zmin. ta dopov.). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2011. № 51, art. 577. [in Ukr.].

13. Rosokhata, D., Pylypenko, K. (2025) Zobov'yazannya Ukrainy u sferi zabezpechennya prav poterpilykh u kryminal'nomu provadzhenni: aktual'nyy stan ta perspektyvy vykonannya [Obligations of Ukraine in the field of ensuring the rights of victims in criminal proceedings: current state and prospects for implementation]. Kyiv. URL: <https://jurfem.com.ua/zoboviazannia-ukrainy-u-sferi-zabezpechennia-prav-poterpilykh-u-kryminalnomu-provadzhenni-aktualnyi-stan-ta-perspektyvy-vykonannia/>. [in Ukr.].

14. Tsybalyuk, V. (2023) Advokat v systemi bezplatnoyi pravovoyi dopomohy: orhanizatsiyno-pravovi osnovy vzayemodiyi [Lawyer in the system of free legal aid: organizational and legal foundations of interaction]. *Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*, iss. 1, pp. 45–59. [in Ukr.].

15. Chepik-Trehubenko, O. S. (2022) Verkhovenstvo prava u formuvanni derzhavnoyi polityky u sferakh natsional'noyi bezpeky i oborony: teoretyko-metodolohichnyy aspekt [The rule of law in the formation of state policy in the spheres of national security and defense: theoretical and methodological aspect]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, spec. iss. № 2

«Derzhava i pravo Ukrainy v umovakh voyennoho stanu», pp. 183–188. [in Ukr.].

16. Chepik-Trehubenko, O. S. (2022) Pryntsyv verkhovenstva prava: doktryna ta sudova praktyka [The principle of the rule of law: doctrine and judicial practice]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, № 3 (118), pp. 121–127. [in Ukr.].

17. Chernobuk, V. V. (2025) Zakhyst prav dytyny v umovakh voyennykh konfliktiv: mizhnarodnyy dosvid ta Ukrainy's'ki realiyi [Protection of the rights of the child under military conflicts: international experience and Ukrainian realities]. *Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*, № 2, pp. 1291–1294. [in Ukr.].

18. Shovkun, A. A. (2024) Orhanizatsiyno-pravovi zasady upravlinnya systemoyu nadannya bezoplatnoyi pravnychoyi dopomohy [Organizational and legal principles of managing the system of providing free legal aid] : dys. ... d-ra filos. : 081 – Pravo / Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 210 p. [in Ukr.].

19. Artico v. Italy. Judgment of 13 May 1980. Application no. 6694/74 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 1980. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424>.

20. Assessment of the Free Secondary Legal Aid System in Ukraine in the light of Council of Europe standards and best practices. Kyiv, 2016. URL: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/assessment-of-the-free-secondary-legal-aid-system-in-ukraine-in-the-light-of-council-of-europe-standards-and-best-practices-2016.pdf>.

21. Czekalla v. Portugal. Judgment of 10 October 2002. Application no. 38830/97 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60667>.

22. Lvova O. L. Legal certainty as a value component of quality lawmaking. *Almanac of Law: scientific and practical legal journal*. 2024. Issue 15. P. 328–339.

23. Rule of Law Checklist : adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016) / European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Strasbourg : Council of Europe, 2016. Study № 711/2013. CDL-AD(2016)007. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e).

24. Salduz v. Turkey. Judgment of 27 November 2008. Application no. 36391/02 // European Court of Human Rights. Strasbourg, 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>.

25. UNDP. Rule of Law and Human Rights Annual Report 2024 / United Nations Development Programme. New York; Geneva: UNDP, 2024. URL: <https://rolhr.undp.org/annualreport/2024/assets/files/Annual-Report-2024.pdf>.

26. United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems : Principles & Guidelines adopted by the United Nations General Assembly, 27 Mar. 2012 / United Nations – Vienna : UNODC, 2012. 21 p.

ABSTRACT

Olha Chepik-Trehubenko. The principle of the rule of law in the activities of free legal aid centers: problems of theory and practice. The article provides a comprehensive analysis of the implementation of the rule of law principle in the activities of free legal aid centers in Ukraine. The theoretical foundations of the rule of law as a fundamental constitutional principle that determines the essential requirements for the functioning of the legal aid system are examined. The multifaceted nature of this principle in the context of providing free legal aid is analyzed, encompassing: real accessibility of legal aid for all categories of the population; ensuring its effectiveness rather than formality; procedural legal certainty; independence of lawyers from unlawful influence; equality of arms in proceedings; prevention of pressure from pre-trial investigation authorities; effective judicial control over compliance with the right to legal aid.

Systemic problems in the functioning of the legal aid system that hinder the full implementation of the rule of law principle have been identified: limited actual accessibility of legal aid for certain categories of the population due to territorial, physical and informational barriers; insufficient normative certainty of procedural aspects of providing legal aid; risks of unlawful influence on lawyers by pre-trial investigation authorities; imperfection of quality control mechanisms for legal services; conflicts between different legislative acts; absence of effective sanctions for obstructing legal aid lawyers.

The necessity of a comprehensive approach to resolving the identified problems is substantiated, which includes improving the legislative regulation of the legal aid system, strengthening procedural guarantees of lawyers' independence, introducing effective mechanisms of judicial control over compliance with the right to legal aid, and bringing national practice into compliance with European standards, particularly the case law of the European Court of Human Rights and Council of Europe standards.

Keywords: rule of law, free legal aid, access to justice, independence of lawyers, legal certainty, European integration.

Надійшла до редакції: 12.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 22.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВозАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 347.5

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-9

Дмитро ЛЕЩЕНКО©
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядається питання відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням штучного інтелекту. Охарактеризовано процес врегулювання штучного інтелекту у ЄС та наведено основні риси спеціального нормативного акта – EU AI Act – прийнятого у 2024 році та присвяченого гармонізованим правилам використання штучного інтелекту. Зазначено, що в Україні у 2020 році була прийнята Концепція розвитку штучного інтелекту, яка подальшого розвитку не отримала і не трансформувалась у спеціальний закон чи підзаконні акти, що б врегульовували використання ШІ в Україні. У дослідженні наведено основні види відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням штучного інтелекту. Наголошується на особливостях встановлення факту вини розробників, операторів та користувачів штучного інтелекту. Звертається увага на окремі моменти, яким варто приділяти увагу при притягненні винних осіб до відповідальності, а також на необхідності розробки перспективного законодавства України відповідно до існуючих міжнародних стандартів.

Ключові слова: *деліктна відповідальність; штучний інтелект; Акти та Директиви ЄС; розробники, оператори та користувачі інструментів штучного інтелекту; цифрова трансформація.*

Постановка проблеми. Впровадження штучного інтелекту (далі – ШІ) в усьому світі прискорюється неймовірними темпами, і переважна більшість людей та організацій не заперечують потенційні переваги, які пропонує ШІ для окремих осіб та суспільства загалом. В той же час ШІ несе із собою і серйозні виклики, деякі з яких вже виявлені, а інші, ймовірно, виникатимуть найближчим часом – починаючи від репутаційних ризиків і закінчуючи майновими збитками та шкодою кібербезпеці не лише окремих організацій, а й цілих країн.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вагомий внесок у розроблення наукових положень із зазначеної тематики зробили такі науковці, як: О. О. Баранов, А. С. Довбиш, Т. В. Єрошенко, Т. Д. Лукашова, М. І. Мірошниченко, А. І. Шевченко, Cynthia Kroet, Michèle Dubrocard та інші. Нині особливої актуальності також набувають питання щодо адаптації чинного законодавства України до реалій технологічного сьогодення та актуальних міжнародних стандартів. Вирішення цих проблемних питань вимагає комплексного підходу й подальших науково-практичних

розробок.

Метою статті є дослідження основних міжнародних нормативно-правових актів, у яких намагались врегулювати питання відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням ШІ, та проведення порівняльного аналізу із відповідними вітчизняними нормативно-правовими актами.

Виклад основного матеріалу. Як відзначалось мною у попередніх дослідженнях, ініціатива прийняття у 2020 році Концепції розвитку штучного інтелекту [3] подальшого розвитку в Україні не отримала і не трансформувалась у спеціальний закон чи підзаконні акти, щоб врегулювали використання ШІ в Україні.

Тим часом у ЄС було розроблено та прийнято EU AI Act – Регламент № 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради ЄС від 13 червня 2024 року (далі – EU AI Act), що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту. Відповідно до п. 4 преамбули Регламенту під ШІ розуміється “сімейство технологій, що швидко розвивається, що сприяє отриманню широкого спектру економічних, екологічних і суспільних переваг у всьому спектрі галузей і соціальної діяльності. Шляхом покращення прогнозів, оптимізації операцій і розподілу ресурсів, а також персоналізації цифрових рішень, доступних для окремих осіб і організацій, використання штучного інтелекту може забезпечити ключові конкурентні переваги підприємствам і підтримувати соціально та екологічно вигідні результати, наприклад, у сфері охорони здоров’я, сільського господарства, безпеки харчових продуктів, освіти та навчання, ЗМІ, спорту, культури, управління інфраструктурою, енергетики, транспорту та логістики, державних послуг, безпеки, правосуддя тощо” [7].

ШІ активно використовується для захисту інформаційних систем: виявлення вірусів, фішингових атак, аналіз поведінки користувачів, автоматизована реакція на загрози. Проте зростає кількість інцидентів, коли ШІ стає інструментом кіберзлочинців (автоматизація фішингу, генерація deepfake, атаки на системи тощо). В якості прикладу можна навести генеративний ШІ, зокрема ChatGPT, який став доступнішим, що робить фішингові атаки через нього ефективнішими. Зокрема, непоодинокими були випадки, коли ChatGPT генерував текст фішингових листів та автоматично створював шахрайські вебсайти, які імітували справжні інтернет-ресурси (виглядають абсолютно ідентично до оригінальних) і налаштовувались так, щоб на них користувачі вводили свої дані.

Отже, можна констатувати, що ШІ може бути як корисним помічником, так й інструментом злочинців, насамперед тих, хто порушує кібербезпеку як окремих організацій, так і цілих країн, при цьому завдаючи шкоди необмеженому колу осіб.

Зазвичай у будь-яких правовідносинах мало хто заздалегідь думає про відповідальність. Однак, як сказав Томас Карлейль: «Неможливо ступити ні кроку по цій землі без того, щоб не стикнутися з відповідальністю та обов’язком, який необхідно виконати». Дійсно, використання штучного інтелекту також тягне за собою права, обов’язки та відповідальність.

Але де проходить межа між відповідальністю розробника програми зі штучним інтелектом та користувача такої програми? Як влучно зазначила Клян А., поки Ілон Маск та Марк Цукерберг сперечаються про небезпеку штучного інтелекту для людства, юристи сперечаються про те, хто несе відповідальність за наслідки роботи штучного інтелекту [1].

Відповідальність, пов’язана з використанням штучного інтелекту, станом на сьогодні нормативно не закріплена, навіть у ЄС, де по суті був прийнятий спеціальний нормативний документ, що встановлював стандарти для ШІ.

У зв’язку з цим у ЄС, починаючи з 2022 року, неодноразово порушувалося питання притягнення до відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням ШІ. Так, 28 вересня 2022 року Європейська Комісія опублікувала свою Пропозицію щодо Директиви про адаптацію правил недоговорної (деліктної) цивільної відповідальності до штучного інтелекту (Директива про відповідальність за штучний інтелект – AILD), що викликало багато надій серед усіх, хто був стурбований потенційно шкідливими наслідками використання систем ШІ [5].

Але вона не отримала підтримки і AI Liability Directive (AILD) було вилучено з робочої програми Комісії на 2025 рік через відсутність прогресу в переговорах та «жодної передбачуваної згоди» щодо цієї пропозиції. Основна проблема полягала у неможливості співіснування в ЄС 27 різних режимів відповідальності за шкоду, заподіяну ШІ, що призводить до різних рівнів захисту та спотвореної конкуренції між підприємствами з різних держав-членів» [6]. Хоча Комісія зазначила, що справа може залишитися на столі,

якщо парламент і Рада ЄС зобов'язуються провести над нею масштабну роботу протягом наступного року.

На сьогодні за неправомірне використання ІІІ для кібератак у світі передбачені наступні види відповідальності:

1) кримінальна відповідальність за кібератаки, зокрема за несанкціонований доступ до комп'ютерних систем, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, фішинг, маніпуляції з даними, в тому числі із використанням ІІІ. В США такі дії регулюються, зокрема, Computer Fraud and Abuse Act (CFAA), законами про посилення кібербезпеки та про кіберзлочинність і підробку, а в інших країнах існують аналогічні закони. Санкцій передбачають: - позбавлення волі від кількох місяців до довічного ув'язнення, особливо за кібертероризм, шпигунство, шахрайство з використанням ІІІ; - штрафи від 1000 до 250000 доларів; - конфіскація майна; - заборона в'їзду для іноземців; – умовне покарання, пробація тощо;

2) адміністративні штрафи та санкції за порушення законів про кібербезпеку, захист персональних даних (зокрема, EU AI Act 2024, GDPR 2016 у ЄС, Закон України «Про захист персональних даних»), особливо якщо атаки призвели до витоку або неправомірного використання персональних даних. Наприклад, за порушення EU AI Act передбачені штрафи до €15 млн або 3% світового обороту компанії;

3) цивільна відповідальність за завдану шкоду третім особам, включно з відшкодуванням збитків, якщо кібератака була здійснена з використанням ІІІ-компонентів, наприклад, генеративних моделей, що створюють фішингові листи або шкідливий код. Наприклад, компанія Microsoft повідомила про подання позову проти 10 неназваних відповідачів, звинувачених у використанні її сервісу Azure OpenAI. Згідно з позовом, поданим у грудні 2024 року до Окружного суду США Східного округу Вірджинії, відповідачі нібито використовували викрадені облікові дані клієнтів та спеціальне програмне забезпечення для обходу заходів безпеки, створюючи шкідливий контент через платформу. Розмір майнової та моральної шкоди встановлює та підтверджує суд у кожному конкретному випадку;

4) санкції проти кіберзлочинців. Зокрема, США, Велика Британія та Австралія запровадили санкції проти російського кіберугруповання Evil Corp, включно з арештом активів і заборону діяльності;

5) втрата ліцензій і дозволів на ведення діяльності, що пов'язана з інформаційними технологіями або обробкою даних, у разі систематичних порушень кібербезпеки;

6) репутаційні втрати, які можуть призвести до значних фінансових збитків і втрати довіри клієнтів та партнерів.

В Україні згідно із Законом «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2017 року: “особи, винні у порушенні законодавства у сферах національної безпеки, електронних комунікацій та захисту інформації, якщо кіберпростір є місцем та/або способом здійснення кримінального правопорушення, іншого винного діяння, відповідальність за яке передбачена цивільним, адміністративним, кримінальним законодавством, несуть відповідальність згідно із законом” [2].

Кримінальний кодекс України містить ряд статей (ст. ст. 361, 361-1, 361-2, 362, 363, 363-1 ККУ) за різні злочини, зокрема за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем, а також за перешкоджання роботі комп'ютерних мереж шляхом масового розповсюдження повідомлень (це можуть бути DDos-атаки, спам) тощо. За такі правопорушення передбачено різні санкції: – штраф від 1000 до 4000 НМДГ; – пробаційний нагляд на строк до 3 років; – обмеження волі на 3 роки; - виправні роботи на строк до 2 років; – позбавлення волі на строк до 3 років.

Для відшкодування шкоди, завданої кіберзлочинами чи шкоди, спричиненою ІІІ, можуть застосовуватись і загальні норми Цивільного кодексу України, що регулюють деліктну відповідальність, а саме: – відшкодування майнової шкоди (ст. 1166 ЦКУ); – відшкодування моральної шкоди (ст. 1167 ЦКУ).

В той же час ані міжнародне законодавство, ані законодавство України станом на червень 2025 року не містять “прямих” кримінальних чи цивільних норм, що передбачають відповідальність саме за шкоду, завдану із використанням ІІІ, але застосовуються норми існуючих Актів, Кодексів та законів про кіберзлочини.

Оскільки нормативно-правове регулювання відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням штучного інтелекту, відсутнє як у ЄС, так і в Україні, то для визначення

відповідальної особи у кожному окремому випадку важливим є встановлення причинно-наслідкового зв'язку та встановлення моменту, дії, обставини тощо, внаслідок якої виникла некоректна робота ШІ.

Деякі автори в якості прикладу наводять ситуацію, коли внаслідок використання автопілоту, згенерованого із використанням ШІ, сталася ДТП. З метою визначення відповідальної особи необхідно буде встановлювати, чия саме відповідальність настає (розробника, оператора чи користувача технології ШІ) та що стало причиною аварії:

а) недоліки самої програми, що матиме наслідком відповідальність творця такої програми чи її обслуговуючої компанії (розробника чи оператора ШІ);

б) некоректне використання автопілоту водієм, що потягне відповідальність останнього (користувача ШІ);

в) втручання третіх осіб, які, наприклад, зламали та пошкодили програму або внесли в неї певні зміни та, відповідно, вина таких осіб [1].

Як бачимо, через відсутність врегулювання, багато питань стосовно притягнення до відповідальності за шкоду, заподіяну із використанням ШІ, залишаються без відповідей та вирішуються юристами за аналогією з іншими подібними правовідносинами, а сам вид відповідальності остаточно буде встановлювати та призначати суд у кожному конкретному випадку.

Враховуючи викладене вище, кримінальна та цивільна відповідальність за шкоду від використання ШІ – це реальність частково сучасного, але у більшій мірі перспективного міжнародного законодавства, з тенденцією до посилення захисту потерпілих через спрощення доказування, обов'язкове страхування та підвищені вимоги до прозорості й управління ризиками для розробників, операторів і користувачів ШІ.

Висновки. Таким чином, імплементація у діюче законодавство України положень EU Artificial Intelligence Act (та супровідних нормативних документів, що будуть уточнювати відповідальність винних осіб за шкоду, заподіяну із використання ШІ) або прийняття адаптованого до нього Закону про штучний інтелект, не кажучи вже про доповнення діючих Кримінального та Цивільного кодексів України нормами, що відповідають міжнародним стандартам та передовим практикам, встановлюючи відповідальність за правопорушення із використанням новітніх технологій, насамперед ШІ, є нагальною потребою якщо не сьогодні (зважаючи на більш пріоритетні зовнішні фактори), то принаймні найближчих років в Україні.

Список використаних джерел

1. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *GOLAW*. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>.
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
4. Шевченко А. І., Барановський С. В., Білокобильський О. В. та ін. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монограф. ; за заг. ред. А. І. Шевченка. Київ : ППШ, 2023. 305 с.
5. Dubrocard M. AI liability rules: a blocked horizon? *European Area of Freedom Security & Justice*. URL: <https://free-group.eu/2025/03/13/ai-liability-rules-a-blocked-horizon/>.
6. Kroet C. Lawmakers reject Commission decision to scrap planned AI liability rules. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/next/2025/02/18/lawmakers-reject-commission-decision-to-scrap-planned-ai-liability-rules>.
7. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689.

References

1. Klian, A. Pravove rehulivannia shtuchnogo intelektu v Ukraini ta sviti [Legal regulation of artificial intelligence in Ukraine and the world]. *GOLAW*. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>. [in Ukr.].
2. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [On the basic principles of ensuring cybersecurity in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05 zhovtnia 2017 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. № 45. Art. 403. [in Ukr.].

3. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchoho intelektu v Ukraini [On approval of the Concept of the development of artificial intelligence in Ukraine] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02 hrudnia 2020 r. № 1556-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>. [in Ukr.].

4. Shevchenko, A. I., Baranovskyi, S. V., Bilokobylskyi, O. V. ta in. Stratehiia rozvytku shtuchoho intelektu v Ukraini [Strategy for the development of artificial intelligence in Ukraine] : monohrafiia / za zah. red. A. I. Shevchenka. Kyiv : IPShI, 2023. 305 p. [in Ukr.].

5. Dubrocard, M. AI liability rules: a blocked horizon? *European Area of Freedom Security & Justice*. URL: <https://free-group.eu/2025/03/13/ai-liability-rules-a-blocked-horizon/>.

6. Kroet, C. Lawmakers reject Commission decision to scrap planned AI liability rules. *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/next/2025/02/18/lawmakers-reject-commission-decision-to-scrap-planned-ai-liability-rules>.

7. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689.

ABSTRACT

Dmytro Leshchenko. Peculiarities of liability for harm caused through the use of artificial intelligence. This article examines the issue of liability for harm caused through the use of artificial intelligence. The process of artificial intelligence regulation in the EU is characterized, and the main features of the special regulatory act – the EU AI Act – adopted in 2024 and dedicated to harmonized rules for the use of artificial intelligence are presented. It is noted that Ukraine adopted the Concept for the Development of Artificial Intelligence in 2020, which has not received further development and has not been transformed into a special law or secondary legislation that would regulate the use of AI. The main types of liability for harm caused through the use of artificial intelligence are outlined. Emphasis is placed on the peculiarities of establishing fault on the part of developers, operators, and users of artificial intelligence. Attention is drawn to specific aspects that should be considered when holding responsible parties accountable, as well as on the need to develop prospective Ukrainian legislation, in compliance with existing international standards.

Based on the analysis, it is emphasized that criminal and civil liability for harm from the use of AI is a reality of partly modern, but to a greater extent promising international legislation, with a tendency to strengthen the protection of victims through simplification of proof, mandatory insurance, and increased requirements for transparency and risk management for developers, operators, and users of AI.

Key words: *tort liability; artificial intelligence; EU Acts and Directives; developers, operators, and users of AI tools; digital transformation.*

Надійшла до редакції: 27.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 05.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 342.951:37.014.5
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-10

Ігор МАГДАЛІНА ©
кандидат технічних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У статті з'ясовано, що до системи органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, можна віднести: 1) центральні органи державної влади, які безпосередньо або дотично реалізують державну політику у сфері освіти, – Міністерство освіти і науки України та інші міністерства та відомства – можуть мати власні освітні функції у відповідних галузях (наприклад, Міністерство охорони здоров'я – медична освіта, Міністерство внутрішніх справ – правнича та правоохоронна освіта); 2) спеціально утворені органи державної влади, які наділені повноваженнями щодо забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства – Державна служба якості освіти України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; 3) місцеві органи виконавчої влади – місцеві державні, в тому числі військові адміністрації, які забезпечують контроль за дотриманням законодавства у сфері освіти на місцевому рівні; 4) органи місцевого самоврядування, зокрема виконавчі органи обласних, районних, міських, селищних і сільських рад – відповідають за управління та розвиток освітніх закладів на відповідних територіях, зокрема за забезпечення їх функціонування та фінансування.

З'ясовано такі рівні взаємодії органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти та закладів освіти: 1) державний рівень – Міністерство освіти і науки України та інші центральні органи виконавчої влади визначають державну політику в галузі освіти, розробляють стандарти, здійснюють нагляд та координують діяльність на загальнодержавному рівні; 2) регіональний рівень – обласні державні адміністрації (ОДА) на рівні області відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти, управління обласною комунальною власністю (включаючи заклади освіти) та фінансування освітніх програм; 3) місцевий рівень – органи місцевого самоврядування (міські, сільські, селищні ради) управляють закладами освіти, які перебувають у комунальній власності відповідної громади, забезпечують їхнє фінансування, матеріально-технічне забезпечення та вирішують питання, пов'язані з їхньою діяльністю на території громади.

З'ясовано основні вади взаємодії органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти та закладів освіти, запропоновано в перспективі: розробити та прийняти Державну та муніципальні програми взаємодії органів публічної влади та закладів освіти, в якій мають бути визначені форми та способи взаємодії на різних рівнях (видах) освіти; 2) систематизувати законодавство у сфері освіти в Освітньому кодексі України, в якому окремим розділом доцільно визначити форми, способи та механізми взаємодії органів публічної влади та закладів освіти.

Ключові слова: органи публічної влади, органи публічного адміністрування у сфері освіти, повноваження, заклади освіти, взаємодія з закладами освіти.

Постановка проблеми. Освіта – це процес набуття та передачі знань, умінь, цінностей і навичок, що сприяє розвитку особистості, формуванню світогляду та підготовці до участі в житті суспільства. Її призначення – забезпечити всебічний розвиток

людини, передати накопичені поколіннями знання та цінності, а також сприяти соціальному, економічному, культурному та духовному прогресу суспільства. Право громадян України на здобуття освіти є найвищою соціальною гарантією реалізації її прав, закріплених в Конституції України. Так, статтею 53 Конституції України закріплено, що «кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [1]. Реалізація права громадян на освіту здійснюється засобом врегулювання суспільних відносин у сфері освіти, які урегульовані системою нормативно-правових актів, в яких визначені механізми реалізації такого права в тому числі через створення інституційних форм реалізації такого права, до яких в тому числі можна віднести систему суб'єктів реалізації освітньої функції держави. Система суб'єктів реалізації освітньої функції держави в Україні є досить розгалуженою та багатофункціональною та в цілому ефективною, однак сьогодні вона стикається з низкою проблем, серед яких: нечіткий розподіл повноважень між державою та місцевим самоврядуванням, недостатнє фінансування закладів освіти, бюрократизація управління, неузгодженість дій між різними ланками управління та відсутність єдиної стратегії розвитку освіти. Ці проблеми можуть призвести до зниження якості освіти, нерівного доступу до якісної освіти та неефективного використання ресурсів.

Значний вплив на ефективність освітньої функції держави впливає раціональність побудови та ефективність взаємодії органів публічної влади та закладів освіти у забезпеченні надання освітніх послуг. З огляду на це актуальною є необхідність комплексного узагальнюючого аналізу системи взаємодії органів публічної влади та закладів освіти у забезпеченні надання освітніх послуг, що і зумовило вибір тематики статті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Порівняльний аналіз наукових досліджень освітніх проблем виявив, що найбільш актуальні суспільні відносини в галузі освіти, як правило, стають предметом дослідження у різних науках майже одночасно. Зокрема, фундаментальні дослідження щодо місця освіти в системі людських цінностей, цілей та мети освіти були здійснені такими поважними науковцями, як В. Андрущенко, В. Кремень, С. Ніколаєнко Системними дослідженнями адміністративно-правових засад функціонування системи освіти в Україні є роботи Б. Дерев'янка, Р. Шаповала, Н. Губерської, В. Савіщенко, Р. Щокіна, Є. Литвиненко та інших авторів.

При цьому кожен науковець досліджує проблему з позицій відповідної науки, що здатне забезпечити всеохоплюваність вивчення того чи іншого суспільного явища. Водночас дослідження освітньої функції держави не може бути повним без концептуального осмислення взаємодії органів публічної влади та закладів освіти у забезпеченні надання освітніх послуг.

Метою статті є дослідження взаємодії органів публічної влади та закладів освіти у забезпеченні надання освітніх послуг. У зв'язку з цим завданнями дослідження є: визначення системи суб'єктів публічної влади, які забезпечують реалізацію освітньої функції держави, з'ясування ефективності їх взаємодії із закладами освіти, виокремлення пропозицій щодо її удосконалення.

Вклад основного матеріалу. У попередніх дослідженнях нами було виокремлено систему суб'єктів освітньої функції держави та визначено систему закладів освіти України як суб'єктів надання освітніх послуг. Нижче на виконання завдань дослідження доцільно виокремити систему органів публічної влади, які наділені функціями публічного адміністрування у сфері освіти та проаналізувати питання та проблеми взаємодії їх з закладами освіти з метою покращення надання освітніх послуг.

Система органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, складається з органів державної виконавчої влади (наприклад, Міністерство освіти і науки України) та органів місцевого самоврядування (місцеві державні адміністрації, виконавчі комітети міських та районних рад), які мають

делеговані повноваження. Ці органи реалізують свої функції через прийняття адміністративних рішень, надання послуг та здійснення контролю.

До системи органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, можна віднести:

1) центральні органи державної влади, зокрема, Міністерство освіти і науки України – розробляє та впроваджує державну політику у сфері освіти, визначає стандарти, програми та навчальні плани; інші міністерства та відомства – можуть мати власні освітні функції у відповідних галузях (наприклад, Міністерство охорони здоров'я – медична освіта, Міністерство внутрішніх справ – правнича та правоохоронна освіта);

2) спеціально утворені органи державної влади, які наділені повноваженнями у сфері освіти: Державна служба якості освіти України – реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти – постійно діючий колегіальний орган з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти;

3) органи місцевого самоврядування, зокрема виконавчі органи обласних, районних, міських, селищних і сільських рад – відповідають за управління та розвиток освітніх закладів на відповідних територіях, зокрема за забезпечення їх функціонування та фінансування.

До органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, іноді відносять юридичних осіб публічного права, наприклад Р. Щокін вказує, що до них слід відносити «Національну академію наук України та національні галузеві академії наук, засновників закладів вищої освіти, органи громадського самоврядування [9, с. 80]. Аналогічно зазначеному до таких суб'єктів можна було б віднести і наглядові ради закладів вищої освіти. У той же час такі твердження є помилковими тому, що дані суб'єкти не наділені владними повноваженнями у сфері освіти в цілому, а здійснюють певну управлінську діяльність виключно в межах діяльності окремо взятого закладу освіти (тобто тут наявний корпоративний, а не державний рівень управління).

Слід зазначити, що основними напрямками діяльності органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, є: 1) нормативно-правове регулювання – встановлення правил, стандартів та вимог до освітньої діяльності; 2) фінансове забезпечення – виділення коштів на функціонування та розвиток освітніх закладів; 3) матеріально-технічне забезпечення – забезпечення освітніх закладів необхідними ресурсами, приміщеннями та обладнанням; 4) кадрове забезпечення – підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; 5) контроль та моніторинг – оцінка якості освітнього процесу, результатів навчання та відповідності стандартам; 6) інноваційний розвиток – стимулювання та підтримка впровадження нових освітніх технологій та методик.

На виконання завдань дослідження в межах цієї статті нижче проаналізуємо рівень повноважень (компетенції) органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти.

Особливе місце в системі суб'єктів реалізації державної політики в галузі освіти України займають профільне міністерство, державні служби та агенства, органи місцевого самоврядування та асоціації.

Профільним міністерством у цій сфері є Міністерство освіти та науки України (далі – МОН), яке діє на основі Положення про МОН, затверджене Постановою КМУ від 16.10.2014 № 630 [3]. МОН є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Основні повноваження МОН включають розробку та

впровадження національної освітньої та наукової політики, затвердження державних стандартів освіти, визначення нормативів матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, формування державного замовлення на підготовку фахівців та координацію міжнародного співробітництва у сфері освіти та науки. МОН України видає накази, які визначають форми, методи та процедури реалізації права громадян на освіту. Серед їх рішень у даній сфері можна виділити такі: наказ МОН України від 09.09.2022 № 805 «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників», наказ МОН України від 29 серпня 2024 року № 1225 «Про затвердження Професійного стандарту Вчитель закладу загальної середньої освіти» та ін.

Якщо говорити про такі установи, як Інститут модернізації змісту освіти, Український інститут розвитку освіти, Український центр оцінювання якості освіти та Інститут освітньої аналітики, то вони підпорядковуються МОН і, звісно, виконують важливі функції, наприклад: (ІМЗО) організаційна робота на конкурсах підручників; (УЦОЯО) організація і проведення ЗНО/НМТ, ЄВІ/ЄФВВ, моніторингових освітніх вимірювань, сертифікації педагогічних працівників спільно із ДСЯО; (УІРО) організація роботи Всеукраїнської школи онлайн; (ІОА) збір та опрацювання освітньої статистики. Цей перелік далеко не вичерпний: із повним списком завдань можна ознайомитися на сайтах відповідних установ. Однак в межах цієї статті ми не акцентуємо на роботі вищезгаданих інституцій, адже вони не мають владних повноважень розв'язувати питання, викладені у зверненнях/скаргах, окрім тих, що пов'язані з їхньою організаційною діяльністю.

Одним із органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, діяльність якого регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 244 [7]. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО) є постійно діючим колегіальним органом з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. В цілому всі повноваження НАЗЯВО щодо публічного адміністрування у сфері освіти можна виокремити в такі групи: 1) акредитація – НАЗЯВО відповідає за процедуру акредитації освітніх програм та інституційну акредитацію закладів вищої освіти, що є підтвердженням відповідності вимогам якості; 2) оцінювання та експертиза – агентство може залучати акредитовані незалежні установи оцінювання та експертів для проведення процедур акредитації, а також проводити власні експертні оцінки; 3) збір інформації – НАЗЯВО має право отримувати необхідну інформацію, документи та матеріали від державних органів, закладів вищої освіти та інших установ для виконання своїх завдань; 4) розробка рекомендацій – агентство може надавати експертну та організаційну підтримку закладам вищої освіти та Міністерству освіти і науки; 5) міжнародна співпраця – до розгляду питань НАЗЯВО може залучати міжнародних експертів та представників провідних іноземних закладів вищої освіти; 6) забезпечення якості освіти – загалом, НАЗЯВО реалізує державну політику, спрямовану на забезпечення високого рівня якості у вищій освіті України. НАЗЯВО видає накази, які визначають загальні стандарти якості вищої освіти, форми, методи та процедури забезпечення та підвищення якості вищої освіти в Україні. Серед їх рішень, наприклад, наказ від 15 травня 2024 року № 686 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».

Також функціями публічного адміністрування у сфері освіти наділена Державна служба якості освіти України, положення про яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168 [2], яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства. До повноважень цього органу віднесено такі: 1) проводить інституційний аудит закладів освіти; 2) надає рекомендації закладам освіти (крім закладів вищої освіти) щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; 3) затверджує за результатами експертизи освітні

програми дошкільної та загальної середньої освіти (крім типових і тих, що розроблені на основі типових); 4) проводить моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти у порядку, визначеному законодавством; 5) здійснює у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за діяльністю закладів освіти щодо дотримання ними вимог законодавства про освіту та видає обов'язкові до виконання ними розпорядження щодо усунення виявлених порушень у визначені строки; 6) здійснює контроль за веденням обліку дітей шкільного віку в частині здійснення структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування повноважень, визначених законом; 7) бере участь у сертифікації педагогічних працівників відповідно до закону [2].

Серед органів публічної влади, які забезпечують реалізацію освітньої функції держави, є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які затверджують комплексні програми щодо розвитку освіти регіону, розбудови системи освітніх закладів, матеріально-технічного та фінансового забезпечення закладів освіти, які знаходяться на їх утриманні, запровадження інноваційних проєктів розвитку освіти та ін. В межах даного дослідження недоцільно здійснювати аналіз всіх завдань та повноважень, якими наділені місцеві органи публічної влади у сфері освіти, варто тільки зазначити, що вони досить повно закріплені у відповідних нормативно-правових актах, зокрема: 1) повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері освіти закріплені в ст. 65 Закону «Про освіту» та в Законі України «Про місцеві державні адміністрації» [6]; 2) повноваження органів місцевого самоврядування у сфері освіти закріплені в ст. 66 Закону «Про освіту» та в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5].

Органи місцевого самоврядування традиційно виконують роль засновника комунального закладу освіти з усіма похідними обов'язками: затверджувати ключові документи закладу; призначати/звільняти керівника; притягати його до дисциплінарної відповідальності; утримувати, розвивати, забезпечувати заклад усім необхідним відповідно до законодавства, зокрема, ліцензійними умовами.

Місцеві держадміністрації здійснюють контроль за дотриманням цього само законодавства як закладами освіти, так і їхніми засновниками. Водночас ні засновник, ні уповноважений ним орган управління у сфері освіти не мають права втручатися в діяльність закладу освіти, що здійснюється ним у межах його автономних прав, які реалізують керівник, педагогічна рада, загальні збори (конференція) колективу закладу освіти.

Зараз ситуація стала складнішою, оскільки військово-цивільні та військові адміністрації забезпечують в умовах воєнного стану реалізацію державних гарантій, визначених законами України, зокрема статтею 57-1 «Про освіту», до яких віднесено: організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) та ін. Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки здійснює нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти і науки та видає накази з питань створення безпечного освітнього середовища, організації здобуття освіти, освітнього процесу та з інших питань у сфері освіти і науки, не врегульованих законом в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду). Строк дії таких наказів не може перевищувати строк особливого періоду. Такі накази не є регуляторними актами та підлягають державній реєстрації лише у разі, якщо стосуються прав, свобод, законних інтересів та обов'язків громадян і юридичних осіб.

Отже, й у сфері загальної середньої освіти на час дії воєнного стану в окремих областях, частинах територій областей повноваження органів місцевого самоврядування здійснюють військово-цивільні адміністрації, діяльність яких урегульована Законами «Про військово-цивільні адміністрації» та «Про правовий режим воєнного стану».

Певними функціями публічного адміністрування у сфері освіти наділений освітній омбудсмен. Освітній омбудсмен є посадовою особою, яка згідно з Положенням про неї, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. № 491 [4], зокрема, може: розглядати скарги та перевіряти факти,

викладені в поданих освітньому омбудсмену скаргах; за результатами проведених перевірок ухвалювати рішення щодо обґрунтованості чи необґрунтованості скарги й на його основі надавати рекомендації закладам освіти, органам управління освітою; повідомляти правоохоронні органи щодо виявлених фактів порушення законодавства; надавати консультації здобувачам освіти, їхнім батькам, законним представникам, а також педагогічним, науково-педагогічним і науковим працівникам; представляти інтереси особи в суді тощо.

Існують і інші суб'єкти, які дотично наділені функціями публічного адміністрування у сфері освіти. Це органи, створення яких ініціюється державою, але які діють на засадах державно-громадського партнерства, зокрема, це Національне агентство кваліфікацій, яке діє у відповідності до статті 38 Закону України «Про освіту» та Статуту Національного агентства кваліфікацій, затвердженого Постановою КМУ від 5 грудня 2018 р. № 1029 року [8] і є постійно діючим колегіальним органом, що здійснює визначені цим Законом та іншими актами законодавства функції у сфері кваліфікацій.

Нижче задля дослідження доцільно здійснити аналіз форм взаємодії системи органів публічної влади, які наділені функціями публічного адміністрування у сфері освіти та закладів освіти з метою покращення надання освітніх послуг. Слід відмітити, що в межах однієї статті неможливо розглянути всі форми такої взаємодії, тому зупинимось на найбільш сучасних.

Так, формами взаємодії органів публічної влади у сфері освіти з закладами освіти є запровадження нових освітніх програм навчання у системі загальної середньої освіти, зокрема програм «Нова українська школа» (НУШ), Інтелект та «Росток». Нова українська школа – це програма, яка була впроваджена в Україні з метою модернізації освіти та наближення її до європейських стандартів. Програма має два різновиди: НУШ-1 та НУШ-2, затверджені Міністерством освіти та науки у 2018 році. Основна ідея НУШ полягає в активному вивченні предметів, розвитку критичного мислення та навичок спільної роботи. Особливі риси програми включають: 1) активне навчання: учні НУШ активно залучаються до навчального процесу, вони вчаться вирішувати проблеми та аналізувати інформацію; 2) інтердисциплінарність: програма сприяє злиттю різних предметів та розвитку учнівського розуму, тобто інтеграцію кількох предметів в одну тему; 3) розвиток критичного мислення: НУШ сприяє розвитку критичного мислення учнів та їх здатності аналізувати інформацію з різних джерел; 4) великий вибір підручників: у межах програми НУШ існує багато різних підручників, що дозволяє вчителям вибрати найкращий варіант для свого класу.

Програма Інтелект спрямована на розвиток обдарованих та талановитих дітей. Основні характеристики цієї програми включають: 1) індивідуальний підхід: інтелект надає можливість індивідуального підбору завдань та програм для кожного учня в залежності від їхніх здібностей та інтересів; 2) розвиток талантів: програма сприяє розвитку талантів учнів у різних сферах, включаючи науку, мистецтво та спорт; 3) глибше вивчення предметів: учні, які обирають програму Інтелект, мають можливість глибше вивчати предмети та брати участь у високорівневих курсах.

Програма «Росток» спрямована на розвиток особистості та формування гармонійно розвиненої особистості. Її основні особливості включають: 1) зосередженість на цінностях: програма надає значення розвитку моральних та етичних цінностей учнів; 2) розвиток особистісних якостей: програма сприяє розвитку лідерських якостей, соціальної відповідальності та емоційного інтелекту; 3) широкий спектр додаткових занять: надає учням можливість вибору з багатьох додаткових занять та гурткової роботи.

Окремим питанням забезпечення належної взаємодії ОМС з закладами освіти у в умовах воєнного стану є облаштування укриттів. Основні проблеми ОМС щодо облаштування укриттів включають недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів, а також проблеми з відсутністю або руйнуванням наявних споруд в прифронтових та деокупованих громадах. Також спостерігаються складнощі з доступом до укриттів для мешканців, коли вони розраховані лише на персонал конкретних закладів, та відсутність чіткого розподілу відповідальності за забезпечення укриттями всього населення. Серед таких проблемних питань можна виокремити основні: 1. Фінансові та кадрові проблеми:

брак коштів – ОМС можуть не мати достатньо фінансових ресурсів для будівництва нових або облаштування існуючих укриттів відповідно до норм; дефіцит кадрів – нестача кваліфікованих фахівців, які можуть займатися плануванням, будівництвом та обслуговуванням захисних споруд. 2. Проблеми з наявними спорудами: відсутність укриттів – навіть у прифронтових громадах не завжди є достатньо об'єктів для укриття, що вимагає будівництва швидкоспоруджуваних захисних споруд; пошкодження – у громадах, що перебували під окупацією або обстрілами, наявні укриття можуть бути пошкоджені або повністю зруйновані, що ще більше ускладнює забезпечення безпеки; непридатність – часто виникає проблема з тим, що доступні підвали або цокольні приміщення не відповідають вимогам до укриттів, тому їх потрібно облаштувати з дотриманням певних норм. 3. Проблеми з доступом та відповідальністю: обмежений доступ – укриття в школах чи інших закладах, як правило, призначені для учнів та працівників, а не для мешканців прилеглих будинків, тому потрібні окремі рішення для загального доступу; нечітка відповідальність – не завжди зрозуміло, хто саме, окрім керівників закладів, має нести відповідальність за забезпечення доступними укриттями всього населення.

Напрями покращення взаємодії ОМС з закладами освіти у цій сфері вбачаються у наступному: 1) ініціювати будівництво – забезпечити створення швидкоспоруджуваних захисних споруд у місцях проживання, роботи чи навчання; 2) вимагати від депутатів – мешканці можуть доручати своїм депутатам порушувати питання про перевірку та облаштування укриттів перед місцевою владою; 3) сформулювати звернення – трудові колективи та мешканці можуть звертатися до керівників підприємств та установ з вимогою облаштувати укриття.

Висновок. В результаті дослідження нами визначено, що до системи органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти, можна віднести: 1) центральні органи державної влади, які безпосередньо або догично реалізують державну політику у сфері освіти – Міністерство освіти і науки України та інші міністерства та відомства – можуть мати власні освітні функції у відповідних галузях (наприклад, Міністерство охорони здоров'я – медична освіта, Міністерство внутрішніх справ – правнича та правоохоронна освіта); 2) спеціально утворені органи державної влади, які наділені повноваженнями щодо забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства – Державна служба якості освіти України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; 3) місцеві органи виконавчої влади – місцеві державні, в тому числі військові адміністрації, які забезпечують контроль за дотриманням законодавства у сфері освіти на місцевому рівні; 4) органи місцевого самоврядування, зокрема виконавчі органи обласних, районних, міських, селищних і сільських рад – відповідають за управління та розвиток освітніх закладів на відповідних територіях, зокрема за забезпечення їх функціонування та фінансування.

З'ясовано наступні рівні взаємодії органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти та закладами освіти: 1) державний рівень – Міністерство освіти і науки України та інші центральні органи виконавчої влади визначають державну політику в галузі освіти, розробляють стандарти, здійснюють нагляд та координують діяльність на загальнодержавному рівні; 2) регіональний рівень – обласні державні адміністрації (ОДА) на рівні області відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти, управління обласною комунальною власністю (включаючи заклади освіти) та фінансування освітніх програм; 3) місцевий рівень – органи місцевого самоврядування (міські, сільські, селищні ради) управляють закладами освіти, які перебувають у комунальній власності відповідної громади, забезпечують їхнє фінансування, матеріально-технічне забезпечення та вирішують питання, пов'язані з їхньою діяльністю на території громади.

З'ясовано, що основними вадами взаємодії органів публічної влади, що здійснюють функції публічного адміністрування у сфері освіти та закладами освіти, є: 1) відсутність програмного документа в цій сфері, до прикладу – Державної (на муніципальних) програми взаємодії органів публічної влади та закладів освіти, в якій мають бути визначені форми та способи взаємодії на різних рівнях (видах) освіти;

2) відсутності єдиного законодавчого акта, в якому слід урегулювати більшість правовідносин, які виникають у сфері освіти, до прикладу – Освітнього кодексу України, в якому окремим розділом доцільно визначити форми та способи взаємодії органів публічної влади та закладів освіти; 3) наявність конфлікту повноважень суб'єктів публічного адміністрування у сфері освіти, зокрема щодо: порядку ліцензування, акредитації та сертифікації закладів освіти між центральними та місцевими органами виконавчої влади; створення мережі закладів освіти в регіоні та їх фінансування між місцевими органами виконавчої влади та місцевими органами виконавчої влади; 4) існування великої кількості підзаконних нормативно-правових актів, в яких питання компетенції та повноважень суб'єктів публічного адміністрування у сфері освіти дублюються (це призводить до конфлікту повноважень та негативно впливає на діяльність закладів освіти).

З метою удосконалення системи суб'єктів освітньої функції держави доцільно прийняти Освітній кодекс України, в якому, серед іншого, необхідно визначити систему суб'єктів публічного адміністрування, запропоновану нами вище; визначити коло повноважень кожного із зазначених суб'єктів у сфері освіти, напрями їх взаємодії та вирішення питань конфлікту повноважень; закріпити права, обов'язки та відповідальність суб'єктів публічної влади, які мають забезпечувати адміністрування у сфері освіти.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Про затвердження Положення про Державну службу якості освіти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text>.
3. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова КМУ від 16.10.2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>.
4. Про затвердження положення про освітнього омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. № 491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-%D0%BF#Text>.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.
6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст.190.
7. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>.
8. Статут Національного агентства кваліфікацій, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2018 р. № 1029. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2018-%D0%BF#Text>.
9. Щокін Р. Г. Особливості системи органів публічного адміністрування у сфері освіти. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2 (30). С. 78–81.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy (1996) [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St.141. [in Ukr.].
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu yakosti osvity Ukrainy (2018) [On approval of the Regulation on the State Education Quality Service of Ukraine.]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 14 bereznia 2018 r. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].
3. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2014) [On approval of the Regulation on the Ministry of Education and Science of Ukraine]: *Postanova KМУ* vid 16.10.2014 r. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].
4. Pro zatverdzhennia polozhennia pro osvitnoho ombudsmena (2018) [On approval of the Regulation on the Educational Ombudsman]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 6 chervnia 2018 r. № 491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].
5. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini (1997) [On local self-government in Ukraine]: *Zakon Ukrainy* vid 21 travnia 1997 roku № 280/97-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1997. № 24. St.170. [in Ukr.].
6. Pro mistsevi derzhavni administratsii [On local state administrations]: *Zakon Ukrainy* vid 9 kvitnia 1999 roku № 586-XIV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. № 20-21. St.190. [in Ukr.].

7. Pro utvorennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity (2015) [On the establishment of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 15.04.2015 r. № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

8. Statut Natsionalnoho ahentstva kvalifikatsii (2018) [On the Statute of the National Qualifications Agency]: *zatverdzeniy Postanovoioi Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid 5 hrudnia 2018 r. № 1029 roku. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

9. Shchokin R. H. (2018) Osoblyvosti systemy orhaniv publichnoho administruvannia u sferi osvity [Features of the system of public administration bodies in the field of education]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 2 (30). S. 78–81. [in Ukr.].

ABSTRACT

Ihor Magdalina. Interaction of public authorities and educational institutions in ensuring the provision of educational services.

The article found out that the system of public authorities that perform public administration functions in the field of education includes: 1) central government bodies that directly or indirectly implement state policy in the field of education – the Ministry of Education and Science of Ukraine and other ministries and departments – may have their own educational functions in the relevant areas (for example, the Ministry of Health – medical education, the Ministry of Internal Affairs - legal and law enforcement education); 2) specially formed government bodies that are empowered to ensure the quality of education, ensure the quality of educational activities, and exercise state supervision (control) over educational institutions for their compliance with the legislation - the State Education Quality Service of Ukraine, the National Agency for Quality Assurance of Higher Education; 3) local executive bodies – local state, including military administrations, which ensure control over compliance with legislation in the field of education at the local level; 4) local government bodies, in particular the executive bodies of regional, district, city, settlement and village councils - are responsible for the management and development of educational institutions in the relevant territories, in particular for ensuring their functioning and financing.

The following levels of interaction of public authorities that perform public administration functions in the field of education and educational institutions have been identified: 1) state level – the Ministry of Education and Science of Ukraine and other central executive bodies determine state policy in the field of education, develop standards, supervise and coordinate activities at the national level; 2) regional level – regional state administrations (RSA) at the regional level are responsible for the implementation of state policy in the field of education, management of regional communal property (including educational institutions) and financing of educational programs; 3) local level - local government bodies (city, village, settlement councils) manage educational institutions that are in the communal property of the relevant community, provide their financing, material and technical support and resolve issues related to their activities on the territory of the community.

The main shortcomings of the interaction of public authorities that perform public administration functions in the field of education and educational institutions have been identified, it is proposed in the future: to develop and adopt a State (and municipal) program of interaction between public authorities and educational institutions, which should determine the forms and methods of interaction at different levels (types) of education; 2) to systematize legislation in the field of education in the Education Code of Ukraine, in which it is advisable to determine the forms and methods of interaction between public authorities and educational institutions in a separate section.

Keywords: *public authorities, public administration bodies in the field of education, powers, educational institutions, interaction with educational institutions.*

Надійшла до редакції: 03.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

**Oleksandra
NESTERTSOVA-SOBAKAR**©
Candidate of Law, Associate Professor
(Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine)

**COMPARATIVE LEGAL PRINCIPLES OF REGULATION
OF PROPERTY RIGHTS, OTHER PROPERTY RIGHTS
AND OBLIGATIONS IN THE CIVIL LAW
OF FOREIGN COUNTRIES**

Олександра Нестерцова-Собакарь. Порівняльно-правові засади регулювання права власності, інших речових прав та обов'язків за цивільним законодавством деяких країн. У роботі досліджується правове регулювання права власності та інших речових прав у цивільному праві зарубіжних країн, а також загальні положення про зобов'язання в їхніх правових системах. Проаналізовано основні підходи романо-германської та англо-американської правових сімей до визначення змісту права власності, способів його набуття, обмежень і механізмів захисту. Особлива увага приділена системам реєстрації речових прав, забезпечувальним інструментам і принципам публічності, які гарантують стабільність цивільного обороту та захист добросовісних учасників.

Розкрито специфіку забезпечувальних прав, таких як застава, іпотека, та інші форми сек'юритизації майна, що мають ключове значення для розвитку комерційного обігу. Охарактеризовано роль міжнародної уніфікації у сфері рухомого та нерухомого майна, а також тенденції до цифровізації реєстраційних процедур і впровадження модельних законів.

У контексті зобов'язального права висвітлено основні засади виникнення, виконання та припинення зобов'язань, розглянуто правові наслідки порушення договорів і засоби захисту сторін. Підкреслено відмінності між кодифікованими підходами континентальної Європи та прецедентною природою англо-американської системи, що формує різні механізми забезпечення правової стабільності.

Визначено сучасні тенденції гармонізації приватноправових інститутів, спрямовані на підвищення ефективності міжнародного комерційного обігу. Зроблено висновок, що право власності та зобов'язальне право в зарубіжних країнах поступово набувають універсальних рис, що сприяє формуванню єдиного правового простору у сфері майнових відносин.

Ключові слова: право власності, речові права, зобов'язання, цивільне право, торговельне право, зарубіжні країни, уніфікація, реєстрація прав, забезпечувальні інструменти.

Problem statement. In the current conditions of globalization of economic processes and intensive development of international legal relations, the issue of regulating property rights and other property rights in the civil and commercial law of foreign countries is gaining special importance. Property remains a key institution of private law, which determines economic stability, investment attractiveness and legal security of market participants. At the same time, the development of international trade, transnational agreements and the digital economy necessitates the unification of legal approaches to securing, transferring and protecting property rights. The problematic aspect is the coordination of traditional national systems (Roman-Germanic and Anglo-American) with modern models of legal regulation, which requires a comprehensive analysis of contractual and property rights in the context of foreign civil legislation.

The purpose of the study is to comprehensively study the legal regulation of property rights and other property rights in the civil law of foreign countries.

Presentation of the main provisions. In foreign legal systems, property law is traditionally considered as a complex legal entity that combines the rights to own, use and dispose of property. It acts as a fundamental basis for private law relations and defines the boundaries of a person's autonomy in the field of material goods. Comparative legal analysis allows us to identify two leading approaches to understanding this law: continental (Roman-Germanic) and Anglo-American. In the states of the continental system, property law is codified in detail, which provides a clear regulatory distinction between types of property, methods of acquisition and mechanisms of protection. At the same time, in the common law system, judicial precedents and doctrinal categories are of key importance, which form the content of property rights and consolidate them through the practice of interpretation by judicial bodies [1, p.65].

In most modern legal systems, property is perceived not only as static possession of a thing, but also as a dynamic process of its circulation, within the framework of which the state establishes special regimes of legal regulation. Codified acts establish the main criteria for classifying property, distinguishing objects by material nature, mobility and economic purpose. Such a distinction determines the legal consequences when concluding agreements, transferring ownership or applying measures of compulsory protection. For example, immovable objects are subject to mandatory state registration, which serves as a guarantee of the stability of property rights, while for movable things, in particular vehicles or technical means of production, simplified registration mechanisms are provided, aimed at ensuring rapid turnover [2].

A significant role in ensuring property rights is played by the principle of publicity, which provides for the openness of information about objects and legal subjects. This principle is recognized as fundamental in most legal systems, because it is it that ensures the predictability of civil turnover, the reliability of investments and the trust of market participants. Registration systems, covering both land registers and specialized cadastres for movable property, create legal certainty, make double alienation impossible and increase the level of protection of bona fide purchasers. The very fact of entering an entry in the register gives the owner a legal advantage in the event of a dispute, and failure to enter may lead to a loss of priority over other creditors or counterparties [3, p.26].

In addition to absolute property rights, limited property rights are widely used in foreign countries, which contribute to the effective use of property and ensure a balance between private and public interests. They allow third parties to use someone else's property without depriving the owner of its title. In continental codes, such rights have a clearly defined legal nature and procedures for establishment, and their content and limits are enshrined in the relevant articles of civil codes. In contrast, in common law countries, the development of limited rights is largely based on court decisions, where precedent is a source of specifying the rights and obligations of the parties [4].

Common to all systems is the desire to ensure a harmonious relationship between the individual freedom of the owner and the needs of social development. Restrictions on property rights are allowed only when they are aimed at protecting the common good or the rights of others, which corresponds to the principle of the social function of property. This approach reflects the modern trend towards combining private and public law elements in the regulation of property relations. As a result, property acquires not only economic, but also socio-legal content, acting as a means of realizing the right to development, entrepreneurial activity and safe use of property.

Property rights in foreign legal systems are a complex, multifaceted construct that combines traditional civil principles with flexible mechanisms for adapting to new economic realities. Regardless of the differences between codified and precedent models, the main values remain common: stability of rights, protection of a bona fide acquirer, guarantee of publicity and efficiency of turnover. This combination allows property rights to play the role of a system-forming element of private law, ensuring a balance between legal certainty and economic flexibility in the conditions of a globalized legal system [5].

Security rights to property are an integral part of modern commercial circulation, because they guarantee the fulfillment of obligations and create the basis for the stability of credit relations. In the

private law system, these rights are considered as a tool for balancing the interests of the debtor, the creditor and third parties. Their essence lies in the ability of the creditor to obtain a preferential right to satisfy his claims from the value of the debtor's property in the event of the latter's failure to fulfill his obligations. The right of pledge or mortgage is not only protective, but also preventive in nature, as it provides confidence in the stability of commercial transactions and increases the level of trust between subjects of civil turnover [6, p. 293].

In different legal systems, approaches to regulating security relations differ significantly. In countries of the Romano-Germanic tradition, the emphasis is on codified forms of pledge, which apply to both movable and immovable property, while Anglo-American law provides more flexible mechanisms based on judicial precedent and agreement between the parties. At the same time, a common trend is the desire to unify regulation, in particular by developing model norms that harmonize national systems with generally recognized international standards. This provides predictability in contractual relationships and facilitates interaction between market participants regardless of jurisdiction.

One of the most complex aspects in the field of security rights is the issue of priority of creditors. In many countries, state registration systems have been formed that allow publicly recording encumbrances on property and determining the priority of satisfaction of claims in the event of liquidation of the debtor. Such registers serve as a means of protecting bona fide parties and prevent abuse. In other countries, especially with developed judicial practice, preference is given to judicial mechanisms for determining priorities, which can be supplemented by extrajudicial enforcement procedures. This creates conditions for the effective functioning of the credit market, but requires a high legal culture and transparency of the actions of subjects [7, p. 119].

In the field of commercial law, security and property rights are of particular importance, as they directly affect the security and effectiveness of international agreements. The issues of transfer of ownership, liability for risks, preservation of goods until payment or transfer become key when concluding contracts between counterparties from different countries. Commercial codes, as well as international documents aimed at harmonizing rules, establish general principles regarding the moment of origin of property rights, obligations of the parties and methods of ensuring the fulfillment of obligations. This forms a single logic of commercial transactions, which is based on the principles of good faith, justice and legal certainty [8, p. 29].

Of particular importance is the institution of obligations, which serves as the basis for the emergence of most property relations. In foreign civil law systems, it covers a wide range of grounds for the emergence of obligations from contractual to non-contractual, in particular tortious or related to unjust enrichment. Obligations are a dynamic element of civil turnover, which determines the procedure for the realization of private interests, regulates the methods of execution, liability for violations and means of protecting rights. The stability of economic relations and the degree of trust in the legal system as a whole depend on the effectiveness of legal regulation in this area.

The international legal community is actively working on harmonizing approaches to regulating obligations. Principles and model acts developed by leading international institutions contribute to the formation of uniform standards in contractual practice, simplify the resolution of conflict issues and strengthen predictability in the field of transnational relations. They define the basic requirements for the validity of transactions, the limits of freedom of contract, the principles of interpreting the will of the parties and the conditions for terminating obligations. As a result, a higher degree of mutual trust between subjects of private law is ensured, which is especially important in the context of economic globalization and the strengthening of integration processes in the world legal space [9, p. 136].

Within the framework of the Roman-Germanic legal tradition, the institution of the law of obligations occupies a central place in the system of private law and has a clear structure within the framework of civil codes. In such legal systems, the regulation of obligations is built on the concept of the unity of general provisions and special norms that define individual types of obligations. It covers the issues of the emergence, content, performance and termination of obligations, and also determines the conditions of liability for their violation. Particular attention is paid to the concept of proper performance, good faith of the parties and the balance of interests of the creditor and the debtor. The civil codes of the countries of this group, as a rule, provide

comprehensive regulation, which allows avoiding excessive judicial discretion, characteristic of the Anglo-American approach [10, p.88].

Unlike the continental system, in Anglo-American law, the doctrine of contract plays a fundamental role, which has developed mainly through case law. Its basis is the principle of freedom of contract and the obligation to fulfill the obligations assumed, as well as a broad interpretation of the grounds for non-contractual liability. A significant part of the norms is formed not in the form of codified provisions, but through precedents that establish approaches to determining damages, remedies and fair distribution of risks. It is case law that ensures the flexibility of the system, allowing the application of law to be adapted to specific economic and social conditions. In modern contractual practice, the issues of validity of transactions and proper expression of the will of the parties are of great importance. The institutions of invalidity of the contract, mistake, fraud, duress or unlawful purpose remain key mechanisms for controlling the legality of obligations. At the same time, the provisions on force majeure and impossibility of performance allow the parties to avoid excessive liability for circumstances beyond their control. An important role is also played by legal means of ensuring the performance of obligations - pledge, guarantee, surety, security orders, which guarantee the reality of performance and protect the interests of creditors in the event of breach of contract [11].

In the field of transnational agreements, the issue of applicable law and determination of jurisdiction becomes particularly relevant. Parties participating in international commercial relations often provide for special provisions in contracts that determine the law by which their obligations are interpreted, as well as which court or arbitration will consider possible disputes. This practice ensures the stability of legal relations and allows avoiding conflicts between different legal systems, while at the same time contributing to the harmonization of private international law. The development of unified rules that enshrine common principles of contract law creates the basis for increasing the predictability of legal regulation [3, p. 29].

In the European context, there is a systematic integration and harmonization of norms that regulate binding legal relations. The introduction of regulations determining the law applicable to contractual and non-contractual obligations, as well as directives aimed at unifying corporate and civil law, has significantly influenced the convergence of national legal systems. Other regions of the world are also gradually introducing model acts that adapt national norms to international standards, expanding the boundaries of legal compatibility and contributing to a more efficient functioning of the global market. At the same time, harmonization is accompanied by the emergence of complex conflict-of-law issues that require clear resolution mechanisms to ensure legal certainty. The current stage of development of the law of obligations and security is characterized by intensive reforms aimed at increasing the efficiency of law enforcement. Considerable attention is paid to the digitalization of legal mechanisms, the modernization of property rights registration systems and the improvement of financial security instruments. In this context, the key issues remain the balance between the stability of property rights, the protection of bona fide participants in circulation and ensuring credit transparency. Therefore, current trends demonstrate the desire to create a flexible, but at the same time stable legal system capable of effectively responding to the challenges of the global economy [6, p.293].

Conclusion. Thus, the legal regulation of property and other property rights in foreign legal systems is based on a combination of traditional civil law principles and modern mechanisms for ensuring the stability of commercial transactions. In the continental model, the central place is occupied by codified law, which regulates in detail the acquisition, transfer and protection of property rights, as well as security rights to property. In the Anglo-American system, the emphasis is on judicial precedents and flexible mechanisms of contractual regulation, which allows for an effective response to economic changes. The current trend is the gradual harmonization of approaches, in particular through model acts, electronic pledge registers and unified rules for movable property, which ensures transparency and predictability of property relations in the international context.

Mandatory law in foreign countries is a dynamic instrument of private law regulation, which combines the contractual freedom of the parties with the principles of good faith and justice. It covers a wide range of mechanisms from classical contractual institutions to modern

forms of financial security and guarantees of performance of obligations. International practice demonstrates the desire to unify the norms that determine the grounds for the emergence, performance and termination of obligations, as well as the means of their enforcement. The development of property law and the law of obligations in different legal systems indicates a common tendency to combine the stability of legal traditions with the modernization necessary for the functioning of the global economy.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Є. І. Особливості прецедентного права США. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 64–68.
2. Волков А. Статус виконавця має бути єдиним, без поділу на державного чи приватного. *Юридична газета*. URL: <http://yur-gazeta.com/interview/statusvikonavcsya-mae-buti-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html>.
3. Горян Е. В., Карасик О. О. Антимонопольне регулювання діяльності холдингових компаній в США, Англії, ФРН та Україні: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 25–32.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Грабовська О. О. Правосуб'єктність органів опіки та піклування в процедурі усиновлення. *Держава і право*. 2014. Вип. 45. С. 291–296.
7. Гороховська О. В. Єдиний торговий кодекс США як регулятор цивільних і торгових правовідносин. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2014. № 3. С. 118–124.
8. Васильєва В. В. Договір як особливий юридичний факт. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 28–30.
9. Дробінова І. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин у Франції: досвід для України. *Юридичний вісник*. 2013. № 3. С. 135–140.
10. Верба-Сидор О. Б. Інститут приватних виконавців в Україні: пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 86–94.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

References

1. Bondarenko, Ye. I. (2016) Osoblyvosti pretsedentnoho prava SShA [Peculiarities of the case law of the USA]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4, pp. 64–68. [in Ukr.].
2. Volkov, A. Status vykonavtsia maie buty yedynym, bez podilu na derzhavnoho chy pryvatnoho [The status of the executor should be single, without division into state or private]. *Yurydychna hazeta*. URL: <http://yur-gazeta.com/interview/statusvikonavcsya-mae-buti-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html>. [in Ukr.].
3. Horian, E. V., Karasyk, O. O. (2014) Antymonopolne rehuliuвання diialnosti kholdynhovyykh kompanii v SShA, Anhlii, FRN ta Ukraini: porivnialno-pravovyi analiz [Antimonopoly regulation of the activities of holding companies in the USA, England, Germany and Ukraine: comparative legal analysis]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy*. № 1, pp. 25–32. [in Ukr.].
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] vid 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. [in Ukr.].
5. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].
6. Hrabovska, O. O. (2014) Pravosubiektnist orhaniv opiky ta pikluvannya v protseduri usynovlennia [Legal personality of guardianship and trusteeship bodies in the adoption procedure]. *Derzhava i pravo*. Iss. 45, pp. 291–296. [in Ukr.].
7. Horokhovska, O. V. (2014) Yedynyi torhovyi kodeks SShA yak rehuliator tsyvilnykh i torhovyykh pravovidnosyn [The Uniform Commercial Code of the United States as a regulator of civil and commercial legal relations]. *Derzhava ta rehiony*. Seriiia : Pravo. № 3, pp. 118–124. [in Ukr.].
8. Vasylieva, V. V. (2012) Dohovir yak osoblyvyi yurydychnyi fakt [Contract as a special legal fact]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seriiia : Pravo. Iss. 19. Vol. 2, pp. 28–30. [in Ukr.].
9. Drobinova, I. (2013) Pravove rehuliuвання faktychnykh shliubnykh vidnosyn u Frantsii: dosvid dlia Ukrainy [Legal regulation of de facto marital relations in France: experience for Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*. № 3, pp. 135–140. [in Ukr.].

10. Verba-Sydor, O. B. (2016) Instytut pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini: propozytsii shchodo vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання [Institute of private executors in Ukraine: proposals for improving legal regulation]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1, pp. 86–94. [in Ukr.].

11. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. [in Ukr.].

ABSTRACT

The paper explores the legal regulation of property rights and other real rights in the civil and commercial law of foreign countries, as well as the general provisions on obligations within their legal systems. It analyzes the main approaches of the Romano-Germanic and Anglo-American legal families to defining the content of property rights, methods of acquisition, limitations, and protection mechanisms. Particular attention is given to systems of property rights registration, security instruments, and the principles of publicity, which ensure the stability of civil turnover and the protection of bona fide participants.

The study reveals the specifics of security rights such as pledge, mortgage, and other forms of asset securitization that play a key role in the development of commercial circulation. It also characterizes the role of international unification in the field of movable and immovable property, as well as current trends toward the digitalization of registration procedures and the implementation of model laws.

In the context of the law of obligations, the paper highlights the fundamental principles governing the creation, performance, and termination of obligations, examines the legal consequences of contract breaches, and identifies the available means of protection for the parties. It emphasizes the distinctions between the codified approaches of continental Europe and the precedent-based nature of the Anglo-American system, which shape different mechanisms for maintaining legal stability.

The research identifies modern trends in the harmonization of private law institutions aimed at enhancing the efficiency of international commercial exchange. It concludes that property law and the law of obligations in foreign countries are gradually acquiring universal characteristics, contributing to the formation of a unified legal framework in the sphere of proprietary relations.

Keywords: *property law, real rights, obligations, civil law, commercial law, foreign countries, unification, registration of rights, security instruments.*

Надійшла до редакції: 09.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 16.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 347:004.8

DOI 10. 32782/2078-3566/2025-5-12

Юлія СИНІЦІНА ©

кандидат технічних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МЕТОДОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У контексті цифровізації правової сфери дослідження методологічних аспектів порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту набуває особливої значущості, оскільки дозволяє обґрунтувати вибір інструментів ШІ, оптимізувати їх налаштування та забезпечити коректне впровадження у реальні правозастосовні процеси. Саме методологічно вивіреним підходом є необхідною умовою законності, обґрунтованості та справедливості рішень, прийнятих з використанням автоматизованих аналітичних систем. Застосування штучного інтелекту у праві актуалізує потребу в обґрунтованих підходах до оцінювання моделей з урахуванням не лише їх технічної ефективності, а й правової допустимості, прозорості, інтерпретованості та відповідності принципам верховенства права і захисту прав людини.

Ключові слова: штучний інтелект; юридичні науки; порівняльний аналіз моделей; методологія дослідження; правозастосовна діяльність.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного розвитку технологій штучного інтелекту (ШІ), зокрема методів машинного та глибинного навчання, актуалізується потреба у формуванні методологічно виваженого підходу до порівняльного аналізу моделей ШІ, які можуть бути застосовані у правозастосовній діяльності. Різноманіття архітектур моделей, алгоритмів навчання, способів обробки даних і критеріїв оцінювання результатів суттєво ускладнює процес обґрунтованого вибору оптимальної моделі для виконання конкретних правових завдань, пов'язаних із аналізом доказової інформації, прогнозуванням правопорушень чи підтримкою прийняття управлінських рішень. Методологія порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту у сфері правозастосування покликана забезпечити об'єктивну оцінку їх ефективності, надійності, інтерпретованості результатів, стійкості до неповних або зашумлених даних, а також рівня обчислювальної складності та ресурсомісткості. Формування системи чітко визначених критеріїв оцінювання та уніфікованих підходів до порівняння моделей ШІ сприяє підвищенню прозорості алгоритмічних рішень, мінімізації ризиків упередженості та забезпеченню довіри до використання інтелектуальних систем у діяльності правоохоронних і судових органів.

Актуальність даного дослідження зумовлена недостатнім рівнем опрацювання методологічних підходів до порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту, використання яких безпосередньо впливає на якість та законність правових рішень. Високі темпи розвитку ШІ та розширення сфер його застосування у правоохоронній та судовій діяльності потребують розробки ефективних інструментів оцінювання моделей з урахуванням таких параметрів, як точність, інтерпретованість, адаптивність, обчислювальна складність і відповідність правовим та етичним вимогам. Відсутність уніфікованих критеріїв порівняння ускладнює інтеграцію технологій ШІ у критично важливі сфери правозастосування.

© Ю. Синиціна, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6447-821X>

yuliia.synitsina@dduvs.edu.ua

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. В умовах стрімкого розвитку машинного навчання та нейромереж і їх широкого застосування в освіті, медицині, бізнесі, науці та автоматизації зростає потреба в методологічно обґрунтованому порівняльному аналізі моделей штучного інтелекту. Посилення конкуренції між розробниками великих мовних моделей та необхідність вибору ефективних рішень для конкретних завдань актуалізують потребу в ретроспективному аналізі наукових праць українських і зарубіжних учених. За результатами ретроспективного аналізу було визначено загальні напрями досліджень видатних вчених, а саме: дослідженнями в області глибокого навчання та нейронних мереж мали своє відображення у наукових працях А. Шевченко, С. Рамазанова, водночас методи оцінки ефективності нейронних мереж та їх порівняльний аналіз були висвітлені у наукових працях Т. Бажана. Дослідженнями нейромережних моделей у контексті штучного інтелекту та їх оптимізації займалися видатні вчені О. Рижко, Т. Крайнікова, Е. Крайніков, О. Налівайко та інші. Аспекти теоретичної та практичної реалізації нейромережних підходів висвітлено в наукових працях видатних вчених F. Kulsoom, S. Narejo, B. Mehmood, Z. Chaudhry, H. Butt, A. Bashir, A. Hinton, Ch. Bishop, Y. Bengio, A. Tlili, B. Shehata, M. Adarkwah, A. Bozkurt, D. Hickey, R. Huang & B. Agyemang, C. Rodríguez-Hernández, M. Musso, E. Kyndt and E. Cascallar. Ці науковці є авторитетами у галузі машинного навчання та нейронних мереж, їх роботи потрібно враховувати для порівняльного аналізу різних нейромережних моделей, критеріїв оцінки їх ефективності та розробки підходів до оптимізації. Вагомі внески у дослідження правових питань щодо застосування штучного інтелекту внесені О. Барановим, В. Брижко, К. Мельником, В. Пилипчуком та іншими. Питанням ролі і місця штучного інтелекту в сфері кримінально-правових відносин приділено увагу в роботах В. Мисливого, М. Карчевського та Н. Савінової. Втім, за кожним стриманим кроком наукового пошуку відкриваються ще більші горизонти безмежного пізнання дійсності [5].

Метою дослідження є комплексний аналіз існуючих методологій порівняльного оцінювання моделей штучного інтелекту, обґрунтування системи критеріїв їх ефективності та розробка рекомендацій щодо вибору оптимальних моделей для можливого використання у правозастосовній діяльності.

Виклад основного матеріалу. До ключових чинників, що зумовлюють необхідність здійснення порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту у юридичних науках, слід віднести активне впровадження інтелектуальних технологій у правову сферу, включаючи юридичну освіту, правозастосовну та судову діяльність, правове прогнозування, аналітику нормативно-правових актів і автоматизацію юридичних процедур. Зростаюча конкуренція між розробниками моделей штучного інтелекту, зокрема великих мовних моделей (LLM), актуалізує проблему вибору найбільш ефективних і надійних рішень для виконання юридичних завдань, таких як аналіз судової практики, підготовка процесуальних документів або підтримка прийняття управлінських рішень. Особливої уваги потребують питання етики, правової відповідальності, прозорості та пояснюваності роботи моделей штучного інтелекту, оскільки результати їх функціонування можуть безпосередньо впливати на реалізацію прав і свобод людини, законність та обґрунтованість правових рішень. Наявні відмінності в архітектурі моделей, алгоритмах навчання, використаних наборах даних і показниках продуктивності зумовлюють необхідність комплексної методологічної оцінки та порівняльного тестування моделей ШІ з урахуванням специфіки юридичної діяльності.

В українському законодавстві наразі відсутнє легальне визначення терміна «модель штучного інтелекту». Водночас у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні штучний інтелект визначається як організована сукупність інформаційних технологій, що забезпечує виконання складних завдань шляхом застосування наукових методів дослідження та алгоритмів обробки інформації. Згідно з положеннями зазначеної Концепції, системи штучного інтелекту здатні формувати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та самостійно визначати оптимальні способи досягнення поставлених цілей [2-4, 6]. Модель штучного інтелекту (ШІ) – це математична структура або алгоритм, здатний навчатися на даних і робити прогнози чи приймати рішення без явного програмування для кожного конкретного завдання. Такі моделі варіюються від простих лінійних регресій до складних нейронних мереж, які імітують роботу людського мозку [1]. Системи штучного інтелекту

орієнтовані на накопичення досвіду, аналіз великих масивів інформації та автоматизоване прийняття рішень на підставі вхідних даних. У юридичних науках це проявляється у використанні ШІ для обробки природної мови нормативно-правових актів, судових рішень, доказової інформації, а також для моделювання правових ситуацій і прогнозування наслідків правозастосовних рішень. Навчання моделей штучного інтелекту базується на застосуванні алгоритмів машинного навчання та значних обсягів даних, що дозволяє моделям самостійно виявляти релевантні правові закономірності, кореляції та патерни. Саме ці алгоритми забезпечують здатність моделей адаптуватися до змін правового середовища, систематично оновлювати результати аналізу та формувати обґрунтовані рекомендації для юридичної практики [7]. Таким чином, моделі штучного інтелекту виступають методологічною та технологічною основою створення інтелектуальних правових систем, здатних до самонавчання та вдосконалення на основі накопиченого досвіду. Попри відсутність законодавчо закріпленого визначення поняття «модель штучного інтелекту», у юридичній науці її доцільно розглядати як математичну або алгоритмічну структуру, що навчається на даних і виконує інтелектуальні функції, притаманні людині, зокрема аналіз текстів, обробку природної мови, формування правових висновків і підтримку ухвалення рішень. Залежно від характеру юридичних завдань і типу оброблюваних даних, моделі штучного інтелекту можуть реалізовувати різні підходи, включаючи машинне навчання, обробку природної мови, експертні системи та гібридні інтелектуальні моделі. У цьому контексті модель ШІ слугує інструментом, який дозволяє цифровим системам навчатися на юридичному досвіді, адаптуватися до нових правових умов і забезпечувати виконання складних інтелектуальних завдань без явного програмування кожного окремого випадку.

Активна інтеграція штучного інтелекту в юридичну діяльність в Україні та у світі зумовлює необхідність розробки методологічно обґрунтованих підходів до порівняльного аналізу моделей ШІ, що є важливою передумовою їх безпечного, ефективного та правомірного застосування у юридичних науках. До основних методів порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту потрібно віднести: теоретичний аналіз; SWOT-аналіз; експериментальний аналіз; метод багатокритеріального аналізу (MCDM); аналіз продуктивності та масштабованості; аналіз інтерпретованості та прозорості моделей; аналіз ризиків та безпеки; кейсовий аналіз (Case Study) (рис. 1).

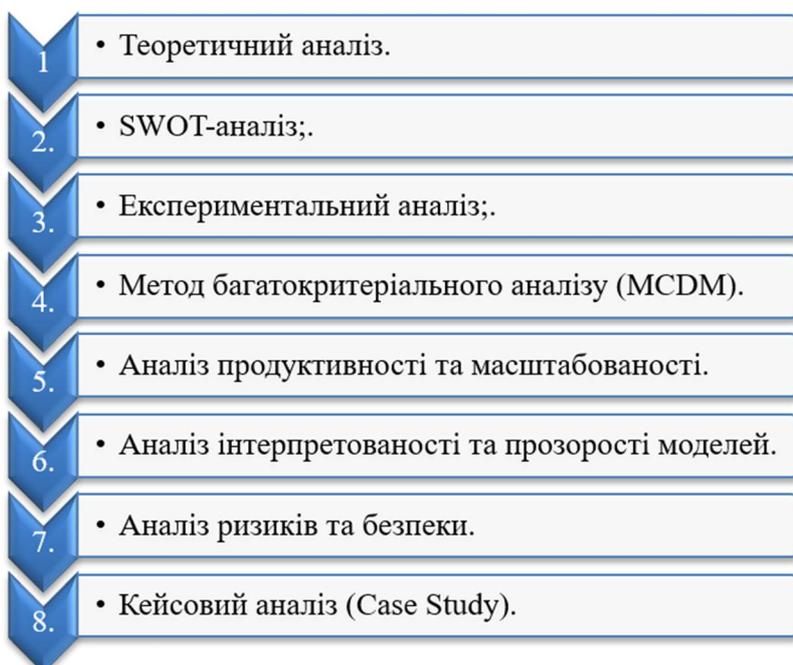

Рис. 1. Основні методи порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту

Розгляд методів порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту дозволяє систематизувати підходи до оцінювання їх ефективності та доцільності застосування у правовій сфері. Кожен із методів має власну мету, інструментарій та сферу застосування, що зумовлює необхідність їх комплексного використання. *Теоретичний аналіз* спрямований на визначення принципів функціонування, архітектурних особливостей та базових характеристик моделей ШІ. Він передбачає вивчення наукових публікацій, технічної документації та стандартів, а також аналіз еволюції архітектур і алгоритмів навчання. У юридичному контексті теоретичний аналіз дає змогу оцінити придатність певних моделей для роботи з нормативно-правовими актами, судовими рішеннями та іншими правовими масивами. *SWOT-аналіз* моделей штучного інтелекту у юридичній діяльності забезпечує комплексне виявлення їх сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз використання. До переваг таких моделей належать висока точність обробки великих обсягів правових текстів, масштабованість та підвищення ефективності аналітичної роботи. Водночас їх слабкими сторонами є значні обчислювальні витрати, потреба у якісних юридичних даних та обмежена інтерпретованість результатів у складних правових ситуаціях. Перспективи розвитку пов'язані з інтеграцією ШІ у системи електронного судочинства та правові реєстри, тоді як ключові загрози стосуються етичних ризиків, захисту персональних даних і кібербезпеки. *Експериментальний (бенчмаркінговий) аналіз* забезпечує об'єктивне порівняння моделей шляхом тестування на уніфікованих юридичних наборах даних. Метод передбачає використання корпусів судових рішень, законодавчих текстів та договорів, запуск моделей за однакових умов і оцінювання релевантності результатів. Особливе значення має аналіз стабільності та швидкодії моделей в умовах обмежених обчислювальних ресурсів, що є актуальним для державних і судових установ. *Метод багатокритеріального аналізу (MCDM)* спрямований на комплексну оцінку моделей ШІ за сукупністю юридично значущих критеріїв. До таких критеріїв належать точність правових висновків, швидкість обробки інформації, інтерпретованість результатів та відповідність принципам верховенства права. Застосування методів аналітичної ієрархії та зважених коефіцієнтів дозволяє сформувати рейтинг моделей і здійснити обґрунтований вибір оптимального інструменту. *Аналіз продуктивності та масштабованості* дає змогу оцінити здатність моделей ефективно працювати з великими масивами правової інформації та функціонувати у режимі, наближеному до реального часу. Особлива увага приділяється їх роботі в хмарних середовищах та зростанню навантаження на систему. *Аналіз інтерпретованості та прозорості* є ключовим для юридичної практики, оскільки спрямований на забезпечення зрозумілості рішень моделей для суддів, слідчих і юристів, а також на запобігання алгоритмічній упередженості. *Аналіз ризиків і безпеки* зосереджений на виявленні вразливостей моделей, оцінці загроз конфіденційності та перевірці відповідності етичним нормам і законодавчим вимогам, зокрема стандартам захисту персональних даних. *Кейсовий аналіз* дозволяє дослідити практичні аспекти впровадження ШІ у судовій практиці та правоохоронній діяльності, визначити чинники успіху й типові проблеми, а також сформувати рекомендації щодо подальшого застосування моделей у юридичній сфері.

Таким чином, для здійснення комплексного дослідження методологічних аспектів порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту у юридичних науках доцільно застосовувати поєднання теоретичних, експериментальних та аналітичних методів дослідження. Такий підхід забезпечує всебічну оцінку моделей ШІ з урахуванням особливостей їх використання у правотворчій та правозастосовній діяльності, а також дозволяє отримати об'єктивні та науково обґрунтовані результати щодо ефективності, надійності та допустимості застосування штучного інтелекту в юридичній сфері.

Результати оцінки методів дослідження порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту з позиції визначення їх переваг та недоліків, зокрема у контексті відповідності правовим, етичним і процедурним вимогам, узагальнено та подано нижче у таблиці.

№	Метод дослідження	Мета застосування	Переваги	Недоліки	Значення для юридичних наук
1	Теоретичний (контент) аналіз	Дослідження наукових джерел, законодавства, доктринальних підходів до ШІ	Забезпечує глибоке розуміння правових концептів; дозволяє врахувати нормативні обмеження	Не дає кількісної оцінки; залежить від повноти джерел	Формує правову основу оцінки допустимості застосування ШІ
2	Порівняльно-правовий аналіз	Зіставлення підходів до регулювання та використання ШІ в різних юрисдикціях	Дає змогу адаптувати міжнародний досвід; виявляє кращі правові практики	Вимагає актуальних зарубіжних джерел	Сприяє гармонізації національного законодавства
3	SWOT-аналіз	Оцінка сильних і слабких сторін моделей, можливостей і загроз їх використання	Наглядність; врахування правових та етичних ризиків	Носить частково суб'єктивний характер	Дозволяє оцінити доцільність впровадження ШІ в правозастосування
4	Експериментальний аналіз (Benchmarking)	Порівняння моделей ШІ на уніфікованих наборах правових даних	Дає об'єктивні, кількісні показники; відтворюваність	Обмежена доступність юридичних даних-сетів	Підтверджує ефективність моделей у практичних завданнях
5	Метод багатокритеріального аналізу (MCDM)	Оцінка моделей за сукупністю критеріїв (точність, інтерпретованість, відповідність праву)	Дає зважену оцінку; гнучкість критеріїв	Потребує коректного визначення ваг	Забезпечує обґрунтований вибір ШІ-рішень
6	Аналіз продуктивності та масштабованості	Перевірка здатності моделей працювати з великими масивами правових даних	Враховує практичні умови застосування	Не враховує правові ризики напряму	Актуальний для судових та аналітичних інформаційних систем
7	Аналіз інтерпретованості та прозорості	Оцінка можливості пояснення рішень моделі	Підвищує довіру; відповідає принципу верховенства права	Обмеження складних моделей	Критично важливий для судового та процесуального контексту
8	Аналіз ризиків і безпеки	Виявлення правових, етичних та кіберзагроз	Запобігання порушенню прав людини; відповідність GDPR	Потребує міждисциплінарних знань	Забезпечує легітимність використання ШІ
9	Експертний аналіз	Отримання оцінок фахівців у галузі права та ІТ	Урахування практичного досвіду	Суб'єктивність оцінок	Враховує потреби правозастосовної практики
10	Кейсовий аналіз (Case Study)	Дослідження реальних випадків використання ШІ	Практична орієнтованість	Обмежена узагальнюваність	Дозволяє оцінити реальні наслідки застосування ШІ

Висновки. Методологічні аспекти порівняльного аналізу моделей штучного інтелекту у юридичних науках мають міждисциплінарний характер і потребують оцінювання не лише технічної ефективності моделей, а й їх правової допустимості, прозорості, інтерпретованості та відповідності принципам верховенства права і захисту прав людини. Дослідження доводить, що застосування одного методу є недостатнім, тоді як оптимальним є поєднання теоретичних, аналітичних і експериментальних підходів, що забезпечує комплексну кількісну та якісну оцінку моделей ШІ у правовій сфері.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розробку уніфікованих стандартів оцінювання моделей штучного інтелекту з урахуванням вимог національного та міжнародного законодавства (GDPR, AI Act ЄС, стандарти ISO/IEC), а також на формування спеціалізованих юридичних дата-сетів для підвищення об'єктивності та відтворюваності експериментальних результатів. Реалізація таких підходів має суттєве практичне значення для цифрової трансформації правової системи та формування довіри до технологій штучного інтелекту у праві.

Список використаних джерел

1. Барбашин С. Штучний інтелект: правове регулювання в Україні та ЄС. *Barabashyn law firm*. URL: https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukrayini-ta-yes/?utm_source.com.
2. Головченко Р. Юридичні особливості використання штучного інтелекту в медіа. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yurydychni-osoblyvosti-vykorystannya-shtuchnogo-intelektu-v-media-i52386>.
3. Каткова Т. Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46–55. DOI : 10.32842/2078-3736/2020.6.1.8.
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-2020-%D1%80?utm_source#Text.
5. Синиціна Ю. П. Штучний інтелект як інструмент інформаційної безпеки державних і комерційних установах. *Modern aspects of science : collective monograph*. Czech Republic. International Economic Institute s.r.o., 2022. 600 p. P. 588–599. URL: <https://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-26.pdf>.
6. Шевченко А. І., Барановський С. В., Білокобильський О. В. та ін. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / за заг. ред. А. І. Шевченка. Київ : ІППІ, 2023. 305 с.
7. Як працює модель штучного інтелекту? *Цейво*. URL: <https://teivo.com/b/memecode/t/1g0mjklvpr/yak-pratsiuie-model-shtuchnoho-intelektu>.

References

1. Barbashyn, S. Shtuchnyi intelekt: pravove rehulivannia v Ukraini ta YeS [Artificial Intelligence: Legal Regulation in Ukraine and the EU]. *Barabashyn law firm*. URL: https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukrayini-ta-yes/?utm_source.com. [in Ukr.].
2. Holovchenko, R. Yurydychni osoblyvosti vykorystannia shtuchnoho intelektu v media [Legal features of the use of artificial intelligence in the media]. *Instytut masovoi informatsii*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yurydychni-osoblyvosti-vykorystannya-shtuchnogo-intelektu-v-media-i52386>. [in Ukr.].
3. Katkova, T. H. (2020) Shtuchnyi intelekt v Ukraini: pravovi aspekty [Artificial Intelligence in Ukraine: Legal Aspects]. *Pravo i suspilstvo*. № 6, pp. 46–55. DOI : 10.32842/2078-3736/2020.6.1.8. [in Ukr.].
4. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini [On the approval of the Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 № 1556-r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-2020-%D1%80?utm_source#Text. [in Ukr.].
5. Synytsina, Yu. P. (2022) Shtuchnyi intelekt yak instrument informatsiinoi bezpeky derzhavnykh i komertsiiynykh ustanovakh [Artificial intelligence as an information security tool in government and commercial institutions] // *Modern aspects of science : collective monograph*. Czech Republic. International Economic Institute s.r.o. 600 p., pp. 588–599. URL: <https://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-26.pdf>. [in Ukr.].
6. Shevchenko, A. I., Baranovskyi, S. V., Bilokobylskyi, O. V. ta in. (2023) Stratehiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini [Strategy for the development of artificial intelligence in Ukraine] :

monohrafiia / za zah. red. A. I. Shevchenka. Kyiv : IPShI. 305 p. [in Ukr.].

7. Yak pratsiuiie model shtuchnoho intelektu? [How does the artificial intelligence model work?]. *Tseivo*. URL: <https://tseivo.com/b/memecode/t/1g0mjkvlpr/yak-pratsiuiie-model-shtuchnoho-intelektu>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yulia Synitsina. Methodological aspects of the comparative analysis of artificial intelligence models in legal sciences. The article examines the methodological aspects of comparative analysis of artificial intelligence (AI) models within legal sciences in the context of the ongoing digital transformation of law enforcement and judicial activities. The relevance of the study is driven by the growing integration of AI systems into legal analytics, decision-support systems, automated document processing, and predictive legal technologies, which directly affect the legality, fairness, transparency, and justification of legal decisions. The purpose of the research is to systematize and substantiate methodological approaches to the comparative evaluation of AI models, taking into account not only technical performance indicators but also legal admissibility, interpretability, ethical acceptability, and compliance with the principles of the rule of law and human rights protection. The research is based on an integrated methodological framework that combines theoretical content analysis, comparative legal analysis, SWOT analysis, experimental benchmarking, multicriteria decision-making methods (AHP, TOPSIS), performance and scalability assessment, interpretability and transparency evaluation (Explainable AI), risk and security analysis, and case study methodology.

The author proves that the application of isolated evaluation methods does not ensure an objective and comprehensive comparison of AI models in the legal domain. Instead, the paper substantiates the effectiveness of an integrated approach that allows balancing quantitative metrics (accuracy, speed, scalability) with qualitative legal criteria (explainability, legal accountability, ethical risks, data protection). The author's contribution lies in adapting classical AI model evaluation methods to the specific requirements of legal sciences, defining their advantages and limitations from a legal perspective, and systematizing them in a comparative framework relevant to law enforcement practice. The study identifies critical risks associated with algorithmic bias, data confidentiality breaches, and lack of model transparency, emphasizing the need for methodological safeguards. The findings confirm that the development of unified methodological standards for the comparative analysis of AI models is a key prerequisite for the lawful, secure, and trustworthy application of artificial intelligence in legal sciences and practical law enforcement activities.

Key words: artificial intelligence; legal sciences; comparative model analysis; research methodology; law enforcement.

Надійшла до редакції: 01.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 11.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 342.9.03
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-13

Вадим ЧАЛИК©
доктор філософії в галузі права
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Стаття присвячена здійсненню комплексного аналізу сучасного розуміння принципів адміністративного процесу та визначенню їх значення в діяльності органів публічної влади. Наголошено, що ефективність адміністративного процесу безпосередньо залежить від правильного застосування його фундаментальних засад, які забезпечують впорядкованість, прозорість і передбачуваність управлінських рішень. Визначено, що дослідження принципів, передбачених у ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України розглядається як інструмент оцінки якості державного управління та чинник подальшого реформування адміністративного судочинства. Підкреслюється міжгалузевий характер адміністративного процесу, що ґрунтується не лише на адміністративно-правових нормах, а й передбачається у положеннях конституційного та міжнародного права, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Автором встановлено, що принципи визначають орієнтири правозастосування, формують концептуальний зміст адміністративних процедур і забезпечують баланс між інтересами держави та правами громадян. У статті узагальнено наукові підходи до класифікації цих принципів, зокрема поділ на загальні, галузеві, спеціальні та інституційні. Особлива увага приділяється дослідженню впливу практики Європейського суду з прав людини, яка формує стандарти справедливого судочинства, гарантує дотримання розумних строків, обґрунтованість та вмотивованість судових рішень і посилює контроль за виконанням покладених функцій на посадових осіб.

Ключові слова: адміністративний процес, принципи адміністративного судочинства, публічна влада, верховенство права, правова визначеність, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Одним із ключових інструментів реалізації влади у сучасній державі є адміністративний процес. Водночас ефективність останнього значною мірою залежить від глибини опрацювання та правильного застосування його принципів, які є вихідними засадами для функціонування органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших державних інституцій, визначаючи внутрішні орієнтири для стандартизації діяльності посадових осіб.

Так, у межах ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначено, що «основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення» [4]. Можна стверджувати, що аналіз змісту цих принципів дозволяє оцінити якість роботи державних органів і виявити чинники, що перешкоджають належному виконанню адміністративних функцій. Водночас їх дослідження є підґрунтям для формування нових підходів до організації адміністративного судочинства та вдосконалення вже існуючих

механізмів його реалізації, що сприятиме підвищенню ефективності системи публічного управління.

Окрім цього, слід враховувати, що дослідження принципів адміністративного процесу набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграційного курсу України. Міжнародний досвід, європейські стандарти та запозичення ефективних моделей управління сприяють модернізації національної системи адміністративного права та підвищують результативність діяльності органів публічної влади. Вивчення змісту та ролі цих принципів є важливим для подальшого реформування державного управління, забезпечення вищого рівня законності, прозорості, справедливості й дієвості у роботі владних інституцій.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, свідчить, що принципи адміністративного процесу та зміст окремих із них детально висвітлені у працях таких авторів: Ю. Битяк, В. Богущкий, В. Гаращук, І. Задорожна, В. Кальник, М. Ковалів, А. Комзюк, В. Бевзенко, О. Лагода, Р. Мельник, О. Миколенко, Д. Подпіснєв, А. Пухтецька, І. Стахура, С. Стеценко, Ю. Фролов, В. Юровська та інші. Водночас масштабні зміни, що нині відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність переосмислення існуючих наукових підходів щодо сутності принципів адміністративного процесу та особливостей їх реалізації на практиці.

Метою дослідження є опрацювання теоретичних засад сучасного тлумачення принципів адміністративного процесу.

Виклад основного матеріалу. З аналізу наукових підходів вбачається, що під адміністративним процесом слід розуміти діяльність органів, які наділені державою спеціально встановленими повноваженнями. Обсяг і характер цих повноважень закріплені у межах чинного законодавства, а реалізовувати їх такі органи мають винятково в межах наданої компетенції, що закріплено у ст. 19 Конституції України [6].

Окрім цього, адміністративний процес функціонує на основі адміністративно-правових норм, однак він не обмежується лише ними. На його зміст та застосування впливають і норми інших галузей права, зокрема конституційного та міжнародного, серед яких важливе місце посідає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Завдяки такому нормативно-правовому підґрунтю забезпечується відповідність адміністративних процедур основоположним правам і свободам людини.

Так, адміністративний процес спрямований на встановлення та аналіз фактичних обставин, що мають правове значення та зумовлюють певні юридичні наслідки. Це охоплює різні види адміністративної діяльності, включаючи розгляд справ про адміністративні правопорушення, здійснення процедур із надання адміністративних послуг, а також розгляд справ у порядку адміністративного судочинства.

Результатом такої діяльності уповноважених органів є застосування норм права, спрямоване на реалізацію, охорону або захист прав й інтересів учасників правовідносин, а саме: ухвалення акта застосування права – офіційного рішення компетентного органу, що має обов'язковий характер і впливає на поведінку відповідних суб'єктів в частині виникнення, зміни чи припинення відповідних правовідносин.

Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що у межах цього визначення наголошується на нормативній впорядкованості процесу, офіційному характері дій суб'єктів публічної влади, спрямованості на настання юридичних наслідків і завершеності процедури ухваленням відповідного владного рішення. Саме ці положення створюють базу для подальшого аналізу принципів адміністративного процесу.

У межах сучасного тлумачення під поняттям «принципи» у адміністративному праві слід розглядати фундаментальні нормативно-організаційні основи, які встановлюють імперативні вимоги та визначають загальний напрям правового регулювання адміністративних відносин [2, с. 19]. Також їх можна визначити як об'єктивно зумовлені базові положення, на яких формується та функціонує система й зміст відповідної галузі права [1, с. 29]. Відповідно діяльність органів публічної влади у процесі реалізації адміністративних функцій повинна спиратися на ці фундаментальні засади, якими є принципи адміністративного процесу.

Як зазначає В. Скрипченко, принципи адміністративного судочинства є основоположними засадами, які покладаються в основу процесуальної діяльності адміністративного суду, визначаючи її природу, зміст та сутність, а також підкреслюючи ключову роль суду як суб'єкта, що забезпечує справедливість у відносинах між громадянами та публічною владою [11, с. 50].

На противагу цьому М. Ковалів та І. Стахура вважають, що під принципами адміністративного судочинства слід розуміти «основні засади, вихідні положення, що становлять його якісні особливості та специфічні властивості, в яких у концентрованому вигляді виявлена заінтересована воля народу наділити право такими якостями, які найбільш повно мали б можливість реалізувати його ідеї і погляди у визначенні основ організаційної побудови адміністративного судочинства, а також відображають перспективи його розвитку та забезпечують захист прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень» [3, с. 182].

При цьому, за П. Рябченко та С. Харченко, систему принципів адміністративного судочинства слід розуміти як закріплену в КАС України цілісну та узгоджену сукупність взаємопов'язаних елементів, що регулюють коло адміністративно-процесуальних правовідносин, які виникають у процесі здійснення правосуддя в адміністративних справах [10, с. 52].

Вбачається, що принципи адміністративного процесу є гарантом належного правового порядку, що слугує основою для стабільного функціонування суспільства. У науковій літературі ці принципи класифікують за різними критеріями, що дозволяє глибше зрозуміти їхню роль і застосування в правовій системі.

Зокрема, принципи адміністративного процесу поділяють на загальні та галузеві. Загальні принципи закладають фундаментальні положення, що регламентують адміністративно-процесуальну діяльність у цілому, тоді як галузеві принципи конкретизують і відображають сутність безпосередньо адміністративно-процесурної діяльності.

О. Миколенко, поділяючи класифікацію принципів адміністративного процесу на загальні та галузеві, пропонує додатковий критерій поділу – виокремлення спеціальних принципів адміністративного процесу [7, с. 24]. Своєю чергою А. Пухтецька аналізує принципи адміністративного процесу через призму їх змісту та функцій, поділяючи їх на дві основні групи. Перша – матеріальні принципи, серед яких слід виокремити: принцип законності, принцип рівності перед законом, принцип відповідності статутним цілям, принцип пропорційності, принцип об'єктивності та безсторонності, принцип захисту довіри до закону та законодавчо закріплених прав, принцип відповідальності. Друга – процедурні принципи, до яких належать: принцип доступу до державних (публічних) послуг, право бути почутим, право на представництво та допомогу, принцип розумного строку (терміну), принцип повідомлення, пояснення причин та визначення засобів захисту прав і апеляцій, принцип виконання адміністративних рішень [9, с. 82].

Науковці А. Комзюк, В. Бевзенко та Р. Мельник пропонують класифікувати принципи за їхньою цільовою спрямованістю. Вони виокремлюють організаційні принципи, які забезпечують належні умови для здійснення адміністративного процесу, та функціональні принципи, що окреслюють його зміст, спрямованість і особливості реалізації [5, с. 43-44].

Фролов Ю. М., зокрема, крім загальних і галузевих принципів, визначає також внутрішньогалузеві або інституційні принципи, що характеризують окрему підгалузь або правовий інститут адміністративного права [13, с. 428].

Зазначимо, що класифікація принципів адміністративного процесу має важливе значення для підвищення рівня впорядкованості здійснення адміністративно-процесуальної діяльності. Чітке розмежування та систематизація цих принципів забезпечують більш послідовне застосування норм адміністративного процесу та сприяють зміцненню гарантій захисту прав і законних інтересів громадян. Нормативно визначені підходи до класифікації визначають орієнтири для функціонування органів публічної влади та їхніх посадових осіб, що позитивно впливає на якість ухвалених рішень і загальний рівень правової культури в державі.

У цьому контексті важливим інструментом імплементації міжнародних стандартів у національне право є практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка формує обов'язкові для держав-членів Ради Європи, у тому числі України, правові прецеденти. Зокрема, у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» вказано, що Суду застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних

свобод (Європейська конвенція з прав людини) та практику ЄСПЛ як джерело права [8].

Така практика допомагає забезпечити послідовність в ухваленні судових рішеннях і підсилює правову визначеність. Значна частина рішень ЄСПЛ, важливих для України, стосується дотримання стандартів справедливого судочинства, принципів прозорого та відповідального управління, а також необхідності ефективного контролю за владними рішеннями. Наприклад, у справі «Корецький та інші проти України» ЄСПЛ звернув увагу на проблему надмірної тривалості судових проваджень, що стимулювало зміни у національному адміністративному процесі з метою скорочення строків розгляду справ [12]. Завдяки таким рішенням адміністративні суди отримали можливість для перевірки дій органів влади й забезпечення реального судового захисту громадян.

У своїх рішеннях ЄСПЛ застосовує фундаментальні принципи судочинства: рівності сторін, гарантії належного процесуального захисту, вимогу розгляду справ упродовж розумного строку, забезпечення доступу до суду та необхідність належного мотивування судових актів тощо. Національні суди, зокрема Верховний Суд, зобов'язані враховувати ці правові позиції при вирішенні справ, оскільки вони виступають важливим джерелом права, спрямованим на гармонізацію національного правопорядку з міжнародними стандартами у сфері прав людини, що сприяє уніфікації правозастосовної практики та зміцненню принципу верховенства права.

Одним із провідних напрямів інституційної трансформації є оновлення адміністративного судочинства на засадах верховенства права, юридичної передбачуваності та стандартів справедливого судового розгляду. При цьому йдеться не лише про формальне оновлення законодавства, а й про запровадження дієвих інструментів позасудового розв'язання правових конфліктів, спрощення механізмів подання скарг та підвищення результативності роботи адміністративних судів, зокрема щодо реального виконання їхніх рішень. Такі кроки дозволяють зменшити перевантаженість судової системи, полегшити громадянам доступ до правового захисту та створити умови для швидшого й ефективнішого вирішення спорів між особою та державою.

Враховуючи це, можна констатувати, що сучасне розуміння адміністративного процесу та його принципів характеризується етапом переосмислення його сутності. Якщо раніше адміністративний процес розглядався переважно як процесуальна (технічна) діяльність органів влади у межах чітко визначеної компетенції, то зараз він дедалі більше набуває рис правозахисного механізму. Саме принципи, як фундаментальні орієнтири, що визначають межі й особливостей діяльності органів публічної влади є тим інструментом, який забезпечує не лише законність процедур, але й їх відповідність демократичним стандартам, зокрема стандартам належного урядування.

Важливість принципів адміністративного процесу зумовлена тим, що вони фактично визначають якість взаємодії людини з державою. У країні, яка прагне інтеграції до Європейського Союзу, ці принципи мають виконувати роль гарантії незалежності суду, доступності процедур здійснення судочинства, пропорційності рішень, передбачуваності дій влади та реальної можливості ефективно оскаржувати такі дії. Саме завдяки принципам адміністративний процес припиняє бути формальністю, а перетворюється на механізм, який здатний стримувати можливі зловживання влади та запобігати порушенням прав сторін судового процесу.

Як вже зазначалось вище, ключовим чинником розвитку адміністративного процесу стала практика ЄСПЛ, що є не просто її наслідуванням, а нагальною необхідністю переосмислення адміністративного судочинства, основою якого є людина, її права та межі державного втручання. Тому цілком закономірно, що українські суди, особливо Верховний Суд, переходять до активної імплементації рішень ЄСПЛ.

Ми переконані, що саме такий напрям розвитку дає змогу забезпечити єдність правозастосування, мінімізувати свавілля та закріпити верховенство права як реальний, а не декларативний принцип. Водночас важливо, щоб цей процес супроводжувався не лише змінами законодавства, а й трансформацією правової культури державних органів, суддів та практикуючих юристів.

Висновки. Отже, принципи адміністративного процесу є фундаментальними положеннями, які визначають, як органи влади здійснюють свої повноваження, регулюють взаємодію між учасниками процесу та гарантують дотримання законності і справедливості. Вони не обмежуються лише регулюванням конкретних процедур, а формують загальні напрями для організації адміністративно-процесуальної діяльності,

створюючи цілісну систему правил і норм, що керує управлінською практикою. Завдяки ним забезпечується баланс між інтересами держави та правами громадян, що допомагає запобігати зловживанням владою, підвищує ефективність ухвалених рішень і сприяє зміцненню довіри до державних інститутів. Вони відіграють ключову роль у розвитку адміністративного процесу, оскільки створюють основу для правомірного, прозорого і справедливого функціонування органів публічної влади та захисту прав людей у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. : у 2 т. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. 592 с.
2. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Богущкий В. В. та ін. Адміністративне право: підруч. (2-е вид., перероб. та доп.). Харків : Право, 2013. 680 с.
3. Ковалів М. В., Стахура І. Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 174-184.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
5. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес. України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2007. 613 с.
6. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Запорізьк. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 40 с.
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
9. Пухтецька А. А. Принципи адміністративного права: адміністративно-правові та євроінтеграційні аспекти оновлення змісту та практики застосування : монограф. Київ ; Харків : ПП Панов, 2016. 434 с.
10. Рябченко О. П. Принципи адміністративного судочинства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2. С. 51-54.
11. Скрипченко В. О. Принципи адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / ВМУРЛ Україна. Київ, 2020. 206 с.
12. Справа «Корецький та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text.
13. Фролов Ю. М. Класифікація принципів адміністративних процедур. *Форум права*. 2013. № 4. С. 423–429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

References

1. Aver'yanov, V. B. (2004) *Administratyvne pravo Ukrainy*. Akademichnyy kurs: pidruchnyk: u 2 t. K. : Yurydychna dumka, T. 1. 592 p [in Ukr.].
2. Bytyak, Yu. P., Harashchuk V. M., Bohuts'kyu V. V. ta in. (2013) *Administratyvne pravo: pidruch. (2-e vyd., pererob. ta dopo.)*. Kharkiv : Pravo, 680 p. [in Ukr.].
3. Kovaliv, M. V., Stakhura, I. B. (2014) *Pryntsypy administratyvnoho sudochynstva: ponyattya, zmist, systema*. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4, pp. 174-184 [in Ukr.].
4. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 [Code of Administrative Procedure of Ukraine of July 6, 2005] : *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2005. № 35-36, № 37, art. 446. [in Ukr.].
5. Komzyuk, A. T., Bevzenko, V. M., Mel'nyk, R. S. (2007) *Administratyvnyy protses Ukrainy [Administrative procedure of Ukraine] : navch. posib*. Kyiv: Pretsedent, 613 p. [in Ukr.].
6. Konstytutsiya Ukrainy vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine og June 28, 1996]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. [in Ukr.].
7. Mykolenko O. I. (2011). *Mistse administratyvnoho protsedurnoho prava v systemi yurydychnykh znan' ta systemi prava Ukrainy [Place of administrative procedure law in the system of legal knowledge and the system of Ukrainian law] : avtoref. dys ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.07 / Zaporizk. nats. un-t. Zaporizhzhya*, 40 p. [in Ukr.].
8. *Pro vykonannya rishen' ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [On the execution of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights] : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. [in Ukr.].
9. Pukhtets'ka, A. A. (2016). *Pryntsypy administratyvnoho prava: administratyvno-pravovi ta yevrointehratsiyni aspekty onovlennya zmistu ta praktyky zastosuvannya [Principles of administrative law: administrative-legal and European integration aspects of updating the content and practice of application] : monohraf*. Kyiv ; Kharkiv : PP Panov, 434 p [in Ukr.].

10. Ryabchenko O. P. (2018). Pryntsypy administratyvnoho sudochynstva [Principles of administrative justice]. *Mizhnarodnyy yurydychnyy visnyk: aktual'ni problemy suchasnosti (teoriya ta praktyka)*. Iss. 1-2, pp. 51-54. [in Ukr.].
11. Skrypchenko, V. O. (2020). Pryntsypy administratyvnoho sudochynstva : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / VMURL “Ukrayina”. Kyiv, 206 p. [in Ukr.].
12. Sprava «Korets'kyy ta inshi proty Ukrayiny». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text. [in Ukr.].
13. Frolov, Yu.M. (2013). Klyasyfikatsiya pryntsypiv administratyvnykh protsedur [Classification of principles of administrative procedures]. *Forum prava*. № 4, pp. 423–429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index [in Ukr.].

ABSTRACT

Vadym Chalyk. On the issue of defining the principles of administrative process. The article is devoted to a comprehensive analysis of the modern understanding of the principles of administrative process and their role in the functioning of public authority. It is emphasized that the effectiveness of the administrative process is largely determined by the quality of processing and the correct application of its fundamental principles, which ensure the orderliness of the activities of executive bodies, local self-government, and other subjects of public administration. The content of the principles of administrative justice enshrined in Part 3 of Article 2 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine is revealed, and their importance for assessing the effectiveness of state institutions is emphasized. The study emphasizes the interdisciplinary nature of the administrative process, which is based not only on administrative and legal norms, but also on the provisions of constitutional and international law, in particular the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is shown that principles serve as fundamental guidelines that determine the order of exercise of authority and ensure the legality, transparency, and fairness of administrative procedures. Scientific approaches to the classification of principles are summarized, in particular their division into general, sectoral, special, and institutional principles. Particular attention is paid to the impact of the European Court of Human Rights practice on the development of Ukrainian administrative proceedings. It is noted that European Court of Human Rights decisions shape standards of fair trial, determine requirements for the reasoning of decisions, reasonable time limits for their adoption, and effective control over the activities of public authorities. The integration of these approaches into national legislation contributes to increasing legal certainty and strengthening the principle of the rule of law. It is concluded that the principles of administrative proceedings play a key role in ensuring the stability of the legal order, building citizens' trust in the state, and bringing Ukraine closer to European standards of public administration.

Key words: *administrative process, principles of administrative justice, public authority, rule of law, legal certainty, European integration.*

Надійшла до редакції: 10.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 19.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК: 343.211

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-14

Валерій ПСТКОВ©

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м Кривий Ріг, Україна)

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті визначено актуальні питання кримінально-правового захисту об'єктів критичної інфраструктури України в умовах воєнного стану. Зокрема, здійснено аналіз нормативно-правової бази, яка регулює досліджуване питання. Визначено, що у межах чинного Кримінального кодексу України відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури передбачено різними статтями, що ускладнює комплексну охорону критичної інфраструктури та не забезпечує її комплексного захисту від загроз. Своєю чергою, наявні підходи не враховують особливостей об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та специфіки сучасних загроз, зокрема кіберзагроз, що обумовлює необхідним запровадження окремої норми у межах Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України.

Запропоновано власне визначення об'єктів критичної інфраструктури, що дозволяє чітко розмежувати відповідальність за фізичну безпеку та інформаційну захищеність досліджуваних об'єктів, забезпечує зв'язок між кібератаками та їх наслідками, а також гармонізує кримінально-правові положення з іншими нормативно-правовими актами. Наведені висновки аргументують необхідність комплексного підходу до кримінально-правового регулювання захисту критичної інфраструктури, що дозволяє підвищити ефективність охорони державних систем, забезпечити безперебійну діяльність життєво важливих сфер та знизити ризики для національної безпеки, економіки й суспільства.

Водночас національні підходи, зокрема в Україні, потребують дослідження з урахуванням специфіки локальних загроз, обмеженості ресурсів та необхідності приведення у відповідність до міжнародних стандартів. Такий дуалістичний підхід – з урахуванням як глобальних, так і місцевих аспектів сприяє комплексному розумінню проблеми та формуванню ефективних заходів. Наголошено, що адаптація кримінального законодавства до сучасних реалій дозволить забезпечити не лише захист критичних об'єктів, а й підвищити стійкість держави до зовнішніх та внутрішніх викликів. Запропоновані рекомендації спрямовані на оптимізацію правового регулювання та підвищення рівня національної безпеки в цілому.

Ключові слова: критична інфраструктура, кримінальна відповідальність, кібербезпека, національна безпека, диверсія.

Постановка проблеми. Забезпечення надійного функціонування об'єктів критичної інфраструктури є ключовою умовою стабільності держави, адже саме ці системи підтримують безперервність економічних процесів, життєдіяльність населення та загальну безпеку суспільства. Енергетичні мережі, транспортні вузли, телекомунікаційні системи та цифрові ресурси утворюють складну інфраструктурну систему, яка в умовах сучасної глобальної взаємозалежності стає дедалі вразливішою до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Зокрема, на території України така проблема обумовлена запровадженням воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. За таких умов об'єкти

© В. Петков, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4310-5876>

ndl_pzpk@dnuvs.ukr.education

критичної інфраструктури не лише виконують свою загальну функцію в частині забезпечення життєдіяльності, а й відіграють стратегічну роль у підтриманні обороноздатності держави. Водночас масовані ракетні удари, атаки дронів, замінування та спроби дестабілізації енергетичних, транспортних та комунікаційних об'єктів стали системним явищем [2, с. 23].

За таких умов особливо гостро постає питання ефективності застосування кримінально-правових інструментів, покликаних забезпечувати запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які посягають на безпеку таких стратегічних об'єктів. Хоча чинне законодавство містить низку норм, спрямованих на охорону об'єктів критичної інфраструктури, темпи розвитку загроз часто перевищують можливості правового реагування. Відсутність уніфікованих підходів до криміналізації таких діянь ускладнює взаємодію та унеможливує формування єдиного стандарту захисту.

Отже, проблема наукового пошуку полягає у визначенні оптимальних кримінально-правових підходів до захисту критичної інфраструктури, які б відповідали сучасним викликам і водночас були узгоджені з міжнародною практикою. Це зумовлює потребу у комплексному аналізі чинного законодавства України, виявленні можливих прогалин та розробці рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання сфери безпеки критичної інфраструктури.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Слід зауважити, що захист об'єктів критичної інфраструктури крізь призму кримінально-правового аспекту запобігання такому явищу досліджувала низка вчених. Серед останніх слід виокремити імена таких авторів: В. Березняк, О. Герасименко, С. Гнатюк, О. Кириченко, В. Людвік, М. Мельник, О. Таран, В. Шаблістий, Н. Юзікова, М. Хавронюк, О. Юнін, О. Юріков та інші.

Мета статті – здійснення комплексного аналізу кримінально-правових засобів захисту об'єктів критичної інфраструктури України.

Виклад основного матеріалу. З моменту набрання чинності Указу Президента №64/2022 від 24.02.2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» особливої актуальності набули питання підтримання економічної стійкості, забезпечення національної безпеки та зміцнення обороноздатності держави [4]. За таких умов першочерговою є необхідність належного захисту об'єктів критичної інфраструктури, оскільки будь-яке їх пошкодження чи виведення з ладу щоденно створює серйозні загрози для функціонування життєво важливих сфер та завдає значної шкоди національним інтересам.

Попри беззаперечність цієї проблеми, питання кримінально-правового захисту об'єктів критичної інфраструктури та належного правового врегулювання її безпеки досі залишається недостатньо опрацьованими у вітчизняній науці. Це обумовлює необхідність подальшого, поглибленого дослідження тематики, при цьому не лише в мирний період, але й під час запровадження надзвичайного та воєнного стану.

Принагідно зауважити, що в межах Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 № 1882-IX під об'єктами критичної інфраструктури слід розуміти «об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам» [5].

Вбачається, що досліджувані нами об'єкти включають у себе об'єкти та установи стратегічного значення, функціонування яких є необхідною умовою для стабільної роботи державних інституцій, економічних процесів та суспільного життя. Будь-які раптові відключення, порушення їхньої діяльності чи повне знищення здатні створити серйозні ризики для національної безпеки, негативно вплинути на стан довкілля, послабити оборонний потенціал держави, спричинити значні матеріальні й фінансові збитки, а у певних випадках – призвести до загибелі людей.

На сучасному етапі кримінальне право не виділяє безпеку критичної інфраструктури як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони. У зв'язку з цим заходи щодо охорони таких об'єктів реалізуються на підставі загальних положень, передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу України (далі – КК України). Водночас у ч. 2 ст. 259 КК України міститься кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення, яка передбачає відповідальність, «якщо об'єктами завідомо неправдивого повідомлення стали критично важливі об'єкти інфраструктури або будівлі чи споруди, що забезпечують діяльність органів державної влади, або заклади охорони

здоров'я, або заклади освіти або якщо воно спричинило тяжкі наслідки чи вчинене повторно» [3].

Аналогічний підхід відображено й у примітці до ст. 360 КК України, де зазначено, що «тяжкими наслідками у цій статті вважаються дії, що спричинили припинення надання телекомунікаційних послуг на критично важливі об'єкти інфраструктури» [3]. Водночас кримінально-правова охорона об'єктів критичної інфраструктури охоплює відповідальність за низку інших кримінально караних діянь, серед яких варто виокремити такі.

1. Стаття 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна», яка є однією з ключових норм при здійсненні кваліфікації діяння, що є специфікою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Слід зауважити, що суспільно небезпечні діяння, спрямовані проти об'єктів критичної інфраструктури, зазвичай мають чітко визначений мотив та конкретну мету. Зокрема, якщо кінцевою метою таких діянь є, наприклад, масштабне знищення природних ресурсів, забруднення атмосфери або водних джерел внаслідок руйнування інфраструктури, вони потребують додаткової кваліфікації за ст. 441 КК України [1, с. 249].

2. Якщо посягання на об'єкт критичної інфраструктури здійснюється з метою надання іноземній державі, міжнародній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, таке діяння додатково підпадає під кваліфікацію за ч. 1 ст. 111 КК України [3].

3. Будь-які діяння, спрямовані на руйнування об'єктів електроенергетики, що охоплюють право власності в частині володіння, користування та розпорядження, можуть бути кваліфіковані за ст. 194-1 КК України [3].

4. У разі, якщо кримінальне правопорушення вчинено з метою ослаблення держави через напад на об'єкт критичної інфраструктури, такі дії слід кваліфікувати як диверсію відповідно до ст. 113 КК України [3]. Водночас, якщо у винної особи була інша мета, що не пов'язана з ослабленням держави, кваліфікація діяння буде інша.

5. У випадках, коли порушення функціонування об'єктів критичної інфраструктури спрямоване на підлив громадської безпеки, залякування населення, провокацію військових конфліктів або міжнаціональних суперечностей, вплив на ухвалення рішень органами державної влади чи місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами, юридичними особами, громадськими об'єднаннями або міжнародними організаціями, а також на привертання уваги до певних політичних, релігійних чи інших ідеологічних позицій винних осіб, такі дії підпадають під кваліфікацію за ст. 258 КК України [3].

На відміну від зазначених підходів, варто звернути увагу на позицію О. Тарана та О. Сандул, які у межах свого наукового доробку наголошують на стані кримінально-правового захисту об'єктів критичної інфраструктури, зокрема у сфері ядерної енергетики. За результатами їхніх досліджень вони дійшли висновку про необхідність запровадження окремої норми (або норм), яка передбачала б кримінальну відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури загалом [7, с. 67–68].

Дослідники зазначають, що чинне кримінальне законодавство забезпечує правовий захист лише частини таких об'єктів, що є недостатнім для комплексного регулювання. Водночас вони вважають недоцільним включення повного переліку об'єктів критичної інфраструктури до окремої статті КК України, оскільки цей перелік може бути доповнено. У зв'язку з цим диспозицію відповідної правової норми доцільно викласти, як бланкетну, що дозволить уникнути необхідності постійного внесення змін до КК України [7, с. 68].

Крім того, чинний КК України містить положення, розміщені в різних його розділах, які передбачають відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури. Це зумовлено тим, що такі правопорушення стосуються різних родових об'єктів. Однак такий підхід не відповідає загальній концепції кримінального права. Отже, доповнення чинних норм окремими положеннями, що визначають особливості кримінальної відповідальності за діяння проти об'єктів критичної інфраструктури, не усуває наявних проблем.

На думку авторів, доцільним є включення відповідної норми до Розділу I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» (зараз – «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України») [7, с. 65]. З цього випливає, що встановлення єдиного родового об'єкта, який відповідав би загальній концепції посягань на об'єкти критичної інфраструктури, є необхідним.

При цьому внесення окремої норми до Розділу I Особливої частини КК України

автоматично створює спеціальну норму щодо ст. 113 КК України, оскільки предметом цього кримінального правопорушення є об'єкти, що мають стратегічне народногосподарське або оборонне значення [3]. Згідно з п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру», такі об'єкти безпосередньо віднесені до категорії критичної інфраструктури [5].

З огляду на зазначене, ми вважаємо доцільним для актуалізації диспозиції ч. 1 ст. 113 КК України у відповідності з положеннями Закону України «Про критичну інфраструктуру» замінити формулювання «об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення» на «об'єкти критичної інфраструктури» [4]. Такі зміни дозволять унормувати чинне кримінальне законодавство з урахуванням сучасних реалій та забезпечити його гармонізацію з іншими нормативно-правовими актами, зокрема міжнародного характеру.

У межах аналізу законодавчого регулювання «критично важливих об'єктів інфраструктури» слід відзначити примітку до ст. 259 КК України, яка підкреслює необхідність тлумачення цього поняття відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [6]. Водночас варто зазначити, що п. 16 ч. 1 ст. 1 цього Закону був виключений на підставі Закону № 1882-IX від 16.11.2021 року «Про критичну інфраструктуру», що потребує внесення відповідних змін до зазначеної примітки [5].

Крім того, положення п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру», на наш погляд, є надто загальним, незважаючи на його стислу форму. Визначення не враховує динамічну зміну важливості об'єктів критичної інфраструктури залежно від обставин (наприклад, у мирний час, під час воєнного чи надзвичайного стану), що робить його статичним і менш адаптованим до реалій [5].

З огляду на це, ми запропонували власне визначення критично важливих об'єктів інфраструктури, яке, на нашу думку, є більш структурованим. Воно дає можливість виділити об'єкти критичної інформаційної інфраструктури серед загальної критичної інфраструктури, наголошуючи на інформаційній та технологічній складових. Попередні визначення були надмірно узагальненими та не зосереджувалися на конкретних загрозах для інформаційних систем. Натомість запропоноване визначення забезпечує чіткий зв'язок між кібератакою та її потенційними наслідками, що є важливим для аналізу ризиків у сфері кібербезпеки.

Таким чином, «об'єкти критичної інфраструктури – це об'єкти, системи, їхні складові та взаємопов'язані мережі, що забезпечують життєво важливі функції держави і суспільства, а їхнє порушення або знищення може спричинити значну шкоду національній безпеці, економіці, громадському порядку чи довкіллю, зокрема в умовах збройних конфліктів, кіберзагроз, техногенних катастроф та інших дестабілізуючих чинників». Запропоноване визначення відповідає вимогам чинних нормативно-правових актів, забезпечуючи чіткість, формальність і правову визначеність у сфері регулювання критичної інфраструктури.

Висновок. Здійснене нами дослідження демонструє, що захист об'єктів критичної інфраструктури набув особливої актуальності з початку воєнного стану в Україні, оскільки їх пошкодження або виведення з ладу створює серйозні загрози для економіки, національної безпеки та обороноздатності держави. Попри це, у межах КК України не виокремлено статтю, у межах якої передбачено відповідальність за посягання на об'єкти критичної інфраструктури, а заходи кримінально-правової охорони на досліджуваній нами предмет кримінального правопорушення здійснюється через загальні положення КК України. Тому доцільним є внесення змін до ст. 113 КК України з метою гармонізації норми із положеннями Закону України «Про критичну інфраструктуру» із можливим розширенням самого тлумачення поняття «об'єктів критичної інфраструктури».

Отже, комплексне законодавче врегулювання та кримінально-правовий захист об'єктів критичної інфраструктури підвищують ефективність охорони державних систем, забезпечують безперебійне функціонування життєво важливих сфер і зменшують ризики для національної безпеки, економіки та суспільства.

Список використаних джерел

1. Березняк В. С., Рукіна Д. О. Проблематика міжнародно-національного закріплення дефініції «екоцид» із урахуванням суб'єктивних та об'єктивних ознак складу такого кримінального правопорушення: доктрина та практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 183–188. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-183-188>.

2. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти критично важливих

об'єктів інфраструктури (ст. ст. 259, 360 КК України) : метод. рекомендації / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2024. 132 с.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.

6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

7. Таран О. В., Сандул О. Г. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2019. № 3 (79). С. 66–70. DOI: [https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3\(83\).07](https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3(83).07).

References

1. Berezniak, V. S., Rukina, D. O. (2024) Problematyka mizhnarodno-natsional'noho zakriplennya definitsiyi «ekotsyd» iz urakhuvannyam sub'yektyvnykh ta ob'yektyvnykh oznak skladu takoho kryminal'noho pravoporushennya: doktryna ta praktyka [The problem of the international and national fixing of the definition of «ecocide» taking into account the subjective and objective signs of the composition of such criminal offence: doctrine and practice]. *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1, pp. 183–188. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-183-188>. [in Ukr.].

2. Kvalifikatsiia okremykh kryminalnykh pravoporushen proty krytychno vazhlyvykh ob'ektiv infrastruktury (st. st. 259, 360 KK Ukrainy) [Qualification of certain criminal offenses against critically important infrastructure facilities (Art. 259, 360 of the Criminal Code of Ukraine)] : metod. rekomendatsii / kol. avt. Dnipro : DDUVS, 2024. 132 p. [in Ukr.].

3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].

4. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. [in Ukr.].

5. Pro krytychnu infrastrukturu [On critical infrastructure] : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>. [in Ukr.].

6. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>. [in Ukr.].

7. Taran, O. V., Sandul, O. H. (2019) Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za posiahannia na ob'ekty krytychnoi infrastruktury v yadernii enerhetytsi [Problems of Criminal Liability for Encroachment on Critical Infrastructure Facilities in Nuclear Energy]. *Yaderna ta radiatsiina bezpeka*. № 3 (79), pp. 66–70. DOI: [https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3\(83\).07](https://doi.org/10.32918/nrs.2019.3(83).07). [in Ukr.].

ABSTRACT

Valerii Petkov. On the issue of protection of critical infrastructure facilities: criminal legal aspect. The article identifies topical issues of criminal law protection of critical infrastructure facilities in Ukraine under martial law. In particular, it analyzes the regulatory framework governing the issue under consideration. It is determined that under the current Criminal Code of Ukraine, liability for encroachment on critical infrastructure facilities is provided for by various articles, which complicates the comprehensive protection of critical infrastructure and does not ensure its comprehensive protection from threats. In turn, existing approaches do not take into account the peculiarities of critical information infrastructure facilities and the specifics of modern threats, in particular cyber threats, which necessitates the introduction of a separate provision within Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. A definition of critical infrastructure facilities is proposed, which allows for a clear distinction between responsibility for the physical security and information security of the facilities under study, establishes a link between cyberattacks and their consequences, and harmonizes criminal law provisions with other regulatory acts. The conclusions presented argue for the need for a comprehensive approach to the criminal law regulation of critical infrastructure protection, which would increase the effectiveness of state system security, ensure the uninterrupted operation of vital sectors, and reduce risks to national security, the economy, and society. At the same time, national approaches, particularly in Ukraine, require research that takes into account the specifics of local threats, limited resources, and the need to bring them into line with international standards. Such a dualistic approach, taking into account both global and local aspects, contributes to a comprehensive understanding of the problem and the development of effective measures. It is emphasized that adapting criminal legislation to modern realities will not only ensure the protection of critical facilities, but also increase the state's resilience to external and internal challenges. The proposed recommendations are aimed at optimizing legal regulation and improving the level of national security in general.

Key words: critical infrastructure, criminal liability, cybersecurity, national security, sabotage.

Надійшла до редакції: 03.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 09.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

Сергій БАБАНИН©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕНАЛІЗАЦІЇ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНИХ У СПІВУЧАСТІ

У статті розглянуті окремі питання криміналізації та пеналізації посягань на життя та здоров'я особи, вчинених у співучасті. Аргументовано, що у чинному кримінальному законодавстві України відсутні єдині критерії криміналізації та пеналізації зазначених посягань. Запропоновано: 1) встановлювати відповідальність за групові посягання на життя чи здоров'я людини та за такі ж посягання, пов'язані з виконанням професійних або громадських обов'язків, у загальних нормах КК України; 2) криміналізувати такі посягання у спеціальних нормах лише у разі, якщо додаткові ознаки діяння суттєво підвищують ступінь його суспільної небезпечності порівняно із загальними нормами; 3) при конструюванні санкцій досліджуваних статей КК України уникати дублювання розмірів одного і того ж виду покарання у різних частинах цих статей.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, криміналізація, пеналізація, співучасть, призначення покарання, обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання.

Постановка проблеми. Життя та здоров'я людини є конституційно визнаною найвищою соціальною цінністю в Україні (ст. 3 Конституції України) [2]. Кримінальне законодавство встановлює найсуворіші примусові заходи, що можуть застосовуватись до осіб, які вчинили посягання на життя чи здоров'я людини. До таких заходів належать, зокрема, визначення законодавцем у Особливій частині КК України об'єктивних та суб'єктивних ознак вказаних посягань, а також встановлення за їх вчинення покарання. У теорії кримінального права ці процеси називають криміналізацією та пеналізацією, відповідно.

Вчинення посягання на життя чи здоров'я людини у співучасті, тобто групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією, є одним з найбільш суспільно небезпечних способів посягання на зазначені цінності, що опосередковано підтверджується підходом законодавця до криміналізації умисного вбивства. Так, вчинення цього кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб є обтяжуючою це діяння обставиною (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України) [5].

У КК України життя чи здоров'я особи виступають як основним безпосереднім об'єктом складів умисних кримінальних правопорушень (розділ II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України), так і додатковим обов'язковим об'єктом у складах кримінальних правопорушень, передбачених іншими розділами КК України (наприклад, у складах із спеціальним потерпілим (ст.ст. 112, 348, 379 тощо)).

При цьому у чинному кримінальному законодавстві України відсутні єдині критерії криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини, вчинених у співучасті.

Наприклад, п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, як зазначалось, визначає обтяжуючою умисне вбивство обставиною лише його вчинення за попередньою змовою групою осіб. Інші ж види співучасті у диспозиції цієї кримінально-правової норми не вказані. У спеціальних нормах, які передбачають кримінальну відповідальність за умисне вбивство спеціальних потерпілих, співучасть взагалі не визнається обтяжуючою відповідальність обставиною.

Схожа ситуація притаманна і питанню встановлення видів та розмірів покарання за посягання на життя чи здоров'я людини, вчинені у співучасті. Так, мінімальним покаранням за кваліфіковане умисне вбивство (ч. 2 ст. 115 КК України) є десять років позбавлення волі; мінімальним покаранням за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України) – дев'ять років позбавлення волі; мінімальним покаранням за посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України) – вісім років позбавлення волі.

Відсутність єдиних критеріїв криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини, вчинених, зокрема, у співучасті, не сприяє однаковій правозастосовній та судовій практиці у досліджуваній сфері.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Критерії криміналізації та пеналізації посягань на життя та здоров'я особи, зокрема, вчинених у співучасті, досліджували такі вчені, як М. Бажанов, Ю. Баулін, С. Бородин, Л. Брич, О. Гритушко, Т. Денисова, О. Дудоров, М. Загородников, В. Маляренко, П. Матишевський, М. Мельник, В. Примаченко, В. Трубников, В. Тютюгін, М. Хавронюк, В. Шаблістий та інші.

У теорії кримінального права відсутня уніфікована система критеріїв криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я як будь-якої людини, так і людини з визначеними у кримінальному законі додатковими ознаками (спеціального потерпілого), вчинених у співучасті.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо уніфікації критеріїв криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини, вчинених у співучасті.

Виклад основного матеріалу. Життя та здоров'я особи у КК України, як вже зазначалось, можуть виступати і основним безпосереднім, і додатковим обов'язковим об'єктом складів умисних кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, передбачених різними розділами Особливої частини КК України. При цьому законодавцем використовуються різні технічні прийоми формулювання диспозицій та санкцій кримінально-правових норм, які враховують ті чи інші критерії криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини.

У теорії кримінального права напрацьовані загальні підходи до визначення критеріїв криміналізації діянь та врахування їх у відповідних нормах. Зокрема, норма кримінального закону має передбачати тільки ті діяння, які дійсно небезпечні для суспільства і з якими вести боротьбу можна тільки кримінально-правовими засобами. Така вимога є дещо невизначеною: вона знаходиться в інтервалі між криміналізацією максимального числа діянь та між межею, що відмежовує кримінальну відповідальність від адміністративної, цивільної, дисциплінарної [6, с. 366]. При цьому особливу увагу слід приділяти чіткості формулювань у законодавстві, уникненню правових колізій та забезпеченню відповідності кримінально-правових норм рівню суспільної правосвідомості [1, с. 72].

Щодо критеріїв криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини, вчинених у співучасті, то при їх обґрунтуванні доцільно враховувати як загальні підходи до криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь, так і специфіку вчинення умисних групових кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері.

Розрізняють дві групи принципів (критеріїв) криміналізації: 1) соціальні (соціально-психологічні) принципи криміналізації, тобто принципи, що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану суспільної думки; 2) системно-правові принципи криміналізації, тобто принципи, що зумовлені вимогою внутрішньої логічної несуперечливості системи норм кримінального права [7, с. 210].

Дослідимо деякі наявні у КК України критерії криміналізації умисних посягань на здоров'я людини, вчинених у співучасті.

Одними з системно-правових критеріїв криміналізації зазначених суспільно небезпечних діянь є диференціація кримінальної відповідальності за їх вчинення залежно від ознак потерпілої особи та наявності ознак співучасті при їх вчиненні.

До загальних кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за умисні посягання на здоров'я людини, слід віднести ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 125 «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 126 «Побої і мордування» КК України.

До кримінально-правових норм, що диференціюють кримінальну відповідальність за умисні посягання на здоров'я людини залежно від ознак потерпілої особи, належать, зокрема: ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу», ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста», ст. 346 «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», ст. 350 «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи», ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника» КК України.

У наведених кримінально-правових нормах критерієм криміналізації і, одночасно, диференціації кримінальної відповідальності виступає виконання потерпілою особою своїх професійних або громадських обов'язків.

Вбачається, що диференціація у різних нормах кримінальної відповідальності за умисні посягання на здоров'я людини залежно від ознак потерпілої особи є доцільною, якщо додаткові ознаки такої особи суттєво підвищують або знижують ступінь суспільної небезпечності відповідного посягання.

Ступінь суспільної небезпечності діяння безпосередньо впливає на ступінь його тяжкості, що знаходить своє відображення у санкціях кримінально-правових норм.

У більшості з вищенаведених спеціальних норм законодавець ототожнює ступінь суспільної небезпечності легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, спричинених відповідному спеціальному потерпілому, оскільки передбачає відповідальність за таке діяння у одній частині статті (ч. 2 ст. 345, ч. 2 ст. 345-1, ч. 2 ст. 346, ч. 2 ст. 350, ч. 2 ст. 377, ч. 2 ст. 398 КК України).

Разом з тим законодавець не диференціює кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо начальника залежно від виду спричиненого тілесного ушкодження, оскільки передбачає відповідальність за будь-яке тілесне ушкодження, побої або вчинення інших насильницьких дій у ч. 2 ст. 405 КК України. При цьому не визнається суспільно небезпечним діянням заповодіяння побоїв захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, оскільки таке діяння не криміналізоване у ст. 398 КК України.

Різняться і ступінь тяжкості кримінальних правопорушень з однаковими суспільно небезпечними наслідками, передбачених вищенаведеними спеціальними нормами, про що свідчать їх санкції. Так, наприклад, спричинення легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 2 ст. 345 КК України). Ті ж самі суспільно небезпечні наслідки, спричинені державному чи громадському діячу, караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років (ч. 2 ст. 346 КК України). Спричинення таких наслідків судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам тягне за собою обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до шести років (ч. 2 ст. 377 КК України), а їх спричинення захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам – обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк (ч. 2 ст. 398 КК України), начальнику – позбавлення волі на строк від двох до семи років (ч. 2 ст. 405 КК України).

Наведене підтверджує доцільність розробки та впровадження уніфікованої системи критеріїв пеналізації тотожних умисних посягань на життя та здоров'я людини.

На відсутність уніфікованого підходу до оцінки ступеня суспільної небезпечності досліджуваних діянь вказують і різні види та розміри призначених судами за їх вчинення покарань, прийняті рішення про звільнення від відбування покарання.

Так, К. був засуджений за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 345 КК України, вчинене за таких обставин. 18.02.2025 р. приблизно о 15 год. 50 хв. працівники патрульної поліції С. та П. прибули до адміністративної будівлі поліції, розташованої по вул. Захисників України, 3, м. Шепетівка, де виявили К. та на підставі ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» розпочали перевірку документів по базі «Оберіг» щодо наявності інформації про ухилення останнього від військового призову.

На законну вимогу працівників поліції надати для перевірки документи К. поведився неадекватно, висловлювався в грубій формі щодо працівників поліції, на їх зауваження та законні вимоги припинити свої дії та заспокоїтись – не реагував, після чого намагався втекти з місця події. Реагуючи на поведінку К. та з метою запобігання його втечі, поліцейський ВРПП старший сержант поліції С. зупинив останнього, щоб заспокоїти та забезпечити виконання законних вимог працівників поліції. Однак о 16 год. 11 хв. К., усвідомлюючи, що перед ним перебуває працівник поліції, який виконує покладені на нього службові обов'язки, а також суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, руками штовхав С. в груди, після чого умисно, з метою спричинення тілесних ушкоджень, кулаком правої руки наніс один удар в обличчя останнього, чим спричинив потерпілому тілесні ушкодження у вигляді синця, садна на слизовій оболонці верхньої губи, які кожен окремо та в сукупності відносяться до легких тілесних ушкоджень.

К. призначили покарання у виді трьох років позбавлення волі. Проте, незважаючи на невизнання ним своєї вини, суд звільнив К. від відбування призначеного покарання з випробуванням, встановивши іспитовий строк тривалістю два роки [3].

У іншому випадку за схожих умов Н. було призначено покарання у виді обмеження волі на строк три роки за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 398 КК України, та звільнено від його відбування з випробуванням та встановленням одного року іспитового строку.

Н. вчинив кримінальне правопорушення за таких обставин. Під час виступу адвоката В. 16 листопада 2018 р. в інтересах З. на засіданні 27 сесії VII скликання Буштинської селищної ради Тячівського району Закарпатської області з приводу передачі у власність З. земельної ділянки, Н., який був присутній на засіданні як депутат Буштинської селищної ради Тячівського району Закарпатської області VII скликання, о 16 год. 16 хв. в приміщенні Буштинської селищної ради Тячівського району Закарпатської області в сесійній залі, діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та їх наслідки, розпочав конфлікт з адвокатом В., висловлюючись нецензурною лайкою, погрожуючи останньому фізичною розправою. З метою припинення його виступу і нанесення тілесних ушкоджень кинув у бік адвоката В. залізний стілець, на якому сидів, потрапивши ним по нижніх кінцівках адвоката В., чим спричинив останньому тілесні ушкодження у вигляді забоїв та саден тулуба і кінцівок, які відносяться до легких тілесних ушкоджень, що не спричинили короткочасного розладу здоров'я чи незначної втрати працездатності [4].

Наведені приклади судової практики додатково підтверджують необхідність уніфікації критеріїв пеналізації тотожних умисних посягань на життя та здоров'я людини, що сприятиме, зокрема, однаковій практиці призначення покарання за такі посягання.

У чинному кримінальному законодавстві України врахування ознак співучасті при криміналізації посягань на життя та здоров'я людини також не уніфіковані.

Так, наприклад, п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України криміналізує умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Хоча при цьому, згідно з абз. 4 п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 р. № 2, за цим же пунктом кваліфікуються і випадки вчинення умисного вбивства, організованого групою чи злочинною організацією [8].

У ч. 2 ст. 121 КК України криміналізоване, зокрема, умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене групою осіб, тобто для кваліфікації діяння за цією нормою вид співучасті значення не має. Схожий підхід реалізований і при криміналізації побойів і мордування (ч. 2 ст. 126 КК України), погрози або насильства щодо начальника (ч. 4 ст. 405 КК України).

Разом з тим при криміналізації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ч. 4 ст. 345 КК України) чи журналіста (ч. 4 ст. 345-1 КК України) законодавець до обтяжуючих ці діяння обставин відніс лише їх вчинення організованою групою.

При криміналізації погрози або насильства щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК України), службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України), судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), захисника чи представника особи (ст. 398 КК України) співучасть не визнається обставиною, яка обтяжує ці види посягань на життя чи здоров'я людини. У цих випадках

вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою визнається лише обставиною, яка обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України).

Висновки. Наведені аргументи дозволяють стверджувати про доцільність уніфікації критеріїв криміналізації та пеналізації посягань на життя чи здоров'я людини, вчинених у співучасті, та внести окремі пропозиції у цьому напрямі.

Вбачається доцільним у КК України встановлювати відповідальність за посягання на життя чи здоров'я людини, пов'язані з виконанням ними професійних або громадських обов'язків, у загальних нормах. Пропонуємо передбачити у ст. ст. 121, 122, 125, 126 КК України як обтяжуючу обставину вчинення кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями, у зв'язку з виконанням професійного або громадського обов'язку.

Аналогічний підхід є доцільним і при криміналізації групових посягань на життя чи здоров'я людини. Пропонуємо у ст.ст. 115, 121, 122, 125, 126 КК України визнати обтяжуючими обставинами вчинення кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями, групою осіб або групою осіб за попередньою змовою, а особливо обтяжуючими – їх вчинення організованою групою або злочинною організацією.

При конструюванні санкцій зазначених статей КК України пропонується уникати дублювання розмірів одного і того ж виду покарання у різних частинах цих статей (верхня межа санкції за менш тяжке кримінальне правопорушення повинна бути нижньою межею більш тяжкого).

Криміналізація посягань на життя чи здоров'я людини у спеціальних нормах вбачається доцільною лише у разі, якщо додаткові ознаки діяння суттєво підвищують ступінь його суспільної небезпечності порівняно з ознаками, визначеними у загальних нормах.

Список використаних джерел

1. Давлатов Ш. Б., Трунов О. М. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь. *Правова позиція*. 2025. № 2 (47). С. 69-72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-2.12>.
2. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальна справа 688/954/25 // Архів Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області.
4. Кримінальна справа № 307/2348/19 // Архів Тячівського районного суду Закарпатської області.
5. Кримінальний кодекс України від 05.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Марисюк К. До питання про моделі криміналізації діянь. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. Т. 9. № 3 (35). С. 364-367. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2022.35.364>.
7. Попович О. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110-2 КК України). *Лідпріємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 209-214.
8. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

References

1. Davlatov, Sh. B., Trunov, O. M. (2025). Pidstavy ta pryntsyipy kryminalizatsiyi suspilno nebezpechnykh diyan [Grounds and principles of criminalization of socially dangerous acts]. *Pravova pozytsiya*. No. 2 (47), pp. 69-72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-2.12>. [in Ukr.].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : pryiniata na 5-iy sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. No 30, art. 141 [in Ukr.].
3. Kryminalna sprava № 688/954/25 [Criminal case No. 688/954/25] // Arkhiv Shepetivskoho miskrayonnogo sudu Khmelnytskoyi oblasti. [in Ukr.].
4. Kryminalna sprava № 307/2348/19 [Criminal case No. 307/2348/19] // Arkhiv Tyachivskoho rayonnogo sudu Zakarpatskoyi oblasti. [in Ukr.].
5. Kryminalnyy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05 kvitnya 2001 r. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].
6. Marysyuk, K. (2022). Do pytannya pro modeli kryminalizatsiyi diyan [On the question of models of criminalization of acts]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lviv'ska politekhnika»*. Seriya: «Yurydychni nauky». Vol. 9, No. 3 (35), pp. 364-367. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2022.35.364>. [in Ukr.].

7. Popovych, O. (2018). Prynysy kryminalizatsiyi: ponyattya, zmist ta dotrymannya (na prykladi st. 110-2 KK Ukrainy). [Principles of criminalization: concept, content and compliance (on the example of Art. 110-2 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 4. pp. 209-214. [in Ukr.].

8. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny proty zhyttya ta zdorovya osoby: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 07.02.2003 r. № 2. [On judicial practice in cases of crimes against the life and health of a person: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated 07.02.2003 No. 2]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Serhii Babanin. Certain issues of criminalization and penalization of attacks on the life and health of a person committed with complicity. The article considers certain issues of criminalization and penalization of attacks on the life and health of a person committed with complicity. It is argued that the current criminal legislation of Ukraine lacks uniform criteria for criminalization and penalization of the above-mentioned offenses, and the life and health of a person act as the main direct object, and as an additional mandatory object of the structures of intentional criminal offenses committed with complicity, which are provided for by various sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. It is proposed: 1) establish liability for group attacks on human life or health and for the same attacks related to the performance of professional or public duties in the general norms of the Criminal Code of Ukraine (to recognize as aggravating circumstances the commission of criminal offenses provided for in Articles 115, 121, 122, 125, 126 of the Criminal Code of Ukraine by a group of persons or a group of persons in prior conspiracy, and as especially aggravating circumstances their commission by an organized group or criminal organization; to provide in Articles 121, 122, 125, 126 of the Criminal Code of Ukraine as an aggravating circumstance for the commission of criminal offenses provided for by these articles in connection with the performance of professional or public duty); 2) criminalize such encroachments in special norms only if additional features of the act significantly increase the degree of its social danger compared to general norms; 3) when constructing sanctions for the articles of the Criminal Code of Ukraine under study, avoid duplicating the size of the same type of punishment in different parts of these articles (the upper limit of the sanction for a less serious criminal offense should be the lower limit of the more serious one).

Key words: *criminal offenses against life and health, criminalization, penalization, complicity, sentencing, circumstances that mitigate and aggravate punishment.*

Надійшла до редакції: 02.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 10.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.9:355.1

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-16

Василь ГРУДНИЦЬКИЙ©

кандидат юридичних наук, доцент
(ДВНЗ «Донецький національний технічний
університет», м. Дрогобич, Україна)

Анна ДОВГОПОЛА©

здобувач вищої освіти
(ДВНЗ «Донецький національний технічний
університет», м. Дрогобич, Україна)

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена комплексному дослідженню самовільного залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) як одного з найпоширеніших військових правопорушень в Україні. На основі кримінологічного та правового аналізу розкриваються рівень, структура та динаміка цього явища в умовах воєнного стану, зокрема після повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 року.

Дослідження констатує пряму залежність зростання кількості випадків СЗЧ від воєнно-політичної ситуації, зокрема різке посилення цієї тенденції після 2014 та 2022 років. Автори виявляють значні розбіжності між офіційною статистикою правопорушень та кількістю повідомлень про підозру, а також аналізують зростання питомої ваги тяжких форм СЗЧ. Особливу увагу приділено аналізу об'єктивних і суб'єктивних ознак складу правопорушення, передбаченого ст. 407 КК України.

Стаття підкреслює необхідність удосконалення механізмів запобігання та протидії СЗЧ, незважаючи на наявність кримінальної та адміністративної відповідальності. Робота вносить внесок у розуміння сучасних викликів військової дисципліни та правозастосування в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: самовільне залишення військової частини, кримінальне правопорушення, адміністративна відповідальність, воєнний стан, склад злочину, умисел, кримінологічна характеристика, мотив.

Постановка проблеми. Серед усіх видів суспільно небезпечних діянь, передбачених кримінальним законодавством, особливе місце займають військові кримінальні правопорушення. Їхня значущість особливо зростає за надзвичайних умов, зокрема під час введення воєнного стану. Варто усвідомлювати масштабну загрозу, яку становлять систематичні та масові випадки вчинення таких злочинів військовослужбовцями.

Військова служба, будучи конституційним обов'язком громадян України, є основою забезпечення обороноздатності та безпеки держави. Однак у сучасних умовах, на тлі повномасштабної збройної агресії РФ та введення воєнного стану, спостерігається критичне зниження престижу військової служби, що призводить до стрімкого зростання правопорушень, спрямованих на ухилення від неї.

Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та переросла у 2022 році в широкомасштабну війну. Умови воєнного стану, значне збільшення чисельності військовослужбовців і навантаження на армію спричинили помітні зміни у структурі злочинності. Військові правопорушення вийшли на перше місце серед усіх зареєстрованих злочинів, станом на 1 жовтня 2025 року їх кількість сягнула

© В. Грудницький, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3161-4147>

vasyl.hrudnytskyi@donntu.edu.ua

© А. Довгопола, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-6801-4245>

anna.dovhopola.fem@donntu.edu.ua

понад 160 тисяч випадків [6].

Однак порушення військової дисципліни у цьому контексті може спричиняти як адміністративну, так і кримінальну відповідальність – залежно від тривалості та характеру правопорушення. Питання відповідальності за самовільне залишення військової частини чи місця служби є невід’ємним елементом військової юстиції й потребує глибокого аналізу з урахуванням сучасних змін у законодавстві та судовій практиці.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби неодноразово ставала предметом наукових досліджень. Окремі аспекти цього правопорушення розглядали у своїх працях такі вчені, як М. Веселов, І. Коропатнік, М. Микитюк, О. Павлюк, С. Петков та інші. У контексті ж військових кримінальних правопорушень питання відповідальності за СЗЧ досліджували Ю. Баулін, С. Гавриш, С. Гізімчук, С. Гринчак, Ю. Гродецький, Л. Дорош, В. Тютюгін та інші науковці, які зробили значний внесок у розвиток теорії військового кримінального права.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні кримінологічної характеристики факторів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) із проведенням кримінологічного аналізу цього правопорушення в умовах воєнного стану на основі статистичних даних. Крім того, незначна частина статті має на меті здійснити порівняльний аналіз адміністративної та кримінальної відповідальності військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби, з урахуванням сучасних змін у законодавстві та судовій практиці.

Виклад основного матеріалу. Злочинність є складним соціальним явищем, яке підлягає кількісно-якісному виміру та ґрунтовному аналізу. Оцінка її параметрів має важливе значення для формування ефективної державної політики у сфері протидії кримінальним проявам, а також для розробки заходів, спрямованих на підвищення результативності правоохоронної діяльності.

Особливе місце в структурі правопорушень займають військові кримінальні правопорушення, що законодавчо закріплені у Розділі XIX Особливої частини Кримінального кодексу України [12].

Водночас низка пов’язаних із військовою службою проступків передбачена й у Кодексі України про адміністративні правопорушення [10], що свідчить про комплексний підхід держави до забезпечення дисципліни та правопорядку у військовій сфері.

Військові кримінальні правопорушення характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки. Як зазначає М.І. Карпенко, їх посягання спрямовані на суспільні відносини, що формуються у діяльності державних органів та військових формувань. Завдана такими діями шкода проявляється у підриві військової дисципліни та зниженні рівня бойової готовності Збройних Сил [9, с. 55].

Військовим кримінальним правопорушенням властиві низка обов’язкових ознак, без яких діяння не може бути віднесене до цього виду кримінально-протиправної поведінки.

По-перше, такі діяння становлять суспільну небезпеку та посягають на встановлений законодавством порядок проходження чи несення військової служби, тобто мають спеціальний об’єкт.

По-друге, їх учинення можливе лише спеціальним суб’єктом – військовослужбовцями, а також військовозобов’язаними та резервістами під час проходження зборів.

По-третє, суспільно небезпечне діяння визнається військовим кримінальним правопорушенням виключно за умови, що воно передбачене Розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України.

Діяння може бути кваліфіковане як військове кримінальне правопорушення лише за наявності всіх перелічених ознак; відсутність хоча б однієї з них унеможливує таку кваліфікацію. Законодавство містить чітко визначений і вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, що можуть бути віднесені до злочинів проти встановленого порядку проходження військової служби. Серед них – самовільне залишення військової частини або місця служби (СЗЧ), відповідальність за яке встановлена статтею 407 Кримінального кодексу України [6].

Стаття 407 ККУ складається з п’яти частин, кожна з яких визначає ознаки окремого складу кримінального правопорушення, пов’язаного із самовільним залишенням військової частини або місця служби. Частина перша та друга регламентують

прості складі таких правопорушень. Частина третя встановлює ознаки кваліфікованого складу, тоді як частини четверта і п'ята – особливо кваліфікованих складів.

Під час конструювання норм законодавець поєднав критерії тривалості відсутності та статусу особи, яка вчиняє правопорушення. Так, частина перша статті 407 стосується військовослужбовця строкової служби, який самовільно залишив місце служби або не з'явився на неї без поважних причин протягом більш ніж трьох діб, але не довше одного місяця. Частина друга охоплює аналогічні дії, вчинені військовослужбовцями, що не проходять строкову службу: їх відсутність має тривати понад десять діб, але не більше місяця, або ж від трьох до десяти діб, якщо таке правопорушення вчинене повторно протягом року. За частиною третьою відповідальність настає у разі, коли особи, зазначені в частинах першій і другій, були відсутні понад один місяць [14, с. 512].

Особливо кваліфікуючою ознакою СЗЧ є вчинення цього діяння в умовах особливого періоду, воєнного стану або безпосередньо в бойовій обстановці. У таких випадках, відповідно до частин четвертої та п'ятої статті 407 КК України, передбачено значно суворіші санкції.

Важливою специфікою цього правопорушення є можливість його кваліфікації як адміністративного, передбаченого статтею 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якщо вчинене діяння не охоплюється жодною з частин статті 407 КК України.

Кожне кримінальне правопорушення, передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України, має визначений набір об'єктивних і суб'єктивних ознак, тобто склад кримінального правопорушення, який дає змогу кваліфікувати певне діяння як кримінально-протиправне. До об'єктивних ознак належать об'єкт та об'єктивна сторона, що разом формують характеристику «зовнішньої» сторони правопорушення. Питання визначення цих об'єктивних ознак у діяннях, які посягають на встановлений порядок несення військової служби, залишається дискусійним у кримінально-правовій науці. Це особливо стосується таких складів, як самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України), дезертирство (ст. 408 КК України) та ухилення від військової служби шляхом самокалічення чи іншими способами (ст. 409 КК України).

Науковці визначають родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, зокрема й самовільного залишення частини, як передбачений законами та підзаконними нормативними актами порядок проходження та несення військової служби.

Водночас кожне окреме кримінальне правопорушення, спрямоване проти встановленого порядку проходження військової служби, посягає не на всю сукупність суспільних відносин родового об'єкта, а лише на їх певну частину. Тому ключового значення набуває саме безпосередній об'єкт посягання. У разі самовільного залишення військової частини військовослужбовець порушує не весь порядок несення служби загалом, а конкретні його елементи [11, с. 582].

Щодо об'єктивної сторони, то ст.407 має два склади злочину:

- 1) самовільне залишення військової частини або місця служби;
- 2) нез'явлення вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрадження, відпустки або лікувального закладу [13].

За загальним правилом суб'єктом кримінального правопорушення в Україні може бути фізична осудна особа, яка до моменту вчинення протиправного діяння досягла шістнадцятирічного віку. Однак Особлива частина Кримінального кодексу України містить низку норм, у яких суб'єкт кримінального правопорушення наділений спеціальними ознаками. Крім осіб, визначених у ч. 2 ст. 401 КК України, коло таких суб'єктів розширюється положеннями Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». Таким чином, суб'єктами самовільного залишення військової частини можуть бути особи, які проходять різні види військової служби: строкову, службу за призовом під час мобілізації чи в особливий період, службу за контрактом у складі рядового, сержантського чи старшинського складу, а також службу за призовом із числа резервістів [15].

Відповідно до Кримінального кодексу та спеціального законодавства, суб'єктом СЗЧ виступає військовослужбовець, тобто особа, яка проходить військову службу відповідно до ст. 1 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову

службу». Важливо враховувати, що ст. 407 КК України охоплює декілька складів кримінального правопорушення, тому визначення статусу суб'єкта є ключовим для правильної кваліфікації. Зокрема, суб'єктом може бути військовослужбовець строкової служби (ч. 1), військовослужбовець, який не проходить строкову службу (ч. 2), а також військовослужбовець будь-якої категорії – у випадках, передбачених частинами 3–5 статті 407.

З огляду на те, що стаття 407 КК України охоплює дві форми протиправної поведінки, доцільно аналізувати суб'єктивну сторону кожної з них окремо. В основі суб'єктивної сторони СЗЧ лежить вина у формі умислу. Загальновідомо, що більшість кримінальних правопорушень учиняються саме умисно. Умисел може мати дві форми:

– прямий, коли особа не лише бажає вчинити суспільно небезпечне діяння, а й прагне настання його шкідливих наслідків;

– непрямий, коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння і передбачає можливість негативних наслідків, однак не прагне їх настання, хоча свідомо допускає.

У науковій літературі та практиці правозастосування немає одностайної позиції щодо того, яким саме умислом характеризується СЗЧ: прямим чи непрямим. Проте спільним є те, що винна особа усвідомлює та бажає самовільно, без наказу або дозволу командира, покинути військову частину чи місце служби, тим самим порушуючи встановлений порядок проходження служби та демонструючи небажання виконувати свій службовий обов'язок [9, с. 222].

П. Ткаченко звертає увагу й на інші різновиди умислу, що виокремлюються за додатковими критеріями та мають значення у слідчій і судовій практиці. Зокрема, за моментом формування умисел може бути заздалегідь продуманим або раптовим, який у свою чергу поділяють на простий та афектований. Спираючись на цю класифікацію, дослідник робить висновок, що суб'єктивна сторона СЗЧ найповніше характеризується саме заздалегідь обдуманим умислом. На його думку, військовослужбовець перед самовільним залишенням частини зазвичай продумує свої дії, оскільки має подолати низку об'єктивних перешкод – таких як охорона території, системи спостереження, огороження тощо [16, с. 56–57].

Водночас слід погодитися з поширеною серед науковців позицією щодо того, що нез'явлення військовослужбовця на службу без поважних причин може бути зумовлене як умислом, так і необережністю. Умисна форма має місце тоді, коли військовослужбовець знає про свій обов'язок з'явитися у визначений час, але свідомо цього не робить. Необережність же можлива у випадках, коли особа не прибула на службу через певні обставини, які не мали статусу поважних причин, але при цьому вона не мала наміру вчинити правопорушення.

Спільною рисою для обох форм вини є те, що військовослужбовець перебуває поза межами військової частини або місця служби тимчасово та не має мети остаточно ухилитися від виконання військового обов'язку.

Отже, доцільно перейти до статистичних даних. Аналіз статистичних даних щодо самовільного залишення військової частини дає змогу простежити динаміку цього явища, визначити можливі причини його зростання або зниження та оцінити ефективність заходів, спрямованих на запобігання таким правопорушенням. У рамках даного дослідження проведено аналіз кількісних показників СЗЧ за останні роки та їхнього співвідношення із загальною кількістю військових кримінальних правопорушень.

Для виявлення кримінологічних особливостей СЗЧ, зокрема в умовах воєнного стану, доцільно розглядати це явище у межах: від початку гібридної війни проти України до теперішнього часу.

Це дозволить комплексно оцінити зміну рівня СЗЧ залежно від різних соціально-політичних та військових умов і простежити вплив екстремальних обставин на поведінку військовослужбовців.

У 2013 році, напередодні початку гібридної агресії, Офісом Генерального прокурора України було зареєстровано 369 кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Серед них зафіксовано 25 випадків самовільного залишення частини (СЗЧ) [4].

Початок гібридної фази війни суттєво вплинув на кримінально-правову статистику. У 2014 році загальна кількість військових злочинів зростає в одинадцять разів і склала 4 163 діяння, тоді як СЗЧ збільшилися більш ніж у сімдесят разів, досягнувши 1

814 випадків (10). Питома вага СЗЧ у структурі військової злочинності зростає майже в шість із половиною разів, що, на думку дослідників, було зумовлено зміною воєнно-політичної ситуації в країні, яка до 2014 року залишалася відносно стабільною [7, с. 199].

Аналіз періоду неоголошеної війни до повномасштабного вторгнення РФ свідчить про динамічний та водночас суперечливий розвиток військової злочинності. Так, у 2015 році зафіксовано 3 927 випадків СЗЧ, проте в 2016 році їхня кількість знизилася майже вдвічі – до 2 345 випадків. Це зниження, ймовірно, було пов'язане з певною стабілізацією ситуації на лінії розмежування в зоні російсько-українського протистояння на Донбасі, де частина території України перебувала під особливим правовим режимом через бойові дії.

До 2022 року рівень СЗЧ зазнавав коливань, інколи відчутно зменшуючись порівняно з попереднім роком, але не досягав максимуму, зафіксованого на початку гібридної фази війни у 2014 році. У 2017 році кількість кримінальних правопорушень за ст. 407 КК України становила 3 204 випадки, у 2018 році спостерігалось зниження – 2 790, а в 2019 році – 2 464 випадки. У 2020 році відзначається зростання до 2 890 випадків, тоді як у 2021 році, напередодні повномасштабного вторгнення РФ, кількість СЗЧ знову зменшилася до 2 028 випадків.

Ситуація кардинально змінилася з 24 лютого 2022 року, коли спостерігалось різке зростання кількості правопорушень, передбачених ст. 407 КК України. Їхня кількість досягла 6 183 випадків, що безпосередньо зумовлено воєнно-політичною ситуацією та переходом життя країни на воєнний лад. Порівняння даних за 2021 та 2022 роки показує, що рівень цих правопорушень у 2022 році зріс утричі.

У 2023 році, за даними Офісу Генерального прокурора, зареєстровано 16 515 випадків СЗЧ, що більш ніж удвічі перевищує показник попереднього року. Негативна тенденція посилилася й у 2024 році: кількість СЗЧ досягла рекордної на той час позначки – 66 240 випадків (без урахування латентної частини явища). Таким чином, порівняно з 2021 роком, кількість діянь за ст. 407 КК України зростає майже у 33 рази, що свідчить про надвеликий криміногенний потенціал цього явища під час активної фази воєнного протистояння [4].

За десять місяців 2025 року кількість зареєстрованих випадків СЗЧ сягнула понад 161 тисячу, демонструючи безпрецедентний рівень поширення цього правопорушення [6].

Варто також звернути увагу на кількість осіб, які були зареєстровані як винні у самовільному залишенні військових частин або місця служби. При цьому слід зазначити, що число зареєстрованих правопорушників не збігається з кількістю зафіксованих діянь. Різниця пояснюється тим, що один і той самий військовослужбовець міг вчинити кілька правопорушень або ж частина випадків могла залишитися не підтвердженою підозрою, тому ці показники не завжди корелюють один з одним.

Наприклад, у 2016 році було зафіксовано 2 345 діянь за ст. 407 КК України, але підозру повідомили лише 1 876 особам. З 2017 року ця різниця стала ще більш помітною: 2017 р. – 3 204 зареєстрованих діянь, підозру оголошено 2 460 особам; 2018 р. – 2 790 діянь, 1 647 підозрюваних; 2019 р. – 2 464 діяння, 1 551 підозрюваний; 2020 р. – 2 890 діянь, 1 218 підозрюваних; 2021 р. – 2 028 діянь, 977 підозрюваних; 2022 р. – 6 183 діяння, 1 661 підозрюваний; 2023 р. – 16 515 діянь, 2 199 підозрюваних; 2024 р. – 66 240 діянь, 7 507 підозрюваних [5].

За десять місяців 2025 року підозру повідомлено лише 9 259 особам при рекордній кількості зареєстрованих діянь – 161 461. А винесених вироків всього 918 [3].

Перехід до якісного аналізу СЗЧ потребує звернення до відносних показників цього явища, що допомагає глибше зрозуміти його сутність та виявити сучасні тенденції розвитку. Важливим інструментом у цьому є структура відповідного протиправного феномену.

Особливо показовим є визначення питомих ваг СЗЧ у структурі військових злочинів, адже саме це правопорушення формує «образ» військової злочинності в цілому. Питома вага СЗЧ за весь аналізований період ніколи не була такою низькою, як у 2013 році, тобто перед початком подій, пов'язаних із порушенням територіальної цілісності України. Протягом усіх років дослідження відзначалися значні коливання цієї питомих ваги, проте вона постійно перевищувала інші види військових правопорушень.

Що стосується тяжкості злочинів, то у структурі військової злочинності під час повномасштабного вторгнення переважають тяжкі та особливо тяжкі злочини [8].

Спостерігається тенденція до збільшення кількості тяжких СЗЧ, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки цього виду військової злочинності. Це вимагає

розробки ефективних заходів запобігання таким правопорушенням та одночасно поглиблює криміногенну та морально-психологічну напруженість у суспільстві. Крім того, слід підкреслити, що характер цих злочинів відзначається виключно умисною спрямованістю.

Якщо розглядати географію військової злочинності, то за даними ЗМІ, за перші дев'ять місяців 2024 року найбільшу кількість справ за СЗЧ було порушено у Житомирській (2 433), Дніпропетровській (3 308) та Донецькій (8 574) областях [2].

Отже, з початком повномасштабного вторгнення динаміка правопорушень, передбачених ст. 407 КК України, закономірно демонструє різке погіршення. У 2022 році спостерігається стрімке зростання кількості осіб, які вчинили СЗЧ. Водночас уже у 2023 році офіційні статистичні дані свідчать про суттєве зменшення кількості таких правопорушників: показник знизився більш ніж удвічі. Проте у 2024 році ситуація знову змінилася – кількість військовослужбовців, що вчинили самовільне залишення частини чи місця служби, зросла.

Основними передумовами вчинення СЗЧ виступають соціально-психологічні, організаційно-управлінські, соціально-економічні та нормативно-правові чинники. До соціально-психологічних причин належать посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), емоційне та психічне виснаження, страх за власне життя, конфліктні ситуації в підрозділах, а також вплив інформаційно-психологічних операцій ворога. Організаційно-управлінські фактори пов'язані з недоліками у військовому керівництві, неефективною кадровою політикою, недостатнім контролем за особовим складом, надмірною бюрократизацією військової системи та проявами корупції.

Соціально-економічні умови також відчутно впливають на дисципліну в армії: неналежні умови проживання, низький рівень матеріального забезпечення, фінансові труднощі та сімейні негаразди часто стають каталізаторами для СЗЧ. Важливу роль відіграють і нормативно-правові аспекти — недосконалість правозастосовної практики, нечіткість окремих законодавчих норм, а також недостатньо ефективні механізми відповідальності та реабілітації військовослужбовців можуть сприяти поширенню цього явища.

У цілому проблема самовільного залишення військової частини чи місця служби має комплексний характер і потребує всебічного підходу, що охоплює правові, управлінські, соціально-економічні та психологічні інструменти. Лише інтегрована система заходів здатна зменшити кількість таких правопорушень і зміцнити військову дисципліну у Збройних Силах України [1, с. 34].

Для подолання СЗЧ необхідно вдосконалювати психологічну підготовку військовослужбовців та впроваджувати програми підтримки для осіб, які пережили бойовий стрес; реформувати кадрову політику та управлінські процеси в ЗСУ; посилити контроль за особовим складом; підвищувати рівень матеріального забезпечення та створювати належні умови служби. Водночас потребує оновлення нормативно-правова база, зокрема усунення прогалин у регулюванні військових злочинів, у тому числі щодо СЗЧ. Важливим є також зміцнення системи інформаційної безпеки та протидія ворожій пропаганді.

Висновок. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що самовільне залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) є одним із найбільш показових та динамічних кримінальних правопорушень у структурі військової злочинності України, а його дослідження має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Військові кримінальні правопорушення становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки безпосередньо посягають на ключовий елемент безпеки держави — встановлений порядок проходження та несення військової служби. Саме цей порядок забезпечує організованість, дисципліну та стійкість оборонної системи, які мають вирішальне значення в умовах воєнної агресії.

Нормативне регулювання СЗЧ є вичерпним і чітким, зокрема ст. 407 КК України містить п'ять частин, що дають змогу охопити різні варіанти протиправної поведінки, виходячи із тривалості відсутності військовослужбовця, його статусу та умов вчинення діяння. Така законодавча деталізація забезпечує можливість належної кваліфікації та диференціації відповідальності. Водночас наукові дискусії щодо об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін складу злочину свідчать про складність правової природи цього явища, а також про наявність проблемних аспектів у практиці застосування кримінально-правових норм.

Особливе значення має суб'єктивна сторона правопорушення. Хоча більшість

випадків СЗЧ вчиняються умисно, науковці звертають увагу на необхідність розрізнення різних форм умислу, адже це впливає на кваліфікацію, мотиваційний аналіз та визначення ступеня суспільної небезпеки. Не менш важливим є розмежування умислу і необережності у випадках нез'явлення військовослужбовця на службу, адже такі ситуації інколи спричинені обставинами, що не мають ознак кримінальної винуватості.

Кримінологічний аналіз статистичних даних демонструє, що СЗЧ є надзвичайно чутливим до змін воєнно-політичної ситуації. Така динаміка свідчить не тільки про екстремальне навантаження на військовослужбовців та армію загалом, а й про складні психологічні, організаційні та соціальні чинники, що впливають на поведінку особового складу під час ведення бойових дій.

Водночас кількість осіб, яким оголошено підозру, у рази менша за кількість зареєстрованих діянь. Ця диспропорція вказує на високу латентність явища та обмеженість можливостей правоохоронної та військової юрисдикцій у період інтенсивних бойових дій.

Отже, СЗЧ слід розглядати не лише як правове або дисциплінарне порушення, а як комплексний соціально-правовий феномен, що відображає поточний стан армії, морально-психологічний клімат, рівень підготовки військовослужбовців, їх забезпечення, а також загальний хід воєнних дій. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані не лише на удосконалення правозастосування, а й на вироблення превентивних заходів психологічного, організаційного та соціального характеру, які здатні мінімізувати прояви цього правопорушення та посилити загальний рівень обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Боровик А. О. Кримінологічна характеристика факторів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. №105. С.29-37.
2. Гулійчук Д. Скільки справ щодо СЗЧ та дезертирства відкрили за час «повномасштабки» – дані ЗМІ. *ТСН Україна*. URL : <https://tsn.ua/tsikavinki/bog-shlyubu-cholovik-maye-4-druzhin-2-kohanok-i-pragne-stati-batkom-54-ditey-foto-2681892.html> (дата звернення 16.11.2025)
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 15.11.2025)
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013-2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusnennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 14.11.2025)
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016-2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusnennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 14.11.2025).
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-жовтень 2025 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusnennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 11.11.2025).
7. Журавель В. В. Самовільне залишення військової частини або місця служби: кримінологічний аналіз рівня, структури, динаміки. Юридичний науковий еле143віт про склад засуджених за 2024 рік. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення 15.11.2025)
8. Звіт про склад засуджених за 2024 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення 15.11.2025)
9. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти: монографія / М. І. Карпенко; за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Дата оновлення: 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 11.11.2025)
11. Коломієць Н.В., Лугина Є.Ю. Кримінально-правова характеристика самовільного залишення Військової частини або місця служби. Аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. №2. С. 579-584.
12. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 11.11.2025)
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ТОМ 2. *Меґо-Інфо - Юридичний портал №1*. URL: <https://meگو.info/матеріал/стаття-407-самовільне-залишення-військової-частини-або-місця-служби> (дата звернення: 12.11.2025)
14. Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця

несення служби: кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 511–515.

15. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992. Дата оновлення: 22.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 13.11.2025)

16. Ткаченко П. І. Кримінально-правова характеристика заздальгідь обдуманого умислу самовільного залишення військової частини або місця служби. *IV International Scientific and Practical Conference «Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences»*. 2022. С. 56–58.

References

1. Borovyk, A. O. (2025). Kryminolohichna kharakterystyka faktoriv vchynennia samovilnoho zalyshennia viiskovoi chastyny abo mistsia sluzhby [Criminological characteristics of factors of unauthorized abandonment of a military unit or place of service]. *Current Issues of State and Law*, (105), 29–37. [in Ukr.].

2. Huliichuk, D. (2025). How many cases on unauthorized abandonment and desertion were opened during the full-scale invasion – media data. TSN Ukraine. Retrieved from <https://tsn.ua/tsikavinki/bog-shlyubu-cholovik-maye-4-druzhin-2-kohanok-i-pragne-stati-batkom-54-ditey-foto-2681892.html>(access date: 16.11.2025) [in Ukr.].

3. Unified State Register of Court Decisions. (n.d.). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua> [in Ukr.].

4. Yedynyi zvit pro kryriminalni pravoporushennia po derzhavi za sichen–hruden 2013–2024 [Unified report on criminal offenses in the state for January–December 2013–2024]. (2024). Office of the Prosecutor General of Ukraine. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (access date: 14.11.2025) [in Ukr.].

5. Yedynyi zvit pro kryriminalni pravoporushennia po derzhavi za sichen–hruden 2016–2024 [Unified report on criminal offenses in the state for January–December 2016–2024]. (2024). Office of the Prosecutor General of Ukraine. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (access date: 14.11.2025) [in Ukr.].

6. Yedynyi zvit pro kryriminalni pravoporushennia po derzhavi za sichen–zhovten 2025 roku [Unified report on criminal offenses in the state for January–October 2025]. (2025). Office of the Prosecutor General of Ukraine. Retrieved November 11, 2025, from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryriminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>(access date: 11.11.2025) [in Ukr.].

7. Zhuravel, V. V. (2025). Samovilne zalyshennia viiskovoi chastyny abo mistsia sluzhby: Kryminolohichni analiz rivnia, struktury, dynamiky [Unauthorized abandonment of a military unit or place of service: Criminological analysis of level, structure, dynamics]. *Legal Scientific Electronic Journal*, (7), 198–202. [in Ukr.].

8. Report on convicted persons for 2024. (2025). Judiciary of Ukraine. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024(access date: 15.11.2025)[in Ukr.].

9. Karpenko, M. I. (2018). Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny): Teoretychni ta prykladni aspekty [Crimes against the established order of military service (military crimes): Theoretical and applied aspects] (V. K. Matviichuk, Ed.). Kyiv: National Academy of Management. [in Ukr.].

10. Code of Ukraine on Administrative Offenses No. 8073-X dated December 7, 1984. (2025, September 1). Retrieved November 11, 2025, from URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>(access date: 11.11.2025) [in Ukr.].

11. Kolomiets, N. V., & Luhyna, Ye. Yu. (2024). Kryriminalno-pravova kharakterystyka samovilnoho zalyshennia viiskovoi chastyny abo mistsia sluzhby: Analiz obiektyvnykh i subiektyvnykh oznak [Criminal-legal characteristics of unauthorized abandonment of a military unit or place of service: Analysis of objective and subjective elements]. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, (2), 579–584. [in Ukr.].

12. Criminal Code of Ukraine №2341-III dated April 5, 2001. (2025, July 17). Retrieved November 11, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(access date: 11.11.2025) [in Ukr.].

13. Naukovo-praktychnyi komentar Kryriminalnoho kodeksu Ukrainy. Tom 2 [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine. Vol. 2]. (n.d.). Mego-Info – Legal Portal No. 1. Retrieved November 12, 2025, from <https://mego.info/матеріал/стаття-407-самовільне-залишення-військової-частини-або-місця-служби>(access date: 12.11.2025) [in Ukrainian]

14. Orlovska, N. A., Stepanova, Yu. P. (2022). Samovilne zalyshennia viiskovoi chastyny abo mistsia nesennia sluzhby: Kryriminalno-pravovi oznaky i problemy kvalifikatsii [Unauthorized abandonment of a military unit or place of service: Criminal law features and qualification problems]. *Legal Scientific Electronic Journal*, (5), 511–515. [in Ukrainian]

15. Law of Ukraine "On Military Duty and Military Service" No. 2232-XII dated March 25, 1992. (2025, September 22). Retrieved November 13, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>(access date: 13.11.2025) [in Ukrainian]

16. Tkachenko, P. I. (2022). Kryminalno-pravova kharakterystyka zazdalehid obdumanogo umyslu samovilnoho zalyshennia viiskovoi chastyny abo mistsia sluzhby [Criminal law characteristics of premeditated intent of unauthorized abandonment of a military unit or place of service]. In Education and science of today: Intersectoral issues and development of sciences (pp. 56–58). [in Ukrainian]

ABSTRACT

Vasyl Hrudnytskyi, Anna Dovhopola. Criminological characteristics of unauthorized abandonment of a military unit or place of service under martial law. The article presents a comprehensive criminological study of unauthorized abandonment of a military unit or place of service (UAWS) as one of the most widespread military criminal offenses in Ukraine under martial law. The author substantiates the relevance of the topic, which is determined by the sharp increase in the level of military crime following the beginning of the full-scale military aggression of the Russian Federation, as well as significant changes in the legislative regulation of liability for military personnel. It is emphasized that UAWS has become the dominant type of military crime, shaping its overall structure and significantly influencing the state's defense capability.

The article analyzes the normative and legal framework governing liability for UAWS, defines the correlation between administrative and criminal liability, and characterizes the elements of this criminal offense, including its objective and subjective components. Particular attention is paid to the issues of a special subject, intent, and forms of unlawful behavior, which makes it possible to ensure proper qualification of such acts. A comparative analysis of judicial practice and statistical data for the period 2013–2025 is presented, which made it possible to identify the dynamics of the development of this phenomenon, regional peculiarities of its spread, and the disproportion between the number of registered offenses and the number of individuals who were notified of suspicion or convicted.

Authors identifies the main factors contributing to the commission of UAWS: socio-psychological (including PTSD, emotional exhaustion, fear for one's life), organizational and managerial (problems within military leadership, personnel shortcomings, corruption), socio-economic (inadequate service conditions, material support), as well as normative and legal (imperfections in legislative regulation). The conclusion is drawn regarding the need to improve mechanisms of military discipline, enhance the effectiveness of personnel management, develop a system of psychological support for military servicemembers, and establish a comprehensive state policy aimed at preventing UAWS.

Keywords: *unauthorized abandonment of a military unit, criminal offense, administrative liability, martial law, elements of a crime, intent, criminological characteristics, motive.*

Надійшла до редакції: 01.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 10.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 381

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-17

Євген ХАЙНАЦЬКИЙ©

кандидат юридичних наук,
суддя

(Печерський районний суд міста Києва,
м. Київ, Україна)

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЗАСУДЖЕНИМИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

У статті розглянута методика дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань в Україні. Доведено, що будь яке кримінологічне дослідження залежить від обраної дослідником методики, а тому ми не могли не використати це надбання кримінологічної науки і запропонувати науковій спільноті практиками кримінально-виконавчої системи України дану статтю. У ній відтворено не тільки загальну методику наукового пошуку, а також сформульовано найбільш значимі теоретико-прикладні висновки по суті отриманих результатів цього дослідження. У статті зазначено, що методика дослідження запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України – це комплексна система принципів, методів і способів наукового пізнання, сутність якого полягає у своєчасному виявленні серед засуджених осіб, схильних до вчинення нового кримінального правопорушення і постановки їх на профілактичний облік. Розглядаючи методику дослідження запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, звернено увагу і на її методи, оскільки їх використання підтверджує вірність вибору предмету наукового пошуку. У статті доведено, що вчинення засудженими в установах виконання покарань ДКВС України нових кримінальних правопорушень спричиняють низку негативних наслідків не лише кримінально-правового (призначення покарання за сукупністю вироків, рецидив злочинів), а й кримінально-виконавчого (неналежне виконання засудженими правил внутрішнього розпорядку, забезпечення їх безпеки, участь у виховних заходах тощо) характеру. Констатовано, що кримінальні правопорушення, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, відрізняються своєрідністю кола складових її кримінально карних протиправних діянь, і які справляють помітний негативний вплив на оперативну обстановку в установах виконання покарань ДКВС України.

Ключові слова: методика, дослідження, метод, кримінальне правопорушення, запобігання, засуджений, персонал, установа, виконання, покарання, Державна кримінально-виконавча служба.

Постановка проблеми. Проблема запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України, підтверджує та посилює актуальність вивчення методики дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань в Україні.

У процесі дослідження методики дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, ми встановили, що у вітчизняній кримінологічній науці бракує науково-практичного обґрунтування розуміння запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України та його впливу в майбутньому на всю пенітенціарну злочинність.

І той плюралізм, який ми спостерігаємо серед вітчизняних вчених щодо поняття запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, підтверджує нашу гіпотезу щодо вірності вибору

© С. Хайнацький, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-0645-8417>

inbox@pc.ki.court.gov.ua

теми статті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Методиці дослідження запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, присвячені праці українських науковців, серед яких: К. Автухов, А. Богатирьов, І. Богатирьов, О. Богатирьова, В. Голіна, Б. Головкін, В. Грищук, І. Даньшин, Т. Денисова, О. Джу́жа, В. Дрьомін, В. Коваленко, Д. Колодчин, О. Колб, І. Колб, І. Копотун, О. Некрасов, В. Носенко, О. Лисодєд, О. Михайлик, Ю. Орел, М. Пузирьов, Я. Стрелюк, А. Степанюк, О. Хорошун, П. Фріс, О. Шкута, С. Царюк та інші.

Незважаючи на вагомий науковий напрацювання з цієї проблематики питання використання методики дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, поки що залишаються не достатньо вивченими, а тому потребують подальших наукових розвідок в площині міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими і засудженими.

Метою статті є аналіз методики дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Український учений А.А. Вознюк, досліджуючи проблеми кримінальної відповідальності, зазначає, що методологія – «це вчення чи наука про методи дослідницької діяльності, які вона вивчає в різних галузях знань» [5, с. 20]. Дотримуючись такої логіки ученого щодо методології, ми маємо наголосити, що наше дослідження теорії і практики запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, обумовлене певними особливостями і кореспондуються з такими науками, як кримінологія, кримінальне право та кримінально-виконавче право.

У зв'язку з цим виникає потреба в застосуванні в процесі дослідження різного комплексу методів наукового пошуку. Отже, методика запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, розглядається нами з одного боку як сукупність прийомів, принципів, способів розв'язання наукової проблеми, а з іншого – вона забезпечує повне і всебічне дослідження наукової роботи.

До речі, методика та сучасний стан наукового дослідження проблем запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, показують, що вона є не новою, але мало дослідженою, особливо з часу, коли постановою Кабінету Міністрів України Міністерству юстиції України була передана вся кримінально-виконавча система [6].

Розкриваючи зміст методики дослідження нашої проблем, варто зазначити, що вона залежить від правильного застосування самої методології. Вітчизняний вчений М. І. Колос у власному дослідженні пише про те, «що цінність і унікальність кожної дисертаційної роботи не може проходити поза межами методології та методів наукового пізнання, зокрема соціальних та правових відносин, оскільки саме вони сприяють своєчасному виявленню проблемних явищ, що підлягають науково обґрунтованому регулюванню або охорони» [10, с. 329].

Ми також дотримуємося думки про те, що методології дослідження є свого роду плюралізмом, оскільки саме вона відіграє важливу роль у розумінні системних підходів, методів і способів наукового пізнання дослідження проблем запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України.

Варто також наголосити, що в більшості сучасних досліджень науковці обґрунтовують свою методику наукового пошуку «з попереднім переосмисленням успадкованого філософського світогляду на явища і процеси, які вивчаються і потребують певного наукового пошуку».

Такий підхід до методики дослідження проблеми запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, показує «багаторівневий підхід, через що вона практично використовує весь методологічний арсенал предметної діяльності не лише у кримінально-виконавчому, психологічному, а й педагогічному аспекті».

Це, як зауважують автори одного з видань за редакцією О. Литвинова, надає змогу «глибше проникнути у сутність досліджуваних явищ, що відбуваються в установах виконання покарань, та успішно вирішувати поставлені завдання запобігання

кримінально-протиправної поведінки засуджених, як дії, яка схиляє останнього до вчинення нового кримінального правопорушення» [11, с. 7].

Вітчизняний вчений Ю. Орлова у власному дослідженні теж звернула увагу на методологічний напрям дослідження: «генеологія, яка полягає у зорієнтованості, спрямованості дослідження на виявлення як внутрішніх (самодетермінація), так і зовнішніх факторів проявів кримінально-протиправної поведінки засуджених та її впливу на злочинності, що відтворюються здебільшого у сфері політичних взаємодій, хоча і не обмежуються ними» [13, с. 86].

Тому методика нашого дослідження не може бути обмежена використанням виключно методів вивчення. Хоча, як зауважують вітчизняні вчені О. Дзужа, В. Василевич, сьогодні в криминології загальноновизначеними є положення, що «метод визначається предметом та завданнями дослідження». Водночас вчені доходять висновку, що багато залежить не тільки від предмета, але й від його розуміння, тобто від теорії предмета. Тому не випадково, що кожній теорії притаманний свій метод, що він не тільки спосіб дослідження, але й теорія [7, с. 21].

Отже, узагальнюючи позицію вчених, ми робимо висновок, що методологія запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, не може бути обмежена використанням виключно методів вивчення. Отож йдеться про певний методологічний підхід у визначенні предмета нашого дослідження, тому ми ставимо завдання застосувати таку методику наукового пошуку, яка надасть нам нові знання про предмет нашого дослідження і результати його пізнання для теорії і практики.

Разом з тим під час проведеного нами дослідження ми використовуємо і певні методологічні елементи, що допомагають нам забезпечити програму, цілі та завдання наукового пошуку.

Тут варто підтримати позицію вітчизняного вченого М. Кельмана про те, «що методологія має включати в себе наступні елементи: а) науку; б) шлях до неї; в) спосіб використання цього шляху як дії (роботи) з метою встановлення істинності, правильності пізнання» [8, с. 7]. Під методологією вчений розуміє складний соціокультурний феномен, у якому яскраво відображається специфіка пізнавального дискурсу сучасності. Властиво вона виходить за межі наукового пізнання, миследіяльнісно обіймаючи увесь соціокультурний світ у його мультипроблемності, багатопредметності, конкретно-історичному часописі. А це означає, як зауважує вчений, що його цікавить те, як чи у який спосіб діють люди, з одного боку, за законами соціальності, з іншого – за законами культури або змісту [9, с. 32].

Інша вітчизняна вчена В. Батиргарєєва вважає, «що провідними ознаками методології в науковому пізнанні є: а) фундаментальність, оскільки питання методологічного плану порушуються кожного разу в процесі проведення будь-якого криминологічного дослідження; б) інтегративність, яка виявляється в тому, що методологічне знання складається з концептуальної та процедурної підстав; в) її керівний характер, тому що вона спрямовує весь перебіг наукового дослідження» [2, с. 80–81].

У сучасних наукових джерелах термін «методологія» тлумачать як сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науковій діяльності відповідно до специфіки об'єкта її пізнання, а під дослідженням розуміють наукову працю, в якій вивчається яке-небудь питання [4, с. 191]. Отож, вірно обране дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, «не тільки створює ефективні та оптимальні умови для пізнання змісту об'єкта і предмета дослідження, а й є необхідним елементом наукового пошуку удосконалення запобіжної діяльності щодо вчинення засудженими в установах виконання покарань нового кримінального правопорушення».

Вищезазначене дозволяє нам розглядати запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, як процес становлення нового пізнання проблеми, що є предметом дослідження і являє собою певну систему принципів, знарядь та засобів пізнання про появу серед засуджених під час відбування покарання кримінально-протиправної поведінки.

Завдяки такому підходу ми не тільки критично аналізуємо та узагальнюємо факти появи серед засуджених в установах виконання покарань ДКВС України нового кримінального правопорушення, а також робимо певний криминологічний прогноз його вчинення у майбутньому.

Розкриваючи методіку цього дослідження, ми також погоджуємося з думками вітчизняних вчених А. Баскатова, Н. Туленко про те, що прирощення знання відбувається саме за відповідними принципами й закономірностями, що належать до царини методології наукового пізнання [1, с. 72].

Саме тому, досліджуючи методіку дослідження, ми не могли обійти її без окреслення відповідних методологічних засад у сфері виконання кримінальних покарань та пробації через призму Закону України «Про державну кримінальну службу України», зокрема у сфері забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, що застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; контроль за дотриманням прав людини та громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбуття кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту [14].

Цікавою в контексті нашого дослідження є роздуми про методологію вітчизняного вченого Ю. Новосада, на думку якого методологія дослідження обумовлюється інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, його переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму. Це зумовлює, як зазначає науковець, необхідність концептуального перегляду традиційних уявлень про державно-правові закономірності та поглибленого осмислення ролі юридичної науки в сучасному суспільстві [12, с. 24].

Натомість термін «методологія», за визначенням вітчизняного вченого В. В. Шаблістого, розуміється «як теорія людської діяльності пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи не лише власне пізнання, але й виробництво. Звідси виходить, що методологія – теорія людської діяльності» [16, с. 6].

До речі, прийняте Кабінетом Міністрів України розпорядження від 16 грудня 2022 року Про схвалення Стратегії реформування (розвитку) пенітенціарної системи України на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках, заклала нове бачення вдосконалення процесу виконання покарань та пробації, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими, необхідність запровадження комплексних довгострокових змін та з метою визначення напрямів розвитку національної системи виконання кримінальних покарань відповідно до стандартів Ради Європи, незважаючи на широкомасштабну збройну агресію Російської Федерації проти України [15].

Тут варто підтримати наукову позицію вітчизняного науковця І. Г. Богатирьова, який переконує наукову спільноту в тому, що стадії соціальної корекції засуджених в місцях несвободи ДКВС України – це один із інноваційних шляхів виконання стратегії реформування (розвитку) пенітенціарної системи України у XXI столітті [3, с. 130].

Висновок. Викладені у статті міркування щодо методіки дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються засудженими в установах виконання покарань ДКВС України, є надзвичайно важливими, оскільки методологічні методи спроможні ще більше заглибитись у сутність наукового пошуку проблеми і запропонувати шляхи їх вирішення..

Список використаних джерел

1. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособ. 2-е изд., испр. Киев : МАУП, 2004. 154 с.
2. Батиргарєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монограф. Харків : Право, 2009. 576 с.
3. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми : монограф. Київ : ВД «Дакор», 2025. 248 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
5. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монограф. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
6. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF#Text>.
7. Джужа О. М., Василевич В. В., Черней В. В., Чернявський С. С. та ін. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. В. В. Чернея ; за наук. ред. О. М. Джужі. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
8. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культура дослідника : навч. посіб. для аспірантів та магістрів. Львів : Растр-7, 2017. 128 с.
9. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф»,

2011. 492 с.

10. Колос М. І. Кримінальне право України : у 2 т. Київ : Острого, 2011. Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. 448 с.

11. Криминологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

12. Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності : монограф. Луцьк : ПрАТ «Волинська друкарня», 2019. 426 с.

13. Орлов Ю. В. Політико-криминологічна теорія протидії злочинності : монограф. Харків : Діса плюс, 2016. 656 с.

14. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.

15. Про схвалення Стратегії реформування (розвитку) пенітенціарної системи України на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

16. Шаблістий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монограф. Дніпропетровськ : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

References

1. Baskakov, A. Ya., Tulenkov, N. V. (2004) Metodologiya nauchnogo issledovaniya [Methodology of scientific research] : ucheb. posobiye. 2-e izd., ispr. Kyiv : MAUP. 154 p. [in Ukr.].

2. Batoryhareieva, V. S. (2009) Retsydyvna zlochynnist v Ukraini: sotsialno-pravovi ta kryminolohichni problem [Recidivist crime in Ukraine: Socio-legal and criminological problems] : monohraf. Kharkiv : Pravo. 576 p. [in Ukr.].

3. Bohatyrov, I. H. (2025) Penitentsiarna systema Ukrainy u XXI stolitti: teoretyko-pravovi ta kryminalno-vykonavchi problemy [Penitentiary system of Ukraine in the XXI century: Theoretical, legal and criminal-executive problems] : monohrafi. Kyiv : VD «Dakor». 248 p. [in Ukr.].

4. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / ukl. O. Yeroshenko. Donetsk : TOV «Hloriia Treid», 2012. 864 p. [in Ukr.].

5. Vozniuk, A. A. (2018) Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynykh obiednan ta uchast u nykh [Criminal liability for creating and participating in criminal organizations] : monohrafi. Kyiv : FOP Maslakov. 928 p. [in Ukr.].

6. Deiaki pytannia optymizatsii diialnosti tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady systemy yustytisii [Some issues of optimizing the activity of the central executive authorities of the justice system] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.05.2016 № 343. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

7. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V., Cherniei, V. V., Cherniavskiy, S. S. ta in. (2020) Kryminolohiia [Criminology] : pidruch. / za zah. red. V. V. Chernieia ; za nauk. red. O. M. Dzhuzhi. Kyiv : FOP Maslakov. 612 p. [in Ukr.].

8. Kelman, M. S. (2017) Metodolohiia yak forma myslennia i skladova kultura doslidnyka [Methodology as a form of thinking and component of researcher culture] : navch. posib. dlia aspirantiv ta mahistriv. Lviv : Rastr-7, 128 p. [in Ukr.].

9. Kelman, M. S. (2011) Yurydychna nauka: problemy metodolohii [Legal science: Problems of methodology]. Ternopil : TOV «Terno-hraf». 492 p. [in Ukr.].

10. Kolos, M. I. (2011) Kryminalne pravo Ukrainy [Criminal law of Ukraine] : u 2 t. Kyiv : Ostroh. Vol. 1 : Osvita, nauka, zakonodavstvo. 448 p. [in Ukr.].

11. Kryminolohiia. Akademichnyi kurs [Criminology. Academic course] / kol. avt. ; za zah. red. O. M. Lytvynova. Kyiv : Kondor, 2018. 588 p. [in Ukr.].

12. Novosad, Yu. O. (2019) Prokuratura Ukrainy yak uchastnyk kryminalno-vykonavchoi diialnosti [Prosecutor's office of Ukraine as a participant in criminal-executive activity] : monohrafiia. Lutsk : PrAT «Volynska drukarnia». 426 p. [in Ukr.].

13. Orlov, Yu. V. (2016) Polityko-kryminolohichna teoriia protydii zlochynnosti [Political-criminological theory of crime prevention] : monohrafiia. Kharkiv : Disa plus. 656 p. [in Ukr.].

14. Pro Derzhavnu kryminalno-vykonavchu sluzhbu Ukrainy [On the State Criminal-Executive Service of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 23 chervnia 2005 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>. [in Ukr.].

15. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia (rozvytku) penitentsiarnoi systemy Ukrainy na period do 2026 roku ta zatverdzhennia operatsinoho planu yii realizatsii u 2022–2024 rokakh [On approval of the strategy for reforming (developing) the penitentiary system of Ukraine until 2026 and approval of the operational plan for its implementation for 2022–2024] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2022 r. № 1153-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>. [in Ukr.].

16. Shablysty, V. V. (2015) Bezpekovi vymir kryminalnogo prava Ukrainy: liudynotsentristське doslidzhennia [Security dimension of criminal law of Ukraine: A human-centered study] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : DDUVS, Lira LTD. 420 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yevhen Khaynatskyi. Methodology for studying criminal offenses committed by convicts in penal institutions in Ukraine. This article examines the problem of preventing criminal offenses committed by convicts in the penal institutions of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (hereinafter referred to as SCES of Ukraine), which underscores its relevance and importance for penitentiary criminology. It has been established that, at present, domestic criminological science lacks a scientifically grounded, practical understanding of preventing criminal offenses committed by convicts in SCES institutions and its potential impact on overall penitentiary crime in the future.

The pluralism observed among domestic scholars regarding the concept of preventing criminal offenses committed by convicts in SCES institutions confirms our hypothesis about the relevance of the article's topic. Thus, the methodology for preventing criminal offenses committed by convicts in SCES penal institutions is considered from two perspectives: on one hand, as a set of techniques, principles, and methods for addressing a scientific problem, and on the other, as a framework that ensures a comprehensive and thorough investigation of the research.

Therefore, in studying the methodology for researching the prevention of criminal offenses committed by convicts in SCES institutions, we could not avoid outlining the relevant methodological foundations in the field of criminal punishment and probation. This is considered through the lens of the Law of Ukraine «On the State Criminal-Executive Service of Ukraine», particularly in terms of establishing a system of supervisory, social, educational, and preventive measures applied to convicts and detainees; monitoring the observance of human and civil rights; ensuring compliance with legislation regarding the execution of criminal penalties; and safeguarding the lawful rights and interests of convicts and detainees.

It has been noted that criminal offenses committed by convicts in SCES institutions are distinguished by the specificity of their components and their significant negative impact on the operational environment within penal institutions. This allows us to view the prevention of criminal offenses committed by convicts in SCES institutions as a process of developing new understanding of the problem. It represents a system of principles, tools, and means of knowledge for detecting the emergence of criminally unlawful behavior among convicts during the execution of their sentences.

This approach enables us not only to critically analyze and summarize the occurrence of new criminal offenses among convicts in SCES institutions but also to make criminological predictions about their potential commission in the future. The reflections presented in this article on the methodology for studying the prevention of criminal offenses committed by convicts in SCES institutions are particularly important, as methodological approaches allow a deeper penetration into the essence of scientific inquiry and offer ways to address these issues.

Key words: *methodology, research, method, criminal offense, prevention, convict, personnel, institution, execution, punishment, State Criminal-Executive Service.*

Надійшла до редакції: 02.09.2025

Прийнято до друку після рецензування: 08.10.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ПРАВООХОРОНА У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

УДК 343.985

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-18

Ігор ПИРІГ©
доктор юридичних наук,
професор

**Сергій
ПРОКОПОВ**©
старший викладач

**Максим
ХАДЖИЙСЬКИЙ**©
здобувач вищої освіти

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СУТЕНЕРСТВА

Стаття розкриває організаційно-тактичні засади допиту підозрюваного під час розслідування сутенерства. Визначається, що допит підозрюваного є ключовим інструментом здобуття перевіреної інформації, встановлення його винуватості, ролі у злочинній групі та викриття каналів фінансування діяльності із втягнення особи у заняття проституцією, організації місць розпусти та звідництва.

Окреслено підготовчі дії до проведення допиту: аналітичний перегляд матеріалів, профілювання особи, планування запитань, забезпечення технічної фіксації та участі необхідних суб'єктів: захисника, перекладача, психолога. На робочому етапі акцент зроблено на встановленні психологічного контакту, поетапному висвітленні інкримінованого епізоду, деталізації обставин: вербування, логістика, канали зв'язку, розподіл прибутків, застосування тактичних прийомів: цілеспрямоване пред'явлення доказів, демонстрація показань співучасників, одночасні допити, контроль суперечностей, використання внутрішніх конфліктів групи, рефлексивні техніки, моніторинг невербальних реакцій і відеофіксація. Запропоновано перелік запитань для різних учасників правопорушення та тактичні прийоми перевірки правдивості показань

Ключові слова: кримінальне правопорушення, сутенерство, підозрюваний, доказування, слідча (розушукова) дія, допит, криміналістична тактика.

© І. Пиріг, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-0645-8417>
ihor.pyrih@dduvs.edu.ua

© С. Прокопов, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7247-5780>
serhii.prokopov@dduvs.edu.ua

© М. Хаджийський, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-0324-846X>
Olemnieu@gmail.com

Постановка проблеми. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України) є на сьогодні одним з небезпечних злочинів проти моральності. За даними Офісу Генерального прокурора України, за січень-листопад 2025 року зареєстровано 168 таких правопорушень. При цьому лише у 92 випадках правопорушникам повідомлено про підозру, тобто нерозкритими залишається 46% вказаних кримінальних правопорушень. Актуальність теми зумовлена зростанням латентності сутенерства, підвищеними ризиками сексуальної експлуатації людини в умовах масштабних переміщень населення у зв'язку з воєнним станом.

Допит підозрюваного є ключовим інструментом здобуття перевірної інформації, встановлення його винуватості, ролі у злочинній групі та викриття каналів фінансування діяльності із втягнення особи у заняття проституцією, організації місць розпусти та звідництва. Водночас тактичні помилки під час допиту породжують процесуальні ризики визнання недопустимості доказів, сприяють порушенню права на захист. Це потребує оновлення організаційно-тактичних підходів з урахуванням норм КПК України, практики ЄСПЛ, гендерної рівності, а також специфіки роботи з цифровими слідами (месенджери, платформи оголошень тощо), що є важливими у доказуванні даної категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вагомий і аргументований внесок у становлення та опрацювання питань, пов'язаних із тактичними особливостями проведення допиту підозрюваного, в тому числі під час розслідування сутенерства, зроблено низкою науковців, серед яких варто відзначити Є. Буждиганчук, В. Весельського, М. Єфімова, В. Журавля, Д. Кирюху, В. Коновалову, М. Куратченка, В. Лазарева, В. Малярову, М. Салтєвського, Р. Степанюка, К. Чаплинського, Ю. Чорноус, В. Шевчука, В. Шепітька та інших.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні та розробленні організаційно-тактичних засад допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо сутенерства, спрямованих на одержання релевантної, допустимої й достовірної інформації при безумовному дотриманні прав людини. Досягнення мети передбачає аналіз алгоритмів підготовки, проведення та фіксації допиту, адаптованих до типових слідчих ситуацій і моделей протидії, з урахуванням міжвідомчої взаємодії, а також вимог КПК України та практики ЄСПЛ.

Вклад основного матеріалу. Допит виступає провідним процесуальним інструментом у досудовому розслідуванні та належить до найчастіше застосовуваних і найінформативніших джерел відомостей у кримінальному провадженні. Це повною мірою стосується і проваджень щодо сутенерства, адже саме під час допиту формуються ключові фактичні дані, що забезпечують належну доказову основу для подальших процесуальних кроків, дають змогу висунути обґрунтовані слідчі версії та структуровано спланувати наступні етапи розслідування [9, с. 165]. Іншими словами, результати допиту визначально впливають на вектор і темп розслідування в зазначеній категорії кримінальних проваджень.

Одразу після встановлення місця надання сексуальних послуг і затримання сутенера, повій та інших учасників угруповання допит слід проводити без зволікань. Така оперативність дає слідчому змогу зірвати потенційні домовленості між співучасниками, максимально використати ефект раптовості та позбавити підозрюваних часу на організацію протидії слідству.

Варто підкреслити, що допит, як і інші слідчі (розшукові) дії, складається з трьох послідовних етапів: підготовчого, робочого та заключного. Підготовча стадія охоплює комплекс попередніх організаційних і тактичних кроків, а саме:

- накопичення та систематизацію вихідної інформації, релевантної предмету допиту;
- визначення переліку осіб, яких необхідно опитати;
- попереднє вивчення індивідуальних особливостей і процесуального статусу допитуваного;
- обрання способу виклику та встановлення раціональної черговості проведення допитів;
- підготовку приміщення і належних умов для проведення слідчої (розшукової) дії;
- залучення за потреби третіх осіб (захисника, перекладача, психолога, законного представника тощо);
- визначення та перевірку технічних засобів фіксації перебігу допиту;

– складання детального плану проведення слідчої (розшукової) дії [3, с. 399-402].

У межах досудового розслідування фактів сутенерства та втягнення у проституцію до кола потенційно допитуваних осіб зазвичай відносять такі категорії:

- особу, яка повідомляє про спроби залучення її до проституції;
- клієнтів, які користуються або користувались інтимними послугами;
- виконавця чи виконавицю сексуальних послуг;
- диспетчера чи оператора «офісу» або call-центру, що координував замовлення;
- водія або перевізника, який доставляв осіб, залучених до проституції, до місця зустрічі з клієнтом;
- організатора, який керував схемою надання таких послуг [5, с. 219-221].

Останні три зазначені групи осіб у межах таких кримінальних проваджень, як правило, набувають процесуального статусу підозрюваних.

Спираючись на позицію В. Ю. Шепітька, серед ключових цілей допиту доцільно виокремити:

- 1) здобуття доказової інформації у конкретному кримінальному провадженні;
- 2) встановлення фактичної, неупередженої картини події;
- 3) перевірку висунутих слідчих версій;
- 4) з'ясування обставин підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення;
- 5) ідентифікацію чинників, що сприяли або, навпаки, перешкоджали реалізації злочинного наміру;
- 6) одержання відомостей щодо особи правопорушника та його кола зв'язків;
- 7) ініціювання та реалізацію профілактичних заходів тощо [4, с. 218].

Реалізація зазначених завдань забезпечує встановлення істини у провадженні, уточнення та коригування уявлень щодо можливої особи правопорушника, а також слугує підґрунтям для планування подальших слідчих (розшукових) дій у провадженнях, кваліфікованих за ст. 303 КК України.

Слідчим варто докладати максимум зусиль для встановлення осіб, налаштованих на взаємодію зі слідством і готових визнати провину, навіть частково. Залучення таких фігурантів суттєво підвищує результативність обшуків, одночасних допитів та інших процесуальних заходів і дає змогу здобувати прямі докази участі конкретних осіб в організації злочинної діяльності.

Серед першочергових підготовчих кроків до допиту у провадженнях щодо сутенерства та втягнення у зайняття проституцією вирішальне місце посідає ґрунтовне вивчення особистості допитуваного. Як підкреслює В. Гвоздюк, така попередня оцінка дає уповноваженій особі змогу зрозуміти, як саме формуватимуться показання, спрогнозувати можливу модель поведінки під час слідчої (розшукової) дії та підібрати оптимальну тактичну лінію допиту [1, с. 102]. Такі відомості можуть надходити з матеріалів кримінального провадження, показань інших учасників процесу, документів, що характеризують особу, а також з оперативних джерел інформації.

Доцільно окреслити коло запитань, адресованих окремим групам підозрюваних, а також перелік відомостей, що слідчий має з'ясувати під час допиту підозрюваних і свідків. Зокрема, щодо особи, яка телефоном приймала замовлення на інтимні послуги, потрібно встановити:

- з якого часу вона працює в цьому місці, виконує функції оператора та які саме обов'язки на неї покладені;
- яким чином потрапила на цю посаду і чи усвідомлювала характер роботи;
- хто є її безпосереднім керівником і яку винагороду вона отримувала;
- який номер телефону обслуговує, кому передає отримані заявки, як організовано зв'язок із сутенером і клієнтами;
- хто ще задіяний у діяльності офісу та які функції виконують інші працівники;
- особливості режиму роботи (тривалість зміни, середня кількість дзвінків, тарифікація послуг тощо) [5, с. 222].

Цей перелік може бути розширено з урахуванням предмета допиту, зокрема для з'ясування таких питань: виникнення злочинного наміру; дані про об'єкт посягання, мотиви та ставлення до наслідків; способи підготовки та реалізації кримінального правопорушення, послідовність дій та методи маскування; час, місце, обстановка і

механізм учинення; відомості про правопорушника; умови, за яких допитуваний спостерігав події чи предмети; психічний і фізичний стан у момент сприйняття та після нього; загальна здатність сприймати, запам'ятовувати й відтворювати інформацію; чинники, що сприяли або перешкоджали кримінальному правопорушенню; формування організованої групи та характер її діяльності; виявлення психологічної та функціональної структури об'єднання (якісний склад, рівень організованості), розподіл ролей; чисельність учасників під час кожного епізоду, конкретні дії кожного, наявні навички володіння зброєю та прийомами боротьби; встановлення осіб, які прямо не брали участі, але були обізнані про підготовку, вчинення або приховування; наявність корупційних контактів і зв'язків з іншими злочинними групами; способи протидії слідству, вплив на потерпілих, свідків та учасників, які дають правдиві показання; внутрішні конфлікти, суперечності та розбіжності в групі; механізми легалізації доходів і відтворення діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі й продовжують злочинну активність або координують єдину «лінію захисту» [10, с. 210].

У провадженні цієї категорії, окрім встановлення події кримінального правопорушення та винних осіб, предмет доказування включає також: ідентифікацію місць надання сексуальних послуг, об'єднаних у спільну мережу; з'ясування каналів зв'язку та способів конспірації; визначення принципів розподілу отриманих прибутків; виявлення корупційних зв'язків у правоохоронних органах.

Як слушно зауважують окремі дослідники, під час допиту перевізника (таксиста), який доставляв повію до клієнта, необхідно враховувати, що такий водій не завжди є учасником організованого угруповання, що здійснює сутенерство. Якщо ж чітко встановлено його співучасть, слід з'ясувати, зокрема: від якого часу він виконує функції перевезення та за яких обставин прийшов на цю «роботу»; склад злочинної структури: хто організатор і сутенер, які інші водії залучені, скільки виконавців сексуальних послуг працює (уточнювати анкетні дані осіб, про яких ідеться); яким способом надходили завдання на перевезення (канал комунікації, хто саме інформував); чи входило до його обов'язків приймати розрахунок за інтимні послуги від клієнтів, у якому розмірі, кому передавав кошти та яку частку залишав собі; коли саме отримав повідомлення про поїздку, від кого і з якого номера; звідки забирив повію, чи була вона одна; куди саме доставив, хто її зустрічав; хто здійснював оплату, кому саме і яку суму було передано тощо [6, с. 306].

Обставини, що підлягають доказуванню, потрібно розглядати з поділенням на чотири взаємопов'язані блоки обставин: докримінальні, що передують події; ті, що безпосередньо стосуються правопорушення, тобто які характеризують злочинну діяльність; післякримінальні, що пов'язані з наслідками та поведінкою учасників після вчинення; а також паралельні події, що розгортаються синхронно й можуть впливати на перебіг і оцінку доказів [2, с. 144-148].

У цій ситуації принципово важливо забезпечити добровільність надання показань. З метою викриття неправдивих свідчень М. Панов пропонує дієвий тактичний прийом, а саме максимально детально зафіксувати розповідь підозрюваного про подію саме того дня, коли було вчинено правопорушення, і запропонувати йому підписати цю частину протоколу. Логіка така, що люди зазвичай не утримують у пам'яті дрібні деталі кожного дня, запам'ятовуючи насамперед незвичні епізоди. День кримінального правопорушення належить до таких, тож запам'ятовується краще. Крім того, продумуючи алібі, підозрюваний свідомо фіксує у пам'яті обставини, пов'язані з подією. На наступному етапі допиту слідчий може поставити питання: чому саме цей день респондент відтворює з винятковою точністю, тоді як попередні та наступні пам'ятає частково. Подібний контраст зазвичай дозволяє викрити навмисну фальсифікацію та спонукає підозрюваного визнати неправдивість окремих тверджень [7, с. 195].

Допит організатора чи сутенера є одним із найскладніших елементів розслідування, оскільки в переважній більшості випадків така особа категорично заперечує свою участь у злочинній діяльності та намагається мінімізувати власну роль. За умов повного або часткового заперечення доцільно застосовувати описані тактичні прийоми детальної фіксації показань щодо дня вчинення діяння та подальшої перевірки їх на внутрішню узгодженість. Якщо ж підозрюваний готовий давати свідчення і не заперечує вини, структуру допиту варто вибудовувати поетапно: спершу з'ясувати обставини, безпосередньо пов'язані з інкримінованим фактом, а вже потім переходити до інших епізодів злочинної діяльності.

У такому форматі необхідно встановити, зокрема:

- коли саме та за яких обставин він розпочав займатися сутенерством;
- чи діяв одноосібно, чи у взаємодії з іншими особами; якщо так – хто входив до кола співучасників і яку функцію виконував кожен: пошук і вербування повій; розміщення оголошень у ЗМІ та мережі Інтернет; приймання замовлень від клієнтів; організація перевезення до місця зустрічі; забезпечення фізичної охорони тощо;
- скільки епізодів звідництва було реалізовано (орієнтовна кількість, періодичність, тривалість схеми);
- якою була вартість наданих сексуальних послуг, який порядок і форма розрахунків застосовувалися, у який спосіб і між ким розподілявся отриманий прибуток;
- як підтримувався зв'язок між учасниками: канали комунікації, встановлені правила конспірації, черговість та маршрути передавання інформації тощо;
- чи існували будь-які «легальні» прикриття для злочинної діяльності: формальні посади, суб'єкти господарювання, орендні або сервісні договори, інші види маскуванню;
- чи залучалися до схеми посадові особи правоохоронних органів або органів державної влади, а також характер і зміст таких контактів [2, с. 150-154].

Одним із ефективних тактичних прийомів у ситуації затримання кількох співучасників кримінального правопорушення є визначення послідовності їх допиту. Найдоцільніше починати з осіб, які відігравали допоміжну або другорядну роль у злочинній діяльності, відзначаються позитивними характеристиками та меншою мірою зацікавлені у приховуванні фактів. Такий підхід дозволяє отримати об'єктивні та правдиві свідчення, що надалі можуть бути використані для перевірки показань інших учасників групи та викриття організаторів кримінального правопорушення.

Серед організаційно-тактичних аспектів допиту учасників кримінального провадження у справах про сутенерство та втягнення в проституцію ключову роль відіграє цілеспрямоване застосування тактичних прийомів. Особливо результативним інструментом у цьому контексті є одночасний допит двох і більше вже опитаних осіб, що дозволяє безпосередньо зіставити версії, локалізувати суперечності та оперативно перевірити деталі. Тому на робочій стадії доцільно заздалегідь визначити арсенал прийомів, які можуть бути використані під час самого допиту. У провадженнях цієї категорії практично застосовують, зокрема, такі тактичні прийоми:

- налагодження стійкого психологічного контакту з допитуваним як передумови довірливої комунікації;
- формування в допитуваного усвідомлення користі співпраці зі слідством і необхідності правдивих свідчень;
- раптове, без попередження, пред'явлення речових доказів для нейтралізації заздалегідь заготовлених пояснень;
- уважний моніторинг невербальної поведінки та реакцій, коректне спонукання до розкаяння через акцент на внутрішньому конфлікті щодо вчинених дій;
- професійне використання внутрішніх конфліктів і протиріч у структурі організованої групи;
- демонстрація показань співучасників, потерпілих і свідків для перевірки узгодженості розповідей;
- підтримання динамічного темпу опитування з одночасною детальною конкретизацією фактів для виявлення їх непослідовності;
- цілеспрямоване фокусування на неправдивих або сумнівних фрагментах показань;
- створення у допитуваного уявлення про широку обізнаність слідчого щодо обставин справи;
- застосування «рефлексивних» прийомів, що змушують респондента переосмислювати власну позицію;
- використання технічної фіксації, зокрема відеозапису, не тільки як засобу додаткової фіксації, а й як інструменту контролю та фіксації психофізіологічних реакцій допитуваного [8, с. 128].

Серед дієвих інструментів отримання правдивих показань Г. Чорний виділяє цілеспрямоване пред'явлення доказів [11, с. 581]. Ефективність цієї дії підсилюється, коли допитуваному чітко пояснюють процесуальне значення кожного доказу та аргументовано доводять, що обрана ним лінія поведінки є для нього ризикованою і невигідною. Важливо

допомогти особі усвідомити реальний процесуальний контекст: стадію розслідування, її власний статус і можливі наслідки різних моделей поведінки. Водночас для запобігання й подолання приховування інформації доцільно застосовувати прийом формування у допитуваного уявлення про ширший, ніж він припускає, обсяг, значущість і зміст доказового масиву, що перебуває у розпорядженні слідчого [10, с. 356–359]. Це посилює мотивацію до співпраці, робить безплідними заздалегідь підготовлені версії допитуваного та сприяє отриманню правдивих показань.

Висновки. Узагальнюючи, можемо відзначити, що ефективний допит підозрюваного у провадженнях щодо сутенерства є системною слідчою (розшуковою) дією, що поєднує належну підготовку, чітку організацію та вивірену тактику з безумовним дотриманням прав людини та вимог КПК України та практики ЄСПЛ. Результативність слідчої (розшукової) дії у даному випадку забезпечують невідкладність її проведення після затримання, ретельний аналіз матеріалів кримінального провадження, вивчення особистості фігуранта, залучення необхідних учасників і технічна фіксація. На робочому етапі ключовими залишаються встановлення психологічного контакту, поетапне висвітлення інкримінованого епізоду, деталізація обставин (вербування, логістика, канали зв'язку, фінансові потоки), а також структуроване пред'явлення доказів із поясненням їхнього процесуального значення. Високу доказову інформацію можна отримати шляхом: проведення одночасних допитів, демонстрацією показань співучасників; контролем суперечностей, що виникають у співучасників допиту; використання внутрішніх конфліктів групи, фіксацією технічними засобами невербальних реакцій допитуваного.

Список використаних джерел

1. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Київ, 2021. 294 с.
2. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності: навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
3. Криміналістика : підруч. / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-ге вид., перероб. і доп. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.
4. Криміналістика : підруч. у 2-х т. Т. 1. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
5. Методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
6. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / О. В. Валок, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін. / ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
7. Настільна книга слідчого / М. П. Панов, В. М. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. 3-е вид., перероб. і доп. Київ : Вид. дім. «Ін Юре», 2011. 736 с.
8. Пиріг І. В., Кайко В. І., Варданян Л. К. Можливості використання науково-технічних засобів при допиті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3 (96). С. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-4-126-131>.
9. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 163-168. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-6-163-168>.
10. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
11. Чорний Г. О., Кравець К. О. Психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2023. С. 580-582. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/143>.

References

1. Hvozdyuk V. V. (2021) *Taktyka provedennya slidchykh (rozshukovykh) diy z urakhuvanniam praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny* [Tactics of conducting investigative (search) actions taking into account the practice of the European Court of Human Rights]: dys. ... d-ra filos. : 12.00.09. Kyiv. 294 p.
2. Yefimov M. M. (2018) *Rozsliduvannya zlochyniv proty hromads'koho poryadku ta moral'nosti* [Investigation of crimes against public order and morality]: navch. posibnyk. 2-e vyd., dop. i pererob. Dnipro: Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav, 188 p.
3. Kryminalistyka [Forensic science] : pidruch. / R. I. Blahuta, O. I. Harasymiv, O. M. Dufenyuk ta in. ; za zah. red. YE. V. Pryakhina. 4-te vyd., pererob. i dopov. L'viv: L'vivs'kyu

derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2023. 820 p.

4. Kryminalistyka [Forensic science]. Pidruchnyk u 2 t. T. 1. / V. Yu. Shepit'ko, V. A. Zhuravel', V. O. Konovalova ta in. ; za red. V. Yu. Shepit'ka. Kharkiv : Pravo, 2019. 456 p.

5. Metodyka rozsliduvannya okremykh vydiv zlochyniv [Methods of investigation of certain types of crimes]: navch. posibnyk [O. I. Harasymiv, O. M. Dufenyuk, O. V. Zakharova ta in.]; za zah. red. YE. V. Pryakhina. 2-he vyd., pererob. ta dopov. L'viv : L'vDUVS, 2019. 312 p.

6. Metodyka rozsliduvannya okremykh vydiv zlochyniv [Methods of investigation of certain types of crimes], pidslidnykh orhanam vnutrishnikh sprav: navchal'nyy posibnyk. / O. V. Valok, R. I. Blahuta, O. M. Humin et al. ; za zah. red. Ye. V. Pryakhina. L'viv : L'vDUVS, 2011. 324 p.

7. Nastil'na knyha slidchoho [Investigator's Desk Book] / M. P. Panov, V. M. Shepit'ko, V. O. Konovalova et al. 3-tye vyd., pererob. i dop. Kyiv: Vyd. dim. «In Yure», 2011. 736 p.

8. Pyrih, I. V., Kayko, V. I., Vardanyan, L. K. (2018) Mozhlyvosti vykorystannya naukovotekhnichnykh zasobiv pry dopyti [Possibilities of using scientific and technical means during interrogation]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav.* № 3 (96), pp. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-4-126-131>.

9. Pyrih, I. V. (2021) Ponyattya ta kharakterystyka etapiv rozsliduvannya v kryminalistytsi [Concept and characteristics of investigation stages in forensics]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav.* Special issue № 2, pp. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-6-163-168>.

10. Chaplyns'kyi, K. O. (2010) Taktychne zabezpechennya provedennya slidchykh diy [Tactical support for conducting investigative action] : monohraf. Dnipropetrovs'k : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD, 560 p.

11. Chornyy, H. O., Kravets', K. O. (2023) Psykholohichni osoblyvosti provedennya dopytu [Psychological features of interrogation]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal.* № 11, pp. 580–582. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/143>.

ABSTRACT

Ihor Pyrih, Serhii Prokopov, Maksym Khadzhyskiy. Organizational and tactical features of interrogating a suspect during a promotion investigation. The article reveals the organizational and tactical principles of interrogation of a suspect during the investigation of pimping, due to the increase in latency, digital transformation of criminal activity and increased risks of exploitation. The goal is to scientifically substantiate and systematize the algorithms for preparing, conducting and recording the interrogation, taking into account the requirements of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, gender-sensitive approaches and the specifics of working with digital traces (messengers, payment transactions).

It is substantiated that the timeliness and suddenness of the interrogation after the detention minimizes the collusion of accomplices and increases the evidentiary return. Preparatory actions are outlined: analytical review of materials, profiling of the person, planning questions, ensuring technical recording and participation of the necessary subjects (defense attorney, translator, psychologist). At the working stage, the emphasis is on establishing psychological contact, gradually covering the incriminating episode, detailing the circumstances (recruitment, logistics, communication channels, distribution of profits), applying tactical techniques: targeted presentation of evidence, demonstration of accomplices' testimonies, simultaneous interrogations, control of contradictions, use of internal group conflicts, reflexive techniques, monitoring of non-verbal reactions and video recording.

A list of questions for different roles (operator, driver, performer, organizer) and approaches to verifying the veracity of the testimonies are proposed, in particular, a detailed recreation of the "day of the event". The subject of evidence is supplemented with network characteristics: places of service provision, channels of conspiracy, corruption connections, mechanisms for legalizing income. The emphasis is on coordinating the work of investigators, prosecutors, cyber units and victim support services for the rapid implementation of the results of the interrogation.

Key words: criminal offense, pimping, suspect, evidence, investigative (search) action, interrogation, forensic tactics.

Надійшла до редакції: 05.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 15.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

UDC 343.98

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-19

Viktor PLETENETS©
Doctor of Law, Professor
(Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine)

INVESTIGATION OF TRAFFICKING IN PERSONS IN ARMED CONFLICTS: STATUS AND DIRECTIONS FOR SOLVING THE PROBLEM

Віктор Плетенець. РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена вивченню умов, що сформувались за фактами розслідування торгівлі людьми під час збройного конфлікту.

В роботі наголошується, що існуючі дослідження були проведені до повномасштабного вторгнення РФ в Україну й не враховували таку ключову обставину діяльності уповноважених осіб як воєнний стан. Відповідно стверджується, що у першу чергу закінчене, цілісне й повноцінне дослідження з формування належного рівня рекомендацій та їх практичне застосування може визначати перспективи розв'язання конкретної проблематики.

Визначається, що торгівля людьми, у відповідності до статті 149 КК України, за ступенем покарання може характеризуватися як протиправне діяння особливої тяжкості.

У статті, на підставі аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора України за розглядуваною статтею КК України, демонструється спад обсягів реєстрації кримінальних правопорушень досліджуваної категорії з одного боку та недостатню (близько 60 %) кількість проваджень, за якими викриваються правопорушники – з іншого. Водночас наголошується, що не притягнуті до відповідальності правопорушники набувають протиправного досвіду, вчинюють більш тяжкі й зухвалі протиправні діяння, вживають заходів протидії досудовому розслідуванню, що з поодиноких проявів, які ускладнюють діяльність суб'єктів розслідування, перетворюється на проблему.

У статті наводиться перелік чинників, що можуть ускладнити/унеможливити виявлення розглядуваних фактів торгівлі людьми, як сукупності обставин, що потребують врахування в оцінці сформованої обстановки за розглядуваними фактами.

Стверджується, що врахування наведеного переліку причин може стати вагомою складовою в розумінні формування умов за кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії.

У висновках до статті наводиться сукупність завдань, що може стати основою в розробці методики розслідування торгівлі людьми з подальшою апробацією її практикою застосування. Крім того, зазначається, що реалізація вказаного дослідження може бути здійснена шляхом комплексного підходу до поставлених на його вирішення завдань.

Ключові слова: організація розслідування, торгівля людьми, умови збройного конфлікту, воєнний стан, кримінальне правопорушення, уповноважена особа, чинники викриття й встановлення обставин торгівлі людьми, реєстрація кримінальних правопорушень, заходи попередження й виявлення постраждалих, причини вчинення протиправного діяння.

Relevance of the study Problem statement. The current state of civilization outlines the fundamental rights and freedoms of man and citizen as inviolable. Thus, the Constitution of Ukraine defines personal rights and freedoms, which contain provisions regarding: the right to life; rights to freedom and personal integrity; the right to respect for dignity; the right to free development of one's personality; freedom of worldview and religion [3].

Despite the significant development of humanity in many areas, such a manifestation

of socio-legal phenomena as illegality has not achieved its eradication, which does not guarantee society and its individual representatives declared security. This can be demonstrated on the example of facts of illegal acts against humanity, in particular, such as human trafficking, which did not find a proper mechanism for their eradication not only in our country, but also in the world. Thus, a report by the US State Department (2024) emphasizes that, according to various estimates, about 27 million people around the world are exploited for work, services and commercial sex. Determining that traffickers prey on some of the most marginalized and vulnerable people in the world, profiting from their plight [13], which can fully demonstrate the situation in our State as well and condition the need to find ways to resolve it.

Resent publications review. It is worth noting that the attention of the following leading domestic scientists is devoted to the investigation of criminal offenses, in particular: V. Bakhin, V. Bernaz, V. Veselskyi, A. Volobuyev, V. Galagan, I. Hory, M. Danshina, M. Yefimov, V. Zhuravel, A. Ishchenko, N. Karpov, N. Klymenko, I. Kohutych, O. Kolesnichenko, V. Konovalova, M. Kostytskiy, I. Kotyuk, I. Krasnyuk, V. Kuzmichov, V. Lysenk, V. Lysychenko, L. Loboyko, V. Lukashevych, E. Lukyanchikov, V. Malyarova, O. Oderiy, I. Pyrih, M. Pohoretskyi, O. Sainchyn, O. Sachkj, M. Saltevskiy, M. Segay, D. Sergejev, O. Snigeryov, S. Stakhivskyi, R. Stepaniuk, V. M. Tertyshnyka V. IN. Tishchenko, L. D. Udalova, Zh. IN. Udovenko, V. G. Khakhanovsky, P. Tsymbal, K. Chaplynskiy, S. Chernyavskiy, V. Shepitkj, M. Shumylo, M. Shcherbakovskiy and many others.

A number of studies [2; 12; 4, etc.] require no less attention, the authors of which focused on solving the relevant tasks of forming recommendations for the investigation of human trafficking. At the same time, the above and other studies were conducted before the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine and did not take into account such a key circumstance of the activities of authorized persons as martial law. His announcement in 2022 by the President of Ukraine [8] is forced to continue in our country even now, which has crossed a three-year term.

The article's objective is to determine conditions formed by the facts of the investigation of human trafficking during the armed conflict and finding ways to solve them.

Discussion. The significant period of time of Ukraine's opposition to the military aggression of the Russian Federation is reflected in many social processes. At the same time, the state of illegality demonstrates, in particular, the difficulties of the activities of authorized persons in the fight against this phenomenon. In doing so, the implementation of an adequate level of investigation of offences should be ensured by appropriate forensic means and methods [1, p. 225].

This became a prerequisite for the development and provision of tools for authorized persons in the fight against the considered manifestations, taking into account the needs caused by today's conditions.

Yes, fixed O. I. Borodin's dissertation research topic «Investigation of human trafficking committed in armed conflicts» (Dnipro, 2023) [5, p. 276] is under active development.

Approbation of scientific research carried out by the author in the form of publication of a number of articles and abstracts of reports has a logical, consistent nature of knowledge of the problem. At the same time, only a completed, holistic and full-fledged study with the formation of the appropriate level of recommendations and their practical application can determine the prospects for solving the relevant problems.

Trafficking in human beings, in accordance with article 149 of the Criminal Code, carries a penalty of three to eight years' imprisonment (for the first part) and eight to fifteen years' imprisonment with or without confiscation of property (for the third part) [11], which characterizes the unlawful act in question as particularly serious.

The level of spread of the illegal act in question also needs no less attention. Thus, according to the data of the Office of the Prosecutor General of Ukraine, – 205 criminal offenses under Article 149 of the Criminal Code of Ukraine were recorded in 2020; in 2021 – 229; in 2022 – 131; in 2023 – 144; in 2024 – 104. Of them, in 2020, a notice of suspicion was served for 110 offenses; in 2021 – 163; in 2022 – 93; in 2023 – 107; in 2024 – 62 [9].

The given data demonstrate a decline in the volume of registration of criminal offenses of the studied category on the one hand and an insufficient (about 60%) number of proceedings for which offenders are exposed – on the other. At the same time, offenders who have not been prosecuted acquire unlawful experience, commit more serious and presumptuous unlawful acts,

and adopt measures to counter pre-trial investigation, which, from isolated manifestations that complicate the activities of the subjects of investigation, turns into a problem that makes it impossible to implement the functions assigned to the said subjects [7, p. 9],

This, in turn, makes it difficult/impossible to assess the real picture of the facts of human trafficking in the state and to develop tools for their eradication.

The Law of Ukraine «"On Combating Human Trafficking»", which contains a number of provisions defining:

- the status of the person who has become the target of trafficking;
- system of measures aimed at preventing and detecting victims;
- a set of measures aimed at returning to Ukraine, protecting and rehabilitating its affected citizens;
- list of institutions (centers) competent to provide the necessary assistance to victims;
- totality of measures implemented in the fight against trafficking in human beings [10].

The structure of the above provisions demonstrates the state's perception of this problem as complex on the one hand, and the search for ways to solve it – on the other. Accordingly, the integrity of the research carried out by scientists should be based on the above provisions, which demonstrate directions and lay the foundations for scientific research and practical application, which has acquired special importance in the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Arguments for our statement can also be a list of factors caused by the fact that victims, witnesses of events:

- unable to report, as they are in the occupied territory, forcibly taken outside the state, injured (mentally, physically), destroyed;
- intimidated and afraid for the life and health of their own or loved ones;
- they do not believe in the judicial perspective, the effectiveness of law enforcement agencies, especially in conditions of martial law;
- do not want publicity, condemnation from loved ones, outsiders [6, p. 230].

The given list of factors is of great importance in the awareness of the circumstances that may determine their formation on the one hand and the need to take them into account in the activities of authorized persons – on the other. In addition, the above can be extrapolated to criminal offenses based on the facts of human trafficking.

Accordingly, factors that may make it difficult/impossible to identify the considered facts of human trafficking may be as follows:

- the departure of a significant number of the population outside our state;
- deportation of people from temporarily occupied territories to the Russian Federation;
- use of physical, mental, sexual and other types of violence against victims and persons informed about relevant facts;
- being in a state of fear for the life and health of one's own or close persons, injured or informed of the facts of human trafficking;
- the impossibility of notifying about events to law enforcement agencies from persons who remained in the temporarily occupied territories, are deprived of their liberty, are under control, in a particularly vulnerable situation, etc.

The list given by us is not exhaustive, but it demonstrates a set of circumstances that need to be taken into account in the assessment of the situation based on the facts under consideration.

In addition, the set of circumstances that make it difficult/impossible to detect the facts of human trafficking may demonstrate (explain) the reasons:

- their latencies;
- the prevalence of criminal offenses for which a sufficient and necessary amount of information is not collected to bring the perpetrators to justice;
- the need to increase the effectiveness of the implementation by law enforcement agencies of the tasks of prevention, exposure and investigation of the considered illegal acts.

Taking into account the given list of reasons can become an important component in understanding the conditions formed by criminal offenses of the studied category and a

comprehensive assessment of the circumstances that have developed at the relevant moment.

The totality of the factors and reasons given by us for committing human trafficking make it necessary to define tasks aimed at solving this problem by:

- development of forensic characteristics of the investigation of human trafficking in armed conflicts;
- determination of the main elements of the forensic characteristics of the studied type of criminal offense;
- highlighting the possibilities of using forensic analysis of initial information in determining the directions of the investigation;
- consideration of the importance of modern approaches to the organization of interaction between employees of investigative and operational units of the National Police of Ukraine during the investigation;
- formulation of prevention measures, in particular by identifying and eliminating the causes and conditions of human trafficking committed in armed conflicts;
- development of tactical operations to identify signs of human trafficking in armed conflicts and collect initial data on their circumstances;
- determination of the list of necessary measures and means aimed at the implementation of tactical operations;
- formation of a set of investigative (search) actions with determination of organizational and tactical features of their implementation.

The given set of tasks is not exhaustive, but it can become the basis for the development of a methodology for investigating human trafficking with further testing of its practice. At the same time, the implementation of the specified research can be carried out through a comprehensive approach to the tasks set for its solution.

Conclusions. The problems of investigating human trafficking require the fastest solution, which should be based on the list of tasks defined in the content of our research, in particular: – development of the forensic characteristics of the investigation of human trafficking in armed conflicts; – determination of the main elements of the forensic characteristics of the investigated type of criminal offense; – highlighting the possibilities of using forensic analysis of initial information in determining the directions of the investigation; – consideration of the importance of modern approaches to the organization of interaction between investigative and operational units of the National Police of Ukraine during the investigation; – formulation of prevention measures, in particular by identifying and eliminating the causes and conditions of human trafficking committed in armed conflicts; – development of tactical operations to identify signs of human trafficking in armed conflicts and collection of initial data on their circumstances; – determination of the list of necessary measures and means aimed at the implementation of tactical operations; – formation of a set of investigative (search) actions with the determination of organizational and tactical features of their implementation, etc.

This will make it possible to form a forensic methodology, which, on the one hand, will enrich science, and on the other hand, – will provide practice with effective tools for combating the facts in question in our country, which acquires special importance in the conditions of martial law.

Our further research will focus on the organizational and tactical features of conducting individual investigative (search) actions on the facts of human trafficking in armed conflicts.

Список використаних джерел

1. Єфімов М. М. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 224–228. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.39>.
2. Захарова О. В., Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М. та ін. *Методика розслідування торгівлі людьми*: альбом схем. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Лісіцина Ю. О., Серкевич І. Р. Особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми: криміналістичний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 461–464. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/104>.
5. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2023 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук

України / упоряд. : Є. А. Гетьман, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків : Право, 2024. 332 с.

6. Плетенець В. М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Науковий вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2. С. 227–237. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237>.

7. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

9. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

10. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

11. Протокол. *Юридичний інтернет-портал*. URL : https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_166/.

12. Швець Д. В., Бугайчук К. Л., Михайлова Ю. О. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми : наук.-метод. рекомендації. Харків : ХНУВС, 2017. 121 с.

13. U.S. Department of State. Trafficking 2024 Trafficking in Persons Report. URL : <https://www.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/>.

References

1. Iefimov, M. M. (2020) Kryminalistychnе zabezpechennia rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty moralnosti [Forensic support for the investigation of criminal offenses against morality]. *Pidpryemnystvo, hospodarstvo i pravo*. № 9, pp. 224–228. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.39>. [in Ukr.].

2. Zakharova, O. V., Harasymiv, O. I., Dufeniuk, O. M. ta in. (2019) *Metodyka rozsliduvannia torhivli liudmy* [Methodology for investigating human trafficking: an album of schemes] : albom skhem. Lviv : LvDUVS. 112 p. [in Ukr.].

3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukr.].

4. Lisitsyna, Yu. O., Serkevych, I. R. (2023) Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv u sferi torhivli liudmy: kryminalistychnyi aspekt [Peculiarities of investigating crimes in the field of human trafficking: a forensic aspect]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 3, pp. 461–464. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/104>. [in Ukr.].

5. Perelik tem dysertatsiinykh doslidzhen z yurydychnykh nauk [List of topics of dissertation research in legal sciences] (zatverdzhenykh u 2023 r.): rozghlianuti ta skhvaleni koordynatsiinyymi biuro viddilen Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy / uporiad. : Ye. A. Hetman, O. S. Hyliaka, N. M. Vapniarchuk. Kharkiv : Pravo, 2024. 332 s. [in Ukr.].

6. Pletenets, V. M. (2022) Seksualne nasylstvo v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: stanovyshe y shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti yoho vyavlennia [Sexual violence under martial law in Ukraine: situation and ways to increase the effectiveness of its detection]. *Naukovyi visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnurishnikh sprav im. E.O. Didorenka*. № 2, pp. 227–237. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237>. [in Ukr.].

7. Pletenets, V. M. (2020) Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannia protydivi dosudovomu rozsliduvanniu [Theoretical and praxeological principles of overcoming opposition to pre-trial investigation] : monohrafiia. Odessa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2020. 424 p. [in Ukr.].

8. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. [in Ukr.].

9. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *Ofis Heneralnoho prokurora*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. [in Ukr.].

10. Pro protydivi torhivli liudmy [On combating human trafficking] : Zakon Ukrainy vid 20 veresnia 2011 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>. [in Ukr.].

11. Protokol. [Protocol]. *Yurydychnyi internet-portal*. URL : https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_166/. [in Ukr.].

12. Shvets, D. V., Buhaichuk K. L., Mykhailova Yu. O. (2017) Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz torhivleiu liudmy [Peculiarities of investigating crimes related to human trafficking: scientific and methodological recommendations] : nauk.-metod. rekomendatsii. Kharkiv : KhNUVS. 121 p. [in Ukr.].

13. U.S. Department of State. Trafficking 2024 Trafficking in Persons Report. URL : <https://www.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/>.

ABSTRACT

The article deals with study of the conditions that were formed based on the facts of the investigation of human trafficking during the armed conflict.. The work emphasizes that the existing studies were conducted before the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine and did not take into account such a key circumstance of the activities of authorized persons as martial law. Accordingly, it is argued that, in the first place, a completed, holistic and full-fledged study with the formation of an appropriate level of recommendations and their practical application can determine the prospects for solving a specific problem.

It is determined that human trafficking, in accordance with Article 149 of the Criminal Code of Ukraine, can be characterized by the degree of punishment as an illegal act of special gravity.

The article, based on the analysis of statistical data of the Office of the Prosecutor General of Ukraine under the considered article of the Criminal Code of Ukraine, demonstrates a decline in the volume of registration of criminal offenses of the studied category on the one hand and an insufficient (about 60%) number of proceedings for which offenders are exposed – on the other. At the same time, it is emphasized that offenders who have not been brought to justice acquire illegal experience, commit more serious and daring illegal acts, and take measures to counter pre-trial investigation, which turns into a problem from isolated manifestations that complicate the activities of the subjects of the investigation.

The article provides a list of factors that can make it difficult/impossible to identify the considered facts of human trafficking as a set of circumstances that need to be taken into account in the assessment of the situation based on the considered facts.

It is claimed that taking into account the given list of reasons can become an important component in the understanding of the formation of conditions for criminal offenses of the studied category.

The conclusions to the article provide a set of tasks that can become the basis for the development of a methodology for investigating human trafficking with further testing of its practice of application. In addition, it is noted that the implementation of the specified research can be carried out through a comprehensive approach to the tasks set for its solution.

Key words: *organization of investigation, human trafficking, conditions of armed conflict, martial law, criminal offense, authorized person, factors of exposure and establishment of the circumstances of human trafficking, registration of criminal offenses, measures to prevent and identify victims, reasons for committing an illegal act.*

Надійшла до редакції: 10.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 18.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.985

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-20

Hanna BIDNIAK©

PhD in Law, Associate Professor
(Dnipro State University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine)

CRIMINAL CHALLENGES IN COMBATING ILLEGAL DRUG TRAFFICKING

Ганна Бідняк. КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВИКЛИКИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИКІВ

У статті досліджуються криміналістичні та процесуальні виклики, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час протидії незаконному обігу наркотичних засобів в умовах воєнного стану. Особлива увага приділяється аналізу законодавчих новацій, внесених Законом України №2201-IX від 14 квітня 2022 року, які передбачають спрощений порядок проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуків і вилучення речових доказів. У роботі розглянуто переваги й ризики застосування статті 615 КПК України, яка дозволяє проведення обшуку без ухвали слідчого судді та без участі понятих за умови обов'язкової відеофіксації.

На основі аналізу судової практики та статистичних даних Національної поліції й Центру громадського здоров'я України висвітлюються проблеми забезпечення належної фіксації, транспортування, зберігання та експертного дослідження вилучених наркотичних речовин. Наведені приклади конкретних кримінальних проваджень демонструють, як порушення процесуальних вимог призводить до втрати доказової сили та унеможливає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Робота підкреслює необхідність дотримання балансу між оперативністю правоохоронної діяльності та захистом прав людини. Запропоновано низку напрямів удосконалення криміналістичного забезпечення, зокрема посилення прокурорського нагляду, вдосконалення технічної бази для відеофіксації та оптимізацію експертних процедур. У результаті зроблено висновок, що навіть у надзвичайних умовах воєнного стану дотримання процесуальних стандартів є запорукою ефективної протидії наркозлочинності.

Ключові слова: *воєнний стан; незаконний обіг наркотиків; криміналістичні виклики; обшук; речові докази; відеофіксація; експертиза.*

Relevance of the study. The problem of combating illegal drug trafficking remains one of the key threats to Ukraine's national security, which is exacerbated by the state of martial law. Military actions, destabilization of social relations, and weakening of state control create favorable conditions for the intensification of organized criminal groups. The drug trade tends to adapt quickly to crisis situations, taking advantage of logistical problems, reduced law enforcement oversight, and the socio-economic difficulties of the population. According to the National Police, in 2022 alone, more than 19,000 criminal offenses related to illegal drug trafficking were registered in Ukraine, and in 2023, this figure rose to 21,000, indicating a steady trend toward an increase in drug-related crime.

The introduction of martial law led to the adoption of legislative changes regulating the special procedure for conducting investigative (search) activities, in particular searches and seizures of narcotic substances. Law of Ukraine No. 2201-IX of April 14, 2022, supplemented the Criminal Procedure Code with Section IX-1, which provides for mechanisms for accelerated response by law enforcement agencies in emergency situations. However, the application of these rules raises a number of criminalistic and procedural challenges, as simplifying procedures also increases the risk of human rights violations and the loss of evidentiary value of the materials obtained [7].

In these circumstances, the key task is not only the efficiency of law enforcement actions, but also ensuring procedural integrity and the evidentiary significance of the results. The

© H. Bidniak, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0515-9761>

hanna.bidniak@dduvs.edu.ua

issues of the correctness of conducting a search, recording its progress and results, proper storage and expert examination of seized substances are of particular importance. It is the quality of these procedural actions that determines the possibility of further bringing the guilty persons to criminal responsibility and the effectiveness of the overall strategy to combat drug crime in conditions of martial law.

Resent publications review. The fight against drug trafficking, their use in medical practice, their impact on the body and treatment of drug addiction have been covered in scientific works by the following scientists: H. Vedornikova, R. Dugashev, A. Gabiani, I. Evstigneev, B. Lakin, A. Lukyanenko, N. Molchanov, L. Nikolaeva, I. M. Pyatnytska, E. Rasyuk, O. Striltsiv, V. Sorokin, V. Timofeeva, E. Chekushev, V. Cherney, M. Khomenker, A. Maysky, V. Chistyakov and others. However, in the current circumstances, certain provisions require clarification.

The article's objective. The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the criminalistic and procedural challenges that arise during searches and seizures of narcotic drugs during the period of martial law in Ukraine.

Discussion. The introduction of martial law in Ukraine in 2022 significantly changed the conditions for the law enforcement system. Military actions, security threats and weakened state control have created a favourable environment for the expansion of illegal drug trafficking. Organised criminal groups are trying to take advantage of the chaos and uncertainty of the situation to establish new distribution channels. At the same time, increased pressure on society is fuelling demand for psychoactive substances.

According to official data from the National Police of Ukraine, in 2022 alone, more than 19,000 criminal offences related to illegal drug trafficking were recorded. This figure demonstrates not only the scale of the problem, but also the high adaptability of criminals to new realities. It should be noted that the actual level of drug-related crime may be even higher, as not all cases are detected or brought to court. This trend confirms the relevance of increased attention to this area during martial law [1, p. 664].

Current statistics also highlight the scale of the problem. According to the National Public Health Centre's 2024 report, the number of cases related to psychoactive substance use has increased in Ukraine. This puts additional strain on law enforcement agencies, which are forced to conduct hundreds of searches and seizures. For example, a single large-scale special operation by the National Police of Ukraine in 2023 involved more than 200 searches across the country.

For example, in January 2025, two individuals were detained in Kharkiv who were involved in drug trafficking and, at the same time, were collecting data on military facilities. This example shows that drug crime in wartime is closely intertwined with other threats, including military and terrorist ones. Thus, every drug seizure can have not only criminal law implications, but also security implications for the state.

The intensification of drug trafficking in frontline and temporarily occupied territories poses a particular threat. In these regions, law enforcement control is reduced, and logistics routes are often used to transport drugs under the cover of humanitarian cargo or military shipments. Smuggling drugs from abroad is becoming more difficult, but internal distribution channels remain highly effective. It is here that criminal business combines with military risks.

Criminal groups use modern technologies to organise sales. Under martial law, there has been a rapid increase in the number of online platforms and closed channels in messengers where drugs are ordered. Payments are made in cryptocurrencies or through anonymous services, which makes it much more difficult to identify supply chains. This digitalisation of drug trafficking requires law enforcement agencies to use new methods of cyber control and cooperate with international structures [3, p. 338].

At the same time, it should be noted that the socio-economic situation in the country unfortunately contributes to the expansion of the drug market. The war has led to psychological instability, mass migration and an increase in stress disorders among the population. In such conditions, citizens are more likely to turn to psychoactive substances as a way of escaping reality. This creates new challenges for law enforcement agencies and requires a comprehensive state policy not only in the field of criminal prosecution, but also in the field of prevention.

Law enforcement agencies are forced to work under a double burden: ensuring national security and combating organised crime. On the one hand, a rapid response to drug trafficking is necessary, and on the other, strict adherence to procedural rules is required, even under time constraints. Any violation of the law during a search or seizure may result in evidence being deemed inadmissible. This creates an additional risk of criminals evading punishment [12, p. 208].

Searches and seizures of narcotic drugs remain a key element in combating drug-related

crime. It is these procedural actions that form the basis of the evidence base for criminal prosecution. In conditions of martial law, particular attention is paid to the speed and correctness of their conduct. The success of further court proceedings depends on the quality of preparation and organisation of the search.

The existing problems force law enforcement agencies to constantly improve their forensic methods. During martial law, the importance of digital recording of actions, the use of modern technical means and interaction with expert institutions increases. Only a comprehensive combination of legal, organisational and technological mechanisms can effectively counteract drug trafficking in a crisis situation. A delay or mistake at any stage can have serious consequences for the entire system of combating organised crime [4, p. 141].

Searches and seizures of narcotic drugs remain a key element in combating drug-related crime. It is these procedural actions that form the basis of the evidence base for criminal prosecution. In conditions of martial law, particular attention is paid to the speed and correctness of their conduct. From quality

It should be noted that the introduction of martial law necessitated the adaptation of criminal proceedings to extraordinary conditions. Law of Ukraine No. 2201-IX of 14 April 2022 supplemented the CPC of Ukraine with Section IX-1, which establishes a 'special regime' for pre-trial investigation. One of the key innovations was the provision of Article 615 of the CPC, which allows searches to be conducted on the basis of a decision by the prosecutor or the head of the investigating authority in cases where it is impossible to apply to the investigating judge. This change is aimed at ensuring the efficiency of law enforcement agencies in crisis situations.

At the same time, the legislator emphasised the need for enhanced documentation of every action taken by law enforcement officers. The prosecutor's decision must be detailed, containing a description of the factual grounds and an explanation of why it was impossible to apply to the investigating judge. In the future, it is this argumentation that will be subject to review in court, ensuring a balance between speed of response and protection of human rights. This avoids the risk of evidence being deemed inadmissible [8, p. 45].

A separate novelty is the provision on the possibility of conducting searches without the participation of witnesses. The law expressly provides for this possibility in cases of danger or technical impossibility of involving third parties. In this case, the only guarantee of compliance with the law is complete and continuous video recording of the course and results of the search. Thus, the video recording becomes the main evidence of the correctness of the procedural actions taken.

The legislation has also changed the time limits for conducting searches. While in peacetime Article 223 of the CPC restricted searches at night, this restriction has been lifted under martial law. This allows searches to be conducted around the clock, which significantly increases the effectiveness of the fight against drug crime. Such flexibility makes it possible to block the activities of drug dealers at any time of the day or night [11, p. 261].

However, the application of Article 615 of the CPC is not absolute and requires compliance with certain conditions. The legislator indicates that its use is possible only if there are objective obstacles to going to court. These include communication problems, restrictions on access to electronic document management systems, or danger to the life and health of participants in the proceedings. This is confirmed by judicial practice, which clarifies the limits of application of this provision.

The Supreme Court of Ukraine has repeatedly emphasised that the application of a special pre-trial investigation regime should be exceptional. During scientific and practical conferences and in court decisions, it is emphasised that the prosecutor is obliged to prove the existence of real obstacles to applying to the investigating judge. Otherwise, the actions taken may be deemed unlawful. This approach helps to prevent abuse by law enforcement officials [2, p. 331].

Despite the existence of a special regime, Article 234 of the CPC of Ukraine remains the key provision defining the grounds for a search. It provides for the possibility of conducting a search for the purpose of finding the instruments of a crime, objects of an offence or property obtained by criminal means. Thus, special military rules do not replace, but only supplement the general procedure, preserving its basic structure. This ensures the legal stability of the process.

The consistency of Articles 615 and 234 of the CPC demonstrates the legislator's desire to ensure a balance between the operational needs of the state and the observance of citizens' rights. On the one hand, the powers granted to law enforcement agencies allow them to act quickly in emergency situations. On the other hand, procedural safeguards are established to ensure that such decisions are reviewed for validity. It is this combination that makes it possible

to effectively combat drug-related crime even in wartime [6, p. 229].

The procedural speed and the possibility of conducting a search without an investigating judge or witnesses undoubtedly increase the effectiveness of law enforcement response in critical situations. However, these very factors create risks of human rights violations and raise doubts about the legality of the evidence obtained. For example, in cases where a search is conducted without proper video recording, the defence may challenge any results of the seizure. Thus, the balance between efficiency and legality becomes a key issue.

Ensuring video recording in conditions of military action is an extremely difficult task. In frontline areas, there are often power outages, which make it impossible to use electronic devices. An additional factor is the shortage of technical equipment in small investigative units, where there are not enough cameras or storage devices. As a result, recordings may be fragmentary or completely absent, creating gaps in the evidence base [10, p. 132].

An example of this is the situation in Donetsk Oblast in 2023, when a police unit was unable to provide complete video recording of a search due to a lack of electricity. Subsequently, the suspects' lawyers challenged the admissibility of the evidence, citing the lack of continuous recording. The court found such evidence to be questionable, which significantly complicated the criminal proceedings. This case demonstrated the vulnerability of the new procedure in wartime conditions.

No less difficult is the issue of preserving material evidence after seizure. Narcotic substances are sensitive to external factors: changes in temperature or humidity can cause them to lose their original properties. If the substance was stored without proper packaging or labelling, the expert opinion may be invalid. In such cases, the evidence loses its validity in court.

There are specific examples where violations of storage rules have been grounds for acquittals. In several cases heard by the courts in 2021–2022, it was found that the seized drugs were stored without labelling or a description of the condition of the packaging. The defence proved that there were no guarantees of the authenticity of the evidence. The court found such materials to be inadmissible, and the suspects avoided criminal liability.

An additional aspect is the role of expert institutions. After seizure, substances are sent to the expert laboratories of the Ministry of Internal Affairs, where their composition and quantity are determined. For example, it is the expert examination that determines whether the substance is narcotic or psychotropic, or whether its mass exceeds the permissible limits. Without this, it is impossible to determine either the classification of the criminal offence or the severity of the punishment [5, p. 21].

In practice, there have been cases where expert examinations have been delayed due to laboratory overload. This has led to delays in court proceedings and created a risk to the suspects' right to a reasonable time frame. For example, in the Kyiv region in 2022, due to the overload of expert centres, the results of the examination were only available four months after the seizure. This delay called into question the effectiveness of the investigation.

The issue of control over the preservation of material evidence also remains important. In some police departments, there have been cases of seized drugs disappearing, which not only undermined public confidence but also made it impossible to bring those responsible to justice. For example, in 2020, criminal proceedings were opened in the Dnipropetrovsk region due to the disappearance of material evidence from a storage facility. This highlighted the need for strict prosecutorial control [9, p. 117].

Case law confirms that any deviation from procedural rules may render evidence inadmissible. The Supreme Court has repeatedly emphasised in its summaries that even in wartime, investigators are not exempt from the obligation to comply with basic rules of evidence. In particular, in 2023, the Supreme Court overturned a verdict because the evidence was obtained without a proper prosecutor's order and in violation of the rules of recording. This demonstrates the consistency of judicial standards even in extraordinary circumstances.

Prosecutorial oversight plays an important role in maintaining balance. Even when a search is conducted without an investigating judge, the prosecutor must ensure proper justification and control. Further verification of the legality of the search in court serves as an additional safeguard against abuse. This allows for both a quick response and respect for human rights.

In view of the above, it can be argued that the main challenge of modern practice is to combine efficiency with procedural integrity. A successful investigation depends not only on the speed of law enforcement actions, but also on the quality of the evidence they collect. Any mistake in recording or storage can nullify the efforts of the entire unit. That is why examples from judicial practice and statistics confirm the need for systematic improvement of forensic support.

Conclusions. To summarise, it can be stated that combating the illegal circulation of

narcotic drugs in conditions of martial law is accompanied by a number of specific forensic challenges. The legislative innovations introduced, in particular the application of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, have ensured the necessary efficiency in the activities of law enforcement agencies, but at the same time have created risks of violating procedural guarantees. Practice shows that even in crisis conditions, failure to comply with the requirements for recording, storing and expert examination of material evidence may lead to its inadmissibility in court and the avoidance of responsibility by offenders.

The issue of proper video recording of searches is particularly relevant, as it is often the only procedural guarantee of the legality of the investigator's actions. However, technical limitations, power outages and a lack of equipment in frontline areas make it difficult to fulfil this obligation. Similar problems arise during the transportation and storage of seized drugs, as any deviation from the established rules may call into question the authenticity of the evidence. This requires strengthening prosecutorial control and improving the technical base of law enforcement agencies.

At the same time, combating drug-related crime in wartime goes beyond mere criminal prosecution and takes on strategic importance for national security. The drug trade is increasingly linked to other types of crime, including espionage and terrorism, which poses additional threats to the state. In these circumstances, interagency coordination, the development of cyber control and international cooperation are of particular importance.

It should also be borne in mind that the socio-economic situation and its military consequences – psychological instability, migration and an increase in stress disorders – unfortunately create favourable conditions for the expansion of the drug market and increase the population's use of psychoactive substances, which requires a comprehensive state policy focused on both criminal prosecution and prevention.

Thus, effective counteraction to illicit drug trafficking during martial law is only possible with a balanced combination of prompt action and strict adherence to procedural standards. Systemic improvement of forensic support, modernisation of technical equipment, improvement of staff training and strengthening of prosecutorial oversight should become key areas of further state policy in this field.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Б. О., Чорна А. Г. Запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Історія та теорія держави та права, філософія права*. 2025. № 21. С. 663-666.
2. Брисковська О. М., Мотиль В. І. Актуальні питання виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів під час нелегального транспортування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 330-333. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/80>.
3. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 335-339. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.56>.
4. Горпинюк О. П. Сучасний стан наркозлочинності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 140-143.
5. Калюжний О. М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2023. № 4. С. 18-24.
6. Карелін В. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 226-230. DOI: [10.33244/2617-4154-4\(17\)-2024-163-170](https://doi.org/10.33244/2617-4154-4(17)-2024-163-170).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
8. Никифорчук Д. Й. Транзит наркотиків територією України як передумова поширення наркобізнесу в Європі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 41-48.
9. Сенченко Н. М. Початкові слідчі (розшукові) дії під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2023. № 3(20). С. 110-126.
10. Степанюк, Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.
11. Циліорик І., Кушніт В. Проведення обшуку під час розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. *Law*. 2022. Вип. 9. № 436. С. 259-264.
12. Bidniak. H. Substitution maintenance therapy – effective prevention or way of committing a crime? *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 205-209. DOI: [10.31733/2078-3566-2020-5-205-209](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-5-205-209).

References

1. Bondarenko, B. O., Chorna, A. H. (2025) Zapobihannia kontrabandi narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv ta prekursoriv [Prevention of smuggling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors]. *Istoriia ta teoriia derzhavy ta prava, filosoφiia*

prava. № 21, pp. 663-666. [in Ukr.].

2. Bryskovska, O. M., Motyl, V. I. (2024) Aktualni pytannia vyiavlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rečovyn, yikh analogiv ta prekursoriv pid chas nelegalnogo transportuvannia [Current issues in the detection of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors during illegal transportation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 2, pp. 330-333. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/80>. [in Ukr.].

3. Vasylevych, V. V., Levchenko, Yu. O. (2023) Zapobihannia kontrabandi narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rečovyn, yikh analogiv ta prekursoriv [Prevention of smuggling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 4, pp. 335-339. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.56>. [in Ukr.].

4. Horpyniuk, O. P. (2017) Suchasnyi stan narkozlochynnosti v Ukraini [The current state of drug-related crime in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 4, pp. 140-143. [in Ukr.].

5. Kaliuzhnyi, O. M. (2023) Mizhnarodnyi dosvid zapobihannia ta protydii nezakonnomu posivu i vyroshchuvanniu narkotykovmisnykh roslin [International experience in preventing and combating the illegal cultivation and growing of drug-containing plants]. *Pivdenoukrajnskyi pravnychiy chasopys. Protydii zlochynnosti: problemy praktyky ta naukovo-metodychne zabezpechennia*. № 4, pp. 18-24. [in Ukr.].

6. Karelin, V. O. (2021) Zapobihannia kontrabandi narkotychnykh zasobiv [Prevention of drug smuggling]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 2, pp. 226-230. DOI:10.33244/2617-4154-4(17)-2024-163-170. [in Ukr.].

7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Art. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].

8. Nykyforchuk, D. Y. (2019) Tranzyt narkotyktiv terytoriiu Ukrainy yak peredumova poshyrennia narkobiznesu v Yevropi [Transit of drugs through Ukraine as a prerequisite for the spread of drug trafficking in Europe]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2 (111), pp. 41-48. [in Ukr.].

9. Senchenko, N. M. (2023) Pochatkovi slidchi (rozshukovi) dii pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rečovyn, yikh analogiv abo prekursoriv [Initial investigative (search) actions during the investigation of criminal offenses in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, or precursors]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seriya : Pravo*. № 3 (20), pp. 110-126. [in Ukr.].

10. Stepaniuk, R. L., Husieva V. O. (2024) Suchasni kryminalistychni zasoby ta metody protydii zlochynnosti [Modern criminalistic means and methods of combating crime] : navch. posibnyk. Kharkiv : KhNUVS. 232 p. [in Ukr.].

11. Tsyliuryk, I., Kushpit, V. (2022) Provedennia obshuku pid chas rozsliduvannia nezakonnoho obihu otruinykh chy synodiiuchykh likarskykh zasobiv [Conducting a search during the investigation of illegal trafficking in poisonous or potent drugs]. *Law. Iss.* 9. № 436, pp. 259-264. [in Ukr.].

12. Bidniak, H. (2020) Substitution maintenance therapy – effective prevention or way of committing a crime? *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. Spec. Iss. № 1, pp. 205-209. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-5-205-209.

ABSTRACT

The article examines the criminalistic and procedural challenges that arise in the activities of law enforcement agencies in combating the illegal trafficking of narcotic drugs under martial law. Particular attention is paid to the analysis of legislative innovations introduced by Law of Ukraine No. 2201-IX of April 14, 2022, which provide for a simplified procedure for conducting investigative (search) actions, in particular searches and seizure of material evidence. The paper examines the advantages and risks of applying Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which allows searches to be conducted without a ruling by an investigating judge and without the participation of witnesses, provided that video recording is mandatory.

Based on an analysis of court practice and statistical data from the National Police and the Public Health Center of Ukraine, the problems of ensuring proper recording, transportation, storage, and expert examination of seized narcotic substances are highlighted. The examples of specific criminal proceedings demonstrate how violations of procedural requirements lead to the loss of evidentiary value and make it impossible to bring the guilty parties to criminal responsibility.

The work emphasizes the need to maintain a balance between the efficiency of law enforcement and the protection of human rights. A number of areas for improvement in forensic support are proposed, including strengthening prosecutorial oversight, improving the technical base for video recording, and optimizing expert procedures. As a result, it is concluded that even in the extraordinary conditions of martial law, compliance with procedural standards is a guarantee of effective counteraction to drug-related crime.

Key words: martial law; illegal drug trafficking; forensic challenges; search; material evidence; video recording; examination.

Надійшла до редакції: 12.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 19.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.98 : 343.632-053.2
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-21

Олександр КРИВОПУСК©
доктор філософії в галузі права
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

У статті висвітлено окремі аспекти використання спеціальних знань у процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Проаналізовано процесуальні форми залучення фахівців та експертів, їх значення для встановлення об'єктивних обставин кримінального правопорушення. Акцентовано увагу на необхідності чіткого дотримання процесуальних вимог під час отримання, фіксації та використання спеціальних знань. Запропоновано підходи щодо підвищення ефективності взаємодії слідчого зі спеціалістами для забезпечення повного та всебічного розслідування злочинів досліджуваної категорії.

На підставі проведеного аналізу визначено перелік найбільш типових судових експертиз, які признаються під час досудового розслідування.

Ключові слова: злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, спеціальні знання, досудове розслідування, судова експертиза, експерт, спеціаліст.

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною, характеризується складністю встановлення фактичних обставин та багатокомпонентністю доказової інформації. Визначення тривалості та системності неналежного виконання батьківських чи опікунських функцій, оцінювання умов утримання й виховання дитини, а також з'ясування рівня загрози її життю чи здоров'ю потребують застосування знань, що виходять за межі професійної компетентності слідчого. У таких провадженнях особливої ваги набуває залучення спеціалістів і судових експертів медичного, психологічного, педагогічного та соціального профілів, які забезпечують науково обґрунтовану оцінку ключових обставин кримінального правопорушення.

Разом із тим у практиці досудового розслідування простежуються проблеми, пов'язані з використанням спеціальних знань у процесуальній формі, зокрема залучення спеціалістів до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та призначення відповідних експертиз.

За результатами аналізу результатів анкетування слідчих органів досудового розслідування встановлено, що більшість респондентів стикаються із проблемами при призначенні відповідних експертиз, що значною мірою впливають на результати досудового розслідування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематику, визначення, класифікацію та наукове обґрунтування використання спеціальних знань у процесуальній формі розглядали у своїх наукових працях М. В. Салтєвський, А. Ф. Волобуєв, В. Ю. Шепітько, К. О. Чаплинський, Н. В. Павлова, І. В. Пиріг, М. М. Єфімов, Г. С. Бідняк, В. М. Плегенець та ряд інших вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів.

Проте проблематика використання спеціальних знань безпосередньо у контексті

розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною знаходились поза межами досліджень вказаних науковців.

Мета статті: на підставі аналізу результатів судово-слідчої практики розкриття особливостей використання спеціальних знань у процесуальній формі, до яких звертаються слідчі під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення виконання завдань кримінального провадження під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, у сучасних умовах значною мірою залежить від ефективного використання спеціальних знань. З огляду на комплексний характер таких кримінальних правопорушень, встановлення їх об'єктивних обставин потребує залучення фахівців, компетенція яких виходить за межі правової сфери та охоплює галузі медицини, педагогіки, психології, психіатрії, технічних наук та інших спеціальних дисциплін.

Інтеграція спеціальних знань у процес досудового розслідування істотно розширює можливості слідчого щодо виявлення, фіксації, дослідження та аналізу доказової інформації, забезпечуючи її наукову обґрунтованість і підвищуючи загальний рівень доказування.

Перш ніж перейти до розкриття особливостей використання спеціальних знань у контексті досліджуваного питання, доцільно розкрити найбільш поширені визначення, які пропонуються у науковій літературі.

На думку І. В. Пирога, спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [7, с. 351; 5, с. 15].

Свою чергою В. Ю. Шепітько до спеціальних знань пропонує відносити будь-які знання та вміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науковому та практичному рівню [14, с. 119].

Досліджуючи проблематику визначення поняття «спеціальні знання», Р. Л. Степанюк доходить висновку, що під даною дефініцією необхідно розуміти будь-які професійні знання, необхідні для розв'язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування та судового провадження [11, с. 42].

Таким чином, можна побачити, що, незважаючи на достатньо плідну працю низки вчених щодо дослідження проблеми використання спеціальних знань в методиці розслідування злочинів, дотепер немає єдиного погляду щодо поняття та форм використання спеціальних знань. До того ж вчені по-різному відносяться до змістової складової цієї наукової категорії [13, с. 195].

На основі аналізу наукових підходів та враховуючи особливості розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії, можна дійти висновку, що спеціальні знання – це будь-які теоретичні та/або практичні знання в певній галузі людської діяльності, окрім знань у галузі права (та не пов'язаних з виконанням службових обов'язків особою, яка проводить досудове розслідування), які можуть бути використані для розкриття, розслідування і попередження злочинів [3, с. 166].

У науковій літературі переважна більшість дослідників виділяє процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань.

Процесуальними слід вважати такі форми, що прямо передбачені законом, зокрема участь спеціаліста у кримінальному провадженні та проведення судових експертиз. Натомість непроцесуальними слід вважати ті, що прямо не передбачені законом [8, с. 15].

Використання спеціальних знань у непроцесуальній формі може проявлятися в різних напрямках, що зумовлюється характером кримінального правопорушення, його обставинами, умовами та способом учинення, а також впливом інших релевантних факторів.

Переходячи до аналізу використання спеціальних знань під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, слід зазначити, що у всіх без винятку кримінальних провадженнях досліджуваної категорії слідчий вимушений залучати фахівців, які володіють відповідними спеціальними знаннями. Така потреба

зумовлена специфікою об'єктивних обставин злочину, які не можуть бути повноцінно встановлені виключно засобами правових та загальнопрофесійних компетенцій слідчого.

Розглядаючи специфіку використання спеціальних знань у процесуальній формі, слід зазначити, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не встановлює вичерпного переліку використання спеціальних знань, але визначає два безпосередні носії спеціальних знань – це експерт і спеціаліст [1, с. 62].

Враховуючи особливості злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, наслідки яких здебільшого проявляються у вигляді смерті потерпілого або заподіяння йому тілесних ушкоджень, а також беручи до уваги законодавчі вимоги щодо обов'язковості проведення судово-медичної експертизи для встановлення причин смерті, характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень та інших обставин, що мають доказове значення, найбільш поширеною процесуальною формою використання спеціальних знань у таких провадженнях є призначення судових експертиз.

При розслідуванні таких злочинів судово-медична експертиза живих осіб вирішує широке коло питань, зокрема про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, про давність і механізм утворення ушкоджень, про рід і вид знарядь, якими вони заподіяні [2, с. 230].

На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що у 70 % випадків слідчими призначалося проведення судово-медичної експертизи (СМЕ). Водночас у 20 % проваджень додатково ініціювалося проведення комісійної СМЕ, а у 10 % – комплексної СМЕ.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень у справах зазначеної категорії до основних питань, які вирішуються за допомогою проведення СМЕ, можна віднести: яка причина смерті потерпілого? (100%); час настання смерті? (100 %); чи наявні на тілі тілесні ушкодження, їхня кількість, характер та локалізація? (100 %); яка давнина утворення виявлених тілесних ушкоджень? (100 %); чи перебувають виявлені тілесні ушкодження в причинно-наслідковому зв'язку між їхнім отриманням та настанням смерті? (100 %); чи є виявлені тілесні ушкодження прижиттєвими або були спричинені після настання смерті? (98 %); який проміжок часу від моменту отримання тілесних ушкоджень до настання смерті? (89 %); чи вживав потерпілий перед настанням смерті алкогольні напої (або інші препарати, зокрема наркотичні чи психотропні речовини)? (75 %); чи були виявлені в ході дослідження хронічні захворювання? (72 %).

Поміж питань, наведених вище, проведення СМЕ дає змогу встановити дані щодо загального фізичного розвитку потерпілого, що, у свою чергу, нерідко має ключове значення для визначення обов'язкової ознаки – злісності у діях правопорушника. Крім того, отримані відомості як у відокремленому вигляді, так і в сукупності, можуть слугувати підставою для висновків про спосіб учинення злочину.

СМЕ живих осіб призначається слідчим у 20 % кримінальних проваджень вказаної категорії. У 98 % випадків об'єктом дослідження виступає тіло потерпілого.

Серед основних завдань проведення СМЕ живої особи – потерпілого, враховуючи особливості процесу доказування, окрім встановлення факту наявності тілесних ушкоджень, є об'єктивне визначення фізичного стану потерпілого, у тому числі наявності ознак систематичного неналежного догляду, його впливу на розвиток та здоров'я, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між виявленими змінами та діями (бездіяльністю) особи, яка зобов'язана була забезпечувати догляд.

Іншим, не менш важливим дослідженням, який використовується у процесі розслідування злочинів досліджуваної категорії, виступає судово-психіатрична експертиза (СПЕ).

Зазначена експертиза відносно потерпілого проводиться у 10 %, натомість СПЕ підозрюваного – у 13 % кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Ключовою особливістю СПЕ у контексті досліджуваного питання є різне спрямування її завдань залежно від процесуального статусу особи.

Так, під час оцінювання психічного стану потерпілого метою експертизи є встановлення наявності та характеру психічного розладу, зумовленого протиправними діями злочинця. Натомість при проведенні експертизи щодо підозрюваного основним завданням виступає визначення його осудності та спроможності особи усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, що, у свою чергу, є підставою для вирішення питання

про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності.

Предмет судово-психіатричного дослідження охоплює встановлення психічних розладів у потерпілих та підозрюваних, їхнього зв'язку з обставинами правопорушення, а також визначення здатності підозрюваного усвідомлювати свої дії й керувати ними під час учинення злочину. Додатково експерт визначає наявність підстав і вид необхідних примусових заходів медичного характеру.

У судово-слідчій практиці непоодинокими є випадки настання тяжких наслідків в результаті нехтування батьками (опікунами) правилами пожежної безпеки. В результаті чого виникає необхідність проведення пожежно-технічної експертизи. Вказана експертиза проводиться у 14 % проваджень досліджуваної категорії.

У контексті досліджуваного питання пропонуємо приділити увагу об'єкту дослідження.

З урахуванням специфіки обстановки злочинів, пов'язаних із злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною, об'єктами пожежно-технічної експертизи переважно виступають: місця пожеж: приватні будинки (62 %), квартири (23 %), господарчі та інші нежитлові споруди (15 %); запалювальні пристрої та обладнання, технічні несправності яких спричиняють пожежі у 32 % випадків; електронагрівальні прилади й з'єднувальні елементи, що зумовлюють загоряння у 37 % випадків; фрагменти електропроводки з термічними пошкодженнями (26 %); інші матеріальні об'єкти, зокрема пожежне сміття (5 %).

Наведені вище експертизи найчастіше проводяться у процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Проте під час розслідування даного виду злочинів, в залежності від слідчої ситуації, можуть бути проведені інші види експертиз.

Окрім призначення експертиз, в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною не менш важливою формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

З огляду на специфіку проведення СРД у процесі розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, виділяються такі категорії: дії, під час яких участь спеціаліста є обов'язковою, та дії, залучення спеціаліста до яких визначається слідчим на власний розсуд.

До СРД, де участь спеціаліста є обов'язковою, в контексті досліджуваного нами питання відносяться: огляд трупа, допит малолітнього (неповнолітнього); одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо допитуваними або одним з допитуваних виступає малолітній/неповнолітній); пред'явлення для впізнання (за участі малолітнього/неповнолітнього) [3, с. 180].

Основним принципом взаємодії слідчого зі спеціалістами під час проведення слідчої дії є зумовлена кримінально-процесуальним законодавством його керівна роль під час її організації та проведення [9, с. 48].

У 92,85 % випадків до огляду трупа залучається в якості спеціаліста судово-медичний експерт відповідного бюро судово-медичних експертиз. В ході проведення огляду трупа основною функцією спеціаліста є виявлення тілесних ушкоджень і методична допомога слідчому у повноті їхнього відображення у протоколі. Обсяг інформації, наданої спеціалістом і зафіксованої у протоколі, створює для слідчого передумови для формування обґрунтованих висновків щодо механізму вчинення кримінального правопорушення та сукупності обставин, що зумовили настання смерті потерпілого безпосередньо на початковому етапі розслідування.

Участь спеціаліста під час допиту малолітнього (неповнолітнього) регламентована нормами ст. 226 КПК України, в якій на слідчого покладено обов'язок забезпечення присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [4].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що перед проведенням допиту малолітнього слідчі, окрім представника потерпілого, у переважній більшості випадків залучають педагога чи психолога — така практика прослідковується у 89 % досліджених проваджень. Натомість участь медичних працівників під час допиту є вкрай рідкісною та має місце лише у 2 % випадків.

Залучення спеціаліста у процесі допиту перш за все покликане для мінімізації негативного впливу на психіку потерпілого.

Спеціаліст може допомогти слідчому встановити ті обставини, на яких при проведенні інших слідчих (розшукових) дій з даним неповнолітнім необхідно приділити більше уваги. Окрім цього, можуть бути визначені питання та хід проведення допитів інших учасників. У сукупності з іншими матеріалами кримінального провадження слідчий із використанням знань спеціалістів сформує цілісну картину вчиненої події [10, с. 144].

Проведення допитів з такою категорією осіб багато у чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування тактичними прийомами та застосуванням їх у практиці [12, с. 210].

Крім цього, допитуючи малолітніх, слід брати до уваги їх швидку стомлюваність і нездатність довгий час зосереджуватися на одному об'єкті. Тому тривалість спілкування повинна бути мінімальна. Слідчий, залежно від психологічних особливостей дитини, має передбачити перерви, під час яких психолог допомагатиме дитині відпочити і на деякий час відвернути увагу від предмета допиту [6, с. 120].

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, важливого значення набуває проведення впізнання за участі потерпілого.

Роль спеціаліста під час проведення впізнання за участю малолітніх або неповнолітніх осіб полягає у забезпеченні встановлення психологічного контакту між слідчим і дитиною, наданні рекомендацій щодо застосування адекватних методів психологічного впливу, зокрема шляхом застосування тактичних прийомів, а також у формуванні умов, що сприяють отриманню повної та правдивої інформації.

На підставі аналізу архівних матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, спеціалісти з ініціативи слідчого найчастіше залучаються до огляду місця події (98 %), допиту (25 %) та тимчасового доступу до речей і документів (10 %).

Під час огляду місця події, окрім криміналістів, залежно від характеру місцевості та наслідків події, залучаються представники ДСНС, зокрема у випадках пожеж, утоплення та для проведення додаткових оглядів з метою вилучення об'єктів для експертиз, зокрема пожежно-технічної, судово-медичної тощо. Спеціаліст надає методичну й консультативну допомогу, зокрема щодо вилучення та опису технічних об'єктів і вибору оптимальних тактичних прийомів організації огляду.

Необхідність участі спеціаліста під час тимчасового доступу до речей і документів виникає рідко, однак є виправданою при отриманні медичної документації. У таких випадках спеціаліст забезпечує оцінку повноти та змістовності одержаних документів.

Висновки. Узагальнення отриманих результатів свідчить, що розслідування злочинів, пов'язаних із злісним невиконанням обов'язків щодо догляду за дитиною, є неможливим без системного залучення спеціальних знань. Провідне місце серед процесуальних форм їх використання посідає призначення експертиз – судово-медичної, судово-психіатричної, пожежно-технічної та інших, залежно від обставин конкретного провадження. Процесуальне застосування спеціальних знань також реалізується через участь спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09. Дніпро. 2018. 218 с.
2. Єфімов М. М. Використання спеціальних знань під час розслідування хуліганства. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 229–233.
3. Кривокурс О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії: 081. Дніпро, 2024. 226 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 27.11.2025).
5. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с.
6. Павлова Н. В. Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи :

колективна монографія. *Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст*. 2021. С. 115-128.

7. Пиріг І. В. Поняття спеціальних знань та їх застосування під час розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2004. № 2. С. 348-353.

8. Пиріг І. В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навчальний посібник. Дніпро, 2019. 140 с.

9. Пиріг І. В., Чепурко В.М. Актуальні питання практичної діяльності експертних підрозділів ОВС в умовах змагальної системи судочинства. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2 (20). С. 46-52.

10. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 142-145.

11. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Спецвип. С. 38-42.

12. Чаплинський К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монограф. Одеса, 2022. 278 с.

13. Чаплинський К. О., Павлова Н. В., Березняк В. С. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монограф. Одеса, 2022. 352 с.

14. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. 208 с.

References

1. Bidniak, H. S. (2018) *Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni shakhraistv* [Use of special knowledge in investigating fraud] : PhD thesis. Dnipro. 218 p. [in Ukr.].

2. Yefimov, M. M. (2012) *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia khulihanstva* [Use of special knowledge in hooliganism investigation]. *Pravo i suspilstvo*, (3), pp. 229–233. [in Ukr.].

3. Kryvopusk, O. H. (2024) *Rozsliduvannia zlisnogo nevykonannia obov'язkiv po dohliadu za dytynoiu abo osoboioiu, shchodo yakoi vstanovlena opika chy pikluvannia* [Investigation of malicious failure to fulfil childcare or guardianship duties] : PhD thesis. Dnipro. 226 p. [in Ukr.].

4. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Accessed: 27 November 2025). [in Ukr.].

5. Kuzmichov, V. S., Pyrih, I. V. (2008) *Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni rozkradan vantazhiv na zaliznychnomu transporti* [Use of special knowledge in investigating cargo thefts on railway transport] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 168 p. [in Ukr.].

6. Pavlova, N. V. (2021) *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas dopytu malolitnoi osoby* [Use of special knowledge during interrogation of a young child]. In: *Kontseptualni polozhennia mekhanizmu zakhystu prav ditei: ukrainskyi ta zarubizhnyi kontekst* : kolektyvna monohrafiia, pp. 115–128. [in Ukr.].

7. Pyrih, I. V. (2004) *Poniattia spetsialnykh znan ta yikh zastosuvannia pid chas rozsliduvannia rozkradan vantazhiv na zaliznychnomu transporti* [The concept of special knowledge and its application in investigating cargo thefts on railway transport]. *Naukovyi visnyk Yurydychnoi akademii MVS*, (2), pp. 348–353. [in Ukr.].

8. Pyrih, I. V., Bidniak, H. S. (2019) *Vykorystannia spetsialnykh znan na dosudovomu rozsliduvanni* [Use of special knowledge in pre-trial investigation] : navchalnyi posibnyk. Dnipro. 140 p. [in Ukr.].

9. Pyrih, I. V., Chepurko, V. M. (2013) *Aktualni pytannia praktychnoi diialnosti ekspertnykh pidrozdiliv OVS v umovakh zmalnoi systemy sudochynstva* [Current issues of expert units' activity under the adversarial justice system]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 2(20), pp. 46–52. [in Ukr.].

10. Pletenets, V. M., Baliura, A. O. (2018) *Mozhlyvosti vykorystannia spetsialnykh znan pry dopyti nepovnolitnykh* [Possibilities of using special knowledge during interrogation of minors]. *Naukovyi visnyk DDUVS*, (3), pp. 142–145. [in Ukr.].

11. Stepaniuk, R. L. (2014) *Poniattia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni* [The concept of special knowledge in criminal proceedings]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, Special issue, pp. 38–42. [in Ukr.].

12. Chaplynskyi, K. O., Yefimov, M. M., Prylovskyi, V. V. (2022) *Naukovi ta praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia vtyahennia nepovnolitnykh u protypravnu diialnist* [Scientific and practical foundations for investigating the involvement of minors in unlawful activity] : monohrafiia. Odessa. 278 p.

[in Ukr.].

13. Chaplynskyi, K. O., Pavlova, N. V., Berezniak, V. S. (2022) Kontseptualni zasady metodyky rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi nerukhomosti: teoriia ta praktyka [Conceptual principles of methods for investigating criminal offenses in real estate] : monohrafiia. Odesa. 352 p. [in Ukr.].

14. Shepitko, V. Yu. (2001) Dovidnyk slidchoho [Investigator's handbook]. Kyiv : In Yure Publishing House. 208 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Kryvopusk. Certain aspects of the use of special knowledge in the investigation of malicious failure to fulfil child care duties. The article is devoted to the analysis of the specific features of using specialized knowledge in the procedural support of investigations into malicious neglect of child care duties. It highlights the significance of involving experts in medical, psychological, pedagogical, psychiatric, and technical fields, which are necessary to establish the objective circumstances of a criminal offense that go beyond the general professional competencies of an investigator. Based on the generalization of investigative practice, the study identifies the most common procedural forms of using specialized knowledge, primarily through the conduct of forensic examinations, with a predominance of forensic medical, forensic psychiatric, and fire-technical investigations. The scope of typical issues addressed by experts in cases of this category is outlined, including determining the causes and timing of bodily injuries, circumstances of death, the mental state of victims and suspects, and technical factors that led to hazardous events. The article also analyzes the practice of involving specialists in specific investigative actions, including corpse examinations and interrogations of minors, where their participation is mandatory. The importance of adhering to procedural requirements during the documentation and application of specialized knowledge is emphasized, as it directly affects the completeness of evidence and the substantiation of investigative conclusions. Recommendations are formulated for improving the interaction between investigators and specialists and enhancing the effectiveness of using specialized knowledge in criminal proceedings related to inadequate child care.

Key words: *malicious neglect of child care duties, specialized knowledge, pre-trial investigation, forensic examination, expert, specialist.*

Надійшла до редакції: 30.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 09.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.98
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-22

Наталія БРАТИШКО©
провідний фахівець
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ: ЗАГРОЗА ЧИ ПЕРСПЕКТИВА?

У статті розглядається питання використання штучного інтелекту в діяльності судових експертів. Проаналізовано методи та інструменти використання штучного інтелекту під час проведення експертиз. Розглянуто переваги застосування інтелектуальних систем для опрацювання даних, пришвидшення аналізу матеріалів справ і підвищення об'єктивності висновків. Виокремлено основні виклики, які виникають від впровадження штучного інтелекту в судово-експертну діяльність, поміж яких правові обмеження, етичні аспекти й технічні труднощі. Наголошено, що для збереження конкурентоспроможності судові експерти мають постійно підвищувати свою кваліфікацію і співпрацювати зі спеціалістами у сфері штучного інтелекту. Зроблено висновок, що попри значний потенціал штучного інтелекту, людський чинник залишається незамінним під час проведення судових експертиз.

***Ключові слова:** штучний інтелект, судовий експерт, судова експертиза, чат-бот, цифрові технології, методи.*

Постановка проблеми. Сучасні технології відіграють важливу роль в оновленні та модернізації світового порядку. Вагоме місце серед них посідає галузь штучного інтелекту (далі – ШІ). Актуальність ШІ в сучасних умовах є надзвичайно важливою, адже він активно впроваджується в різноманітні сфери людської діяльності, забезпечуючи автоматизацію процесів, оптимізацію прийняття управлінських рішень, підвищення ефективності й продуктивності, а також створення умов для інноваційного розвитку в таких галузях, як охорона здоров'я, фінансовий сектор, промисловість, транспорт, електронна комерція, освіта та інші.

Не залишилась осторонь і судова експертиза. З огляду на стрімкий розвиток науки й техніки, що є характерним для сучасного етапу, ШІ відкриває нові можливості для автоматизації процесів, аналізу значних обсягів даних і підвищення точності експертних висновків, з іншого – це, ймовірно, породжує ризик зникнення професії судового експерта в найближчому майбутньому, оскільки однозначно веде до зменшення його частки в загальному обсязі проведення досліджень під час виконання експертиз, що ставить перед експертами нові виклики щодо адаптації до технологічних змін.

З приводу застосування ШІ в судовій експертизі відбуваються дискусії серед науковців та експертів, що підкреслює актуальність наукових досліджень у цій сфері.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблемні питання, пов'язані із використанням можливостей ШІ під час використання спеціальних знань у ході розслідування кримінальних правопорушень, розглядали в своїх публікаціях такі вітчизняні науковці, як Є. Демидова, М. Капустіна, К. Латиш, Н. Філіпенко, В. Шепітько, М. Шепітько та інші. Водночас досліджувана проблематика цікавила таких зарубіжних дослідників, як А. Айронс, З. Гераттс, К. Франке, М. Рібейро, С. Ралха, С. Сінгх, Р. Гевергезе, Х. С. Лаллі та інші. Проте в сучасних умовах застосування у судовій експертизі питання ШІ наразі у вітчизняних наукових дослідженнях ґрунтовно не розглядалося.

© Н. Братішко, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-5138-0473>
nataliia.bratishko@dduvs.edu.ua

Мета статті – проаналізувати питання використання ШІ в діяльності судових експертів, визначити його можливості та обмеження впливу на сферу експертного забезпечення судочинства, а також окреслити перспективи розв'язання даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Завдяки розвитку інформаційних технологій і активній цифровізації суспільства початок XXI століття часто називають епою інновацій, одним із найбільш актуальних і значущих досягнень якої став ШІ.

ШІ – це галузь комп'ютерних наук, яка фокусується на розробленні машин і систем, здатних виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту: навчання, розв'язання проблем і прийняття рішень. В основі ШІ лежить ідея створення машин, які можуть мислити й міркувати, як люди, і можуть учитися на власному досвіді, щоб із часом покращувати свою продуктивність.

Стосовно поняття ШІ, то зараз немає чіткого його визначення. Юридична наука відіграє у цьому питанні не останню роль, оскільки законодавче закріплення дає можливість правильного розуміння та тлумачення дефініції. Наприклад, цікавою є запропонована думка науковця О. А. Баранова: ШІ – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини [1, с. 46].

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, ШІ – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосування якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів оброблення інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [11].

Сьогодні можна спостерігати активне використання інформаційних технологій у різних сферах життєдіяльності людини: бортові комп'ютерні системи в транспорті, безліч послуг, зокрема й банківських, які можна використовувати за допомогою смартфона, який ідентифікує власника за відбитком пальця руки або за зображенням обличчя, сітківки ока тощо, а камери спостереження на вулицях та банкоматах успішно ідентифікують злочинців. Усе це далеко не вичерпний список використання ШІ як допоміжного інструменту працівників або службовців у різних сферах діяльності.

У правоохоронній діяльності в Україні для боротьби зі злочинністю або попередженню правопорушень останнім часом широко використовують технології ШІ. Це встановлення осіб завдяки розпізнаванню облич за соціальними мережами та записами камер відеоспостереження, фіксування порушень правил дорожнього руху, створення та впровадження різноманітних продуктів інформаційно-аналітичного та інформаційно-довідкового забезпечення правоохоронної діяльності [6, с. 189].

Як зазначають вчені, розвиток ШІ нині відбувається зі швидкістю, незрівнянно більшою, ніж розвиток інших систем інформаційних технологій. Кількість інтегральних схем, що використовуються в системах ШІ, за один рік збільшується в 2-5 разів, при цьому зростає і швидкість їхньої роботи, безперервно зростає ефективність алгоритмів навчання нейронних мереж, що дає змогу системам ШІ приблизно раз на два роки переходити на новий, вищий щабель розвитку [3, с. 93].

Сьогодні ШІ набуває усе більшого розповсюдження й використовується у багатьох сферах життєдіяльності людини, зокрема у судовій експертизі. Наприклад, у сфері цифрової експертизи застосовуються моделі машинного навчання для автоматичного виявлення ознак фальсифікації цифрових зображень (deepfake-аналіз), а також для встановлення каналів витoku інформації з обмеженим доступом через метадані. У документознавчих дослідженнях роль ШІ полягає у класифікації типів документів, у виявленні ознак підробки підписів та аналізу стилістичних характеристик тексту. У фонографічній експертизі користь ШІ полягає в автоматичному розпізнаванні голосу, ідентифікації суб'єктів мовлення та виявленні монтажу аудіофайлів. У психологічних експертизах ШІ допомагає в прогнозуванні поведінкових патернів на основі аналізу даних, включаючи соціальні мережі, що дозволяє оцінити ризики девіантної поведінки досліджуваної особи чи групи осіб.

Так, досить перспективним напрямом, який активно розвивається в США, є застосування технологій ШІ для класифікації та ідентифікації нових психоактивних речовин. Зокрема, через появу десятків аналогів фентанілу, які мають схожі структурні

характеристики і важко розрізняються методом мас-спектрометрії, під загрозою опиняється достовірність та допустимість висновків у судовому процесі [13, с. 298].

У країнах ЄС триває активна наукова робота щодо провадження ШІ у сферу цифрової криміналістики. Наприклад, у Франції розробляють системи аналізу відео з камер спостереження, у Німеччині тестують алгоритми для швидкого розпізнавання фальшивих документів, у Великій Британії впроваджують технології ідентифікації маніпуляцій із цифровими файлами. Водночас на законодавчому рівні застосування ШІ як основного інструмента експертизи не дозволено.

Китай широко застосовує алгоритми розпізнавання обличчя та автоматизованого аналізу доказів, наприклад, за допомогою системи Skynet. Незважаючи на це, остаточні рішення залишаються за людиною.

В Індії активно впроваджують цифрові технології для автоматизації аналізу почерку й виявлення аномалій у цифрових доказах, проте ці технології поки що не мають офіційного статусу в судовій практиці. Розвиток ШІ у сфері судових експертиз в Україні відкриває нові можливості для підвищення ефективності роботи експертів [9, с. 328].

Технології ШІ є потенціалом для автоматизації та у підвищенні точності результатів судових експертиз.

ШІ може обробляти та аналізувати великий масив даних. Особливо це важливо у випадках, які вимагають аналізу великих масивів документів, електронних слідів або відеоматеріалів. Наприклад, системи розпізнавання обличчя можуть бути використані для ідентифікації осіб на відеозаписах з місця злочину.

ШІ завдяки своїй алгоритмічній основі може мінімізувати суб'єктивний фактор у процесі експертного аналізу. Це допомагає забезпечити більшу об'єктивність, зокрема у питаннях судово-медичної експертизи чи аналізу ДНК.

ШІ може бути налаштований для виконання спеціальних завдань із точністю, яка перевищує людські можливості. Наприклад, алгоритми для аналізу почерку або підроблених документів мають потенціал забезпечити майже стовідсоткову точність. Автоматизація рутинних процесів дозволяє зменшити витрати часу експертів, а також фінансові витрати на тривалі експертні дослідження [12, с. 92-93].

Використання ШІ у судовій експертизі може охоплювати різні методи та інструменти. Наприклад:

- обробку зображень і відео: ШІ можна використовувати для аналізування зображень та відео з метою виявлення доказів. Наприклад, розпізнавання обличчя, автомобілів, зброї тощо. Використання нейронних мереж і комп'ютерного зору допомагає експертам у роботі з великою кількістю даних;

- голосовий аналіз: ШІ можна використовувати для аналізування голосу, виявлення голосових характеристик та аналізування мовлення. Це може відіграти важливу роль для судових справ, пов'язаних з аудіодоказами:

- системи візуалізації даних: візуалізація даних може допомагати експертам та учасникам судового процесу краще розуміти складність справи та докази. ШІ може створювати інтерактивні візуальні зображення та графіки для простішого подання інформації;

- аналіз текстових документів: ШІ можна використати для пошуку, класифікації та аналізу текстової інформації, включно із судовими документами, свідченнями, доповідями експертів. Алгоритми обробки природної мови можуть автоматизувати цей процес;

- машинне навчання та класифікація: ШІ може навчатися на підставі історичних судових даних і використовувати ці знання для класифікації нових справ, виявлення аномалій і формулювання рекомендацій експертам;

- віртуальні реконструкції: у справах, пов'язаних із ДТП або насильством, можна використовувати віртуальні реконструкції, створені за допомогою комп'ютерної графіки та ШІ;

- прогнозування та аналіз даних: ШІ може аналізувати великі обсяги даних, що допомагає у виявленні кореляцій і трендів у судових справах. Це можна використати для прогнозування ризику та прийняття рішень;

- експертні системи: ШІ може використовувати експертні системи для автоматизації експертних висновків. Це може означати створення правильних баз даних та алгоритмів, які можуть урахувати різні аспекти справи;

- аналізування великого обсягу даних: ШІ може допомагати аналізувати

значний обсяг даних, зокрема, мобільні телефонні дані, мережевий графік, фінансові записи тощо для встановлення фактів у розслідуванні справ [4, с. 159].

Доступ до ШІ досить простий, оскільки стандартні моделі DL можна навчити з мінімальними витратами людської праці, завантаживши дані на віртуальну платформу, таку як Google CloudML.

Найефективнішим способом організації ШІ є штучні нейронні мережі.

Нейронна мережа – це метод у ШІ, який вчить комп'ютери обробляти дані в такий спосіб, як і людський мозок.

Прикладом застосування нейронних мереж у сфері експертизи є розпізнавання обличчя, де ці мережі досліджують зображення обличчя людей і знаходять такі особливості, як форма носа, вух і рота. У таких мережах параметри тисяч і більше нейронів коригуються на основі навчання для поліпшення ефективності розпізнавання. У поєднанні з поліпшеним розпізнаванням образів для визначення очей, рота і положення обличчя вони дають кращі результати.

Нідерландський інститут судово-медичної експертизи розробив систему судово-медичного пошуку для поліції. Її можна використовувати для пошуку у великих обсягах даних, наприклад, цифрових слідів, включно з електронними листами, миттєвими повідомленнями або зображеннями, а також відеоматеріалами. Інформацію про місцезнаходження з фотографій та інших даних можна нанести на карту за допомогою цієї системи. Така система пошуку була розроблена з використанням програмного забезпечення для обробки великих даних із відкритим вихідним кодом і може використовуватися максимально прозоро. До того ж система постійно оновлюється, щоб відповідати форматам файлів, які використовуються нещодавно розробленими додатками.

Також відомо, що нейронну мережу можна використовувати не тільки для зображень, а й для великих обсягів тексту та інших даних, включно з аудіо. Вважається, що такий тип мережі необхідно навчати для кожного завдання на відповідних даних. Наприклад, нейронну мережу можна навчити виявляти як шахрайські, так і безпечні транзакції. Потім можна застосувати цю технологію, яка дасть змогу провести ідентифікацію, що неможливо було б здійснити вручну [8, с. 358-360].

Слід звернути увагу і на потенціал використання GhatGPT, який у 2022 році представила американська компанія OpenAI. GhatGPT – це бот зі ШІ, розроблений на основі нейромереж та машинного навчання. Чат-бот здійснює комунікацію, імітуючи мову людини та розуміє контекст у спілкуванні на основі мовних моделей, які створено для обробки природної мови та навчається за допомогою використання великих обсягів даних.

Уже через 2 місяці після випуску кількість користувачів чат-бота стала більше 100 млн. На сьогодні на вдосконалених версіях чату успішно працюють люди таких професій, як журналісти, перекладачі, програмісти, аналітики та безліч студентів та науковців, для яких програма пише сайти, реферати, контрольні та наукові роботи. Вчені досліджують практичність й універсальність GhatGPT у діяльності судових експертів, однак розглядають також етичні та правові проблем, пов'язані з його використанням. Варто зауважити, що лише людське критичне мислення, знання та практичний досвід можуть надати інформацію та компетенцію, необхідну в експертних дослідженнях. Таким чином, GhatGPT слід використовувати з особливою обережністю, незважаючи на його численні позитивні властивості [10, с. 732-733].

До того ж ШІ не завжди здатен уявити увесь обсяг можливих експертних складнощів, які існують у реальному світі, що призведе до упущення важливих нюансів. Для прикладу, був проведений експеримент, у ході якого в програмі ШІ було дано завдання: визначити, яка тварина зображена на фотографії: хаскі чи вовк? У результаті всі фотографії, на фоні яких був сніг, програмою класифікували як вовки, там, де снігу не було, як хаскі.

База даних, якою наповнюється алгоритм ШІ, може бути обмеженою, що може призвести до потенційно необ'єктивних результатів дослідження. Наприклад, якщо дані для алгоритму ідентифікації осіб, переважно складаються із зображень однієї раси, алгоритму буде складно ідентифікувати осіб іншого расового походження. Експерти мають змогу пояснити свої висновки, надавши обґрунтування, натомість ШІ – це лише програма [7, с. 87].

Важливо враховувати, що застосування ШІ в судовій експертизі потребує

обережності й нагляду, а також забезпечення конфіденційності в обробці даних. Експерти мають ретельно оцінювати результати, отримані за допомогою ШІ та забезпечити правильне використання їх у судових процесах.

Застосування ШІ в проведенні судових експертиз має великий потенціал для полегшення та покращення процесу судочинства. Алгоритми ШІ мають на меті зменшити адміністративне навантаження, мінімізувати строки проведення судових експертиз і підвищити загальну ефективність роботи експертних установ. Завдяки автоматизації рутинних завдань ШІ у майбутньому можна збільшити кількість проведених експертиз. Застосування ШІ також має зменшити поточні витрати на організацію роботи експертних установ, автоматизувати рутинні адміністративні завдання [5, с. 154].

До того ж важливо враховувати численні проблеми та виклики, пов'язані із використанням ШІ в судових експертизах. Надійність і точність алгоритмів, прозорість прийняття рішень, конфіденційність даних, питання відповідальності та боротьби з біасом – усі ці аспекти потребують уваги та розроблення відповідних стандартів та правил.

В умовах бурхливого розвитку ШІ зберегти професію судового експерта, не поступившись натиску ШІ, буде досить складно. Важливо розуміти, що виконання експертних досліджень, аналітична оцінка їх результатів і складання висновку – це складний процес, який є симбіозом технічної, наукової, а подекуди і творчої діяльності. Оскільки ШІ активно проникає в техніку, науку та повсякденне життя на різних рівнях, для гідної конкуренції зі ШІ-технологіями в експертній діяльності потрібно вжити такі заходи:

- постійне підвищення кваліфікації (судовим експертам необхідно регулярно оновлювати свої знання та навички. Це стосується як традиційних методів виконання експертиз, так і сучасних цифрових технологій);
- розвиток навичок критичного мислення та творчого підходу (на відміну від ШІ, люди мають інтуїцію, можуть творчо підходити до вирішення завдань і аналізувати ситуації з урахуванням контексту, що особливо важливо у складних судових справах, де необхідна інтерпретація як технічних даних, так і оцінювання впливу людського чинника);
- співпраця з технічними спеціалістами ШІ-технологій (робота у команді з програмістами, аналітиками даних та інженерами дасть змогу експертам ефективніше використовувати ці технології й створювати нові методики);
- дотримання етичних стандартів [2, с. 605-606].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що ШІ має значний потенціал застосування у сфері судової експертизи, проте людський чинник залишається незамінним. Однією з ключових переваг судового експерта перед ШІ є здатність оцінювати ситуацію з огляду на професійну інтуїцію, мораль та етику. Застосування ШІ спроможне полегшити та покращити процес дослідження, але розв'язання поставлених перед експертом питань є важливим завданням для забезпечення справедливості й надійності судової системи.

Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 32-49.
2. Батіг А., Грицишин П., Джус О. Професія судового експерта: сучасні виклики в умовах домінування штучного інтелекту. *Криміналістика і судова експертиза*. 2025. № 70. С. 599–608. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.45.
3. Братішко Н. А. *Штучний інтелект: правове регулювання та місце в контекст права інтелектуальної власності*. Innovative Development in the Global Science: Scientific Collection «InterConf», (242): with the Proceedings of the 5 th International Scientific and Practical Conference (Boston, USA, April 6-8, 2025). Boston : Independently Published, 2025. P. 93-97.
4. Жила Н., Карпова С., Кондренко А. *Застосування штучного інтелекту в проведенні судових експертиз. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, 10 листоп 2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 158-160.
5. Ількова Н. В. Можливості застосування технологій штучного інтелекту в судово-експертній діяльності. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Міжна. Наук.-практ. конф. (м. Харків, 8 листоп. 2024 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. С. 153-156.
6. Кожевніков В. Штучний інтелект як інструмент криміналістики та судової експертизи.

Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, 10 листоп. 2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 189-191.

7. Нестор Н. В. Штучний інтелект у судовій експертизі: загроза чи перспектива? *Криміналістика і судова експертиза*. 2024. Вип. 69. С. 85–88.

8. Ніколайчук Т. В., Соломаха Ю. В. Щодо питання про використання можливостей штучного інтелекту в судовій експертизі. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024. Вип. 69. С. 356–364.

9. Паршин Д., Медвідь А., Романь О. Запровадження штучного інтелекту у процес проведення судових експертиз в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народж. відом. вчен.-криміналіст., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса (м. Харків, 23 трав. 2025). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 327–329.

10. Посашков О. О. До питання впровадження штучного інтелекту в судові експертизи під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 728–735.

11. Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

12. Хамінч С. Мирошніченко В. Використання штучного інтелекту в судовій експертизі: можливості та виклики. *Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Краневські читання»)* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 груд. 2024 р.). Київ : Видавництво Людмила, 2025. С. 92-95.

13. Чечіль Ю. Інтеграція цифрових технологій у судово-експертну діяльність. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 05, ч. 3. С. 296-303. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.43>.

References

1. Baranov, O. A. (2023). Vyznachennia terminu «shtuchnyi intelekt» [Definition of the term «artificial intelligence»]. *Informatsiia i pravo*, 1 (44). pp. 32–49. [in Ukr.].

2. Batih, A., Hrytsyshyn, P., Dzhus, O. (2025). Profesiia sudovoho eksperta: suchasni vyklyky v umovakh dominuvannia shtuchnoho intelektu [The profession of a forensic expert: Modern challenges in the era of artificial intelligence dominance]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (70). pp. 599–608. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.45. [in Ukr.].

3. Bratishko, N. A. (2025). *Shtuchnyi intelekt: pravove rehulivannia ta mistse v konteksti prava intelektualnoi vlasnosti* [Artificial intelligence: Legal regulation and its place in the context of intellectual property law]. Innovative Development in the Global Science: Scientific Collection «InterConf» (Issue 242), Proceedings of the 5 th International Scientific and Practical Conference (Boston, USA, April 6–8, 2025). Boston: Independently Published. pp. 93-97. [in Ukr.].

4. Zhyła, N., Karpova, S., Kondrenko, A. (2023). *Zastosuvannia shtuchnoho intelektu v provedenni sudovykh ekspertyz* [Use of artificial intelligence in conducting forensic examinations]. In Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 100-th anniversary of the National Scientific Center «Bokarius Forensic Science Institute» (Kharkiv, November 10, 2023). Kharkiv: NSC «Bokarius Forensic Science Institute». pp. 158–160. [in Ukr.].

5. Ilkova, N. V. (2024). *Mozhlyvosti zastosuvannia tekhnohii shtuchnoho intelektu v sudovo-ekspertnii diialnosti* [Possibilities of applying artificial intelligence technologies in forensic examination]. In Didzhyalizatsiia sudovo-ekspertnoi nauky v umovakh voiennoho stanu: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, November 8, 2024). Kharkiv: NSC «Bokarius Forensic Science Institute». pp. 153–156. [in Ukr.].

6. Kozhevnikov, V. (2023). *Shtuchnyi intelekt yak instrument kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy* [Artificial intelligence as a tool of criminalistics and forensic examination]. In Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 100-th anniversary of the National Scientific Center «Bokarius Forensic Science Institute» (Kharkiv, November 10, 2023). Kharkiv: NSC «Bokarius Forensic Science Institute». pp. 189–191. [in Ukr.].

7. Nestor, N. V. (2024). Shtuchnyi intelekt u sudovii ekspertyzi: zahroza chy perspektyva? [Artificial intelligence in forensic examination: Threat or prospect?]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (69). pp. 85–88. [in Ukr.].

8. Nikolaychuk, T. V., Solomakha, Yu. V. (2024). Shchodo pytannia pro vykorystannia mozhlyvosti shtuchnoho intelektu v sudovii ekspertyzi [On the issue of using artificial intelligence capabilities in forensic examination]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (69). pp. 356–364. [in Ukr.].

9. Parshin, D., Medvid, A., Roman, O. (2025). *Zaprovadzhennia shtuchnoho intelektu u protses provedennia sudovykh ekspertyz v Ukraini* [Implementation of artificial intelligence in the process of conducting forensic examinations in Ukraine]. In Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 150-th anniversary of

the birth of the famous scientist-criminalist, Doctor of Sciences, Prof. Rudolf Archibald Reiss (Kharkiv, May 23, 2025). Kharkiv: NSC «Bokarius Forensic Science Institute». pp. 327–329. [in Ukr.].

10. Posashkov, O. O. (2025). Do pytannia vprovadzhennia shtuchnogo intelektu v sudovi ekspertyzy pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [On the implementation of artificial intelligence in forensic examinations during pre-trial investigation of criminal offenses]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (34), pp. 728–735. [in Ukr.].

11. Pro skhvalennia kontseptsii rozvytku shtuchnogo intelektu v Ukraini [On the approval of the concept of artificial intelligence development in Ukraine]. Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution vid 02.12.2020 r. №. 1556-r. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (data zvernennya: 26.11.2025). [in Ukr.].

12. Khaminich, S., Myroshnychenko, V. (2025). *Vykorystannia shtuchnogo intelektu v sudovii ekspertyzi: mozhlyvosti ta vyklyky* [Use of artificial intelligence in conducting forensic examinations]. In *Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti («Kranevski Readings»): Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (Kyiv, December 23, 2024)*. Kyiv: Liudmyla Publishing, pp. 92–95. [in Ukr.].

13. Chechil, Yu. (2025). *Intehratsiia tsyfrovyykh tekhnolohii u sudovo-ekspertnu diialnist* [Integration of digital technologies into forensic-expert activity]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (05, Part 3), pp. 296–303. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.43>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Nataliia Bratishko. The use of artificial intelligence in the activities of forensic experts: a threat or a prospect? The article considers the issue of using artificial intelligence in the activities of forensic experts. After all, today artificial intelligence plays a decisive role in global technological development, becoming a driving force of innovations and scientific breakthroughs. Its rapid development forces us to reassess the impact of this technology on various industries, including economics, medicine, justice, and the transport sector.

The methods and tools for using artificial intelligence during examinations are analyzed. Some of them are: image and video processing, voice analysis, data visualization systems, text document analysis, machine learning and classification, virtual reconstructions, data forecasting and analysis, expert systems, and analysis of large volumes of data.

The advantages of using intelligent systems for data processing, accelerating the analysis of case materials, and increasing the objectivity of conclusions are considered.

The main challenges facing the implementation of artificial intelligence in forensic activities are identified, including legal restrictions, ethical aspects, and technical difficulties.

It is emphasized that in order to remain competitive, forensic experts must constantly improve their qualifications and cooperate with specialists in the field of artificial intelligence. An important aspect of this process is the mastery of new technologies, adaptation to rapid changes in the industry and the implementation of innovative methods of analysis, which will allow experts to remain in demand and effectively apply modern approaches in practical activities.

It is concluded that despite the significant potential of artificial intelligence, the human factor remains indispensable during forensic examinations.

Key words: artificial intelligence, forensic expert, forensic examination, chatbot, digital technologies, methods.

Надійшла до редакції: 11.12.2025

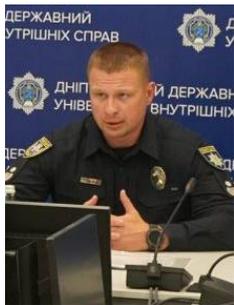
Прийнято до друку після рецензування: 19.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ, ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО
СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.9

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-23

Олександр ГАНЖА©

доктор юридичних наук

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ
ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

У статті досліджено сучасний стан наукового розроблення проблемних питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування. Метою статті було встановлення наявних на сьогодні наукових здобутків з питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування та висвітлення тих аспектів, що залишилися поза межами досліджень і потребують вирішення. За результатами дослідження зроблено висновок, що вирішення проблемних питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у сфері протидії податковим злочинам зумовлює необхідність дослідження аспектів, які до цього часу не отримали належного наукового опрацювання, зокрема: організаційно-правове забезпечення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час виявлення злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час документування злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування; взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування.

Ключові слова: наукова розробленість, взаємодія, органи досудового розслідування, оперативні підрозділи, кримінальні правопорушення, сфера оподаткування.

Постановка проблеми. Сфера оподаткування є одним із ключових елементів фінансової системи держави, адже забезпечує стабільність бюджетних надходжень, виконання соціально-економічних функцій та формування фінансової безпеки. Водночас саме податкова система залишається одним із найбільш уразливих об'єктів протиправних посягань. Значна частина економічної злочинності спрямована на ухилення від сплати податків, незаконне зменшення податкових зобов'язань або фіктивне отримання бюджетних коштів. Масштаби таких діянь призводять до суттєвих втрат державного бюджету, формування тіньових фінансових потоків і загального зниження довіри до державних інститутів [1, с. 173].

Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного

© О. Ганжа, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-8922-1732>

d_oia@dduvs.edu.ua

розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час протидії кримінальним правопорушенням [2, с. 217].

Процес ознайомлення із багажем знань і висновків, накопичених попередніми дослідниками, є першим і необхідним етапом на шляху до самостійного дослідження. Неможливо навчитися аналізувати явище, отримувати і зіставляти нові дані, не оволодівши методологічною базою, виробленою тими, хто стояв біля її витоків. Більше того, контекст нової пізнавальної ситуації, що виникла після прийняття нового КПК України, фактично надав імперативності такому шляху здійснення наукового пошуку [3, с. 12-13].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. В Україні на рівні дисертаційних досліджень окремими питаннями протидії злочинам у сфері оподаткування, займалися П. В. Цимбал «Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування» (2010 р.), Є. В. Коваленко «Оперативне документування злочинів у сфері відшкодування податку на додану вартість» (2010 р.), О. В. Копіца «Виявлення та особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість» (2007 р.), Г. О. Лісовий «Оперативно-розшукове забезпечення податкової безпеки держави (за матеріалами діяльності органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства)» (2017 р.), М. С. Мазуренко «Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів» (2011 р.), В. М. Малий «Оперативно-розшукова діагностика податкових злочинів» (2017 р.), Р. П. Марчук «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів» (2004 р.), В. В. Нечай «Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами» (2018 р.), В. П. Поїзд «Оперативний пошук ознак податкових злочинів, що вчиняються із використанням високих інформаційних технологій (за матеріалами діяльності податкової міліції)» (2014 р.), Є. П. Приндак «Організація і тактика розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) підрозділами податкової міліції» (2012 р.), О. О. Савченко «Організаційні і тактичні основи діяльності спеціальних підрозділів по виявленню та розкриттю злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків» (1999 р.), Л. П. Скалозуб «Правові та організаційно-тактичні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконному відшкодуванню податку на додану вартість» (2009 р.), В. В. Тацієнко «Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності» (2012 р.) та інші.

Водночас слід констатувати, що зазначені науковці переважно зосереджувалися на дослідженні проблем протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, залишаючи поза увагою питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у цьому процесі.

Враховуючи викладене, ми поставили за мету дослідити сучасний стан наукової розробки проблемних питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, спираючись на наукові здобутки попередників та висвітлення тих аспектів, що залишилися поза межами досліджень і потребують вирішення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових доробок авторів показав, що на сьогодні окремі проблемні питання оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування були предметом досліджень 1 докторської дисертації та 12 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [4].

На рівні докторських дисертацій окремі проблеми протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування досліджував П. Цимбал. У процесі дослідження на тему «Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування» автор в межах окремого розділу розглянув проблемні питання взаємодії податкової міліції зі слідчими та оперативними підрозділами інших правоохоронних органів. Зокрема, за результатами дослідження автором встановлено, що найбільш ефективна профілактична діяльність податкових злочинів забезпечується у взаємодії слідчого та оперативного працівника, у зв'язку з чим вносяться рекомендації стосовно форм цієї взаємодії на різних стадіях попередження податкових злочинів. Крім того, враховуючи, що в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінально-процесуальному кодексі не визначено роль і місце взаємодії взагалі, автором пропонується доповнити їх відповідними нормами [5].

Звісно, результати дослідження автора повинні лягти в основу розробки методики взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування. Однак слід зазначити, що значна кількість пропозицій автора будувалась на нормах, які діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а тому потребує певного доопрацювання. Також слід зазначити, що в структурі правоохоронних органів з'явився новий правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, зокрема Бюро економічної безпеки України, що вказує на необхідність опрацювання відповідного закону, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів.

Одним із перших досліджень, присвячених окремим питанням протидії злочинам та правопорушенням у сфері оподаткування, стало дослідження О. О. Савченка на тему «Організаційні і тактичні основи діяльності спеціальних підрозділів по виявленню та розкриттю злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків» [6]. За результатами дослідження автором було запропоновано розробити дієвий механізм взаємодії оперативних підрозділів між собою та іншими правоохоронними і контролюючими органами. Однак, як і у попередньому дослідженні, пропозиції автора будувались на нормах, які діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України та створення Бюро економічної безпеки України, а тому потребує певного доопрацювання.

Наступним дослідженням стала робота Р. Марчука на тему «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів» [7]. Аналіз вказаної роботи показав, що автор не досліджував питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

У 2007 році О. Копіца завершив дослідження на тему «Виявлення та особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість». У межах проведеного дослідження автор вивчав питання взаємодії слідчого та оперативних працівників при виявленні і розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість. За результатами дослідження автор дійшов висновку, що складність вирішення завдань при виявленні і розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість, погребує організаційного поєднання оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій, що реалізується через взаємодію слідчого з оперативними працівниками. Автором виділяються такі напрями взаємодії: спільна робота оперативного працівника і слідчого при заведенні оперативно-розшукових справ щодо осіб, які вчиняють злочини; спільний аналіз первинного матеріалу про злочин у стадії порушення кримінальної справи; спільна робота щодо подолання (запобігання) протидії розслідуванню; спільна робота із забезпечення відшкодування заподіяної злочинцем матеріальної шкоди і можливої конфіскації майна [8].

Слід зазначити, що надані у роботі висновки, у своїй більшості, не відповідають умовам сьогодення. По-перше, на сьогодні, оперативно-розшукові справи заводяться виключно за інформацією про підготовку до вчинення кримінального правопорушення. По-друге, зараз відсутній етап порушення кримінального провадження, як було до Кримінального процесуального кодексу України. Тому вказані аспекти потребують перегляду та додаткового дослідження.

Л. Скалозуб у 2009 році закінчив підготовку свого дослідження на тему «Правові та організаційно-тактичні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконному відшкодуванню податку на додану вартість». У роботі автором було розглянуто питання взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими суб'єктами протидії незаконному відшкодуванню податку на додану вартість. За результатами дослідження автор пропонує здійснити оптимізацію за такими напрямами: повернення до системи МВС України підрозділів податкової міліції Державної податкової адміністрації України; створення у структурі МВС України фінансової міліції, до складу якої мають увійти підрозділи ДСБЕЗ та податкової міліції [9]. Слід зазначити, що запропоновані автором зміни, зі створенням Бюро економічної безпеки України, втратили свою актуальність.

Аналіз дослідження Є. В. Коваленка на тему «Оперативне документування злочинів у сфері відшкодування податку на додану вартість» [10] показав, що автор не вивчав питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

М. С. Мазуренко у своєму дослідженні на тему «Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів» досліджував питання взаємодії оперативних підрозділів податкової міліції між собою та іншими правоохоронними і контролюючими органами з метою виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес [11]. Однак слід зазначити, що значна кількість пропозицій автора будувалась на нормах, які діяли до прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а тому потребує певного доопрацювання. Також слід зазначити, що в структурі правоохоронних органів з'явився новий правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, зокрема Бюро економічної безпеки України, що вказує на необхідність опрацювання відповідного закону, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів.

У 2012 році було завершено підготовку одразу двох досліджень з окремих проблемних питань протидії злочинам у сфері оподаткування. Першим дослідженням стало дослідження Є. П. Приндака на тему «Організація і тактика розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) підрозділами податкової міліції». У роботі автором доведено, що шляхами вдосконалення внутрішньої взаємодії підрозділів податкової міліції під час розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є: під час здійснення обміну інформацією між підрозділами ПМ на міжрегіональному рівні слід обов'язково інформувати відповідні підрозділи про переміщення підприємств, підозрюваних в ухиленні від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, особливо тих із них, яких не було викрито, про їх зв'язки, важливі зміни у оперативній обстановці (зростання ухилень від сплати податків за певними схемами тощо). Термін такого інформування не повинен перевищувати 24 години [12]. Слід зазначити, що запропоновані автором зміни, зі створенням Бюро економічної безпеки України, втратили свою актуальність.

Також у цьому році було завершено дослідження В. Тацієнка на тему «Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності». У роботі автор вивчав питання взаємодії правоохоронних органів при виявленні та розслідуванні податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності. Зокрема, автором було визначено форми й види взаємодії оперативних та слідчих апаратів у процесі виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності [13]. Слід зазначити, що зроблені автором висновки потребують додаткового опрацювання з метою врахування особливостей діяльності Бюро економічної безпеки України.

Першим дослідженням, присвяченим окремим проблемним питанням протидії злочинам у сфері оподаткування, після прийняття Кримінального процесуального кодексу України, стало дослідження В. Поїзда на тему «Оперативний пошук ознак податкових злочинів, що вчиняються із використанням високих інформаційних технологій (за матеріалами діяльності податкової міліції)» [14]. Однак аналіз вказаного дослідження показав, що автор не досліджував питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

У 2017 році Г. О. Лісовий завершив своє дослідження на тему «Оперативно-розшукове забезпечення податкової безпеки держави (за матеріалами діяльності органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства)» [15]. Однак автор також не досліджував питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

Наступним з даної проблематики стало дослідження В. М. Малого на тему «Оперативно-розшукова діагностика податкових злочинів» [16]. Однак у ньому також не досліджувались питання взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

Останнім дослідженням, присвяченим окремим проблемним питанням протидії злочинам у сфері оподаткування, стало дослідження В. В. Нечая на тему «Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами». У роботі автор вивчав питання розстановки сил та їх взаємодії в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами [17]. Слід зазначити, що зроблені автором висновки потребують додаткового опрацювання з метою врахування особливостей діяльності Бюро економічної безпеки України.

Дослідження наукового доробку зазначених авторів свідчить про те, що їхні напрацювання можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення проблем взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у процесі протидії злочинам у сфері оподаткування, проте вони не забезпечують розв'язання актуальних на сьогодні питань цієї діяльності.

Висновки. З огляду на викладене, вирішення проблемних питань взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у сфері протидії податковим злочинам зумовлює необхідність дослідження аспектів, які до цього часу не отримали належного наукового опрацювання, зокрема:

- організаційно-правове забезпечення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час протидії злочинам у сфері оподаткування;
- взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час виявлення злочинів у сфері оподаткування;
- взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час документування злочинів у сфері оподаткування;
- взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері оподаткування;
- взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування;
- взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування.

На нашу думку, реалізація зазначеного сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у сфері протидії злочинам.

Список використаних джерел

1. Мороз Ю. А. Поняття та класифікація кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Вип. 92: частина 4. С. 172-178. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.23>.
2. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. №1. С. 217–224.
3. Савенко С. А. Оперативно-розшукове забезпечення судового провадження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2014. 219 с.
4. Дараган В. В. Антологія наукового забезпечення оперативно-розшукової діяльності: (проблеми теорії і практики оперативно-розшукової протидії злочинам у бюджетній сфері та сфері оподаткування) : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. Том II. Ч. 2. 368 с.
5. Цимбал П.В. Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування : автореф. дис. ... д.ю.н. : 12.00.09. Одеса : ОДУВС, 2010. 39 с.
6. Савченко О. О. Організаційні і тактичні основи діяльності спеціальних підрозділів по виявленню та розкриттю злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Київ : НАВСУ, 1999. 15 с.
7. Марчук Р. П. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : НАВСУ, 2004. 17 с.
8. Копіца О. В. Виявлення та особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним відшкодуванням податку на додану вартість : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : ОЮІ НУВС, 2007. 18 с.
9. Скалозуб Л. П. Правові та організаційно-тактичні засади протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконному відшкодуванню податку на додану вартість : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ : КНУВС, 2009. 20 с.
10. Коваленко Є. В. Оперативне документування злочинів у сфері відшкодування податку на додану вартість : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ : КНУВС, 2010. 20 с.
11. Мазуренко М. С. Оперативний пошук ознак вчинення податкових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса : ОДУВС, 2011. 21 с.
12. Приндак Є. П. Організація і тактика розкриття ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) підрозділами податкової міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 20 с.

13. Тацієнко В. В. Основи виявлення та розслідування податкових злочинів, учинених у сфері будівельної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 19 с.
14. Поїзд В. П. Оперативний пошук ознак податкових злочинів, що вчиняються із використанням високих інформаційних технологій (за матеріалами діяльності податкової міліції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2014. 20 с.
15. Лісовий Г. О. Оперативно-розшукове забезпечення податкової безпеки держави (за матеріалами діяльності органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2017. 20 с.
16. Малий В. М. Оперативно-розшукова діагностика податкових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2017. 20 с.
17. Нечай В. В. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, що вчинюються організованими групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : ХНУВС, 2018. 20 с.

References

1. Moroz, Yu. A. (2025) Poniattia ta klasyfikatsiia kryminalnykh pravoporushen u sferi opodatkuvannia [Concept and classification of criminal offenses in the field of taxation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya PRAVO*. Issue 92: part 4, pp. 172-178. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.23>. [in Ukr.].
2. Iakovliev, O. (2014) Vzaiemodiia slidchoho z operatyvnymy pidrozdilamy pid chas provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii [Interaction of the investigator with operational units during investigative (search) actions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. №1, pp. 217–224. [in Ukr.].
3. Savenko, S. A. (2014) Operatyvno-rozshukove zabezpechennia sudovoho provadzhenia [Operational and investigative support of judicial proceedings]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv: KhNUVS. 219 p. [in Ukr.].
4. Darahan, V. V. (2021) Antolohiia naukovooho zabezpechennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti: (problemy teorii i praktyky operatyvno-rozshukovoi protydii zlochynam u biudzhethnii sferi ta sferi opodatkuvannia) [Anthology of scientific support for operational and investigative activities: (problems of theory and practice of operational and investigative counteraction to crimes in the budgetary and taxation spheres)]: monohraf. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. Tom II. Ch. 2. 368 p. [in Ukr.].
5. Tsybal, P. V. (2010) Podatkovi zlochyny: vyavlennia, rozkryttia, rozsliduvannia [Tax crimes: detection, disclosure, investigation]: Avtoref. dys. ... d.yu.n.: 12.00.09. Odesa: ODUVS. 39 p. [in Ukr.].
6. Savchenko, O. O. (1999) Orhanizatsiini i taktychni osnovy diialnosti spetsialnykh pidrozdiliv po vyavlenniu ta rozkryttiu zlochyniv, poviazanykh z ukhlyenniam vid splaty podatkiv [Organizational and tactical foundations of the activities of special units to detect and solve crimes related to tax evasion]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 21.07.04. Kyiv: NAVSU. 15 s. [in Ukr.].
7. Marchuk, R. P. (2004) Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, poviazanykh z ukhlyenniam vid splaty podatkiv, zboriv ta inshykh oboviazkovykh platezhiv [Using specialized knowledge in investigating crimes related to evasion of taxes, fees and other mandatory payments]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv: NAVSU. 17 p. [in Ukr.].
8. Kopitsa, O. V. (2007) Vyavlennia ta osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz nezakonnym vidshkoduvanniam podatku na dodanu vartist [Detection and investigation features of crimes related to illegal refund of value added tax]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa: OIU NUVS. 18 p. [in Ukr.].
9. Skalozub, L. P. (2009) Pravovi ta orhanizatsiino-taktychni zasady protydii pidrozdilamy DSBEZ MVS Ukrainy nezakonnomu vidshkoduvanniu podatku na dodanu vartist [Legal and organizational and tactical principles of counteraction by the DSBEZ units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine to illegal reimbursement of value added tax]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 21.07.04. Kyiv: KNUVS. 20 p. [in Ukr.].
10. Kovalenko, Ye. V. (2010) Operatyvne dokumentuvannia zlochyniv u sferi vidshkoduvannia podatku na dodanu vartist [Prompt documentation of crimes in the field of value added tax refunds]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv: KNUVS. 20 p. [in Ukr.].
11. Mazurenko, M. S. (2011) Operatyvnyi poshuk oznak vchynennia podatkovykh zlochyniv [Operational search for signs of tax crimes]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa: ODUVS. 21 p. [in Ukr.].
12. Pryndak, Ye. P. (2012) Orhanizatsiia i taktyka rozkryttia ukhlyennia vid splaty podatkiv, zboriv (oboviazkovykh platezhiv) pidrozdilamy podatkovoi militsii [Organization and tactics of revealing tax evasion, fees (mandatory payments) by tax police units]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Lviv: LvDUVS. 20 p. [in Ukr.].
13. Tatsienko, V. V. (2012) Osnovy vyavlennia ta rozsliduvannia podatkovykh zlochyniv, uchynenykh u sferi budivelnoi diialnosti [Fundamentals of detecting and investigating tax crimes committed in the construction sector]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Lviv: LvDUVS. 19 p.

[in Ukr.].

14. Poizd, V. P. (2014) Operatyvnyi poshuk oznak podatkovykh zlochyniv, shcho vchyniautsia iz vykorystanniam vysokykh informatsiinykh tekhnolohii (za materialamy diialnosti podatkovoi militsii) [Operational search for signs of tax crimes committed using high information technologies (based on materials from tax police activities)]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv: KhNUVS. 20 p. [in Ukr.].

15. Lisovi, H. O. (2017) Operatyvno-rozshukove zabezpechennia podatkovoi bezpeky derzhavy (za materialamy diialnosti orhanu, shcho zdiisniuie kontrol za doderzhanniam podatkovoho zakonodavstva) [Operational and investigative support for the tax security of the state (based on the materials of the body that monitors compliance with tax legislation)]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv: KhNUVS. 20 p. [in Ukr.].

16. Malyi, V. M. (2017) Operatyvno-rozshukova diahnozyka podatkovykh zlochyniv [Operational and investigative diagnostics of tax crimes]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv: KhNUVS. 20 p. [in Ukr.].

17. Nechai, V. V. (2018) Provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii pid chas rozsliduvannia podatkovykh zlochyniv, shcho vchyniuutsia orhanizovanymy hrupamy [Conducting covert investigative (search) actions during the investigation of tax crimes committed by organized groups]: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv: KhNUVS. 20 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Hanzha. State of scientific development of problems of interaction between pre-judicial investigation bodies and operational units during the combat of criminal offenses in the sphere of taxation. The article examines the current state of scientific development of problematic issues of interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when combating criminal offenses in the field of taxation. The aim of the article was to establish the current scientific achievements on the issues of interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when combating criminal offenses in the field of taxation and to highlight those aspects that remain outside the scope of research and need to be addressed.

The results of the study concluded that resolving problematic issues of interaction between pre-trial investigation bodies and operational units in the field of combating tax crimes necessitates the study of aspects that have not received proper scientific treatment to date, in particular: organizational and legal support for the interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when combating crimes in the field of taxation; interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when detecting crimes in the field of taxation; interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when documenting crimes in the field of taxation; interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when implementing materials of operational development on crimes in the field of taxation; interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when conducting investigative (search) actions when investigating crimes in the field of taxation; interaction between pre-trial investigation bodies and operational units when conducting covert investigative (search) actions when investigating crimes in the field of taxation.

Key words: *scientific development, interaction, pre-trial investigation bodies, operational units, criminal offenses, taxation.*

Надійшла до редакції: 03.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.98:343.351/359.2
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-24

Володимир ЄФІМОВ©
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Констатовано, що оперативно-розшукова протидія економічним злочинам, вчиненим в агропромисловому комплексі, вимагає від працівників правоохоронних органів високої професійної підготовки, а саме: розуміння, які конкретно види злочинів можуть вчинятися, спосіб скоєння та можливого приховування злочинної діяльності, характеристика осіб, які вчиняють економічні злочини, та багато інших нюансів, що стосуються господарської діяльності й що в сукупності теоретичних знань дозволить оперативним працівникам вчасно виявляти, документувати та попереджувати злочинні наміри.

Акцентується увага на тому, що злочини цієї категорії посягають на відносини: у сфері виробництва та переробки об'єктів агропромислової діяльності; при формуванні, розвитку та збереженні матеріально-ресурсної бази (об'єктів нерухомості, технічних пристроїв та будівель); у процесі реалізації виробленої продукції; пов'язані з реалізацією заходів державного регулювання та підтримки даного виду господарської діяльності.

Дослідженням встановлено те, що об'єктом аналізованих злочинів виступають суспільні відносини, що складаються в галузі організації, безпосереднього здійснення та регулювання агропромислової діяльності, посягання на які виявляється у протиправному впливі на нормальне функціонування господарської діяльності окремих осіб, підприємств, установ, організацій, суспільства та держави в цілому, а також на досягнення позитивних економічних результатів від даної діяльності. Отже, злочини у сфері агропромислового комплексу характеризуються такими ознаками як: вчинені у сфері професійної виробничо-господарської діяльності; вчинені професійними суб'єктами зазначених суспільних відносин (як безпосередньо учасниками агропромислового виробництва, так і посадовими особами державних, комунальних та інших підприємств, установ та організацій, відповідальних за регулювання та підтримку цього виду діяльності); які посягають на економічні інтереси юридичних та фізичних осіб, а також інтереси держави в аспекті забезпечення економічної безпеки в цілому.

Проведений аналіз економічних злочинів, що вчиняються у сфері агропромислового комплексу, дозволяє дійти висновку, що класифікаційна система об'єднує в собі кілька розподілених груп злочинів, для яких системоутворюючим фактором є кримінально-правові, криміналістичні та кримінологічні ознаки, які обумовлені спрямованістю злочинних посягань на конкретні види відносин і опосередковують настання злочинних наслідків у вигляді шкоди, заподіяної фізичним особам, підприємствам, установам, організаціям та державі.

Ключові слова: оперативно-розшукова характеристика, економічні злочини, агропромисловий комплекс, кваліфікаційна система, кримінальні загрози, оперативно-розшукове реагування, підрозділи стратегічних розслідувань Національної поліції.

Постановка проблеми. Оперативно-розшукова протидія економічним злочинам, вчиненим в агропромисловому комплексі, вимагає від працівників правоохоронних органів високої професійної підготовки, а саме: розуміння, які конкретно види злочинів можуть вчинятися, спосіб скоєння та можливого приховування злочинної діяльності, характеристика осіб, які вчиняють економічні злочини, та багато інших нюансів, що стосуються господарської діяльності й що в сукупності теоретичних знань дозволить оперативним працівникам вчасно виявляти, документувати та попереджувати злочинні наміри.

Висвітлення особливостей оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері агропромислового комплексу актуалізується тим, що досі не існує єдиного підходу до визначення видів злочинних діянь, які могли б бути включені до структури економічної

злочинності у досліджуваній сфері господарської діяльності.

Дослідження вказує на те, що одним з критеріїв віднесення діянь до злочинів аналізованої категорії є те, що вони засновані на знанні властивостей, явищ і процесів організаційного, виробничого і технологічного характеру, що характеризуються специфічними механізмами правового, економічного, технічного регулювання таких відносин. При цьому злочини цієї категорії посягають на відносини: у сфері виробництва та переробки об'єктів агропромислової діяльності; при формуванні, розвитку та збереженні матеріально-ресурсної бази (об'єктів нерухомості, технічних пристроїв та будівель); у процесі реалізації виробленої продукції; пов'язані з реалізацією заходів державного регулювання та підтримки даного виду господарської діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням, пов'язаним із протидією економічним злочинам, зокрема в агропромисловому комплексі, приділяли увагу провідні вітчизняні вчені, серед яких Л. Аркуша, С. Баліна, В. Буркаль, М. Бучко, В. Василичук, М. Городец, О. Грибунов, М. Горюнова, В. Голіна, О. Джужа, О. Дульський, А. Долгова, В. Дараган, М. Корнієнко, О. Кальман, В. Коваленко, В. Ларичев, А. Закалюк, О. Литвак, О. Кириченко, Г. Жаровська, А. Репецька, В. Пчолкін, М. Хавронюк, С. Чернявський, В. Шендрик та інші.

Втім, питання визначення сучасних особливостей протидії економічній злочинності з урахуванням міжнародного досвіду, воєнного вторгнення окупаційних військ РФ в Україну залишаються актуальними і потребують подальших досліджень.

Метою статті є висвітлення кваліфікаційної системи найпоширеніших економічних злочинів, що вчинюються в агропромисловому комплексі України щодо формування уявлення про кримінальні загрози в досліджуваній сфері та відповідного оперативно-розшукового реагування з боку правоохоронних органів, зокрема підрозділів стратегічних розслідувань Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Проблема оперативно-розшукової протидії економічним злочинам в агропромисловому комплексі залишається одним із невирішених правоохоронних завдань. Особливо це виокремлення конкретних видів злочинів, що передбачено Кримінальним кодексом України [3].

Агропромислова діяльність відноситься до виробничої сфери, спрямованої на виробництво продукції громадського споживання. Кожен етап агропромислового виробництва, що є самостійним елементом, підпорядковується правилам і принципам виробничих процесів, що спираються на спеціальні професійні знання та навички. Іншими словами, одним із критеріїв віднесення відповідного виду діяльності до агропромислової сфери є реалізація професійних знань (технічних, агрономічних, хімічних, економічних, юридичних, медикобіологічних та ін.), спрямованих на розробку та виробництво специфічних засобів та методів, а також створення умов, необхідних для вирішення завдань агропромислового виробництва. З цієї причини протиправні діяння, вчинені суб'єктами даного виробництва, мають прямий зв'язок із здійснюваною професійною діяльністю, зі специфічними умовами її здійснення, з правовими режимами, що регулюють зазначену діяльність, з особливостями виробничих агропромислових процесів, з умовами зберігання та розподілу коштів та об'єктів, із встановленою системою обліку та контролю за агропромисловою сферою [2, с. 22-28].

Таким чином, можливість здійснення протиправної діяльності у сфері, що розглядається, проявляється лише за наявності спеціальних організаційних і виробничих режимів і лише в умовах залучення злочинця (злочинців) до сфери агропромислової діяльності. Тобто зазначені елементи як би опосередковуються середовищем професійних відносин, виступають детермінантною злочинною діяльністю [6, с. 435-437].

Дослідженням встановлено те, що об'єктом аналізованих злочинів виступають суспільні відносини, що складаються в галузі організації, безпосереднього здійснення та регулювання агропромислової діяльності, посягання на які виявляється у протиправному впливі на нормальне функціонування господарської діяльності окремих осіб, підприємств, установ, організацій, суспільства та держави в цілому, а також на досягнення позитивних економічних результатів від даної діяльності. Отже, злочини у сфері агропромислового виробництва характеризуються такими ознаками, як: вчинені у сфері професійної виробничо-господарської діяльності; вчинені професійними суб'єктами зазначених суспільних відносин (як безпосередньо учасниками агропромислового виробництва, так і посадовими особами державних, комунальних та інших підприємств, установ та організацій, відповідальних за регулювання та підтримку цього виду

діяльності); які посягають на економічні інтереси юридичних та фізичних осіб, а також інтереси держави в аспекті забезпечення економічної безпеки в цілому.

Проведений аналіз економічних злочинів, що вчиняються у сфері агропромислового комплексу, дозволяє дійти висновку, що класифікаційна система об'єднує в собі кілька розподілених груп злочинів, для яких системоутворюючим фактором є кримінально-правові, криміналістичні та кримінологічні ознаки, які обумовлені спрямованістю злочинних посягань на конкретні види відносин і опосередковують настання злочинних наслідків у вигляді шкоди, заподіяної фізичним особам, підприємствам, установам, організаціям та державі.

Пропонована класифікаційна система має такий вигляд:

1. Злочини, пов'язані з розкраданням коштів та товаро-матеріальних цінностей (у тому числі й продукції, що виробляється), що належать суб'єктам агропромислової діяльності або підприємствам агропромислового комплексу. До типових видів злочинів, об'єднаних у цій групі, доцільно віднести: ст. 190 Шахрайство, ст. 191 Привласнення чи розтрата, ст. 185 Крадіжка [3].

Це досить поширена група злочинів, що вчинюються у сфері агропромислового комплексу, та характеризується тим, що злочинні наміри націлені на викрадання фінансових активів, матеріальних запасів або продукції агропромислового виробництва особами, які мають безпосередній зв'язок з об'єктами розкрадання, що і є обставиною, що визначає мотиви та мету розкрадання [4].

2. Злочини, пов'язані з незаконним набуттям права на чуже майно (земельні ділянки сільськогосподарського призначення, тваринницькі комплекси, елеватори, виробничі приміщення та ін.) або цінні папери (акції, векселі та ін.).

До типового виду злочинів цієї групи віднесено ст. 190 КК [3] України – Шахрайство, яка, як правило, об'єднує чотири основні кваліфікуючі ознаки: ч. 2 – вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, ч. 3 – вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому, ч. 4 – вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, та ч. 5 – вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою.

Однак зазначені злочини найчастіше пов'язані із скоєнням супутніх злочинів (у різних сукупностях), таких, як: ст. 364 ККУ [3] Зловживання владою або службовим становищем, ст. 358 ККУ [3] Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів.

Як правило, ці злочини характеризуються наявністю єдиного наміру і є взаємозумовленими, оскільки для досягнення мети шахрайства необхідне виконання злочинних діянь, які підпадають під дію норм зазначених супутніх статей. Загальне цих злочинів характеризується наявністю таких значимих ознак, як: характеристика суб'єктів злочину, спільність способів скоєння злочину, мотив і мета злочину.

3. Злочини, які вчинюються у сфері кредитування суб'єктами агропромислової діяльності. Типовими видами злочинів, віднесених до цієї групи, є: ст. 210 ККУ [3] – нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та ст. 222 ККУ [3] – шахрайство з фінансовими ресурсами.

Дані злочини вчинюються через подання недостовірних відомостей про фінансовий стан підприємства, установи, організації або індивідуального підприємця (фізична особа-підприємець), а також про заставне майно, що надається в кредитні організації як забезпечення кредиту.

Загальним для цих злочинів є те, що вони характеризуються наявністю двох основних значущих ознак: способів внесення недостовірних відомостей до фінансово-господарських документів, способу їх надання, і навіть особливості відображення інформації про це, і значні характеристики суб'єктів злочину – учасників агропромислової діяльності.

4. Злочини, пов'язані з розкраданням бюджетних коштів, які виділяються у вигляді субсидій, грантів або пільгових кредитів.

Розкрадання бюджетних коштів у вигляді субсидій, грантів чи пільгових кредитів кваліфікується за статтями Кримінального кодексу України, що стосуються *привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем* (ст. ст. 191, 200, 364, 368), якщо це пов'язано з фальсифікацією документів для отримання

коштів; такі злочини виявляються як махінації з цільовими коштами, що виділені на конкретні програми чи підтримку [1].

На сьогодні це найпоширеніша група злочинів, що вчинюються у сфері агропромислового комплексу. Особливість даних злочинів проявляється у спільності цілей, характеристиках осіб, які здійснюють дані злочини, способів підготовки та подання документів у відповідні державні органи; особливостей надання відповідних виплат та контролю за виконанням умов використання коштів.

5. Злочини, пов'язані із процедурами банкрутства агропромислових підприємств.

Діяльність сільськогосподарських підприємств відіграє винятково важливу роль у розвитку ринкової економіки України, оскільки вона спричинена залученням значної кількості інвестицій в економіку нашої держави та поліпшення економічної ситуації в Україні. Доведення підприємства до банкрутства, зокрема державного або з державною часткою власності, дуже поширене в Україні і зовні проявляється переважно як приховані форми приватизації. Такі дії щодо державних підприємств мають наслідком не лише сумнівні приватизаційні угоди, а й руйнування цілісних майнових комплексів стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо [5, с. 381].

6. Злочини, вчинені посадовими особами державних органів та комерційних організацій, наділених повноваженнями щодо розподілу бюджетних коштів, контролю та нагляду за функціонуванням агропромислових підприємств та суб'єктів агропромислової діяльності, а також їх супроводу.

У результаті вчинення посадовими особами даних злочинів створюються передумови для досягнення в майбутньому злочинних цілей суб'єктами агропромислової діяльності у зв'язку зі створенням сприятливих умов для реалізації злочинних схем, пов'язаних або з посяганнями на бюджетні та не бюджетні кошти, активи організацій, або спрямованих на спотворення якісних характеристик виробленої агропромислової продукції, або задоволення комерційних інтересів осіб, які не мають фактичних підстав для цього.

7. Злочини, які вчинюються у сфері оподаткування. До типових видів злочинів, об'єднаних у цій групі, віднесено ст. 212 ККУ [3] – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Від подібних схем ухилення від сплати податкових платежів та приховування майна дані злочини відрізняються специфікою використання спрощених податкових режимів, встановлених для сільгосптоваровиробників, та маніпуляціями з ними, особливостями обігу сільськогосподарської продукції, термінами досягнення економічних результатів у зв'язку з особливостями циклів агропромислової діяльності.

8. Злочини, що вчинюються у зв'язку з військовим вторгненням на територію України окупаційних сил РФ (військове захоплення сільськогосподарських об'єктів, силове захоплення сільськогосподарської продукції та вивезення її на територію РФ та ін.).

Цей вид злочинів вимагає окремого розгляду, оскільки масштаби та суми збитків на сьогодні встановити неможливо. І потрібні додаткові дії правоохоронних органів для документування цих видів військових злочинів РФ проти агропромислового комплексу України.

Отже, наведена класифікація дозволяє виділити кілька видових об'єктів злочинів, які доцільно включити у систему економічних злочинів, що вчинюються в агропромисловому комплексі. У відсотковому співвідношенні система вищезгаданих злочинів виглядає наступним чином: шахрайство (ст. 190) – 37%; привласнення або розтрата (ст. 191) – 29%; незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів (ст. 204) – 19 %; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації (ст. 212) – 19 %; крадіжка (ст. 185) – 7 %; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210) – 17 %; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації (ст. 212) – 22 %; доведення до банкрутства (ст. 219) – 15 %; шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222) – 6 %; незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233) – 8 %.

Висновки. Для ефективної протидії економічним злочинам в агропромисловому комплексі першочерговим кроком є формування уявлення про кримінальні загрози в

досліджуваній сфері. Запропонована вище класифікація достатньою мірою має системність, оскільки пізнання вищевказаних елементів у сукупності дозволить сформувати об'єктивне уявлення про ті взаємозв'язки, які знаходяться в основі науково-теоретичного дослідження. Однак дана класифікація має й практичне значення, що може бути вираженим в розробці методичних рекомендацій, пов'язаних з видовими особливостями функціонування агропромислового комплексу, способами вчинення та приховування економічних злочинів, характеристики суб'єктів злочинної діяльності, часу, місця та умов вчинення зазначених злочинів, що дозволить сформувати уявлення про кримінальні загрози в досліджуваній сфері та відповідно реагувати правоохоронним органам, зокрема підрозділам стратегічних розслідувань Національної поліції.

Також, підбиваючи підсумок вищесказаному, сформулюємо поняття економічних злочинів, що вчинюються у сфері агропромислового комплексу, що об'єднує у собі значні якості та кримінально-правові ознаки, як ключові чинники, що характеризують сутність порушених суспільних відносин у досліджуваній сфері. Отже, під економічними злочинами у сфері агропромислового комплексу слід розуміти умисне протиправне діяння, що посягає на економічні відносини в галузі ресурсозабезпечення, сільськогосподарського та переробного виробництв, а також на організаційно-правові відносини в галузі їх функціонування, вчинене професійними суб'єктами цих відносин з метою отримання матеріальної та майнової вигоди, й що виражаються у заподіянні матеріальних збитків господарським структурам, комерційним організаціям та фізичним особам.

Список використаних джерел

1. Кікінчук В. В. Характерні ознаки злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромислового комплексу. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2018 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 81-83.
2. Коваленко Т. О., Марченко С. І. Правове регулювання господарської діяльності в агропромислового комплексу України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 296 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадання). URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/1_DISK/KRIM/html/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_26.htm.
5. Тарасевич Т. Ю., Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 379-382.
6. Харитонов С. О. Система кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 434-438.

References

1. Kikinchuk, V. V. (2018) Kharakterni oznaky zlochyniv, pov'yazanykh z vykorystanniam byudzhetykh koshtiv v ahropromyslovomu kompleksi [Characteristic signs of crimes related to the use of budget funds in the agro-industrial complex]. *Aktual'ni pytannya dosudovoho rozsliduvannya ta tendentsiyi rozvytku kryminalistychnoyi metodyky* : tezy dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 21 lystop. 2018 r.). Kharkiv : Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, pp. 81-83. [in Ukr.].
2. Kovalenko, T. O., Marchenko, S. I. (2015) Pravove rehulyuvannya hospodars'koyi diyal'nosti v ahropromyslovomu kompleksi Ukrayiny [Legal regulation of economic activity in the agro-industrial complex of Ukraine] : navch. posib. Kyiv : Yurinkom Inter, 296 p. [in Ukr.].
3. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].
4. Rozsliduvannya pryvlasnennya, roztraty mayna abo zavolodinnya nym shlyakhom zlovzhyvannya sluzhbovym stanovyschem (rozkradannya) [Investigation of misappropriation, embezzlement of property or its seizure by abuse of official position (embezzlement)]. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/1_DISK/KRIM/html/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_26.htm. [in Ukr.].
5. Tarasevych, T. Yu., Lazarenko, V. V. (2020) Kryminal'na vidpovidal'nist' za dovedennya do bankrutstva okremykh sub'yektiv hospodars'koyi diyal'nosti [Criminal liability for bringing individual economic entities to bankruptcy]. *Chasopys Kyiv's'koho universytetu prava*. № 2, pp. 379-382. [in Ukr.].
6. Kharytonov, S. O. (2023) Systema kryminal'nykh pravoporushen' u sferi hospodars'koyi diyal'nosti [System of criminal offenses in economic activity]. *Pravo i suspil'stvo*. № 6, pp. 434-438. [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Yefimov. Features of the operational and investigative characteristics of economic crimes committed in the agro-industrial complex of Ukraine. The author has found that operational and investigative counteraction to economic crimes committed in the agro-industrial complex requires law enforcement officers to have high professional training, namely, an understanding of what specific types of crimes can be committed, the method of committing and possible concealment of criminal activity, the characteristics of persons who commit economic crimes, and many other nuances related to economic activity, which, in combination with theoretical knowledge, will allow operational officers to timely detect, document, and prevent criminal intentions.

The study established that the object of the analyzed crimes is social relations that develop in the field of organization, direct implementation and regulation of agro-industrial activity, the encroachment on which is manifested in the unlawful impact on the normal functioning of the economic activities of individuals, enterprises, institutions, organizations, society and the state as a whole, as well as on the achievement of positive economic results from this activity. Thus, crimes in the agro-industrial complex are characterized by such features as: committed in the field of professional production and economic activity; committed by professional subjects of the specified social relations (both direct participants in agro-industrial production and officials of state, municipal and other enterprises, institutions and organizations responsible for regulating and supporting this type of activity); which encroach on the economic interests of legal entities and individuals, as well as the interests of the state in terms of ensuring economic security in general.

Key words: *operational-search characteristics, economic crimes, agro-industrial complex, qualification system, criminal threats, operational-search response, strategic investigation units of the National Police.*

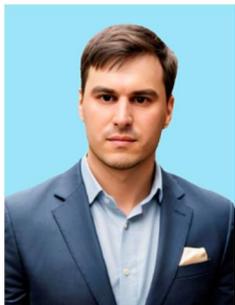

Надійшла до редакції: 02.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 10.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 347.728.4-027.541(ЄС)
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-25

Ілля КИСЕЛЬОВ©

кандидат юридичних наук
(Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Запоріжжя, Україна)

Олексій КРИЖАНОВСЬКИЙ©

доктор психологічних наук, доцент
(Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Запоріжжя, Україна)

МУНІЦИПАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС

У статті проведено порівняльно-правовий аналіз правового регулювання муніципальних облігацій як інструменту фінансової автономії місцевого самоврядування в Україні та країнах ЄС (Польща, Франція, Німеччина). На основі чинного законодавства, історичного досвіду та практики застосування висвітлено ключові нормативні акти: Європейську хартію місцевого самоврядування, національні закони країн ЄС, Бюджетний кодекс України, Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». За критеріями процедур емісії, лімітів боргу, джерел погашення, контролю та доступу малих громад виявлено переваги європейських моделей: гнучкі ліміти й консультаційний контроль у Польщі, пулове фінансування через Agence France Locale у Франції, цільове використання коштів та інфраструктуру Sparkassen у Німеччині, що забезпечують вищу фінансову незалежність та активне залучення приватного капіталу.

Метою статті є обґрунтування можливостей удосконалення українського законодавства шляхом запозичення ефективних елементів європейського досвіду з урахуванням євроінтеграції та поствоєнного відновлення. Завданнями є аналіз нормативної бази, порівняння механізмів, виявлення бар'єрів в Україні та розробка пропозицій щодо спрощення емісії, створення національної агенції муніципального фінансування, консультаційного контролю та розвитку зелених облігацій.

Запропоновано комплексний підхід, що дозволить активізувати ринок муніципальних облігацій, підвищити спроможність громад та залучити громадян до фінансування локальних проєктів відновлення.

Ключові слова: децентралізація фінансів; муніципальні облігації; місцеве самоврядування; правове регулювання; порівняльний аналіз; Польща; Франція; Німеччина; фінансова автономія; поствоєнне відновлення.

© І. Кисельов, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3200-6576>
law.reserc@gmail.com

© О. Крижановський, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5358-9758>
dozpu@ukr.net

Постановка проблеми. Муніципальні облигації є спеціальним видом боргових цінних паперів, які випускаються органами місцевого самоврядування для залучення інвестицій у місцеві проекти, такі як будівництво шкіл, ремонт доріг, розвиток комунальної інфраструктури чи екологічні ініціативи, забезпечуючи при цьому погашення за рахунок майбутніх доходів громади або цільових податків. Обсяг коштів на ринку муніципальних облигацій зростає по всьому світу, й починаючи з 2020 року глобальний ринок збільшився на 25 %, перевищивши 5,5 трлн доларів, а емісія в США, ЄС і Азії зростає на 7-9 % щорічно, відбиваючи високий попит інвесторів на надійний інструмент [3].

В українському законодавстві цей інструмент позначається як облигації місцевих позик, що є синонімом муніципальних облигацій і визначається як боргове зобов'язання, яке підтверджує повернення номінальної вартості з виплатою доходу за графіком. Цей інструмент відрізняється від державних облигацій тим, що емітентом виступає не центральна влада, а місцевий рівень, що на практиці означає більшу відповідальність громад за ефективне використання коштів і стимулює локальну економіку.

У країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) принцип субсидіарності, закріплений у Європейській хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року [2] та інших нормативно-правових актах, створює правові передумови для такого підходу, дозволяючи вирішувати фінансові питання на рівні, найближчому до громадян, і призводить до ефективнішого розподілу ресурсів. Крім того, стаття 9 цієї Хартії фактично вказує на право місцевих органів запозичувати кошти, включаючи доступ до національного ринку капіталу (в тому числі емісія муніципальних облигацій), за умови дотримання національних норм. Це забезпечує баланс між автономією та державним наглядом і сприяє інтеграції з європейськими фінансовими ринками. Для більшості країн ЄС, муніципальні облигації стали ключовим елементом децентралізації, дозволяючи громадам самостійно фінансувати розвиток без надмірного навантаження на державний бюджет.

В Україні реформа децентралізації з 2014 року суттєво розширила податкові надходження та повноваження об'єднаних територіальних громад, однак ринок муніципальних облигацій залишається нерозвиненим, попри формальну можливість їх емісії. Згідно зі статтею 15 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV (далі – Закон про ринки капіталу) [10], облигації місцевих позик можуть випускатися органами місцевого самоврядування як боргові цінні папери для фінансування місцевих бюджетів, з погашенням за рахунок власних доходів. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (далі – Бюджетний кодекс) [1] у статті 16 дозволяє місцевим бюджетам здійснювати запозичення, включаючи емісію цінних паперів, але з обов'язковим погодженням Міністерства фінансів відповідно до статті 74 цього Кодексу, а ліміт боргу обмежено 200% середньорічного доходу (стаття 18), при цьому частка обслуговування боргу не повинна перевищувати 10% видатків загального фонду. Фактично це призводить до обмеженої активності. І хоча в окремі періоди фіксувалися емісії (наприклад, 88 випусків на 21,52 млрд грн у 2003–2015 роках), з 2022 року жоден емітент не пропонував облигації місцевих позик через воєнні ризики, скорочення доходів і високі адміністративні бар'єри, а запозичення на практиці обмежуються банківськими кредитами чи позиками від міжнародних організацій.

Більше того, відсутність правильно врегульованого активного вторинного ринку, спеціалізованих процедур емісії та стимулів для інвесторів робить інструмент муніципальних облигацій неефективним, змушуючи громади покладатися на субвенції. Це призводить до нерівності, адже великі міста з банківським доступом мають перевагу, тоді як малі ОТГ суттєво обмежені. Запозичення європейського досвіду могло б активізувати ринок муніципальних облигацій в Україні, дозволяючи громадянам безпосередньо інвестувати в регіональні проекти, посилюючи локальну солідарність та економічний розвиток, наближаючи до стандартів ЄС.

Актуальність теми посилюється й Угодою про асоціацію з ЄС, де децентралізація визнана пріоритетом, а успішний досвід таких країн як Польща, Німеччина та Франція демонструє, як муніципальні облигації інтегруються з кохезійними фондами, забезпечуючи стабільність і знижуючи ризики для інвесторів. Наприклад, у Польщі гміни регулярно емітують облигації для локальної інфраструктури, що призводить до економічного зростання та кращої якості послуг. У Німеччині федеративна система дозволяє адаптувати умови випуску до регіональних особливостей, мінімізуючи

централізацію та стимулюючи конкуренцію. У Франції спільні випуски через спеціалізовані агентства оптимізують витрати для малих муніципалітетів, сприяючи солідарності та ефективності. Не викликає сумнівів, що аналіз ефективних моделей провідних країн ЄС не лише висвітлює їх переваги, але й відкриває практичні шляхи для реформ в Україні, адаптовані до сучасних викликів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Фінансова автономія органів місцевого самоврядування, включаючи механізми запозичень, неодноразово ставала об'єктом уваги в контексті децентралізації. Окремі питання досліджувались у працях Є. Ананьєвої, О. Антонюк, Г. Возняк, Н. Волкової, В. Гордієнко, М. Вуйчика, М. Гірняка, С. Дяченко, А. Матвієнко, І. Мізіної, І. Марціяса, А. Мунько, О. Росоляк, І. Цимбалюк та багатьох інших. Водночас в українському правовому полі практично відсутні дослідження, що стосуються муніципальних облигацій, що частково пояснюється майже повною відсутністю такої практики та фокусом на кредитах і субвенціях як основних джерелах. Європейські моделі висвітлюються переважно в офіційних нормативних актах, звітах Рад Європи та національних органів, які підкреслюють роль облигацій у стимулюванні локальних інвестицій, забезпеченні фінансової стійкості та інтеграції з ринками капіталу.

Крім того, воєнний стан в Україні посилив централізацію бюджетних потоків, роблячи альтернативні інструменти ще критичнішими для післявоєнного відновлення, де потреби в інвестиціях сягають мільярдів. В свою чергу брак комплексних порівняльних робіт між Україною та ЄС вимагає глибокого правового аналізу для обґрунтування змін у законодавстві. Отже, стаття заповнює цю прогалину, акцентуючи на практичних аспектах запозичення та його потенціалі для посилення спроможності громад.

Метою статті є здійснення порівняльного правового аналізу повноважень органів місцевого самоврядування щодо випуску муніципальних облигацій в Україні та країнах Європейського Союзу, що дозволить обґрунтувати доцільність запозичення європейського досвіду для підвищення фінансової незалежності українських громад у контексті євроінтеграції та післявоєнного відновлення. Завданнями дослідження, зокрема, є: аналіз нормативно-правової бази України та вибраних країн ЄС стосовно боргових інструментів місцевого рівня; детальне вивчення процедур емісії, лімітів боргу, систем гарантій погашення та контролю; порівняння ефективності, ризиків і механізмів застосування муніципальних облигацій; виявлення ключових переваг європейських моделей для вирішення інвестиційних проблем в Україні; формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо впровадження муніципальних облигацій в українське законодавство з урахуванням воєнних реалій.

Виклад основного матеріалу. Муніципальні облигації, як боргові цінні папери, що емітуються органами місцевого самоврядування, є інструментом залучення капіталу на ринкових умовах, де інвестори купують папери з фіксованою дохідністю, а громади отримують кошти для проєктів з терміном погашення від 5 до 30 років, що на практиці означає можливість фінансувати капітальні витрати без негайного навантаження на бюджет. Вони застосовуються переважно для інфраструктури (дороги, водопостачання, сміттєпереробка), соціальних об'єктів (школи, лікарні), екологічних ініціатив (зелені зони, відновлювальна енергія) та транспорту (громадський транспорт, велодоріжки), дозволяючи розподілити витрати в часі та залучити приватний капітал. В Україні облигації місцевих позик класифікуються за формою випуску (лише електронні), строком обігу (коротко-, середньо- та довгострокові), способом виплати доходу (відсоткові чи дисконтні), погашення (звичайні чи цільові) та метою (ординарні, зелені чи інфраструктурні), з 2021 року розширено можливості для зелених та інфраструктурних випусків.

Очевидні переваги цього інструменту полягають у нижчих процентних ставках порівняно з банківськими кредитами (зазвичай на 1-3% завдяки конкуренції інвесторів), довгостроковості, що сприяє стабільному плануванню, та стимулюванні локальної економіки через створення робочих місць і покращення послуг. Крім того, муніципальні облигації підвищують кредитний рейтинг громад, приваблюють інституційних інвесторів (пенсійні фонди, банки) і зменшують залежність від державних субвенцій, що в результаті призводить до посилення фінансової дисципліни та відповідальності. Однак в Україні емісія ускладнена високою вартістю підготовки (комісії рейтинговим агентствам, андеррайтерам, маркетинг), потребою в кваліфікованих фахівцях, низькою зацікавленістю інвесторів у малих випусках, неузгодженістю норм і відсутністю процедур

на випадок дефолту. В той же час муніципальні облигації фактично стали невід'ємною частиною децентралізованих систем у багатьох країнах ЄС, інтегруючись з принципами субсидіарності та забезпечуючи стійкість у кризах.

Розвиток повноважень на випуск муніципальних облигацій у країнах Європейського Союзу тісно пов'язаний з імплементацією Європейської хартії місцевого самоврядування від 1985 року, яка заклала правову основу для запозичень на місцевому рівні, що на практиці призвело до створення національних ринків муніципальних паперів, адаптованих до економічних реалій й інтегрованих з європейськими фінансовими системами.

У Польщі цей процес розпочався з прийняттям Ustawa o samorządzie gminnym від 8 березня 1990 року [27], стаття 18 якого вперше дозволила гмінам здійснювати боргові операції для покриття бюджетного дефіциту чи фінансування інвестицій, включаючи випуск облигацій, заклавши основу для автономного управління фінансами. Ustawa o finansach publicznych від 27 серпня 2009 року [24] в статті 89 детально регламентував ліміт запозичень на рівні 60% планових доходів поточного року з можливістю тимчасового перевищення до 100% у період 2024-2029 років за умови, що прогнозований борг не перевищить доходів, що забезпечує гнучкість у кризових ситуаціях без втрати контролю. Крім того, Ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego від 13 листопада 2003 року [23] в статті 21 гарантував стабільні джерела погашення, включаючи фіксовані частки від податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств, що призводить до передбачуваності бюджетів і зниження ризиків для інвесторів. Отже, польська модель еволюціонувала до комплексної системи, де муніципальні облигації фінансують значну частку локальних проєктів, стимулюючи економічне зростання та інтеграцію з ЄС-фондами.

Подальший розвиток у Польщі відбувся завдяки Ustawa o samorządzie powiatowym [25] та Ustawa o samorządzie województwa [26] самоврядування від 5 червня 1998 року, у яких розширили право на емісію облигацій на вищі рівні для регіональних ініціатив, таких як міжгмінні проєкти інфраструктури, що посилює координацію та ефективність використання ресурсів. Зміни, внесені у 2024 році до законодавства, уніфікували розрахунки лімітів і збільшили прогнозні доходи гмін більш ніж на 24 мільярди польських злотих у 2025 році, демонструючи адаптивність моделі до інфляційних та економічних викликів.

Одночасно з цим консультаційний контроль через регіональні палати обчислень (RIO) передбачає надання рекомендацій замість автоматичних санкцій, сприяючи партнерським відносинам між центром і громадами. Крім того, обов'язкова публікація фінансових звітів на порталі Gov.pl забезпечує повну прозорість, приваблюючи інвесторів, знижуючи процентні ставки в середньому на 1-2%. Таким чином, ці елементи призвели до того, що у Польщі наразі муніципальні облигації становлять 25-30% від загальних інвестицій самоврядувань, дозволяючи реалізовувати довгострокові проєкти без значного навантаження на поточний бюджет.

Французька система фінансування місцевих влад поєднує правову автономію територіальних одиниць у залученні запозичень з наявними механізмами колективного фінансування, зокрема через Agence France Locale (далі – AFL). Правова база Code général des collectivités territoriales (далі – CGCT) [15] та спеціальні нормативні акти встановлюють рамки для запозичень (emprunts), а також дозволяють створення організацій або структур, що полегшують доступ до ринків капіталу (зокрема у формі «société anonyme», якою є AFL) [14].

Практика показує, що регіони та департаменти можуть випускати боргові інструменти (notes/obligations) через програми типу EMTN (Euro Medium Term Note). І хоча це не є обов'язковою умовою згідно з чинним законодавством, для більшості муніципальних облигацій існує практика отримання рейтингу від міжнародного агентства на запит інвесторів, для розуміння надійності цінних паперів.

AFL, заснована внаслідок змін, пов'язаних із законом 2013, виступає як пуловий інструмент. Тобто вона залучає кошти на ринках (випускає власні ноти), а потім надає довгострокові кредити своїм членам-муніципалітетам на вигідніших умовах завдяки ефекту масштабу та солідарній гарантії членів. З часу свого створення AFL профінансувала значну частину позик місцевому сектору (наприклад, лише у 2023 р. обсяг оригінованих кредитів становив $\approx$ €1.907 млрд) [13].

Що стосується сталих («green»/«social») облигацій, Франція є активним емітентом

таких інструментів – як на державному, так і на рівні фінансових інституцій та муніципалітетів. Загальноєвропейські та національні дані свідчать про зростання частки зелених/сталих випусків у структурі облігацій. Наприклад, у Франції вже на кінець 2022 р. обсяг «зелених» облігацій склав €94,7 млрд [19].

У порівнянні з іншими країнами, AFL – типовий приклад «Local Government Funding Agency» (LGFA), яка забезпечує пулове фінансування, централізовану емісію та розподіл фінансування серед членів. Міжнародні дослідження практик LGFA показують, що подібні агенції в інших країнах дозволяють знижувати витрати запозичення та покращувати доступ малих муніципалітетів до ринків (ефект масштабу і диверсифікація ризику).

Федеративна модель Німеччини передбачає розподіл фінансових повноважень між федерацією, землями (Länder) та органами місцевого самоврядування, що прямо впливає з Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Основного закону). Зокрема, стаття 28 Основного закону [20] гарантує муніципалітетам право на самоврядування, включно з веденням власних фінансів та формуванням бюджету, що створює юридичну базу для самостійних інвестиційних рішень на місцевому рівні.

Запозичення муніципалітетами регулюється переважно не федеральними, а земельними законами (комунальними кодексами). У кожній землі існують обмеження і умови кредитування. Наприклад, у землі Північна Рейн-Вестфалія, згідно з § 86 Gemeindeordnung NRW [16], муніципалітети можуть залучати кредити лише для: інвестиційних проєктів; заходів інвестиційного стимулювання; рефінансування існуючих боргів. У землі Баварія Art. 72 Gemeindeordnung Bayern визначає, що всі угоди, які економічно прирівнюються до кредитів (kreditähnliche Verpflichtungen), підлягають обов'язковому схваленню контролюючих органів [17].

Деталізація процедури здійснюється окремою земельною постановою – KommKredV (Verordnung über kreditähnliche kommunale Rechtsgeschäfte), що регулює укладання кредитоподібних угод, контроль ризиків і розкриття інформації [28]. Таким чином, законодавство земель визначає не лише суб'єктів і цілі запозичень, а й механізм попереднього фінансового контролю, що мінімізує ризик боргової нестійкості. На макrorівні кредитно-боргову політику координує федеральне бюджетне правило «боргової гальмівки» (Schuldenbremse), за яким структурний дефіцит федерації не може перевищувати 0,35 % ВВП [18].

Фінансування інвестицій через ринки капіталу активно застосовується землями та великими містами. За даними S&P Global, у 2024 році землі та муніципалітети Німеччини залучили близько €126 млрд, з яких до 45% фінансується через облігації, включно із зеленими випусками [22].

Практика фінансування муніципалітетів доповнюється розгалуженою мережею муніципальних банків Sparkassen, які виступають ключовими кредиторами та консультантами місцевих громад. Дослідження LGIU [18], проведене ще у 2021 році, показує, що Sparkassen підтримують реалізацію інвестиційних проєктів та часто замінюють ринок облігацій для невеликих громад.

На відміну від уніфікованої централізованої моделі (як, наприклад, у Франції), німецька система базується на фінансовій автономії земель і місцевих громад, із суворими вимогами до мети та обґрунтованості запозичень. Муніципальні облігації застосовуються переважно великими містами та землями, тоді як менші громади користуються банківською інфраструктурою Sparkassen.

В Україні, попри наявність правової бази для емісії муніципальних облігацій, цей інструмент залишається майже незадіяним на практиці. Ринок облігацій місцевих позик в Україні пройшов кілька етапів: перші спроби в 1995–1998 роках (емісії в Харкові, Запоріжжі, Донецьку, Маріуполі з неоднозначними результатами, включаючи дефолт Одеси на 91,5 млн грн); зупинка в 1996–1997 роках через Указ Президента про обов'язкове погодження з Мінфіном; відновлення з 2003 року з піком у 2003–2015 роках (88 випусків на 21,52 млрд грн); пауза в 2016–2017 роках; обмежене відновлення в 2018–2020 роках (Київ, Львів, Харків, Івано-Франківськ); єдиний випуск у 2021 році Київською міськрадою (три серії на 1,1 млрд грн з плаваючою ставкою на рівні ставки НБУ +5%); повна відсутність емісій з 2022 року через війну [5, с. 312-314].

Конституція України від 28 червня 1996 року [3] у статті 143 декларує фінансову самостійність територіальних громад, а Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [6] у статті 16 встановлює основи управління бюджетом

і майном, не деталізуючи ринкові механізми. Ключовим є Закон про ринки капіталу, стаття 15 якого прямо дозволяє органам місцевого самоврядування випускати облигації місцевих позик як цінні папери, забезпечені доходами бюджету. Бюджетний кодекс доповнює це, дозволяючи запозичення через цінні папери (стаття 16), але з жорстким контролем, адже кожна операція потребує погодження Міністерства фінансів (стаття 74), ліміт – 200 % доходів (стаття 18). Додатково, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [9] регулює загальні процедури емісії, реєстрацію та обіг, але наразі не передбачає спеціальних спрощень для муніципальних цінних паперів. Сама процедура емісії облигацій внутрішніх місцевих позик в Україні регулюється «Положенням про порядок емісії облигацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу», затвердженим Рішенням НКЦПФР 14.06.2018 року №391 [6].

Слід зазначити, що Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 1 квітня 2014 року [11], яке започаткувало процес децентралізації, передавши громадам значну частку ПДФО, не стимулювало ринок облигацій. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року [7] у статті 10 передбачає субвенції на інфраструктуру, що на практиці просто замінює потенційні боргові інструменти трансфертами. Постанова Кабінету Міністрів України № 43 від 3 лютого 2016 року [8] посилила аудиторський контроль за запозиченнями, додаючи бюрократії до самого процесу й також не сприяла популяризації місцевих позик.

У воєнний період субвенції домінують (в окремих випадках можуть складати до 40-70% бюджетів), а відсутність вторинного ринку, гарантій для інвесторів та спрощених процедур унеможлиблює ефективну емісію муніципальних облигацій. Громади на практиці залучають лише кредити з високими ставками, ігноруючи облигації через ризики та адміністративні перешкоди. Це стримує залучення громадян як інвесторів у місцеві проекти, попри потенціал для солідарного фінансування відновлення.

Аналізуючи розглянуті вище моделі розвинених європейських країн стосовно правового регулювання емісії муніципальних облигацій та правового регулювання даного питання в Україні, можна дійти певних висновків. Європейська хартія місцевого самоврядування стала точкою відліку еволюції сучасних ринків муніципальних запозичень. Її ключовий принцип – фінансова автономія громад, включаючи право залучати кошти на інвестиційні потреби – визначив напрям законодавчих реформ у країнах ЄС. На базі цього принципу Польща запровадила емісію облигацій одразу після демократичних змін; Франція створила фінансову інституцію, яка дала доступ навіть малим громадам до ринку капіталу; Німеччина закріпила у своїй Конституції принцип бюджетного самоврядування та розвинула інфраструктуру муніципальних банків. Україна ж, попри формальну наявність норм про муніципальні облигації в Законі про ринки капіталу, не розвинула їх на практиці, роблячи інструмент на практиці декларативним через централізований контроль і відсутність інфраструктури.

Польська модель демонструє, як законодавчі зміни можуть швидко трансформувати ринок муніципальних фінансів. Спочатку громадам дозволили здійснювати боргові операції лише для інвестиційних цілей, але поступово розширили права на випуск облигацій повітами та воєводствами. Ключовим елементом стала стабільність бюджетів і прогнозованість доходів, адже частина податків закріплюється за місцевою владою і автоматично використовується для погашення боргу. Польща створила систему, у якій громада може залучати кошти без складних погоджень із центром, а контроль спрямований на консультації й запобігання ризикам, а не на обмеження. В результаті до 30% усіх інвестицій місцевого самоврядування фінансується через ринок боргових інструментів, що дозволяє запускати великі інфраструктурні проекти, не чекаючи рішень держави чи грантів. Для України це означає можливість запозичити консультаційний контроль RIO та стабільні джерела погашення для активації емісії ОТГ.

Франція, на відміну від Польщі, пішла шляхом інституційного об'єднання муніципалітетів. Законодавство дозволяє громадам випускати боргові інструменти напряму, але важливішим є створення Agence France Locale – організації, яка централізовано залучає фінансування і кредитує громади за нижчими ставками. Це фактично «кооперативне казначейство», де муніципалітети є одночасно акціонерами й позичальниками. Завдяки об'єднанню попиту вони отримують доступ до міжнародних фінансових ринків, включаючи програми EMTN, рейтинги та зелені фінансові механізми. Франція активно використовує сталі (green/social) облигації, що дозволяє фінансувати екологічні та соціальні проекти на термін до 20-30 років. Порівняно з іншими державами

ЄС, французька модель є найспеціалізованішою, адже вона не лише забезпечує фінансування, а й формує ринок муніципального капіталу як частину загальної державної економічної стратегії. В Україні створення аналогічної національної агенції могло б подолати бар'єри для малих громад і стимулювати зелені випуски, особливо з урахуванням угоди з польським депозитарієм.

Німецька система побудована на принципі суворого контролю мети запозичення та відповідальності кожного рівня управління. Конституція гарантує громадам право на власний бюджет і фінансування інвестицій, але рішення про залучення коштів регулюється законодавством кожної землі окремо. Обмеження стосуються виключно цільового використання: кредити і боргові зобов'язання можуть бути спрямовані лише на інвестиції, а не на покриття поточних витрат. Для великих запозичень потрібне погодження органів фінансового нагляду землі. Інфраструктура Sparkassen – муніципальних банків – дозволяє малим громадам уникати витрат на випуск облігацій і отримувати доступ до фінансування швидше, ніж через державні банки чи міжнародні інституції. Іншими словами, Німеччина не «нав'язує» облігації як єдиний механізм, але створює умови, за яких кожен рівень управління обирає оптимальний інструмент. Великі міста працюють з ринком капіталу, малі, як правило – з банками Sparkassen, які є кращою альтернативою як стандартним кредитам, так й облігаціям (з огляду на невеликі обсяги коштів, що залучаються). Для України корисним запозиченням могло б бути дворівневе регулювання (загальний закон + місцеві положення про борг) з фокусом на цільове використання, п'ятирічні прогнози та процедури дефолту.

На цьому фоні Україна виглядає менш розвинутою в частині муніципальних облігацій, попри законодавчу базу та історичні емісії. Норми дозволяють емісію, але жорсткий централізований контроль, відсутність стимулів та особливості емісій роблять цей інструмент неконкурентним. Громади залучають кредити, ігноруючи облігації, що обмежує участь громадян у фінансуванні локальних проєктів. Навіть реформа децентралізації 2014-2016 років реально не активізувала ринок (хоча певні зрушення були). Крім того, у воєнний період централізація посилилась, субвенції домінують, і це, окрім іншого, також зменшує інвестиційну активність.

Порівняння розглянутих моделей показує три різні філософії управління муніципальними фінансами. Польща створила «правила гри», Франція – інституцію, що знижує бар'єри виходу на ринок, Німеччина – систему контролю і відповідальності. Україна ж має базові норми, але без практичної реалізації, громади залишаються залежними й не в повній мірі спроможними. Європейська практика демонструє, що спрощені процедури та гарантії перетворюють облігації на інструмент залучення громадянських інвестицій, коли є стабільні доходи, прозорість і консультативний контроль. Запозичення цих елементів дозволить Україні подолати адміністративну обтяжливість, розширити доступ ОТГ до емісії та інтегрувати зелені облігації для відновлення.

Висновки. Україна має правові передумови для облігацій місцевих позик – від конституційної автономії до спеціальних норм Закону про ринки капіталу та історичних емісій, але обмежена практика (останні випуски лише великими містами, повна пауза з 2022 року) блокує їх використання через централізований контроль, високі витрати та окремі поточні ризики. Громади покривають капітальні витрати субвенціями чи кредитами з погодженням центру, ігноруючи ринкові механізми.

В умовах війни та відновлення це створює залежність і уповільнює інвестиції. Парадокс полягає у тому, що громади отримали повноваження, але не інструменти для їх реалізації, фактично не залучаючи громадян до фінансування регіонів. Однак без активного ринку приватний капітал лишається поза грою, гальмуючи відбудову та розвиток економіки в цілому.

Для змін очевидно необхідне вдосконалення чинного законодавства, зокрема окремих норм Бюджетного кодексу та законодавства про місцеве самоврядування, спростивши емісію облігацій без обов'язкового погодження для малих випусків та розширивши емітентів на всі ОТГ. Також необхідне запровадження консультативного контролю за польським зразком RIO з п'ятирічними прогнозами боргу, та створення національної агенції муніципального фінансування на кшталт французької AFL для пулових випусків і нижчих ставок, з фокусом на зелені та інфраструктурні облігації.

Крім того, доцільно також розглянути можливість впровадження дворівневого регулювання за німецьким зразком (загальні норми + місцеві положення про ліміти,

джерела погашення, процедури дефолту) та забезпечити організаційну підтримку від центру для навчання фахівців і маркетингу випусків. Реалізація вказаних пропозицій перетворить облігації місцевих позик на стратегічний інструмент незалежності, євроінтеграції та післявоєнного розвитку, залучаючи громадян як інвесторів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
3. Інвестиції в муніципальні облігації: безпечний дохід, мінімізація податків та захист від інфляції. URL: <https://illiakyselov.com/ua/investicii-v-municipalni-obligacii>.
4. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Мунько А. Облігації місцевої позики як інструмент фінансування проєктів відбудови та ревіталізації територій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2024. № 1(15). с. 306-323.
6. Положення про порядок емісії облігацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу : рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.06.2018 № 391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0808-18#Text>.
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
8. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
11. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
12. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
13. AFL Annual results 2023: Record business generates solid results and confirms the attractiveness of the AFL model. URL: <https://www.finanznachrichten.de/nachrichten-2024-04/61843314-agence-france-locale-annual-results-2023-record-business-generates-solid-results-and-confirms-the-attractiveness-of-the-afl-model-399.htm>.
14. AFL investors and reports. URL: https://www.agence-france-locale.fr/en/page-investisseurs_eng/financial-informations-and-reports/.
15. Code général des collectivités territoriales. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070633/.
16. Gemeindeordnung für das Land Nordrhein-Westfalen. URL: https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_bes_text?sg=0&menu=1&anw_nr=2&gld_nr=%200&ugl_nr=0&val=6784&ver=0&aufgehoben=N&keyword=&bes_id=6784&show_preview=1&typ=Kopf.
17. Gemeindeordnung für den Freistaat Bayern. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayGO-72>.
18. Germany's fiscal rules dilemma, 24 April 2025. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/germanys-fiscal-rules-dilemma>.
19. Green and sustainability bonds issued by governments. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Green_and_sustainability_bonds_issued_by_governments.
20. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf.
21. LGIU Report «Local government finance in Germany». URL: <https://lgiu.org/wp-content/uploads/2021/07/A-system-wide-perspective-of-local-government-finance-in-Germany.pdf>.
22. S&P Global: Subnational Debt 2024: Germany, Subdued Fiscal Performance Suggests Borrowing Will Rebound. URL: <https://www.spglobal.com/ratings/en/regulatory/delegate/getPDF?articleId=3134906&type=COMMENTS&defaultFormat=PDF>.
23. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20032031966/U/D20031966Lj.pdf>.
24. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf>.
25. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910578/U/D19980578Lj.pdf>.
26. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl>

isap.nsf/download.xsp/WDU19980910576/U/D19980576Lj.pdf.

27. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>.

28. Verordnung über die Genehmigungsfreiheit von Rechtsgeschäften des kommunalen Kreditwesens. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayKomKredRgV>true?>

References

1. Byudzhetnyy kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine of 08.07.2010]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. [in Ukr.].

2. Yevropeys'ka khartiya mistsevoho samovryaduvannya vid 15.10.1985 [European Charter of Local Self-Government of 15.10.1985]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text. [in Ukr.].

3. Investytsiyi v munitsypal'ni oblihasiyi: bezpechnyy dokhid, minimizatsiya podatkov ta zakhyst vid inflyatsiyi [Investments in municipal bonds: safe income, tax minimization and inflation protection]. URL: <https://illiakyselov.com/ua/investicii-v-municipalni-obligacii/>. [in Ukr.].

4. Konstytutsiya Ukrainy vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine of 28.06.1996]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukr.].

5. Munko, A. (2024) Obligatsii mistsevoi pozyky yak instrument finansuvannya proektiv vidbudovy ta revitalizatsii terytorii [Municipal bonds as a tool for financing reconstruction and revitalization projects]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(15), pp. 306–323. [in Ukr.].

6. Polozhennya pro porядok emisiyi oblihasiy vnutrishnikh mistsevykh pozvyk ta yikh obihu [Regulation on the procedure for issuing domestic municipal bonds and their circulation] : rishennya Natsional'noyi komisiyi z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 14.06.2018 № 391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0808-18#Text> [in Ukr.].

7. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad [On Voluntary Association of Territorial Communities] : Zakon Ukrainy vid 05.02.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> [in Ukr.].

8. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu audytor's'ku sluzhbu Ukrainy [On approval of the Regulation on the State Audit Service of Ukraine] : Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu audytor's'ku sluzhbu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> [in Ukr.].

9. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini [On Local Self-Government in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 21.05.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukr.].

10. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky [On Capital Markets and Organized Commodity Markets] : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> [in Ukr.].

11. Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukraini [On approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine] : rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 № 333-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [in Ukr.].

12. Pro tsinni papery ta fondovyy rynek [On Securities and Stock Market] : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> [in Ukr.].

13. AFL Annual results 2023: Record business generates solid results and confirms the attractiveness of the AFL model. URL: <https://www.finanznachrichten.de/nachrichten-2024-04/61843314-agence-france-locale-annual-results-2023-record-business-generates-solid-results-and-confirms-the-attractiveness-of-the-afl-model-399.htm>.

14. AFL investors and reports. URL: https://www.agence-france-locale.fr/en/page-investisseurs_eng/financial-informations-and-reports/.

15. Code général des collectivités territoriales [General Code of Local Authorities]. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070633/. [in Fr.].

16. Gemeindeordnung für das Land Nordrhein-Westfalen [Municipal Code for the State of North Rhine-Westphalia]. URL: https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_bes_text?sg=0&menu=1&anw_nr=2&gld_nr=%200&ugl_nr=0&val=6784&ver=0&aufgehoben=N&keyword=&bes_id=6784&show_preview=1&typ=Kopf. [in Ger.].

17. Gemeindeordnung für den Freistaat Bayern [Municipal Code for the Free State of Bavaria]. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayGO-72>. [in Ger.].

18. Germany's fiscal rules dilemma, 24 April 2025. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/germanys-fiscal-rules-dilemma/>

19. Green and sustainability bonds issued by governments. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Green_and_sustainability_bonds_issued_by_governments.

20. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Basic Law for the Federal Republic of Germany]. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf. [in Ger.].

21. LGIU Report «Local government finance in Germany». URL: <https://lgiu.org/wp-content/uploads/2021/07/A-system-wide-perspective-of-local-government-finance-in-Germany.pdf>.

22. S&P Global: Subnational Debt 2024: Germany, Subdued Fiscal Performance Suggests Borrowing Will Rebound. URL: <https://www.spglobal.com/ratings/en/regulatory/delegate/getPDF?articleId=3134906&type=COMMENTS&defaultFormat=PDF>.

23. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego [Act of November 13, 2003, on the Income of Local Government Units]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20032031966/U/D20031966Lj.pdf>. [in Pol.].

24. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych [Act of August 27, 2009, on Public Finances]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf>.

25. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym [Act of June 5, 1998, on County Self-Government]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910578/U/D19980578Lj.pdf>. [in Pol.].

26. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa [Act of June 5, 1998, on Voivodeship Self-Government]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980910576/U/D19980576Lj.pdf>. [in Pol.].

27. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym [Act of March 8, 1990, on Municipal Self-Government]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19900160095/U/D19900095Lj.pdf>. [in Pol.].

28. Verordnung über die Genehmigungsfreiheit von Rechtsgeschäften des kommunalen Kreditwesens [Regulation on the exemption from approval of legal transactions in municipal banking]. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayKomKredRgV>true?> [in Ger.].

ABSTRACT

Illia Kyselov, Oleksiy Kryzhanovskiy. Municipal bonds as an instrument of financial autonomy of local self-government: a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and selected EU countries. The article conducts a comparative legal analysis of the legal regulation of municipal bonds as a tool of financial autonomy of local self-government in Ukraine and selected EU countries (Poland, France, Germany). Based on current legislation, historical experience and practical application, key normative acts are examined: the European Charter of Local Self-Government, national laws of the EU countries, the Budget Code of Ukraine, and the Law of Ukraine “On Capital Markets and Organized Commodity Markets”. Using the criteria of issuance procedures, debt limits, repayment sources, control mechanisms and access for small communities, the advantages of European models are identified: flexible limits and consultative control in Poland, pooled financing through Agence France Locale in France, targeted use of funds and the Sparkassen infrastructure in Germany, which together provide greater financial independence and active attraction of private capital.

The purpose of the article is to substantiate possibilities for improving Ukrainian legislation by borrowing effective elements of European experience, taking into account European integration commitments and the needs of post-war recovery. The tasks include analysing the regulatory framework, comparing mechanisms, identifying barriers in Ukraine and developing proposals for simplifying issuance procedures, establishing a national municipal financing agency, introducing consultative oversight and developing green bonds.

A comprehensive approach is proposed that will activate the municipal bond market, increase community capacity and involve citizens in financing local recovery projects.

Key words: *financial decentralization; municipal bonds; local self-government; legal regulation; comparative analysis; Poland; France; Germany; financial autonomy; post-war recovery.*

Надійшла до редакції: 25.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 08.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 330:338:332.1:004.8
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-26

Марія ТУРІАНСЬКА ©
доктор економічних наук, професор
(Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна)

Людмила КОРЕНЮК ©
кандидат економічних наук, доцент
(Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро, Україна)

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНІВ

Стаття містить аналіз інноваційно-інвестиційних стратегій цифрової трансформації регіонів України, розкриває їхню роль у забезпеченні економічної стійкості та технологічної суверенності. У роботі досліджено взаємозв'язок між розвитком штучного інтелекту, інституційними реформами та модернізацією цифрової інфраструктури, що створює умови для інтеграції України у глобальний цифровий простір. Особлива увага приділена формуванню інноваційної економіки, яка поєднує інвестиційні механізми з технологічними інноваціями, забезпечуючи мультиплікативний ефект для економічного зростання, залучення іноземного капіталу та створення високооплачуваних робочих місць. Аналіз показує, що стратегічне поєднання інвестиційних програм із розвитком штучного інтелекту та цифрових комунікацій формує цілісну систему, яка дозволяє перейти від етапу відновлення до етапу глобального лідерства у сфері інновацій.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційні стратегії, цифрова трансформація, регіональний розвиток, технологічна суверенність, штучний інтелект, цифрова інфраструктура, економічна модернізація.

Постановка проблеми. Інноваційно-інвестиційні стратегії є ключовою передумовою для формування сучасних економічних відносин у контексті регіональної цифрової трансформації. Цифровізація економіки та суспільних процесів вимагає того, щоб кожний регіон приймав на себе результати власних управлінських рішень, інвестиційних прорахунків та технологічних ризиків, які не можуть бути перекладені на зовнішніх партнерів чи міжнародні інституції. Використання таких інструментів, як державні програми підтримки, інвестиційні фонди, механізми публічно-приватного партнерства та інституційні реформи, стає необхідним для забезпечення балансу між економічною модернізацією та соціальною стабільністю. Поряд із цими загальними засобами стимулювання розвитку регіонів держава застосовує обмежувальні приписи щодо критичної інфраструктури та цифрової безпеки, які визначають допустимі умови реалізації інноваційних проектів. У сфері цифрової трансформації регіонів запроваджуються вимоги до технологічної суверенності, локалізації даних та

© М. Туріянська, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-7869-5567>
m2659235@gmail.com

© Л. Коренюк, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3187-3288>
lusikorenyuk@gmail.com

відповідності європейським стандартам, що, на нашу думку, потребують подальшого перегляду та адаптації до сучасних умов глобальної конкуренції.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремим питанням дослідження інноваційно-інвестиційних стратегій цифрової трансформації регіонів України присвячено значну кількість наукових праць. На сторінках сучасних видань обговорювалися аспекти інвестиційної привабливості територій, цифрової підтримки управлінських процесів та інноваційного розвитку. Так, у дослідженні О. Марченко [8] розглянуто інвестиційні можливості та виклики для регіонів України в умовах зеленої та цифрової трансформації, підкреслено нерівномірність регіонального розвитку та необхідність створення ефективних механізмів стимулювання інвестицій. Група авторів на чолі з Цзян Пан [10] довела значний потенціал цифрових платформ для підтримки інвестиційного та інноваційного розвитку територій, сформувавши модель цифрової підтримки, що базується на компетенціях ключових зацікавлених сторін. Колектив дослідників під керівництвом М. Попова [11] показала ефективність інноваційних підходів до залучення інвестицій у регіони України, зокрема через цифровізацію, державно-приватне партнерство та структурні реформи [2-3]. Дослідницька група на чолі з І. Башинською [6] запропонувала методику оцінки інноваційно-інвестиційного іміджу регіонів, що дозволяє інвесторам враховувати особливості та пріоритети економічного розвитку територій. У статті О. Андріанова та Д. Барішева [5] досліджено вплив цифрової трансформації проектів розвитку на інвестиційну привабливість регіонів, визначено ключові виклики та роль державної політики у просуванні цифрових ініціатив. Група авторів на чолі з Т. Гуржий [7] розглянула стратегії залучення інвестицій в умовах війни, підкресливши актуальність цифровізації як інструменту створення нових можливостей для інноваційних продуктів та послуг. Таким чином, аналіз публікацій свідчить про багатогранність проблематики цифрової трансформації регіонів та інноваційно-інвестиційних стратегій. У наукових працях започатковано вирішення питань інституційної підтримки, розвитку цифрової інфраструктури, формування інвестиційного іміджу та залучення іноземного капіталу, що створює основу для подальшого дослідження комплексної моделі регіональної цифрової трансформації України.

Метою роботи є аналіз обмежень у регулюванні договірних відносин щодо розпоряджання правами інтелектуальної власності в контексті реалізації принципу свободи договору. Дослідження спрямоване на оцінку їх відповідності сучасним умовам та визначення впливу на розвиток інноваційної економіки.

Вклад основного матеріалу. Інноваційно-інвестиційні стратегії в контексті регіональної цифрової трансформації являють собою комплексні політичні рамки, що інтегрують технологічний прогрес, мобілізацію капіталу та інституційні реформи з метою прискорення економічної модернізації та підвищення конкурентоспроможності в глобальній цифровій економіці. Вони є особливо важливими для України, де цифрова трансформація виступає наріжним каменем економічного відновлення та основою для побудови сучасної, стійкої економіки, здатної конкурувати на міжнародній арені. Саме тому інноваційно-інвестиційні підходи виходять за межі традиційних моделей розвитку, позиціонуючи передові технології – зокрема штучний інтелект, кібербезпеку та виробничі інновації – як каталізатори, що можуть одночасно стимулювати відновлення, залучати іноземні інвестиції та створювати високооплачувані робочі місця. Логічним продовженням цієї рамки стало ухвалення комплексної національної стратегії, яка визначає довгострокові орієнтири розвитку.

Українська глобальна інноваційна стратегія WINWIN, затверджена урядом та представлена на саміті 2025 року, формує амбітну візію: до 2030 року позиціонувати Україну серед трьох провідних країн світу у сфері розвитку штучного інтелекту та його інтеграції у державний сектор. Ці орієнтири задають напрям розвитку та створюють основу для оцінки ефективності реалізації політики, а також демонструють прагнення держави досягти технологічного лідерства. Важливо підкреслити, що стратегія WINWIN визначає 14 пріоритетних секторів, які формуватимуть нову економіку України та сприятимуть її перетворенню на конкурентоспроможну систему, засновану на стійкості та технологічній досконалому. До них належать оборонні технології, медичні та біотехнології, GreenTech, EdTech, AgriTech, а також штучний інтелект як міжгалузева каталітична технологія, XR, автономні транспортні системи, напівпровідники, кібербезпека, космічні технології та GovTech [14].

Ця інтегрована стратегія визнає, що до 2030 року практично всі конкурентоспроможні сектори економіки та системи озброєння міститимуть елементи штучного інтелекту, що робить швидкий технологічний прогрес необхідним як для економічної конкурентоспроможності, так і для національної безпеки. Технологічна суверенність України, яка передбачає здатність самостійно розробляти, контролювати та впроваджувати критичну цифрову інфраструктуру та системи штучного інтелекту, поступово перетворюється на один із ключових чинників національної безпеки та економічної стійкості. Вона реалізується через створення локальних рішень, включаючи україномовні моделі, розвиток відповідальної інфраструктури обробки даних та масштабні програми підвищення кваліфікації [12]. Цей підхід демонструє прагнення України перейти від концепції «цифрової держави» до «агентної держави», де штучний інтелект автоматизує державні процеси, трансформуючи взаємодію між громадянами та державними інституціями.

У листопаді 2025 року було оголошено про стратегічну співпрацю з NVIDIA, яка охоплює створення національної інфраструктури штучного інтелекту, розвиток освітніх програм, проведення спільних досліджень та підтримку стартапів [9]. Це партнерство забезпечує доступ до передових технологій, але водночас гарантує, що критична інфраструктура та дані залишаються під контролем України. Такий баланс між міжнародною кооперацією та збереженням незалежності є особливо важливим в умовах воєнних загроз та постійних кібератак. Центральним елементом стратегії стало створення національної великої мовної моделі (LLM), навченої виключно на українських даних у партнерстві з Kyivstar. Вона базується на історичних матеріалах, наукових дослідженнях, бібліотечних колекціях та офіційних записах, а також на специфічних даних, пов'язаних із бойовими діями, що дозволяє створювати рішення для оборонних застосувань. Як показано у таблиці 1, стратегічний фокус секторів інноваційної економіки поєднується з розвитком таких локальних технологій, що забезпечують одночасно економічний та безпековий ефект.

Таблиця 1

Стратегічні інноваційні сектори нової економіки України

Пріоритетний сектор	Стратегічний фокус	Економічний вплив
Оборонні технології (DefenseTech)	Передові системи озброєння та технології безпеки	Національна безпека та експортний потенціал
Штучний інтелект і кібербезпека (AI & Cybersecurity)	Суверенні моделі ШІ та безпечна цифрова інфраструктура	Міжгалузевий каталізатор, цифрова суверенність
MedTech та BioTech	Інновації в охороні здоров'я та біотехнології	Модернізація системи охорони здоров'я
GreenTech	Стала енергетика та екологічні технології	Енергетична незалежність, досягнення кліматичних цілей
AgriTech та EdTech	Інновації в сільському господарстві та цифровій освіті	Продовольча безпека та розвиток людського капіталу
Напівпровідники та космічні технології	Мікроелектроніка та космічні технології	Технологічна незалежність, передове виробництво

Джерело: 9, 12

Важливим інституційним кроком стало відкриття AI Factory у серпні 2025 року – першого державного проекту України у сфері інфраструктури штучного інтелекту. Цей комплекс оснащений високопродуктивними кластерами графічних процесорів, серверними приміщеннями з водяним охолодженням, безпечним сховищем даних та програмним забезпеченням для навчання моделей. Він забезпечує суверенітет даних та захист критичних систем від зовнішніх загроз. Серед перших застосувань – Dia AI LLM, мовна модель для законодавства та державних послуг, а також AI-репетитор для освітньої платформи Mgia. Ця інфраструктура створює основу для досягнення цілей: 75% впровадження ШІ у приватному секторі, підготовки 50 000 експертів, сертифікації 4 мільйонів громадян та вдосконалення 100 % державних послуг до 2030 року [12]. Логічним продовженням стає розгляд розвитку цифрової інфраструктури, адже саме вона є фундаментом для реалізації інноваційних стратегій. Стратегія розвитку сектору електронних комунікацій України до 2030 року, затверджена Кабінетом Міністрів,

визначає амбітні цілі у сфері підключення до мережі, що є необхідними для регіональної цифрової трансформації. Вона передбачає підключення 75 % домогосподарств до гігабітного інтернету, забезпечення 99 % соціальних об'єктів високошвидкісним доступом, досягнення 98 % покриття населення якісним мобільним зв'язком та відновлення 100 % пошкоджених мереж у регіонах, що постраждали від конфлікту [1]. З огляду на це, розвиток цифрової інфраструктури стає не лише технічним завданням, а й стратегічною умовою для реалізації інноваційних та інвестиційних програм. Надійне підключення домогосподарств, соціальних об'єктів та мобільне покриття створюють основу для використання передових цифрових сервісів, підтримки розподіленої економічної діяльності та зменшення регіональних диспропорцій у доступі до можливостей. Як показано у таблиці 2, цільові показники інфраструктури мають безпосередній стратегічний вплив на модернізацію освіти, охорони здоров'я, державного управління та бізнесу [4].

Таблиця 2

Цифрова інфраструктура України 2030: ключові KPI трансформації

Цільовий показник	Конкретна мета	Стратегічний вплив
Підключення домогосподарств	75% з гігабітним інтернетом	Дозволяє віддалену роботу, електронну комерцію та цифрові послуги
Соціальні об'єкти	99% з гігабітним інтернетом	Модернізація шкіл, лікарень, державних установ
Мобільне покриття	98% населення зі швидкістю понад 90 Мбіт/с	Загальний доступ до мобільних цифрових послуг
Відновлення мережі	100% пошкодженої інфраструктури	Відновлення зв'язку в регіонах, що постраждали від конфлікту
Інтеграція в ЄС	Гармонізація законодавства та роумінг	Узгодження стандартів, зниження бар'єрів для громадян

Джерело: 1,4

Економічний ефект від реалізації цих цілей є значним: прогнозується додаткове зростання ВВП приблизно на 56 млрд грн. Це узгоджується з дослідженнями, які показують, що кожен 1 % зростання цифровізації збільшує ВВП України на 0,42 %, а приєднання до єдиного цифрового ринку ЄС може додати ще 12,1%. До війни ІТ-галузь забезпечувала 4 % ВВП та понад 200 000 висококваліфікованих працівників, а експорт ІТ-послуг у першому півріччі 2025 року досяг 3,7 млрд доларів, що на 23% більше, ніж у попередньому році. Ці дані підтверджують, що амбітна мета уряду – збільшити частку ІТ у ВВП до 10 % – прямо залежить від розвитку інфраструктури зв'язку, адже цифрова трансформація створює мультиплікативний ефект для всієї економіки [2].

Покращення зв'язку сприяє регіональній цифровій трансформації на всій території України. Гігабітний доступ до Інтернету у 99 % соціальних об'єктів дозволяє школам у сільській місцевості використовувати освітні платформи на базі штучного інтелекту, лікарням – впроваджувати телемедичні рішення, а місцевим органам влади – надавати повний спектр електронних послуг «Дія».

Узагальнюючи, можна стверджувати, що інноваційно-інвестиційні стратегії України формують цілісну систему, де технологічна суверенність, розвиток штучного інтелекту та цифрова інфраструктура взаємопов'язані та взаємодоповнюють одна одну. Вони створюють умови для переходу від етапу відновлення до етапу глобального лідерства у сфері інновацій. Випуск національної мовної моделі з відкритим кодом, функціонування AI Factory, інтеграція до європейського цифрового ринку та розвиток інфраструктури зв'язку – усе це є складовими єдиної стратегії, яка визначає майбутнє України у глобальній цифровій економіці.

Висновки. Задвоєння стратегічних документів та програм цифрової трансформації на рівні державної політики та регіональних ініціатив ускладнило їх практичне застосування та тлумачення, оскільки окремі положення дублюють одне одного і не завжди узгоджуються між собою. Аналіз обмежень у сфері інноваційно-інвестиційних стратегій показує, що надмірна регуляторна деталізація та фрагментарність нормативної бази стримують розвиток цифрової інфраструктури та

інноваційної економіки.

Визначені обмеження щодо локалізації даних, технологічної суверенності та допустимих умов реалізації інноваційних проектів мають на меті захист національної безпеки та економічної стійкості, проте водночас створюють додаткові бар'єри для залучення іноземних інвестицій та інтеграції у глобальні цифрові ринки. Тому замість низки окремих регуляторних приписів доцільним є закріплення єдиного принципу, який би забезпечував баланс між вимогами безпеки та свободою інноваційної діяльності, а також сприяв гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Обмеження щодо надмірного контролю інвестиційних процесів у сфері цифрової трансформації не відповідають сучасним умовам глобальної конкуренції, оскільки вони ускладнюють тлумачення стратегій та є чинником дестабілізації економічного обороту. Аналіз нормативних актів та стратегічних документів у сфері цифрової трансформації дав змогу виявити й інші обмеження, які потребують додаткової оцінки на предмет їх відповідності принципам інноваційності, інвестиційної відкритості та економічної свободи. Це відкриває перспективи для подальшого вдосконалення державної політики та формування цілісної системи регіональної цифрової трансформації України.

Список використаних джерел

1. Нова стратегія розвитку електронних комунікацій України до 2030 року. *Межа. Новини України*. URL : <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-approves-2030-digital-communications-strategy-with-5g-and-network-restoration/>.
2. Пономарьова М. С. Шляхи підвищення інноваційної активності і конкурентоспроможності підприємницьких структур. *Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-прак. конф. науковців та здобувачів вищ. освіти, (м. Кам'янець-Подільський, 15 трав. 2025 р.). Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2025. С. 373-375.
3. Пономарьова М. С., Мещеряков В. Є. Вплив інвестування на інноваційний розвиток підприємства. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2021. № 1. С. 339-348.
4. Стратегія розвитку електронних комунікацій: Мінцифра презентувала розвиток сфери до 2030. *Офіс ефективного регулювання*. URL : <https://brdo.com.ua/news/ctrategiya-rozvytku-elektronnyh-komunikatsij-mintsyfra-prezentovala-rozvytok-sfery-do-2030/>.
5. Andrianov A. N., Baryshev D. V. Digital transformation of development projects as a factor in increasing the investment attractiveness of regions. *Ekonomika i upravlenie: problemy, resheniya*. 2024. Vol. 12/15. No. 153. P. 63–72. DOI : <https://doi.org/10.36871/ek.up.p.r.2024.12.15.008>.
6. Bashynska I. et al. Assessment of investment and innovation image of the regions of Ukraine in terms of sustainable transformations. *Acta Innovations*. 2022. No. 43. P. 63–77. DOI: <https://doi.org/10.32933/actainnovations.43.6>.
7. Hurzhyi T., Martyniuk F. Strategies for the development of the innovation process in Ukraine using digitalization. *Economic bulletin of the Dniprovsk state technical university*. 2024. No. 1(8). P. 14–21. DOI: [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2024iss1\(8\).306380pp13-21](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2024iss1(8).306380pp13-21).
8. Marchenko O. Y. Investment Opportunities and Challenges for Ukrainian Regions in the Framework of Green and Digital Transformation. *Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*. 2024. No. 2024. P. 258–267. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2024.258-267>.
9. НАУКА | Ukraine will develop sovereign AI together with NVIDIA. *НАУКА | Головна*. URL: <https://nauka.gov.ua/en/news/ukraine-will-develop-sovereign-ai-together-with-nvidia/>.
10. Pan J. Digital support of investment and innovative development management processes in territories. *Market Infrastructure*. 2023. No. 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-38>.
11. Popov M. et al. Innovative Approaches to Attracting Investment for the Economic Development of Small Communities. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 2025. Vol. 15. No. 4. P. 172–178. DOI: <https://doi.org/10.32479/ijefi.19245>.
12. Ukraine unveils national AI strategy developed with Estonian experts. *ERR*. URL: <https://news.err.ee/1609852302/ukraine-unveils-national-ai-strategy-developed-with-estonian-experts>.
13. Why Ukraine Presents a Compelling Opportunity for Global GovTech Innovation and Investment. Kyiv Global Government Technology Centre. URL: <https://www.kyivgovtechcentre.org/ukraine-opportunity>
14. WINWIN Summit 2025: Мінцифра представила перші результати інноваційної стратегії та окреслила шлях України до трійки світових лідерів у сфері ШІ. *Digital State UA: Ukrainian Tech for Future Societies*. URL : <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/winwin-summit-2025-mintsyfra-predstavyla-pershi-rezultaty-innovatsiynoyi-stratehiyi-ta-okreslyly-shliakh-ukrayiny-do-triyky-svitovykh-lideriv-u-sferi-shi>.

References

1. Nova stratehiia rozvytku elektronnykh komunikatsii Ukrainy do 2030 roku [New Strategy for the Development of Electronic Communications of Ukraine by 2030]. *Mezha. Novyny Ukrainy*. URL : <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-approves-2030-digital-communications-strategy-with-5g-and-network-restoration/>. [in Ukr.].

2. Ponomarova, M. S. (2025) Shliakhy pidvyshchennia innovatsiinoi aktyvnosti i konkurentopromozhnosti pidpriemnytskykh struktur [Ways to increase innovation activity and competitiveness of entrepreneurial structures]. *Aktualni problemy upravlinnia ta administruvannia: teoretychni i praktychni aspekty : zb. materialiv Kh Mizhnar. nauk.-prak. konf. naukovsiv ta zdobuvachiv vyshch. osvity* (m. Kamianets-Podilskyi 15 trav. 2025 r.). Kamianets-Podilskyi : ZVO «PDU», 2025, pp. 373-375. [in Ukr.].
3. Ponomarova, M. S., Meshcheriakov, V. Ye. (2021) Vplyv investuvannia na innovatsiinyi rozvytok pidpriemstva [The impact of investment on the innovative development of an enterprise]. *Visnyk KhNAU. Seriiia : Ekonomichni nauky*. № 1, pp. 339-348. [in Ukr.].
4. Stratehiia rozvytku elektronnykh komunikatsii: Mintsyfra prezentovala rozvytok sfery do 2030 [Strategy for the development of electronic communications: The Ministry of Digital Affairs presented the development of the sector until 2030]. *Ofis efektyvnoho rehulivannia*. URL : <https://brdo.com.ua/news/strategiya-rozvytku-elektronnyh-komunikatsij-mintsyfra-prezentovala-rozvytok-sfery-do-2030/>. [in Ukr.].
5. Andrianov, A. N., Baryshev, D. V. (2024) Digital transformation of development projects as a factor in increasing the investment attractiveness of regions. *Ekonomika i upravlenie: problemy, resheniya*. № 12 (15) (153), pp. 63–72. URL : <https://doi.org/10.36871/ek.up.p.r.2024.12.15.008>.
6. Bashynska, I., et al. (2022) Assessment of investment and innovation image of the regions of Ukraine in terms of sustainable transformations. *Acta Innovations*, № 43, pp. 63–77. URL : <https://doi.org/10.32933/actainnovations.43.6>.
7. Hurzhyi, T., Martyniuk, F. (2024) Strategies for the development of the innovation process in Ukraine using digitalization. *Economic Bulletin of the Dniprovsk State Technical University*. № 1(8), pp. 14–21. URL : [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2024iss1\(8\).306380pp13-21\[3\]](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2024iss1(8).306380pp13-21[3]).
8. Marchenko, O. Y. (2024) Investment opportunities and challenges for Ukrainian regions in the framework of green and digital transformation. *Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenkos Annals*. pp. 258–267. URL : <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2024.258-267>
9. NAUKA | Ukraine will develop sovereign AI together with NVIDIA. *NAUKA | Holovna*. URL : <https://nauka.gov.ua/en/news/ukraine-will-develop-sovereign-ai-together-with-nvidia/>.
10. Pan, J. (2023) Digital support of investment and innovative development management processes in territories. *Market Infrastructure*. № 71. URL : <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-38>
11. Popov, M., et al. (2025) Innovative approaches to attracting investment for the economic development of small communities. *International Journal of Economics and Financial Issues*. № 15(4), pp. 172–178. URL : <https://doi.org/10.32479/ijefi.19245>.
12. Ukraine unveils national AI strategy developed with Estonian experts. *ERR*. URL : <https://news.err.ee/1609852302/ukraine-unveils-national-ai-strategy-developed-with-estonian-experts>.
13. Why Ukraine presents a compelling opportunity for global GovTech innovation and investment. *Kyiv Global Government Technology Centre*. URL : <https://www.kyivgovtechcentre.org/ukraine-opportunity>.
14. WINWIN Summit 2025: Mintsyfra predstavyla pershi rezultaty innovatsiinoi stratehii ta okreslyla shliakh Ukrainy do triiky svitovykh lideriv u sferi ShI. Digital State UA: Ukrainian Tech for Future Societies. URL : <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/winwin-summit-2025-mintsyfra-predstavyla-pershi-rezultaty-innovatsiynoyi-stratehii-ta-okreslyly-shliakh-ukrayiny-do-triiky-svitovykh-lideriv-u-sferi-shi>.

ABSTRACT

Maria Turianska, Lyudmila Korenyuk. Innovation and investment strategies for the digital transformation of regions. Ukrainian policy on regional digital transformation contains strategic frameworks that impose certain restrictions on the implementation of innovation-investment programs. The article analyzes the nature of these limitations and assesses whether their continued presence aligns with the core principle of economic modernization – freedom of innovation and investment.

Recent changes in the regulation of digital transformation strategies provide grounds to argue that strict adherence to fragmented legislative and programmatic traditions does not always yield positive results. The article highlights that the coexistence of national strategies, such as the WINWIN Global Innovation Strategy and the Strategy for the Development of Electronic Communications, has introduced parallel regulation of innovation and investment processes, which, as concluded in this article, has complicated the effectiveness of policy implementation in this area.

The article also analyzes a specific restriction: requirements for technological sovereignty and data localization, which, while aimed at safeguarding national security, effectively impose a general constraint on all innovation projects in the digital domain. Current restrictions on the participation of foreign investors in critical infrastructure projects, and limitations on the use of international digital platforms, do not fully conform to the principle of openness and competitiveness. These constraints introduce unwarranted complexity into the interpretation of strategic documents and act as a destabilizing factor in the circulation of investment resources in the digital economy.

Key words: *innovation-investment strategies, digital transformation, regional development, technological sovereignty, artificial intelligence, digital infrastructure, competitiveness.*

Надійшла до редакції: 03.12.2025
Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025
Опубліковано: 31.12.2025

ПСИХОЛОГО-ОСВІТНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

УДК 159.98
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-27

Галина ОХРОМІЙ©
доктор медичних наук, професор
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

Анастасія БІЛАН©
здобувач вищої освіти
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

КОГНІТИВНІ ТА ЕМОЦІЙНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті проведено комплексний теоретичний аналіз феномену професійного вигорання серед юристів на початковому етапі їхньої кар'єрної діяльності. Вигорання розглядається як стан фізичного, когнітивного та емоційного виснаження, що виникає внаслідок тривалого впливу професійних стресорів. Особливу увагу приділено критичному періоду адаптації (перші два роки практики), коли молоді фахівці стикаються з «емоційним шоком» через невідповідність ідеалізованих уявлень про професію реальним викликам правничої діяльності. Проблема професійного вигорання залишається у центрі уваги численних досліджень протягом останніх десятиліть. Їхні результати сприяли виявленню причин та наслідків цієї професійної дисфорії. Значна частина цих робіт була зосереджена на соціальних професіях, пов'язаних з інтенсивними контактами із людьми.

Проте професійні юристи, які мають багато соціальних контактів за родом служби і тому особливо схильні до вигорання, досліджені недостатньо повно. Актуальність вивчення нами цієї проблеми в першу чергу полягає у необхідності подальшого дослідження синдрому професійного вигорання для своєчасної його профілактики та допомоги спеціалістам юридичних осіб професій.

Професія адвоката завжди була пов'язана з високими вимогами до рівня відповідальності, емоційної стійкості та професійної компетенції. Початківці, які вступають на шлях адвокатської діяльності, стикаються з безліччю викликів, які можуть призвести до виникнення синдрому емоційного вигорання. У цій статті ми розглянемо особливості розвитку цього синдрому у адвокатів-початківців, виявимо ключові причини та прояви, а також запропонуємо шляхи подолання та заходи підтримки на початкових етапах кар'єри.

Ключові слова: професійне вигорання, юристи, стресори, виснаження.

© Г. Охромій, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-2009-5275>
halyna.okhromii@dduvs.edu.ua

© А. Білан, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-0885-0508>
belannast99@gmail.com

Постановка проблеми. В умовах реформування українського законодавства та зростання навантаження на судову систему, психічне здоров'я юристів стає критично важливим питанням. Робота адвокатів, суддів, прокурорів та слідчих вимагає високої відповідальності, часто пов'язана з конфліктами, стислими термінами та великими обсягами інформації. Тривалий вплив цих стресорів може призвести до професійного вигорання, яке проявляється не тільки фізичною втомою, але й серйозними проблемами з мисленням та емоціями.

Вигорання у юристів може виражатися у зниженні уваги, жорсткості мислення, цинізмі та сприйнятті людей як об'єктів, а не особистостей. Емоційно це проявляється як виснаження, втрата співчуття, відчуття безсилля та байдужість. Якщо ці симптоми ігнорувати, це може призвести до особистісних криз юристів, погіршення якості правової допомоги, судових помилок та загального спотворення правової свідомості.

Отримані результати мають безпосереднє застосування для розв'язання низки практичних завдань:

- розробка критеріїв відбору та атестації працівників юридичних установ із урахуванням їхньої стресостійкості;
- створення спеціалізованих програм профілактики та корекції професійного вигорання, пристосованих саме до потреб юристів, з огляду на їхню схильність до інтелектуалізації та стримування емоцій.

Таким чином, вивчення когнітивних та емоційних детермінант професійного вигорання у представників юридичної сфери є вкрай важливим для забезпечення ефективного функціонування правової системи та збереження людського потенціалу в цій професії.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. У науковому дискурсі проблема професійного вигорання серед юристів здійснюється: К. Янгом, В. Пекменом, Е. Джонсоном, Н. Граффіном, Т. Гріссом, Дж. К. Роббенхолтом, А. Александером та іншими.

Мета статті полягає у вивченні структури професійного вигорання працівників юридичної сфери через призму його когнітивних та емоційних чинників для розробки подальших рекомендацій щодо психологічної профілактики та корекції цього стану.

Виклад основного матеріалу. Синдром вигорання є стан фізичного, когнітивного та емоційного виснаження, яке виникає внаслідок тривалого впливу професійних стресорів. Цей феномен був вперше описаний американським психіатром Г. Фрейденбергом у 1970-х роках. Основні ознаки вигорання включають хронічне почуття втоми, зниження мотивації, втрату інтересу до роботи та відчуття неефективності [3].

Серед усіх соціально-демографічних факторів вік демонструє найбільш явний зв'язок із емоційним вигоранням. У низці досліджень виявлено негативну кореляцію між віком і вигоранням. Тим не менш, цей зв'язок залишається неоднозначним і вимагає ретельної інтерпретації [1].

Так, у роботах К. Маслача вказується, що допоміжний медичний персонал психіатричних лікарень та клінік піддається вигоранню приблизно через півтора року після початку роботи, прокурори та адвокати – через близько двох років, а соціальні працівники – через чотири роки. У той же час серед персоналу військових медичних установ спостерігається схильність вигорання осіб старшого, зрілого віку. Схильність до вигорання фахівців-початківців найчастіше пояснюється через категорію потенційного «емоційного шоку», що виникає під час професійної адаптації. Молодий співробітник безпосередньо стикається з вимогами та особливостями професії, яким він навчався у виші, і які можуть не відповідати його ідеальним уявленням. Крім того, відмінності в структурі та вираженості вигорання у різних вікових групах можуть бути обумовлені відомими психологічними віковими характеристиками, такими як стабільність системи цінностей, особливості когнітивних процесів, рівень інтелекту та інші фактори [4].

Причини емоційного вигорання в адвокатів-початківців являють собою складний і багатоплановий феномен, який включає безліч факторів, пов'язаних як з особистістю самого фахівця, так і з умовами його професійної діяльності.

Адвокатська професія передбачає прийняття відповідальних рішень, які можуть істотно вплинути на долі людей. Початківцям доводиться стикатися з питаннями, що стосуються свободи, прав власності, сімейних відносин та інших життєво важливих галузей [6].

Такий високий рівень відповідальності може створювати постійне почуття тиску

та напруги, що поступово веде до емоційного виснаження. На початковому етапі кар'єри багато адвокатів-початківців змушені працювати понаднормово, щоб накопичити досвід і продемонструвати свою професійну придатність. Тривалі робочі дні, включаючи вихідні, проведені за документами, створюють умови для хронічної перевтоми. Фізичний та емоційний знос накопичується, що неминуче позначається на рівні стресу та емоційної стійкості [2].

Юридична сфера відома своєю високою конкурентністю. Молоді адвокати часто опиняються під тиском необхідності доводити свою цінність та конкурентоспроможність. Це може виражатися в прагненні постійно демонструвати високі результати, відповідати очікуванням керівництва та клієнтів, а також у порівнянні з більш досвідченими колегами. Таке змагання може призводити до почуття незадоволеності та внутрішньої напруженості.

У свою чергу недолік досвіду та знань може викликати у початківців почуття невпевненості у своїх силах [5]. Це особливо актуально у випадках, коли їм доводиться вирішувати складні юридичні завдання або представляти інтереси клієнта у суді. Сумніви у правильності прийнятих рішень та страх зробити помилку посилюють тривогу та підвищують рівень стресу.

Адвокатська діяльність [4] часто пов'язана із взаємодією з клієнтами, які перебувають у стані стресу чи конфлікту. Такі клієнти можуть виявляти агресію, невдоволення чи нерозуміння, що створює додаткове навантаження на емоційний стан початківця. Постійне зіткнення з негативними емоціями та необхідність підтримувати професійний нейтралітет вимагають значних внутрішніх ресурсів.

На перших етапах кар'єри адвокату-початківцю може не вистачати соціальної підтримки. Колеги та керівництво можуть бути зайняті власними справами та проблемами, а близькі друзі та родина можуть не до кінця розуміти специфіку професії. Це призводить до відчуття ізоляції та самотності, що посилює почуття емоційного вигорання.

Багато адвокатів-початківців приходять у професію з ідеалізованим уявленням про те, якою вона має бути, але реальність виявляється набагато складнішою. Зіткнення з рутиною, бюрократією та юридичними формальностями може розчарувати та демотивувати початківця, викликаючи почуття внутрішнього конфлікту і невдоволення [5].

Не всі початківці мають розвинені навички саморегуляції та управління своїми емоціями. Це може виявлятися в нездатності контролювати негативні емоції, справлятися з тривогою та стресом, а також у відсутності вміння відпочивати та відновлювати сили. Без цих навичок емоційне вигорання стає неминучим.

Деякі адвокати-початківці можуть зіткнутися з ситуацією, коли їхня робота не приносить очікуваного задоволення. Це може статися через відсутність визнання з боку керівництва, недостатньої оплати праці або невідповідності кар'єрних перспектив початковим очікуванням.

Прояви емоційного вигорання у адвокатів-початківців мають різноманітні форми та ступені виразності, позначаючись як на фізичному, так і на емоційному та поведінковому рівнях. Ці прояви можуть змінюватись в залежності від індивідуальних особливостей особистості, характеру професійної діяльності та зовнішніх факторів [1].

Однією з основних ознак емоційного вигорання є фізичне виснаження. Молоді адвокати можуть відчувати постійну втому навіть після повноцінного відпочинку. Фізична втома супроводжується проблемами зі сном, зниженням імунітету, дискомфортом, що пов'язані із перенапруженням організму.

Емоційна відстороненість характеризується втратою інтересу до роботи та життя в цілому [1]. У адвокатів-початківців це може проявлятися наступним чином: виникає апатія, розчарування у професії, відсутність емпатії та зацікавленості у вирішенні проблем клієнтів.

При емоційному вигоранні адвокати можуть почати сумніватися у своїх здібностях та професіоналізмі. Ознаки низької самооцінки включають в себе самокритику, що виявляється в постійних роздумах про власні помилки та невдачі, а також у перебільшенні значущості дрібних недоліків, страх перед новими завданнями, що проявляється в уникненні складних справ та ситуацій, що вимагають додаткових зусиль, почуття неповноцінності, яке проявляється у порівнянні себе з більш успішними колегами та сприйняття себе як неуспішного фахівця [4].

Підвищена дратівливість є одним із характерних ознак емоційного вигорання. Ця ознака проявляється в частих спалахах гніву, різких реакціях на незначні неприємності чи критику, несприйняття критики, хворобливої реакції на будь-які зауваження, навіть конструктивного характеру, а також у нервозності та тривожності, постійному відчутті занепокоєння та неможливості розслабитися [1].

Емоційне вигорання може призвести до соціальної ізоляції, оскільки молодий фахівець починає уникати спілкування з оточуючими. Це проявляється такими способами: обмеження контактів, що виражається у відмові від зустрічей з друзями та родичами, скороченні соціальних зв'язків, замкнутість, що виявляється у небажанні ділитися своїми переживаннями та проблемами, закритості у спілкуванні, відмова від участі у суспільному житті, що виражається в ухиленні від заходів та подій, які раніше приносили задоволення.

Зміна поведінки може виявлятися як зовнішніми, так і внутрішніми ознаками: різкі перепади настрою, що характеризуються раптовими переходами від ейфорії до пригніченого стану, агресивна поведінка, що включає грубість, запальність і агресивні реакції на дрібні незручності [5].

Подолання емоційного вигорання у адвокатів-початківців вимагає комплексного підходу, що враховує як особисті ресурси фахівця, так і зовнішню підтримку.

Розглянемо основні напрями та методи, які можуть сприяти відновленню емоційного здоров'я та підвищенню стресостійкості юристів-початківців.

Емоційна гнучкість – це здатність усвідомлювати свої емоції, приймати їх та ефективно керувати ними залежно від ситуації. Для адвокатів-початківців це означає вміння адаптуватися до різних професійних викликів, зберігаючи внутрішній спокій та контроль над своїми реакціями. Розвиток емоційної гнучкості включає:

- регулярні заняття медитацією та дихальними вправами, які допоможуть зосередитися на справжньому моменті, зменшити рівень стресу та покращити загальне самопочуття;
- активне використання позитивних емоцій: знаходження радості в дрібницях, висловлення подяки за підтримку оточуючих, культивування оптимізму;
- розвиток саморефлексії: регулярний аналіз своїх думок та почуттів сприяє кращому розумінню власних реакцій на стресові ситуації та ефективного управління поведінкою.

Підтримка здорового балансу між робочими обов'язками та особистим часом – ключовий фактор у боротьбі з емоційним вигоранням [6].

Початківцям необхідно:

- планувати свій день: чітко структурований графік роботи та відпочинку допомагає уникнути перевантажень та забезпечує достатню кількість часу для відновлення сил;
- регулярно брати відпустку: навіть короткі перерви дозволяють перезавантажитись і повернутися до роботи з новими силами;
- займатися фізичною активністю: спорт та фізичні навантаження покращують настрій, знижують рівень стресу та зміцнюють імунітет;
- постійне навчання та професійний розвиток допомагають зміцнити впевненість у своїх силах та знизити страх перед складними завданнями;
- корисна участь у тренінгах та семінарах: відвідування курсів підвищення кваліфікації, майстер-класів та конференцій розширює кругозір та покращує професійні навички, наставництво: робота з досвідченими колегами, які можуть поділитися своїм досвідом та дати цінні поради, знижує рівень стресу та підвищує мотивацію;
- встановлення реалістичних цілей: формулювання конкретних та досяжних цілей допомагає уникнути відчуття безсилля та сприяє прогресу у кар'єрі.

Звернення за допомогою до професіоналів – важливий крок у процесі подолання емоційного вигорання. Молодим адвокатам рекомендується [3]:

- консультації з психологом: регулярні зустрічі з кваліфікованим фахівцем допоможуть розібратися в причинах стресу та знайти ефективні способи його подолання;
- групова терапія: участь у групах підтримки, де можна обговорити свої проблеми та обмінятися досвідом з колегами, які проходять через аналогічні труднощі,

використання ресурсів;

- самодопомога: читання книг з психології, відвідування вебінарів та онлайн-курсів, спрямованих на зміцнення психічного здоров'я.

Розвиток особистісних якостей, таких як терпіння, наполегливість та впевненість у собі, грає критично важливу роль у боротьбі з емоційним вигоранням.

Кожна людина стикається з невдачами та труднощами, проте важливо вміти сприймати їх як тимчасові перешкоди, а не як свідчення власної неспроможності. Молодим адвокатам корисно регулярно нагадувати собі про свої досягнення та сильні сторони. Визначення невеликих цілей та їх послідовне досягнення зміцнює віру у власні сили та підвищує самооцінку.

Висновок. Таким чином, синдром вигорання є серйозною проблемою серед адвокатів-початківців, яка може суттєво вплинути на їхню професійну діяльність та особисте благополуччя. Причини розвитку даного стану різноманітні і включають як зовнішні фактори, такі як стресові умови роботи, так і внутрішні, пов'язані з недовідомостю та підтримки. Важливо відзначити, що своєчасна діагностика та вжиття заходів щодо профілактики та подолання вигорання можуть значно покращити якість життя та ефективність роботи початківців. У цьому особливе значення набувають програми психологічної підтримки, навчання навичкам управління часом та стресом, а також створення сприятливого робочого середовища, що слугуватиме професійному зростанню та розвитку.

Список використаних джерел

1. Божко, К. В. Структурна модель професійного вигорання юристів. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, (38), 2012, 214-223.
2. Сіроха, Л. В. Професійне вигорання працівників правничих професій у період їхнього професійного становлення. *Загальна психологія, історія психології*, (1413), 2017, 129.
3. Петренко, Т., Склярєва, Г. Професійне вигорання юристів як соціально-психологічна проблема. *Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК» (протокол № 4 від 21 грудня 2023 р.)*, 643.
4. Мосейко, А. Г. Подолання емоційного вигорання у працівників державної виконавчої служби та у приватних виконавців. *Емоційне вигорання—шляхи подолання: матеріали круглого столу*, 2022, 21.
5. Старчук, В. Феномен професійного вигорання прокурора у психологічних дослідженнях. *Рекомендовано до друку науково-технічною, ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень» (Протокол № 20 від 01.04. 2024 р.)*, 126.
6. Гнатуша, Н. В. Психологічні особливості емоційного вигорання правників. *Могиланські читання: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти*, 2024, 139.

References

1. Bozhko, K. V. (2012). Strukturna model' profesijnogo vyhorannya yurystiv. *Naukovyy chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriya 12: Psykholohichni nauky*, (38), 214-223.
2. Sirokha, L. V. (2017). Profesiyne vyhorannya pratsivnykiv pravnychkh profesiy u period yikhno'oho profesijnogo stanovlennya. *Zahal'na psykholohiya, istoriya psykholohiyi*, (1413), 129.
3. Petrenko, T., & Sklyarova, H. (2023). Profesiyne vyhorannya yurystiv yak sotsial'no-psykholohichna problema. *Rekomendovano do druku Vchenoyu radoyu VNZ «Universytetu ekonomiky ta prava «KROK» (protokol № 4 vid 21 hrudnya 2023 r.)*, 643.
4. Moseyko, A. H. (2022). Podolannya emotsijnogo vyhorannya u pratsivnykiv derzhavnoyi vykonavchoyi sluzhby ta u pryvatnykh vykonavtsiv. *Emotsiyne vyhoryannya—shlyakhy podolannya: materialy kruhloho stolu*, 21.
5. Starchuk, V. (2024). Fenomen profesijnogo vyhorannya prokurora u psykholohichnykh doslidzhennyakh. *Rekomendovano do druku nauково-tekhnichnoy, HO «Instytut ekonomichnykh ta ekoloho-enerhetychnykh doslidzhen'» (Protokol № 20 vid 01.04. 2024 r.)*, 126.
6. Hnatusha, N. V. (2024). Psykholohichni osoblyvosti emotsijnogo vyhorannya pravnykiv. *Mohyl'nyans'ki chytannya: dosvid ta tendentsiyi rozvytku suspil'stva v Ukraini: hlobal'nyy, natsional'nyy ta rehional'nyy aspekty*, 139.

ABSTRACT

Galina Okhromiy, Anastasia Bilan. Cognitive and emotional components of professional burnout of representatives of legal professions. The article provides a comprehensive theoretical analysis of the phenomenon of professional burnout among lawyers at the initial stage of their career. Burnout is considered as a state of physical, cognitive, and emotional exhaustion resulting from prolonged exposure to professional stressors. Particular attention is paid to the critical period of adaptation (the first two years of practice), when young professionals experience “emotional shock” due to the discrepancy between their idealized notions of the profession and the real challenges of legal practice. The problem of professional burnout has remained the focus of numerous studies over the past decades. Their results have contributed to identifying the causes and consequences of this professional dysphoria. Much of this work has focused on social professions involving intensive contact with people.

However, professional lawyers, who have a lot of social contacts due to the nature of their work and are therefore particularly prone to burnout, have not been studied sufficiently. The relevance of our study of this problem lies primarily in the need for further research into professional burnout syndrome for the timely prevention of burnout and assistance to legal professionals.

The legal profession has always been associated with high demands on the level of responsibility, emotional stability, and professional competence. Beginners who embark on a career in law face many challenges that can lead to emotional burnout syndrome. In this article, we will examine the characteristics of this syndrome in novice lawyers, identify its key causes and manifestations, and suggest ways to overcome it and measures of support in the early stages of a career.

Keywords: *professional burnout, lawyers, stressors, exhaustion.*

Надійшла до редакції: 11.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 19.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 342.9
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-28

Сергій ЦИГУЛЬСЬКИЙ©
кандидат історичних наук
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

Олександра ШЕВЧУК©
доктор педагогічних наук, доцент
(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

На основі аналізу чинних стратегічних правових актах вказано, що у зазначених актах, які визначають подальший розвиток правоохоронних органів та підготовку кадрів для них, не достатньо уваги приділено аспекту впровадження практики використання БПЛА у правоохоронній діяльності, охороні кордону тощо, а також політики підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які готують кадри для органів системи МВС. Пропонується розроблення та впровадження Концепції використання БПЛА у діяльності правоохоронних органів, яка передбачатиме завдання із аналізу можливостей застосування БПЛА у діяльності правоохоронних органів та органів МВС України, обов'язкове впровадження у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які готують кадри для органів системи МВС України, обов'язкового елементу освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти із використання БПЛА, необхідність вивчення іноземних мов операторами БПЛА задля розширення можливостей застосування іноземної техніки, яка входить до безпілотної авіаційної системи, іноземної авіаційної термінології.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, безпілотні літальні апарати, нормативно-правове забезпечення, професійна підготовка, здобувачі вищої освіти, майбутні фахівці.

Постановка проблеми. Дослідження охоплює кілька взаємопов'язаних сфер, зокрема державну політику у сфері посилення кадрового потенціалу правоохоронних органів, педагогічні аспекти формування професійних компетентностей у курсантів, а також аналіз базових нормативно-правових і стратегічних документів, що визначають напрями розвитку правоохоронних органів України.

Особливої уваги потребує той факт, що сучасна війна засвідчила безпрецедентну трансформацію підходів до ведення бойових дій, яку за масштабами впливу можна порівняти з ключовими технологічними зламами у військовій справі. Інноваційне та масове застосування безпілотних літальних апаратів суттєво змінило характер бойових операцій і співвідношення сил на полі бою.

Попри кількісну перевагу противника в окремих видах озброєння, артилерійських

© С. Цигульський, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-2855-8299>
serhii.tsyhulskyi@dduvs.edu.ua

© О. Шевчук, 2025
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3649-5896>
nadpsu@dpsu.gov.ua

засобах і бойовій техніці, досягнення стратегічних цілей було унеможливлено, зокрема завдяки комплексному використанню БПЛА. Поряд із мужністю та професіоналізмом військовослужбовців сектору безпеки і оборони України, а також підтримкою громадянського суспільства, саме широке застосування безпілотних систем у розвідувальній діяльності, логістичному забезпеченні, евакуації поранених, дистанційному мінуванні, а також ураженні живої сили та техніки противника стало одним із визначальних чинників ефективності оборонних дій.

Закономірністю історичного розвитку є те, що технічні рішення, створені та апробовані в умовах воєнного протистояння, згодом інтегруються у цивільні сфери суспільного життя. Хоча безпілотні літальні апарати первинно розвивалися і в цивільному секторі, усвідомлення їх системного потенціалу для забезпечення публічної безпеки та правопорядку в Україні відбулося саме в умовах повномасштабної збройної агресії росії.

За цих обставин актуалізується потреба комплексного аналізу та переосмислення можливостей застосування БПЛА у різних сферах суспільних відносин, передусім у правоохоронній діяльності. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування пріоритетності підготовки фахівців з управління БПЛА як складової державної кадрової політики у сфері безпеки і правопорядку.

З адміністративно-правового погляду така пріоритетність має бути інституціоналізована шляхом закріплення у нормативно-правових актах стратегічного характеру, що визначають довгострокові цілі, завдання та напрями розвитку правоохоронних органів, а також вимоги до формування їх кадрового потенціалу.

Водночас слід наголосити, що підготовка операторів БПЛА наразі переважно орієнтована на потреби військової сфери. Разом із тим використання безпілотних систем у правоохоронній діяльності має власну функціональну специфіку, зумовлену завданнями із забезпечення публічної безпеки, охорони державного кордону та підтримання правопорядку. У зв'язку з цим підготовка операторів БПЛА для правоохоронних органів повинна здійснюватися з урахуванням особливостей діяльності відповідних суб'єктів, зокрема Державної прикордонної служби України та Національної поліції України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання використання безпілотних літальних апаратів у правоохоронній діяльності та суміжних адміністративно-правових площинах висвітлено у працях вітчизняних дослідників. Зокрема, О. Коломоєць, О. Головков, С. Олексієнко аналізують проблеми реалізації повноважень Національної поліції України в умовах оновлених правил застосування безпілотних повітряних суден, а також пов'язані з цим питання адміністративної відповідальності, підзаконного регулювання та кадрового забезпечення [3]. Дослідники І. Єфімова та О. Розгон розкривають практикоорієнтовані напрями застосування БПЛА в оперативно-розшуковій діяльності поліції, акцентуючи на процедурних і доказових аспектах, а також на необхідності стандартизації підготовки персоналу [2]. Окремо слід відзначити дослідження Т. Батраченко, О. Розгона, І. Єфімової, у якому обґрунтовано ефективність використання БПЛА для фото- та відеофіксації у службовій діяльності поліції та окреслено ризики правозастосування [1]. Практичний вимір проблематики представлено у методичних рекомендаціях А. Саковського та співавторів, де систематизовано типові сценарії застосування БПЛА органами та підрозділами поліції й запропоновано підходи до організації підготовки та безпеки експлуатації [13]. У ширшому регуляторному контексті вартими уваги є напрацювання щодо правового регулювання використання БПЛА у світовій практиці та визначення орієнтирів для України [15], а також порівняльні підходи до регулювання використання БПЛА в ЄС та Україні [14]. Сукупно ці публікації формують наукове підґрунтя для подальшого адміністративно-правового обґрунтування пріоритетності підготовки фахівців (операторів) БПЛА саме для потреб правоохоронних органів.

Метою статті є аналіз та наукове обґрунтування адміністративно-правових засад забезпечення підготовки майбутніх фахівців правоохоронної діяльності до застосування безпілотних літальних апаратів, а також визначення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідження доцільно розпочати із, власне, нормативного закріплення визначення безпілотних літальних апаратів. В Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, зазначається, що «безпілотний літальний апарат – повітряне судно, призначене для

виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном» [7]. У п. 23 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України наводиться термін «безпілотного повітряного судна як будь-якого судна, що експлуатується або розроблене для експлуатації автономно чи яке пілотується дистанційно без пілота на борту [6]. У Правилах технічної експлуатації безпілотних авіаційних комплексів I класу державної авіації України зазначається терміносполучення «безпілотне повітряне судно – безпілотний літальний апарат», що означає повітряне судно, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються дистанційно за допомогою пункту дистанційного пілотування, розташованого поза повітряним судном, або повітряне судно, що здійснює політ автономно за відповідною програмою [9]. Безпілотний авіаційний комплекс, або безпілотна авіаційна система включає в себе, власне, БПЛА та пов'язаний з ним пункт дистанційного пілотування (станція наземного керування), необхідні лінії керування і контролю та ін. [9]. Тобто для керування БПЛА потрібна складна система, яка вимагає серйозних компетенцій від оператора БПЛА. Відштовхуючись від наведених нормативно-закріплених визначень БПЛА, вважаємо, що необхідно уніфікувати визначення й своєрідний «компромісний» варіант, наведений у Правилах технічної експлуатації безпілотних авіаційних комплексів I класу, а саме «безпілотне повітряне судно – безпілотний літальний апарат», ми у свою чергу для зручності будемо застосовувати у статті термін «БПЛА».

Адміністративно-правове забезпечення у питанні підготовки кадрів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які належать до сфери управління МВС України, включає у себе визначені у нормативних актах стратегічного характеру орієнтири щодо пріоритетності навчання операторів БПЛА для центральних органів виконавчої влади, які координуються і спрямовуються міністром внутрішніх справ України. Н. Харченко під стратегічним правовим актом розуміє сукупність письмових правових актів, які містять здебільшого спеціалізовані норми права, що визначають вихідні засади та напрями суспільного чи державного розвитку в конкретно визначений період, а також схвалені органами державної влади [16, с. 244]. У подібних актах, що стосуються розвитку кадрового потенціалу правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади у системі МВС України, мають міститися й цілі або завдання із впровадження потенціалу використання БПЛА для виконання поставлених перед зазначеними органами завдань, а також, що логічно, підготовки для цього відповідних кадрів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Наразі втратила чинність Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки, де була сформована важлива для України мета державної кадрової політики у вигляді забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, які зможуть реалізувати національні інтереси України у питанні розвитку нашої держави як демократії [11] (особливо це стосується кадрів для правоохоронних органів). Наразі чинною є прийнята ще у 2017 році Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року [12]. У Стратегії вказується, що заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання здійснюють забезпечення належного функціонування органів системи МВС України. А також зазначається, що формування стабільного та високопрофесійного кадрового складу органів системи МВС України неможливе без подолання такого виклику, як відсутність ефективної та сучасної системи підготовки, відбору та управління персоналом, прозорих механізмів кар'єрного зростання, що пропонується подолати шляхом розвитку відомчої системи освіти та підготовки кадрів, яка відповідає професійним потребам персоналу органів системи МВС і сприяє формуванню його загальних цінностей [12]. На нашу думку, саме відповідно такій потребі необхідно закладам вищої освіти із специфічними умовами навчання системи МВС України готувати кадри, які будуть відповідати потребам органів системи МВС України, враховуючи перспективу і потенціал застосування БПЛА у виконанні завдань, що стоять перед зазначеними органами. Це стосується підготовки здобувачів вищої освіти із використання БПЛА.

Щодо потенціалу використання БПЛА у правоохоронній діяльності А. Мовчан та М. Мовчан наводять перелік потенційних можливостей їх використання: запобігання терористичним актам, операції по боротьбі з організованою злочинністю; операції із затримання злочинців і розшуку зниклих людей; обстеження місця злочину; профілактичне відеоспостереження; контроль масових заходів і акцій протесту;

запобігання нелегальній імміграції і контрабанді; спостереження за наземними і морськими лініями регулярних перевезень та транспортними потоками, аналіз причин дорожньо-транспортних пригод; відстеження викрадених автомобілів тощо [5, с. 108]. І. Єфімова та О. Розгон зауважують на проблемах і викликах, що стоять перед впровадженням практики застосування БПЛА в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції України, серед яких чільне місце займає потреба у забезпеченні належного рівня підготовки операторів, які повинні, окрім того, що вміти застосовувати БПЛА із суто технічної точки зору, знати правові аспекти використання БПЛА та допустимі межі їх застосування. Дослідники підкреслюють, що використання БПЛА поліцією демонструє значний потенціал технології у різних сферах оперативно-розшукової діяльності. Яскравим прикладом ефективності використання БПЛА є боротьба із незаконними плантаціями коноплі на Київщині, де поліцейські за допомогою аеророзвідки виявили значні площі плантацій незаконних насаджень [2, с. 409]. БПЛА можуть використовуватися й для виконання завдань, наприклад, Державної прикордонної служби України із охорони державного кордону завдяки веденню ними повітряної розвідки; повітряного пошуку; супроводження дій правопорушників; перехоплення інших БПЛА тощо [4, с. 57–58].

Повертаючись до сучасних стратегічних правових актів, варто виділити схвалений Указом Президента у 2023 році Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [10]. Про підготовку кадрів у Комплексному стратегічному плані йде мова лише у преамбулі, де вказана необхідність комплексних змін органів правопорядку, серед яких зазначається підготовка та добір високопрофесійних співробітників на службу [10]. У свою чергу у Плані заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [5], про БПЛА йде мова лише у контексті завдання 1.2. «Забезпечення подальшого розвитку системи органів правопорядку на основі застосування ризик-орієнтованих підходів, інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування». У заході 1.2.6. зазначено про удосконалення державної та місцевої інфраструктури безпеки, засобів оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій, впровадження і використання інших автоматизованих систем і високоточних технічних засобів (системи відеоспостереження, безпілотні авіаційні комплекси, криміналістична техніка тощо), що забезпечують інформаційно-технічну підтримку діяльності органів правопорядку та прокуратури [8]. На нашу думку, потенціал використання БПЛА у Плані заходів не розкритий зовсім. Відповідно до завдання 4.1 щодо удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку передбачено проведення комплексного інституційного аудиту освітніх потреб органів правопорядку та розроблення концепції розвитку відомчої освіти, що впроваджує модель базової освітньої підготовки працівників органів правопорядку, яка найбільше відповідає та враховує практичні потреби цих органів [8]. Задля виконання зазначених положень Плану заходів пропонуємо розробити і впровадити Концепцію використання БПЛА у діяльності правоохоронних органів, яка передбачатиме у тому числі завдання із аналізу можливостей застосування БПЛА у такій діяльності та обов'язкове впровадження у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які готують кадри для органів системи МВС України обов'язкового елементу освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти із використання БПЛА. Зауважимо, що існує також потреба у навчанні майбутніх операторів БПЛА іноземних мов (особливо англійської) із врахуванням специфіки використання іноземних назв техніки, що входить до безпілотної авіаційної системи (подібна проблема виникла під час підготовки пілотів ЗСУ на літаках Ф-16).

Висновки. У чинних стратегічних та програмних нормативно-правових актах, що визначають напрями розвитку правоохоронних органів України та систему підготовки кадрів для них, недостатньо повно відображено питання впровадження практик використання безпілотної літальної апаратури у правоохоронній діяльності, зокрема у сфері охорони державного кордону. Також фрагментарно врегульовано питання цілеспрямованої підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для органів системи МВС України, до застосування БПЛА у професійній діяльності.

З урахуванням положень Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як складової

сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, обґрунтовано доцільність розроблення та впровадження Концепції використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. Така Концепція має передбачати, зокрема, системний аналіз можливостей і меж застосування БПЛА у правоохоронній діяльності, а також нормативне закріплення обов'язкового включення відповідних освітніх компонентів до програм підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України.

Додатково встановлено потребу у вдосконаленні мовної підготовки майбутніх операторів БПЛА, передусім у частині володіння іноземними мовами (насамперед англійською), з урахуванням специфіки використання іншомовної технічної термінології та документації безпілотних авіаційних систем. Зазначений аспект доцільно розглядати як складову комплексного адміністративно-правового забезпечення підготовки фахівців правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Батраченко Т. С., Розгон О. Г., Єфімова І. В. Ефективність застосування безпілотних літальних апаратів для фото- та відеозапису в діяльності Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 486–488. DOI : 10.32782/2524-0374/2024-1/113.
2. Єфімова І. В., Розгон О. Г. Використання безпілотних літальних апаратів у оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 407–410.
3. Коломоєць О. Д., Головков О. М., Олексієнко С. В. Особливості реалізації повноважень Національної поліції України в умовах нових правил використання безпілотних повітряних суден. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1. С. 94–99. DOI : 10.32782/2709-9261-2025-1-13-16.
4. Луцький О. Л. та ін. Тактика застосування безпілотних повітряних суден в охороні державного кордону : навч. посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2023. 164 с.
5. Мовчан А. В., Мовчан М. А. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 104–109.
6. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 травня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>.
7. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 грудня 2018 р. № 1026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19/ed20181218#n25>.
8. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>.
9. Про затвердження Правил технічної експлуатації безпілотних авіаційних комплексів I класу державної авіації України : наказ Міністерства оборони України від 10 серпня 2018 р. № 401. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-18#Text>.
10. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.
11. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 01.02.2012 № 45/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text>.
12. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#n9>.
13. Саковський А. А., Науменко С. М., Кравченко С. І. та ін. *Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції* : метод. рекомендації. Київ : НАВС, 2022. 72 с.
14. Слободська І. А., Юхимович М. І. Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів у цивільній авіації України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 4. С. 30–35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2022_4_6.
15. Сокурєнко В. В. Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів у світовій практиці: вектор для України. *Авіація, промисловість, суспільство : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кременчук, 12 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кременчуц. льотний коледж, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 47–49.
16. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 242–246.

References

1. Batrachenko, T. S., Rozghon, O. H., Yefimova, I. V. (2024) Efektyvnist zastosuvannya bezpilotnykh litalnykh aparativ dlia foto- ta videozapysu v diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [The effectiveness of using unmanned aerial vehicles for photo and video recording in the activities of the National Police of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1, pp. 486–488. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-1/113. [in Ukr.].
2. Iefimova, I. V., Rozghon, O. H. (2024) Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ u operatyvno-rozshukovii diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [The use of unmanned aerial vehicles in the operational and investigative activities of the National Police of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7, pp. 407–410. [in Ukr.].
3. Kolomoiets, O. D., Holokov, O. M., Oleksiienko, S. V. (2025) Osoblyvosti realizatsii povnovazhen Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh novykh pravyl vykorystannia bezpilotnykh povitrianykh suden [Features of the implementation of the powers of the National Police of Ukraine under the new rules for the use of unmanned aerial vehicles]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. № 1, pp. 94–99. DOI: 10.32782/2709-9261-2025-1-13-16. [in Ukr.].
4. Lutskyi, O. L. ta in. (2023) Taktyka zastosuvannya bezpilotnykh povitrianykh suden v okhoroni derzhavnogo kordonu [Tactics of using unmanned aerial vehicles in the protection of the state border]: navch. posibnyk. Khmelnytskyi : Vydavnytstvo NADPSU. 164 p. [in Ukr.].
5. Movchan, A. V., Movchan, M. A. (2020) Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ u diialnosti pravookhoronnykh orhaniv [The use of unmanned aerial vehicles in the activities of law enforcement agencies]. *Sotsialno-pravovi studii*. Iss. 3 (9), pp. 104–109. [in Ukr.].
6. Povitrianyi kodeks Ukrainy [Air Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 19 travnia 2011 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>. [in Ukr.].
7. Pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannya orhanamy ta pidrozdilamy politsii tekhnichnykh pryladiv i tekhnichnykh zasobiv, shcho maiut funktzii foto- i kinoziomky, videozapysu, zasobiv foto- i kinoziomky, videozapysu [On approval of the Instructions for the use by police bodies and units of technical devices and technical means that have the functions of photo and film shooting, video recording, means of photo and film shooting, video recording] : nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 18 hrudnia 2018 r. № 1026. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19/ed20181218#n25>. [in Ukr.].
8. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv, spriamovanykh na vykonannia Kompleksnoho stratehichnoho planu reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky [On approval of the plan of measures aimed at implementing the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 serpnia 2024 r. № 792-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text>. [in Ukr.].
9. Pro zatverdzhennia Pravyl tekhnichnoi ekspluatatsii bezpilotnykh aviatsiinykh kompleksiv I klasu derzhavnoi aviatsii Ukrainy [On approval of the Rules for the technical operation of unmanned aircraft complexes of class I of state aviation of Ukraine] : nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 10 serpnia 2018 r. № 401. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-18#Text>. [in Ukr.].
10. Pro Kompleksnyi stratehichni plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 roky [On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 travnia 2023 r. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>. [in Ukr.].
11. Pro Stratehiiu derzhavnoi kadrovoi polityky na 2012–2020 roky [On the Strategy of State Personnel Policy for 2012–2020] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 01.02.2012 № 45/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text>. [in Ukr.].
12. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku orhaniv systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav na period do 2020 roku [On approval of the Strategy for the Development of the Bodies of the Ministry of Internal Affairs System for the Period Until 2020] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 lystopada 2017 r. № 1023-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#n9>. [in Ukr.].
13. Sakovskiy, A. A., Naumenko, S. M., Kravchenko, S. I. ta in. (2022) Osoblyvosti zastosuvannya bezpilotnykh litalnykh aparativ orhanamy ta pidrozdilamy politsii [Features of the use of unmanned aerial vehicles by police bodies and units: methodological recommendations] : metod. rekomendatsii. Kyiv : NAVS. 72 p. [in Ukr.].
14. Slobodska, I. A., Yukhymovych, M. I. (2022) Pravove rehuliuвання vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ u tsyvilnii aviatsii Ukrainy [Legal regulation of the use of unmanned aerial vehicles in civil aviation of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. № 4, pp. 30–35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2022_4_6. [in Ukr.].
15. Sokurenko, V. V. (2022) Pravove rehuliuвання vykorystannia bezpilotnykh litalnykh

aparativ u svitovii praktytsi: vektor dlia Ukrainy [Legal regulation of the use of unmanned aerial vehicles in world practice: a vector for Ukraine]. *Aviatsiia, promyslovist, suspilstvo : materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (m. Kremenchuk, 12 trav. 2022 r.) / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, Kremenchuts. lotnyi koledzh, Nauk. park «Nauka ta bezpeka». Kharkiv : KhNUVS, pp. 47–49. [in Ukr.].

16. Kharchenko, N. P. (2020) Stratehichni pravovi akty Ukrainy [Strategic legal acts of Ukraine]. *Pidpriumnystvo, hospodarstvo i pravo*. № 10, pp. 242–246. [in Ukr.].

ABSTRACT

Serhii Tsyhulskiyi, Oleksandra Shevchuk. Administrative and legal principles for training future law enforcement professionals in the use of unmanned aerial vehicles. The study discusses the prospects for the use of unmanned aerial vehicles in law enforcement activities and the need to train UAV operators in accordance with these needs in higher education institutions with specific training conditions that train personnel for the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. It is noted that in the issue of training UAV operators, the main attention in modern conditions is paid to military affairs, in turn, the use of UAVs in law enforcement activities has its own specifics, the training of UAV operators for law enforcement activities must take into account the tasks that are faced by the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, for example, the State Border Service of Ukraine or the National Police of Ukraine and other law enforcement agencies. Based on the analysis of current strategic legal acts, it is indicated that the above acts, which determine the further development of law enforcement agencies and the training of personnel for them, do not pay enough attention to the aspect of implementing the practice of using UAVs in law enforcement activities, border protection, etc., as well as the policy of training higher education applicants in higher education institutions with specific training conditions that train personnel for the Ministry of Internal Affairs.

It is proposed to develop and implement the Concept of the use of UAVs in the activities of law enforcement agencies, which will provide for the task of analyzing the possibilities of using UAVs in the activities of law enforcement agencies and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, and the mandatory implementation of a mandatory element of educational programs for training higher education applicants in the use of UAVs in higher education institutions with specific training conditions that train personnel for the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. It is also proposed to pay attention to the increased emphasis on studying foreign languages by UAV operators in order to expand the possibilities of using foreign equipment that is part of the unmanned aircraft system, and foreign aviation terminology.

Key words: *Law enforcement, unmanned aerial vehicles, regulatory support, applicant training.*

Надійшла до редакції: 05.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 11.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

Олександр ЖУРАВЕЛЬ ©
доктор філософії в галузі права
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

У статті висвітлено актуальні проблеми визначення меж допустимого застосування фізичної сили поліцейськими щодо окремих категорій осіб, зокрема представників вразливих груп населення, проаналізовано правові підстави, умови та принципи такого поліцейського заходу примусу, а також окреслено критерії пропорційності, необхідності й гуманності під час реалізації поліцейських повноважень.

Ключові слова: застосування сили, фізичний вплив, правове регулювання, рівень застосування сили, рівень опору.

Постановка проблеми. Конституційне проголошення людини, як найвищої соціальної цінності, верховенства прав і свобод людини визначає стратегічним пріоритетом для нашої держави захист прав і свобод людини. У будь-якій демократичній та правовій державі, на шлях якої із здобуття незалежності у 1991 р. стала наша держава, правоохоронці неминуче стикаються із ситуаціями, що вимагають застосування сили для захисту конституційних прав і свобод людини, протидії злочинності, а також забезпечення публічної безпеки та громадського порядку. З огляду на принцип, закріплений у ч. 2 ст. 19 Основного Закону, який зобов'язує органи державної влади та їх посадових осіб діяти виключно на підставі, в межах повноважень, у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, застосування сили повинно відповідати цим вимогам [3].

Правоохоронці в рамках виконання владних повноважень зобов'язані діяти з урахуванням принципу поваги до життя, честі та гідності людини.

Водночас у практичній діяльності часто виникають випадки, коли використання ними фізичного впливу стає предметом дискусій стосовно правомірності, обґрунтованості та пропорційності таких дій.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика застосування фізичної сили правоохоронцями щодо окремих категорій осіб досліджувалася багатьма науковцями. Зокрема, у науковій літературі увага приділяється питанням правових підстав застосування сили, гарантіям дотримання прав людини, категоріям осіб, які потребують особливого захисту. Серед сучасних вчених, що займалися вивченням цього питання, є: Ю. Ірха, О. Бочек, В. Мацько, Д. Анісімов, Ю. Пайда та інші.

Мета статті полягає у здійсненні теоретико-правового аналізу меж застосування заходів фізичної сили поліцейськими щодо окремих категорій осіб, зокрема тих, які належать до вразливих груп населення. А також визначити правові підстави, умови та принципи допустимості такого впливу, окреслити критерії пропорційності, необхідності й гуманності під час реалізації поліцейських повноважень.

Виклад основного матеріалу. За останні 34 роки з моменту проголошення незалежності Україна пройшла значну відстань на шляху до правової, демократичної, європейської країни. На цьому шляху визначальним є узгодженість національного законодавства з міжнародними стандартами та принципами щодо дотримання прав людини.

Аналіз нормативно-правової бази, що регулює питання застосування такого поліцейського заходу, як «застосування сили», дає можливість стверджувати, що вона є

ієрархічно впорядкованою, має юридичну визначеність, передбачає належні механізми контролю за законністю та складається з Конституції України, Законів України, підзаконних нормативно-правових актів та міжнародно-правових актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

З огляду на постійне зростання суспільної уваги до питань дотримання прав людини під час виконання правоохоронних функцій важливим є науковий аналіз саме меж допустимості застосування фізичної сили щодо осіб, які належать до вразливих категорій. Такі особи потребують особливого захисту від можливих зловживань владними повноваженнями, що узгоджується з міжнародними стандартами, зокрема із положеннями Конвенції ООН проти катувань, Європейської конвенції з прав людини [2] та Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку [4] та іншими міжнародними нормативно-правовими актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Законодавець визначає поняття «фізичний вплив», як один із видів поліцейських заходів примусу, що полягає у «застосуванні будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників» (таке визначення закріплено у статті 42 Закону України «Про Національну поліцію») [6]. Також слід зазначити, що цим же законом чітко регламентовано порядок та підстави застосування заходів примусу.

Зокрема, у вищевказаному законі, а саме у статті 44, законодавець наділяє поліцейського повноваженнями: «застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом».

Водночас Закон передбачає категорії осіб, до яких застосування фізичної сили заборонено. До них законодавець відносить: «Жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості», винятком можуть бути лише випадки «Учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо» [6].

На нашу думку, процес прийняття рішення поліцейським щодо доцільності застосування заходів фізичного сили має оціночний характер, оскільки на практиці неможливо чітко передбачити всі ситуації, у яких може виникнути необхідність застосування фізичної сили. Рішення про доцільність, пропорційність і межі такого впливу поліцейський приймає на власний розсуд, виходячи з конкретних обставин події, рівня загрози життю чи здоров'ю людей, поведінки правопорушника та можливостей використання альтернативних заходів.

Практика показує, що законні вимоги та дії поліцейського іноді зустрічають опір з боку правопорушника. Опір може проявлятися як вербально, так і фізично і спрямований на те, щоб уникнути або перешкодити виконанню законних вимог поліцейського. У зв'язку з цим поліцейському надано право застосовувати силу для припинення опору або для забезпечення власної безпеки та безпеки інших осіб. Рішення щодо рівня застосування сили приймається безпосередньо поліцейським у кожній конкретній ситуації. Зазвичай час для прийняття правильного рішення дуже обмежений.

Слід зазначити, що відповідно до норм Закону України «Про Національну поліцію» застосування фізичної сили до окремих категорій осіб є можливим виключно у разі загрози життю і здоров'ю інших осіб або поліцейського [6]. До прикладу, вчинення збройного опору чи групового нападу на поліцейського, складають ситуацію, що характеризує рівень опору – «активна агресія», водночас саме така ситуація надає підстави поліцейському для застосування більш суворих заходів примусу, таких, як «застосування спеціальних засобів» або «застосування вогнепальної зброї», в зазначеній ситуації може бути неефективним обмежитися тільки застосуванням фізичної сили.

Отже, підстави для застосування фізичної сили до окремих категорій осіб різні. У ситуації, коли застосування сили для одних осіб є правомірним та необхідним – для окремих категорій буде протилежним.

Візьмемо до прикладу ситуацію, коли особа з явними ознаками інвалідності порушує громадський порядок (нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян, інші дії, що порушують спокій громадян), та на вимогу

правоохоронців припинити такі дії вона їх ігнорує. В такій ситуації поліцейські зобов'язані припинити правопорушення. Водночас порівняно до звичайної категорії осіб, коли поліцейські в подібній ситуації можуть застосувати фізичну силу та прийоми затримання щодо особи, яка відмовляється припинити правопорушення, то до особи з явним ознаками інвалідності такі дії будуть неправомірними. Одразу виникає запитання: «як поліцейські повинні діяти в подібній ситуації, як припинити правопорушення, не порушивши вимог законодавства та принципів моралі?»).

Сьогодні ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки в умовах діючого правового режиму воєнного стану та після завершення війни кількість осіб з інвалідністю значно збільшиться. Також неможливо не звернути увагу на той факт, що все більше в нашому суспільстві осіб з інвалідністю, які мають психічні вади, такі, як ПТСР, дисперсія, тривожні стани та інші, отримані внаслідок участі у бойових діях.

Водночас, окрім правомірності застосування фізичної сили, слід враховувати моральний та етичний аспекти. В медіапросторі постійно з'являється інформація, як поліцейські застосовують фізичну силу до ветеранів – осіб, котрі брали участь у захисті нашої Батьківщини, які мають інвалідність та/або психічні розлади після повернення до цивільного життя. Подібні ситуації викликають значний резонанс в суспільстві, оскільки стосуються не тільки правомірності, але й моралі. Так, нещодавно у медіа поширилася ситуація, коли у Подільському районі Києва поліція жорстко затримала чоловіка з протезом ноги. Словесний конфлікт між ветераном війни та поліцейським швидко переріс у штовханину. Один із правоохоронців отримав легкий удар і у відповідь прийомом кинув людину з інвалідністю на дорогу [7].

Важливим є те, що законодавець не визначає, які саме фізичні прийоми боротьби можуть застосовувати поліцейські, та не надає визначення поняттям: «рукопашного бою» та «спеціальних прийомів боротьби», що надає можливість їх довільно тлумачити та застосовувати. Поліцейські, застосовуючи фізичну силу, мають право обирати будь-який бойовий вид спорту: самбо; дзюдо; бокс; тощо. А отже, прийняття рішення про те, який саме прийом боротьби або рукопашного бою застосувати до особи в тій чи іншій ситуації, як вище зазначалося, носить оціночний характер та приймається на власний розсуд поліцейського, враховуючи конкретні фізичні та психологічні особливості особи.

В цьому контексті слід зазначити, що для ефективного виконання службових завдань, пов'язаних із застосуваннями сили, поліцейські повинні володіти високим рівнем фізичної підготовки та мати практичні навички у різних видах спорту, особливо тих, що пов'язані з боротьбою або рукопашним боєм [1, с. 270].

Основне завдання поліції в подібних випадках полягає не лише у припиненні протиправних дій, а й у мінімізації шкоди та запобіганні ескалації конфлікту, особливо коли дії правопорушника зумовлені станом здоров'я чи обмеженими можливостями.

Також слушною, на наш погляд, є думка вченого Юрія Пайди, який зазначає, що обставини, в яких правоохоронець застосовує заходи примусу, поділяються на два види: відносно сприятливі та несприятливі. Також дослідник доходить висновку, що «межі заподіяння шкоди працівником правоохоронного органу під час застосування заходів примусу повинні бути співмірними з двома чинниками: по-перше, з потенціалом небезпеки, що загрожує правоохоронюваним інтересам (правовою підставою), по-друге, з тією обстановкою, в якій опинився суб'єкт застосування примусу під час усунення зазначеної небезпеки (фактичною підставою)» [5, с. 94].

Висновки. Отже, аналізуючи вищевикладене, вважаємо, що рішення про застосування фізичної сили, якого саме прийому рукопашного бою чи боротьби, у тій чи іншій ситуації, щодо вразливих категорій осіб, у передбачених законодавством випадках повинно прийматися правоохоронцем, виходячи з конкретних обставин, враховуючи конкретні фізичні та психологічні властивості особи, що загрожують охоронюваним, правом, благам, рівню загрози правоохоронцю та/або іншим особам, повинно мати як правову підставу, так і фактичне підґрунтя, та заподіяти мінімальну шкоду, яка є дійсно необхідною та достатньою для досягнення мети такого заходу. Обираючи, який саме захід фізичного впливу застосувати до особи, правоохоронець повинен керуватися закріпленими на конституційному рівні принципом верховенства гідності життя та здоров'я людини.

З метою попередження випадків неправомірного застосування фізичної сили вважаємо за необхідне запропонувати розробити методичні рекомендації для поліцейських, в яких будуть міститися вказівки, пропозиції та поради щодо того, як діяти в ситуаціях, коли правоохоронець стикається з необхідністю припинення

правопорушення, що вчиняється з боку вразливих груп населення, до яких застосування заходів примусу з метою здійснення владних повноважень буде неправомірним та/або негуманним в порівнянні зі звичайними громадянами.

Важливо, що такі громадяни не є проблемою для нашого суспільства. Кожна людина рівна у своїх правах та свободах, кожен має право на повагу до його честі та гідності. Тому наша держава вже сьогодні повинна захистити таких осіб та попередити дії з боку правоохоронців, які можуть порушити конституційні права цих громадян.

Список використаних джерел

1. Анісімов Д. О. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 270–272. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-59>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.

4. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

5. Пайда Ю. Застосування примусу правоохоронними органами України: окремі аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). С. 94–101. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-3-94-101>.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

2. У Києві поліцейські повалили на землю ветерана війни з протезом ноги. *Київ24news*. URL : <https://kyiv24.news/news/u-kyievi-policejski-povalyly-na-zemlyu-veterana-vijny-z-prtezom-nogy>.

References

1. Anisimov, D. O. (2020) Zastosuvannia fizychnoi syly yak skladova osobystoi bezpeky politseiskoho: shliakhy vdoskonalennia [Use of physical force as a component of police officer's personal safety: ways of improvement]. *Molodyi vchenyi*. № 2 (78), pp. 270–272. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-59>. [in Ukr.].

2. Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 04.11.1950. Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].

3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : ofits. tekst. Kyiv : КМ, 2015. 98 s. [in Ukr.].

4. Mizhnarodnyi kodeks povedinky derzhavnykh posadovykh osib [International Code of Conduct for Public Officials] vid 23.07.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text. [in Ukr.].

5. Paida, Yu. (2021) Zastosuvannia prymusu pravookhoronnymy orhanamy Ukrainy: okremi aspekty [Use of coercion by Ukrainian law enforcement authorities: certain aspects]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vntrishnikh sprav*. № 3 (112), pp. 94–101. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-3-94-101> [in Ukr.].

6. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text. [in Ukr.].

7. U Kyievi politseiski povalyly na zemliu veterana viiny z protezom nohy [In Kyiv, police officers knocked to the ground a war veteran with a leg prosthesis]. *Kyiv24news*. URL : <https://kyiv24.news/news/u-kyievi-policejski-povalyly-na-zemlyu-veterana-vijny-z-prtezom-nogy>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Zhuravel. Boundaries of the use of physical force by police officers against certain categories of individuals. The article highlights current issues in defining the limits of permissible use of physical force by police officers against certain categories of persons, in particular members of vulnerable groups of the population. It analyzes the legal grounds, conditions, and principles of such police coercive measures, and outlines the criteria of proportionality, necessity, and humanity in the exercise of police powers.

It is concluded that the decision to use physical force, which method of hand-to-hand combat or struggle, in a particular situation, regarding vulnerable categories of persons, in cases provided for by law, should be made by a law enforcement officer, based on specific circumstances, taking into account the specific physical and psychological properties of the person threatening the protected, rights, benefits, level of threat to the law enforcement officer and/or other persons, should have both a legal basis and a factual basis, and cause minimal harm that is truly necessary and sufficient to achieve the goal of such a measure. When choosing which measure of physical influence to apply to a person, a law enforcement officer should be guided by the constitutionally enshrined principle of the supremacy of human dignity and health.

Key words: use of force, physical impact, legal regulation, level of force application, level of resistance.

Надійшла до редакції: 03.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

Olena MOZHAROVSKA ©
Ph.D. in Pedagogical Sciences
(Vinnytsia Technical Applied College,
Vinnytsia, Ukraine)

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM

Олена Мажаровська. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

У дослідженні зосереджено увагу на розвитку штучного інтелекту і появі нових перспектив автоматизації оцінювання навчальних навичок з його допомогою. Підкреслюється, що інноваційні системи на основі штучного інтелекту здатні не лише аналізувати отримані дані, але й адаптувати процес оцінювання, враховуючи індивідуальні потреби учнів. Досліджується та аналізується ефективність і переваги використання сучасних технологій, які дозволяють створювати алгоритми, а також забезпечують точнішу інтерпретацію результатів, мінімізують суб'єктивний фактор та підвищують ефективність навчального процесу. Аргументовано доведена необхідність приділяти багато уваги роботі з сучасними електронними ресурсами фахівцями у галузі викладання дисциплін.

У статті розглядається динамічний розвиток штучного інтелекту в останні десятиліття, а також його широке використання в різних сферах, зокрема в освіті. Особлива увага приділяється ролі інформаційних технологій в оптимізації навчального процесу, автоматизованому тестуванні знань та персоналізації навчання. На думку автора, інтеграція штучного інтелекту в систему освіти відкриває нові можливості для викладачів та всіх учасників навчального процесу.

Ключові слова: штучний інтелект, інформаційні технології, штучний інтелект в освіті, системи підтримки штучного інтелекту.

Relevance of study. The current stage of social development is characterized by the rapid introduction of digital technologies into all areas of human activity. One of the most important fields where technologies play a decisive role is education. In the context of globalization and digitalization, education systems face new challenges such as the need to personalize learning, improve accessibility to education, and optimize the management processes of educational institutions. In this regard, artificial intelligence (AI) emerges as a powerful tool capable of transforming traditional educational paradigms.

Artificial intelligence, understood as the ability of machines to perform tasks that traditionally require human intelligence such as research, reasoning, and problem-solving – has demonstrated its potential in various sectors, including healthcare, finance, and transportation. In the field of education, AI offers innovative solutions to enhance teaching and learning processes, increase administrative efficiency, and provide a more personalized learning experience. However, the integration of AI into education raises significant issues related to ethical considerations, data privacy, and the potential impact on the role of educators.

Recent publications review. In education as well, new technologies are bound to transform the methods of teaching and learning. The AI market in the world education sector was projected to grow by 55% between 2018 and 2022 (BusinessWire.com, 2018). With the rise of AI technologies, their applicability in education holds great promise for enabling personalized learning, offering dynamic assessment, and facilitating interactivity in online, mobile, and blended learning environments. In response to the demand caused by teacher shortages, some researchers have even proposed replacing certain teaching functions with AI robots [1].

Although most studies have been conducted within the framework of STEM, the anticipated use of AI in education will require interdisciplinary integration. Accordingly, some studies have failed to address the full scope of AI's educational potential [2], [3].

Furthermore, as observed in studies on AI-assisted e-learning published over the past two decades, researchers have expressed concern about the lack of theories and models specifically related to education [4]. Additionally, innovations in AI for education are still in their infancy and remain mostly at an experimental level; very few initiatives, such as adaptive systems supported by AI, are currently interacting with educational institutions [6]. As a result, a troubling gap has emerged between the potential to develop AIED technologies and their actual implementation in the education sector [5].

The purpose of the article is to reveal the concept of artificial intelligence in education, as well as an attempt to theoretically analyze the features of its use in the modern education system.

Discussion. Artificial intelligence in education relies on several key technologies, including machine learning, natural language processing, computer vision, and expert systems. Machine learning, in particular, plays a crucial role by enabling systems to learn from data and improve their performance over time without being explicitly programmed. This capability is especially valuable in education, where vast amounts of data are generated through learner interactions, assessments, and administrative processes [8].

Artificial intelligence, on the other hand, contributes to the development of intelligent tutoring and chatbot systems capable of interacting with learners in natural language, providing immediate feedback and support. Computer vision technology is used to analyze learners' behavior and engagement, while expert systems are employed to model expert decision-making processes in areas such as curriculum development and learner assessment.

The Use of Artificial Intelligence in Education:

1. *Personalization of Learning.* One of the most promising applications of AI in education is personalized learning. Traditional educational models often employ a one-size-fits-all approach that may not align with the diverse needs and learning styles of individual students. AI-based systems can analyze data on learners' performance, preferences, and behaviors to create individualized learning paths. For example, adaptive learning platforms use algorithms to adjust the difficulty of tasks in real time, ensuring that learners are neither overwhelmed nor under-challenged. In addition, AI can provide personalized recommendations for supplementary resources – such as videos, articles, or exercises – based on learners' progress and areas of difficulty. This approach not only improves learning outcomes but also fosters a sense of autonomy and motivation among learners.

2. *Intelligent Assessment Systems.* AI is also transforming the way student assessment is conducted. Automated evaluation systems based on machine learning algorithms can assess written assignments, essays, and even complex problem-solving tasks with a high degree of accuracy. These systems provide learners with instant feedback, allowing them to quickly identify and correct their mistakes. Beyond grading, AI can analyze these assessments to detect patterns and trends in student performance. This information can be used by educators to design more effective teaching strategies and interventions. For instance, if a significant portion of learners struggles with a particular concept, the system can highlight the issue and suggest targeted corrective measures.

3. *Virtual Assistants and Chatbots.* Virtual assistants and chatbots are becoming increasingly widespread in educational contexts. These AI-powered tools can handle a wide range of tasks – from answering frequently asked questions to offering personalized study recommendations. For example, a chatbot can assist learners with course materials, provide reminders about upcoming deadlines, and even offer motivational support. In higher education, virtual assistants are used to streamline administrative processes such as course registration and financial aid applications. By automating routine tasks, these systems free up valuable time for both students and staff, allowing them to focus on more meaningful activities.

4. *Management of Educational Institutions.* AI also makes a significant contribution to the management of higher education institutions. Predictive analytics based on machine learning help administrators make data-driven decisions about resource allocation, staffing, and student retention. For example, by analyzing historical data, AI systems can predict which students are at risk of dropping out and suggest targeted interventions to support them. Moreover, AI can optimize scheduling and logistics, ensuring the efficient use of classrooms, instructors, and resources. This is particularly important for large institutions with complex timetables and multiple campuses.

Materials and Methods. The possibilities that AI technologies offer for the field of education are virtually limitless.

A wide range of AI-based applications has been studied, encompassing the following types of learning technologies:

- Chatbots;
- Expert systems;
- Intelligent tutors or agents;
- Machine learning;
- Personalized learning systems or environments;
- Visualizations.

AI in Education: Technologies and Advantages. As early as 1991, Garito predicted that AI would transform the traditional role of the educator. In recent years, an increasing number of scholars have argued that AI opens new opportunities for teachers, enabling them to discover more effective methods and approaches to teaching and learning [6]. Through the expanding use of artificial intelligence applications, profound changes are being introduced into educational practices worldwide. These transformations are taking shape in the form of MOOCs, blended learning, flipped classrooms, and other models of instruction [7].

The promotion of artificial intelligence in education calls for empirical research that focuses specifically on AI technologies in authentic teaching and learning contexts, aligned with knowledge-oriented goals and needs. Such research will undoubtedly stimulate further exploration of AI-based educational products. Moreover, in terms of educational objectives and tasks, this framework illustrates how both teachers and learners can benefit from AI-driven systems.

Some examples of the practical use of artificial intelligence in education are illustrated in the following table 1 to provide a clearer understanding of its potential implementation.

Table 1

Application of artificial intelligence in some practices in education

Examples of AI Application in Education	Use of intelligent tutoring systems (ITS) . These systems employ machine learning algorithms to analyze a student’s progress and adapt the learning content accordingly. For instance, if a learner struggles with a particular mathematical concept, the AI system can automatically simplify the material, offer additional explanations, or generate practice exercises to reinforce understanding. Conversely, if the learner performs well, the system increases the difficulty level, ensuring continuous intellectual development.
	AI-powered plagiarism detection tools , such as Turnitin, which analyze the originality of students’ written work by comparing it with vast databases of texts. These systems help maintain academic integrity and teach learners the importance of proper citation and independent thinking.
	In language learning platforms like Duolingo, which adapt tasks and vocabulary exercises to each user’s pace and proficiency. Through natural language processing, such systems can evaluate pronunciation, grammar, and vocabulary use, offering personalized feedback.
	Predictive analytics in universities can forecast which students are at risk of underperforming or dropping out, enabling timely interventions and personalized support.
	Virtual assistants and chatbots (for example, in online courses or university portals) help students navigate administrative tasks, answer common questions, and provide study guidance 24/7, thereby improving access and engagement.
	Using an AI system that captures students' emotions to predict their actions, the connection between motives and emotions.
	Using free educational applications to increase the number of students in real relevant practice regardless of financial situation.
	Using open learning systems embedded in AI to predict students’ understanding of text, learning style, and create a student personality to provide them with appropriate individual support.
	Using machine learning as an AI technique, predicts learning style in higher education settings of ESL students.
	Predicting high and low performance of ESL students based on learning materials, classroom organization, learning strategies, classroom learning activities, and after-school activities using an AI algorithm.
	Predicting activity in open online lessons during mass video viewing.
	Creating an individually-oriented learning base using an intelligent tutor to increase the effectiveness of virtual learning in higher education settings.

The use of AI in education is based on advanced technologies such as *machine learning*, *natural language processing*, and *big data analytics*. These technologies make it possible to automate routine tasks, analyze learners' performance, adapt educational materials to individual needs, and provide real-time feedback. Scientific studies confirm that integrating AI into the educational process helps improve teaching quality, increase student engagement, and reduce teachers' workload.

1. Improving the Quality of Education.

One of the most significant advantages of AI in education is its *potential to enhance the quality of teaching and learning*. By offering personalized learning experiences, AI enables students to fully realize their potential regardless of their starting point. **Adaptive learning platforms** ensure that each learner receives the appropriate level of tasks and support, leading to improved academic outcomes.

In addition, AI can promote the development of *critical thinking and problem-solving skills*. For example, *intelligent tutoring systems* can present students with complex, real-world challenges and guide them through the process of finding solutions. This approach encourages *active learning* and helps students gain a deeper understanding of the subject matter.

2. Enhancing Accessibility of Education. AI can make education more accessible to a broader audience. AI-powered online learning platforms can reach students in remote or underserved regions, providing them with access to high-quality educational resources that were previously unavailable. Additionally, AI-based translation tools can break down language barriers, making educational content accessible to non-native speakers. For students with disabilities, AI offers personalized support through technologies such as speech-to-text and text-to-speech conversion, enabling full participation in the learning process. This inclusivity represents a crucial step toward ensuring equitable education for all.

3. Optimizing Administrative Processes. Administrative workloads – kfcxdf from student admissions to financial management – play a substantial role in educational institutions. AI can automate many of these processes, reducing staff workload and minimizing the risk of errors. For example, AI-driven systems can handle student inquiries, process applications, and manage financial transactions with enhanced efficiency and accuracy.

By optimizing administrative tasks, AI enables educators and administrators to focus on their core responsibilities, such as teaching and strategic planning. This not only improves the overall efficiency of the institution but also enhances the quality of the learning experience for students.

In summary, the use of artificial intelligence in education leads to transformative changes in the educational system by improving teaching quality, increasing accessibility, and streamlining administrative operations. AI technologies – including machine learning, natural language processing, and big data analysis – enable personalized learning experiences tailored to individual student needs, helping them improve academic performance, critical thinking, and problem-solving skills.

Results. *Practical implications for AI in education.*

Thanks to a wide range of technologies and functions, the rapid development of AI opens up great opportunities for education. To fully exploit this potential in education, it is necessary to bridge the gap between technological innovation and its applicability in education.

AI technology developers and other interested groups intend to unite, help the expanded AI association form a deep understanding of AIEd, including its current state, potential and problems, future directions. Basically, an extensive review of the relevant literature involves the achievement of the following goals using several analysis methods:

- creating a landscape of AIEd research articles over the past decade;
- definition of AI technologies and their application and advantages in education, as shown in empirical studies;
- make practical recommendations, inspiring examples and other conclusions for both education and AI technology experts;
- facilitating communication and collaboration between stakeholders in different fields (e.g. theory of technological skills and learning, relationship between pedagogy):
- comprehensive understanding of AIEd research and product (e.g. technological development, teaching and learning, educational systems management, education-oriented research, etc.).
- creating a fruitful partnership for research, product, implementation and evaluation in AIEd.

In terms of education, this is a different study within this topic having the following differences:

- the scope defined by the research questions, the criteria for addition and distinction;

- mixed study methods selected for comprehensive analysis;
- analysis aimed at education
- discussions and implications from different perspectives.

AIED can increase student interest, create adaptive learning materials, provide metacognitive advice, create an enriched learning environment, and improve learning outcomes. While educators and administrators can offer predictive models, identify gifted and visually impaired learners, track learning progress, develop personality-focused learning materials, analyze large-scale data needed for evaluation and management purposes. Advanced AI learning centers create a visual form of feedback for both learners and educators, enriching the learning experience through visualization.

Below we have presented a list of platforms that can be good teaching assistants in the field of education, based on artificial intelligence or integrated neural networks.

1. *Formative.ai* is a system with the Chat GPT extension, capable of creating tasks and supporting information for automatic formatting of grades, helping to save the teacher's time and make the learning process more efficient.

2. *KahootAI* is an interactive educational platform that allows you to create and play online quizzes, polls, discussions. While not a standalone AI product, some users have the ability to create games, quizzes, using the AI extension in samples.

3. *Eduaide.ai* is a system that can create the resources needed for a lesson with unprecedented speed and efficiency, which can be changed in different languages using artificial intelligence.

4. *Copilot* is AI-powered software that helps users write, edit and automate codes.

5. *Teachertoolsai.com* is a universal tool used to create visibility, resources, individually oriented tasks necessary for classes in various formats based on artificial intelligence.

6. *to teach* is a platform that requires another paid subscription with artificial intelligence support, which in seconds forms practical tasks and educational content focused on personality, does not replace a person, but, on the contrary, complements the teacher's work, adding speed and efficiency. In most cases, it is better to use in humanitarian, linguistic disciplines.

7. *Mindsmith* is a training platform that uses generative artificial intelligence to facilitate the creation and sharing of training materials and training. The platform offers the student a focused method for self-assessment of understanding of course material. This will allow users to create the next generation of learners. It provides users with tools that provide an attractive and dynamic quantitative learning experience.

8. *Germanack* is a platform that, using artificial intelligence, helps educators improve learning outcomes by helping all aspects of its work. It compiles other resources in a generator way, such as lesson plans, worksheets, assessment tools in accordance with the curriculum, presents resources in various formats (video, presentations, documents, etc.). In addition, students have the opportunity to evaluate and evaluate their work.

9. *AUTO classmate* are tutorials that help educators create a more interactive, thoughtful, rich learning environment, combining artificial intelligence and human creativity, promoting the introduction of AI tools into classes in accordance with ethical principles.

10. *Report genie AI* is an AI technology that helps provide students with clear and augmented feedback.

11. *Conker* – you can create easily convertible resources in the form of google in the format of tests, filling in spaces, "true/false" and so on. Texts and reading materials can be accepted as supporting information. <https://app.conker.ai/join/yekxwm>

12. *Yippity* is a tool that quickly and easily turns any finished text or website into a chain of questions and answers that can be used for users based on artificial intelligence in the form of a quiz or card.

13. *Quizwhiz* is an application that can create tests with one correct answer based on finished text, pdf file or scanned image in an artificial intelligence base.

Conclusions. Recent studies have shown that in addition to the cognitive aspects of systems that support artificial intelligence, students' participation and productivity in tasks increases when they care about their emotional status [9]. The study demonstrates the potential of AI in meeting the affective or emotional needs of students, which in turn can improve learning. It also suggests the need for a more inclusive design of Aid technologies to meet the diverse needs and preferences of learners. Recent reviews of AIED studies have consistently indicated a lack of educational perspectives in the research, development, or implementation of AIED [10]. Thus, the most important initiative for the further development of artificial intelligence technologies for education is the call of teachers and researchers in the field of education for full

participation in the process of technological innovation, the search for an active contribution to educational communities and the unification of theoretical, conceptual, practical and empirical support for educational literature.

For example, the inventors of artificial intelligence technology can collaborate with teachers within the framework of using artificial intelligence technologies with specific goals to improve the wide range of teaching and learning, noting its educational benefits. Also, teachers or educational institutions can determine the appropriate artificial intelligence technologies in the figure for various educational needs or purposes without overloading with technical details.

Prospects for further research. A review of the experiences and empirical research on the use of AI technologies in the field of education was conducted, and it was clearly seen that the relevance and future potential of the research are great, there are still many areas that have not been explored and new research is urgently needed.

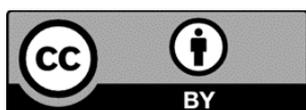
References

1. Edwards B.I., & Cheok A.D. Why not robot teachers: Artificial intelligence for addressing teacher shortage. *Applied Artificial Intelligence*, 32(4). 2018. P.345-360.
2. Zawacki-Richter O., Marin V.I., Bond M., & Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1). 2019. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>.
3. Chen X., Xie H., Zou D., & Hwang G.J. Application and theory gaps during the rise of artificial intelligence in education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 1. 2020.
4. Tang K.Y., Chang C.Y., & Hwang, G.J. Trends in artificial intelligence- supported e-learning: A systematic review and co-citation network analysis (1998-2019). *Interactive learning environments*. 2021. P. 1-19.
5. Bates T., Cobo C., Mariño, O., & Wheeler S. Can artificial intelligence transform higher education? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 17(42). 2020. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41239-020-00218-x>.
6. Ke Zhang, Ayse Begum Aslan. AI technologies for education: Recent research & future directions Contents lists available at Science Direct *Computers and Education: Artificial Intelligence journal homepage: www.sciencedirect.com/journal/computers-and-education-artificial-intelligence*
7. Al Braiki B, Harous S., Zaki N., & Alnajjar F. Artificial intelligence in education and assessment methods. *Bulletin of Electrical Engineering and Informatics*, 9(5). 2020.
8. Mozharovska O. E. Use of electronic resources and web services in teaching foreign languages. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2023. № 2 (113). С. 273-284. DOI: 10.35433/pedagogy.2(113).2023.273-284
9. Hwang G., Sung H., Chang S., & Huang X. A fuzzy expert system-based adaptive learning approach to improving students' learning performances by considering affective and cognitive factors. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 1(1),2020. 100003. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020>.
10. Chen X., Xie H., Zou D., & Hwang G.J. Application and theory gaps during the rise of artificial intelligence in education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 1. 2020.

ABSTRACT

The study focuses on the development of artificial intelligence and the emergence of new prospects for automating the assessment of educational skills with its help. It is emphasized that innovative systems based on artificial intelligence are able not only to analyze the data obtained, but also to adapt the evaluation process, taking into account the individual needs of students. The efficiency and advantages of using modern technologies, which allow to create algorithms, as well as provide a more accurate interpretation of the results, minimize the subjective factor and increase the effectiveness of the educational process, are investigated and analyzed. The need to pay much attention to work with modern electronic resources by specialists in the field of teaching disciplines has been proved. The article considers the dynamic development of artificial intelligence in recent decades, as well as its widespread use in various fields, in particular in education. Particular attention is paid to the role of information technology in optimizing the educational process, automated knowledge testing and personalization of learning. According to the author, the integration of artificial intelligence into the education system opens up new opportunities for teachers and all participants in the educational process.

Key words: *artificial intelligence, information technologies, artificial intelligence in education, artificial intelligence support systems.*

Надійшла до редакції: 04.11.2025

Прийнято до друку після рецензування: 20.11.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ТРИБУНА АСПРАНТА

УДК 343.9

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-31

Аліна ВІТКАЛОВА©

аспірант

(Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОБРОВІЛЬНОСТІ ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті автором надано комплексну кримінально-правову характеристику добровільності вчинення колабораційної діяльності як елементу доказування на стадії досудового розслідування та за результатами цього аналізу сформовано практичні пропозиції до КК України щодо вдосконалення відповідного складу кримінального правопорушення.

Так, автором доведено, що існує необхідність у внесенні змін до санкцій частини першої та другої статті 111¹ КК України, якими зазначені кримінальні правопорушення віднести до тяжких злочинів, оскільки відповідно до частини другої статті 246 КПК України переважна більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводиться виключно у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Обґрунтовується також позиція про те, що частину третю статті 111¹ КК України доцільно викласти у наступній редакції: «Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти або культури, або закладах фізичної культури і спорту, незалежно від типів та форм власності, з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження та реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти або культури, або закладах фізичної культури і спорту». Автор доводить, що виклад статті в такій редакції надасть можливість розслідування фактів поширення у закладах освіти, культури, спорту та фізичної культури інформації, спрямованої на викривлення інформації, фактів, історичної культури та подій, оскільки така асиміляція українських дітей в подальшому може призвести до втрати ними української ідентичності.

Зазначається також про те, що метою належного застосування положень частини четвертої статті 111¹ КК України стосовно кваліфікуючої ознаки провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, на нашу думку, доцільно застосовувати конструкцію норми, котра відповідає принципу юридичної визначеності, адже в громадянському суспільстві діє відомий у світовій практиці ліберально-демократичний принцип «не заборонене законом дозволено». Він стосується насамперед фізичних та юридичних осіб, як суб'єктів ринкової, господарської, цивільно-правової діяльності, яким статтею 42 Конституції України гарантовано право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Відповідно доцільним є побудова норми, в якій чітко визначена заборона на відповідні види господарської діяльності, а не передбачати, що дозволено.

Ключові слова: колабораціонізм, доказування, добровільність вчинення злочину, досудове розслідування, збройна агресія.

Постановка проблеми. Питання забезпечення обороноздатності держави, зокрема й у спосіб кримінально-правових механізмів, систематично удосконалюється вченими та правозастосовцями з огляду на існуючі проблеми в цій сфері. Питання притягнення до відповідальності за вчинення колабораційної діяльності набуло своєї актуальності саме з початком широкомасштабного вторгнення, оскільки відповідні дії було унормовано як кримінально карані в статті 111-1 Кримінального кодексу України.

Водночас актуальний донині склад даного кримінального правопорушення

налічує в своїй структурі значну кількість кваліфікаційних характеристик і особливостей, важливих для врахування під час здійснення досудового розслідування. Актуальність теми підтверджується й статистичними даними. Так, за період дії воєнного стану з 24.02.2022 слідчими Національної поліції України розпочато понад 150 тис. кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів, пов'язаних із збройним конфліктом, з них за статтею 111-1 КК України – 4 410. За вчинення окремих видів злочинів, пов'язаних із збройним конфліктом, з 24.02.2022 особам повідомлено 3 960 підозр, з них за статтею 111-1 КК України – 1 709 підозр [2]. Відповідно, оскільки правильність кваліфікації є тою обставиною, що впливає на можливість доказування вини конкретного правопорушника, а також одночасно чіткість законодавчого регулювання її конструкції дозволяє відділити одне каране діяння від іншого, питання кримінально-правової характеристики вчинення колабораційної діяльності, як елементу доказування на стадії досудового розслідування, є надзвичайно важливими та актуальними.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Теоретичні пошуки у галузі криміналістичної методики доказування за зазначеним напрямом, а також кримінально-правової кваліфікації відповідних дій здійснювали такі авторитетні дослідники, як: Н. Антонюк, Т. Батраченко, Ю. Василенко, І. Вигівський, О. Галаган, О. Головкін, І. Грицюк, О. Дудоров, В. Кікінчук, Р. Левадний, О. Матюшенко, Г. Муляр, В. Навроцький, О. Острогляд, Д. Письменний, О. Старенький, О. Татаров, Л. Удалова, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський, А. Шевчишен, К. Янішевська та інші. Проте враховуючи законодавчу динаміку, а також недостатність наукових досліджень щодо кримінально-правової характеристики добровільності вчинення колабораційної діяльності як елементу доказування на стадії досудового розслідування, то це питання потребує нових наукових пошуків.

Метою статті є кримінально-правова характеристика добровільності вчинення колабораційної діяльності як елементу доказування на стадії досудового розслідування.

Обрана мета зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, серед яких, зокрема: характеристика підходів до визначення соціально-правового змісту та сутності поняття колабораційної діяльності та категорії добровільності в контексті його вчинення; формування уявлення про теоретико-правову конструкцію відповідної статті КК України та відмежування її частин однієї від іншої; формування пропозицій щодо вдосконалення конструкції статті 111-1 КК України.

Виклад основного матеріалу. Станом на квітень 2025 року слідчими та дізнавачами Національної поліції вже зареєстровано майже 150 тис. кримінальних проваджень за фактами злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту, з яких статтею 111¹ КК України – майже 4,5 тисячі. За вчинення майже 4 тисяч кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройним конфліктом, особам повідомлено про підозри, з них 1 709 підозр за статтею 111¹ КК України.

Необхідність швидкого реагування з боку держави на численні випадки вчинення дій, спрямованих на завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, зумовило внесення змін до КК України, установивши кримінальну відповідальність за дії, які підривають національну безпеку України. Такі зміни до законодавства внесено й Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX, яким КК України доповнено новою статтею 111-1 (Колабораційна діяльність), передбачивши кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудових сферах [4].

Стаття 111-1 КК України складається з восьми частин, однак хоча звернути увагу саме на ч. 2, 5 і 7, у яких законотворцем передбачено обов'язкову кваліфікуючу ознаку – добровільність, зокрема, передбачено кримінальну відповідальність за: 1) добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 2) добровільне обрання до таких органів; 3) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; 4) добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших

військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровільних формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України.

Для початку важливо дослідити етимологію слова «добровільність», яке є похідним від «добровільний» – який здійснюється, діє з власного бажання, доброї волі, без насилля, примусу [1]. Інакше кажучи, людина на момент свідомого вчинення нею дії перебуває в стані свободи від примусу.

Як ми всі знаємо, кримінальне правопорушення – це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального правопорушення [3], тобто вольова усвідомлена поведінка (вчинок) особи, безпосередньо спрямована на спричинення певних негативних наслідків, виражена у формі умислу або необережності.

Отже, застосування терміна добровільності є підтвердженням того, що дії суб'єкта кримінального правопорушення, які виразились у зайнятті посади в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, обранні до таких органів, зайнятті посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також участі в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровільних формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України, учинені з власного бажання, тому особа усвідомлювала свої дії.

На відміну від суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, де добровільність є необхідною ознакою, закріплення цього терміна в диспозиції для визначення об'єктивної сторони кримінального правопорушення є нехарактерним для національного законодавства.

Так, аналіз статей Особливої частини КК України встановлено, що термін добровільності застосовується в диспозиції статей 111-2 (Пособництво державі-агресору), 430 (Добровільна здача в полон) і ч. 1 статті 431 (Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні) КК України, в інших випадках лише для об'єкта кримінального правопорушення, точніше потерпілої особи, воля якої ігнорується, у випадку необхідності її згоди або якщо статева недоторканність охороняється законом незалежно від згоди такої особи, та спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за наявності визначених передумов і підстав.

Крім того, на перший погляд є незрозумілим рішення законотворця щодо зазначення добровільності в диспозиціях не всіх частин статті 111-1 КК України, а лише в окремих її частинах. Наприклад, якщо дії суб'єкта кримінального правопорушення виразились у передачі матеріальних ресурсів або провадженні господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Однак у разі встановлення слідчим під час досудового розслідування факту добровільності щодо передачі матеріальних ресурсів кримінальне провадження цілком ймовірно потребуватиме перекваліфікації, оскільки диспозиція статті 111-2 КК України безпосередньо передбачає, що умисні дії суб'єкта кримінального правопорушення, вчинені шляхом добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

На відміну від ч. 2, 5, 7, у всіх інших частинах статті 111-1 КК України зазначення добровільності як кваліфікуючої ознаки немає, тому постає питання, чи визнаються передбачені в цих нормах (ч. 1, 3, 4, 6) дії кримінально протиправними незалежно від добровільності їх учинення.

Для відповіді на це питання необхідно звернутися до положень Загальної частини КК України, зокрема статті 40 (Фізичний або психічний примус), відповідно до якої не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, учинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, унаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо ця

особа зазнала фізичного примусу, внаслідок якого вона зберігала можливість керувати своїми діями, а також психічного примусу, вирішується відповідно до положень статті 39 (Крайня необхідність) КК України. Тобто особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці [3]. Отже, жодні дії, учинені під впливом примусу (недобровільні), у тому числі передбачені в статті 111-1 КК України, не можуть визнаватися кримінально протиправними.

У контексті цього питання частково погоджуюся з окремими науковцями, які зазначають, що перебування особи в окупації вже є фактором примусу та недобровільності. Ймовірно саме це спонукало законодавця в диспозиціях ч. 2, 5, 7 статті 111-1 КК України передбачити термін «добровільність». Однак кваліфікація дій суб'єкта кримінального правопорушення за ч. 2, 5, 7 статті 111-1 КК України, як таких, що вчинені з власного бажання, унеможливує надалі застосовувати положення статей 39, 40 КК України, у яких передбачено, що такі дії вчинені під примусом (недобровільно). Адже останні суперечать один одному та є взаємовиключними.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що добровільність як кваліфікуюча ознака потребує виключення, адже це дозволить усунути суперечність зі статтями 39, 40 КК України, оскільки будь-які дії, вчинені під фізичним чи психічним примусом або в стані крайньої необхідності, не вважаються кримінальним правопорушенням.

Висновки. Ураховуючи практичний досвід розслідування, вважаємо, що окремі положення статті 111¹ КК України потребують удосконалення, зокрема:

по-перше, існує необхідність у внесенні змін до санкцій частини першої та другої статті 111¹ КК України, якими зазначені кримінальні правопорушення віднести до тяжких злочинів, оскільки відповідно до частини другої статті 246 КПК України переважна більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводиться виключно у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Зазначене надасть можливість належним чином документувати злочинні дії колаборантів та суттєво розширить правове поле збирання доказів у цих кримінальних провадженнях. Або, як альтернатива, необхідно розглянути питання щодо внесення змін до частини другої статті 246 КПК України, передбачивши виключну можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, незалежно від класифікації кримінальних правопорушень, виокремивши можливість їх проведення у правопорушеннях, передбачених розділом I (Злочини проти основ національної безпеки України) Особливої частини КК України;

по-друге, частину третю статті 111¹ КК України доцільно викласти у наступній редакції: «Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти або культури, або закладах фізичної культури і спорту, незалежно від типів та форм власності, з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження та реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти або культури, або закладах фізичної культури і спорту». Прийняття запропонованої редакції частини третьої надасть можливість розслідування фактів поширення у закладах освіти, культури, спорту та фізичної культури інформації, спрямованої на викривлення інформації, фактів, історичної культури та подій, оскільки така асиміляція українських дітей в подальшому може призвести до втрати ними української ідентичності;

по-третє, з метою належного застосування положень частини четвертої статті 111¹ КК України стосовно кваліфікуючої ознаки провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, на нашу думку, доцільно застосовувати конструкцію норми, яка відповідає принципу юридичної визначеності, адже в громадянському суспільстві діє відомий у світовій практиці ліберально-демократичний принцип «не заборонене законом дозволено». Він стосується насамперед фізичних та юридичних осіб, як суб'єктів ринкової, господарської, цивільно-правової діяльності, яким статтею 42 Конституції України гарантовано право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Відповідно доцільним є побудова норми, в якій чітко визначена заборона на відповідні види господарської діяльності, а не передбачати, що дозволено.

Список використаних джерел:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Єдиний звіт Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6>.

References:

1. Busel, V. T. (2005) Velykyi tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [The Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] (z dod. i dopov.). Kyiv ; Irpin' : VTF «Perun», 1728 p. [in Ukr.].
2. Yedynyy zvit Pro zareyestrovani kryminal'ni pravoporushennya ta rezul'taty yikh dosudovoho rozsliduvannya [Unified Report On Registered Criminal Offenses and Results of Their Pre-Trial Investigation]. *Ofis Heneral'noho prokurora*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. [in Ukr.].
3. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 [Criminal Code of Ukraine dated 04/05/2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennya kryminal'noyi vidpovidal'nosti za kolaboratsiynu diyal'nist' [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Establishment of Criminal Liability for Collaboration Activities] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Alina Vitkalova. Criminal law characteristics of voluntariness of collaborative activity as an element of evidence at the stage of pre-trial investigation. In the article, the author provides a comprehensive criminal legal characteristic of the voluntariness of collaborative activity as an element of evidence at the stage of pre-trial investigation and, based on the results of this analysis, practical proposals are formed to the Criminal Code of Ukraine to improve the relevant composition of a criminal offense.

Thus, the author proves that there is a need to amend the sanctions of parts one and two of Article 1111 of the Criminal Code of Ukraine, which refer these criminal offenses to serious crimes, since according to part two of Article 246 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the vast majority of covert investigative (search) actions are carried out exclusively in criminal proceedings regarding serious or especially serious crimes.

The position that part three of Article 1111 of the Criminal Code of Ukraine should be set out in the following wording is also substantiated: "Propaganda by a citizen of Ukraine in educational or cultural institutions, or institutions of physical culture and sports, regardless of types and forms of ownership, in order to facilitate the implementation of armed aggression against Ukraine, to establish and establish the temporary occupation of part of the territory of Ukraine, to avoid responsibility for the implementation of armed aggression against Ukraine by the aggressor state, as well as actions of citizens of Ukraine aimed at the implementation and implementation of the educational standards of the aggressor state in educational or cultural institutions, or institutions of physical culture and sports." The author argues that the presentation of the article in this edition will provide an opportunity to investigate the facts of dissemination of information aimed at distorting information, facts, historical culture and events in educational, cultural, sports and physical education institutions, since such assimilation of Ukrainian children in the future may lead to their loss of Ukrainian identity;

It is also noted that in order to properly apply the provisions of part four of Article 1111 of the Criminal Code of Ukraine regarding the qualifying feature of conducting economic activity in cooperation with the aggressor state, illegal authorities established in the temporarily occupied territory, in our opinion, it is advisable to apply the construction of a norm that corresponds to the principle of legal certainty, because in civil society there is a well-known liberal-democratic The principle "what is not prohibited by law is allowed". It concerns, first of all, individuals and legal entities as subjects of market, economic, civil law activities, which are guaranteed by Article 42 of the Constitution of Ukraine the right to entrepreneurial activity, which is not prohibited by law. Accordingly, it is advisable to build a norm that clearly defines the prohibition of the relevant types of economic activity, and not to provide for what is allowed.

Keywords: *collaborationism, evidence, voluntariness of a crime, pre-trial investigation, armed aggression.*

Надійшла до редакції: 08.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 16.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.213.5+343.31
DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-32

Юрій ГАРКУША©
ад'юнкт
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану, а саме питанням удосконалення кримінального та іншого законодавства в частині сприяння належному комплектуванню військових формувань, утворених відповідно до законів України, необхідною кількістю військовослужбовців та функціонуванню ефективної системи покарань військовослужбовців у разі вчинення ними кримінальних правопорушень. Запропоноване розширення переліку кримінальних правопорушень засудження або тримання під вартою, за вчинення яких унеможливує звільнення від відбування покарання або скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою для проходження військової служби. Обґрунтована необхідність використання у КК України терміна «базова військова служба».

Ключові слова: кримінально-правова політика, воєнний стан, військова служба, звільнення від покарання, скасування запобіжного заходу, тримання під вартою, покарання військовослужбовців.

Постановка проблеми. Кримінально-правова політика України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану є однією з основних складових загальнодержавної політики, оскільки її завданням є забезпечення охорони суспільних відносин під час несення у зазначених умовах військової служби військовослужбовцями Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, іншими особами, визначеними законом, поліцейськими поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях [3].

Для зазначених формувань першочерговими є завдання забезпечення територіальної цілісності, недоторканності України, її обороноздатності. Від належного несення військової служби в умовах воєнного стану залежить існування України як держави, тобто її суверенітет. Як зазначає С. Бабанін, з початку гібридної війни, розв'язаної російською федерацією у 2014 р. проти України, та повномасштабного вторгнення 2022 р. країни-агресора на територію нашої держави питання притягнення та реалізації кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані із порушенням встановленого порядку несення військової служби, набули особливої актуальності, оскільки мають безпосередній вплив на забезпечення обороноздатності та територіальної цілісності України [1, с. 29].

Тому кримінально-правова політика України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану безпосередньо пов'язана з формуванням політики у сфері національної безпеки України.

Протягом наявного в Україні з 24 лютого 2022 р. воєнного стану до розділу XIX

«Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» Особливої частини КК України внесені зміни до дев'яти статей (ст. ст. 401, 403, 407, 415-417, 425, 432, 432) та включено одну нову статтю – 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». Крім того, до КК України включено ст. 81-1 «Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби», а також внесені окремі зміни у порядок відбування окремих видів покарань для військовослужбовців, зокрема арешту.

Зазначені зміни та доповнення до КК України надають можливості виокремити напрями формування кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Фундаментальною основою досліджень кримінально-правової політики України є заснована П. Фрісом наукова школа, тематикою якої виступає загальнодержавна політика у сфері боротьби зі злочинністю.

Окремим питанням формування кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану присвячені праці таких вчених, як П. Андрушко, Г. Бершов, В. Бодаєвський, О. Гритенко, В. Гришук, О. Дудоров, М. Карпенко, М. Мельник, В. Навроцький, М. Панов, М. Хавронюк, В. Хашев та інших.

Проте на сьогодні у вітчизняній науковій літературі відсутні уніфіковані підходи щодо визначення напрямів формування кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану та у повоєнний період, не узагальнені вади внесених змін та доповнень до кримінального законодавства у досліджуваній сфері.

Метою статті є формулювання пропозицій щодо удосконалення кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова політика України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби базується на змінах та доповненнях, внесених законодавцем до розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти охорони встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» Особливої частини КК України, а також до інших кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм, що стосуються відповідальності та покарання військовослужбовців, після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України.

Зазначені зміни та доповнення внесені Законами України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 3 березня 2022 р. [11], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 р. [7], «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» від 13 грудня 2022 р. [8], «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» від 21 березня 2023 р. [9], «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13 липня 2023 р. [13], «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 р. [14], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння» від 6 вересня 2023 р. [10], «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дostroкового звільнення осіб від відбування покарання

для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності» від 8 травня 2024 р. [15], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» від 20 серпня 2024 р. [12].

Однією зі складових кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби став напрям сприяння кримінально-правовими засобами забезпеченню військових формувань, утворених відповідно до законів України, необхідною кількістю військовослужбовців.

Стаття 81-1 КК України передбачає можливість умовно-дострокового звільнення судом засудженого від відбування покарання для проходження військової служби за контрактом, якщо останній виявив бажання проходити таку службу та відповідає вимогам до її проходження, визначеним ст. 21-5 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (ч. 2).

При цьому зазначений вид звільнення від відбування покарання не застосовується до осіб, засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, засуджених за вчинення умисного вбивства двох або більше осіб, або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із зґвалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 152-156-1, 258-258-6, ч. 4 ст. 286-1, ст. 348 КК України, а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 п. 3 примітки до ст. 368 КК України займали особливо відповідальне становище [3].

Аналогічний зазначеному перелік кримінальних правопорушень, що унеможлиблює у разі введення воєнного стану здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України, скасування запобіжного заходу у виді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу, передбачений ч. 1 ст. 616 КПК України для підозрюваних та обвинувачених у цих правопорушеннях, які під час досудового розслідування або судового розгляду тримаються під вартою [4].

Зазначені заходи, безумовно, сприяють реалізації кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в частині належного комплектування військових формувань, утворених відповідно до законів України, необхідною кількістю військовослужбовців.

Так, наприклад, ухвалою Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області К., обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» КК України, запобіжний захід у виді тримання під вартою із застосуванням альтернативного запобіжного заходу у вигляді застави було скасовано та звільнено з-під варті у залі суду. При цьому К. зобов'язано невідкладно, але не пізніше 48 годин з моменту оголошення ухвали про скасування запобіжного заходу, прибути до військової частини. Командира військової частини зобов'язано невідкладно, але не пізніше ніж 24 години, письмово повідомити суд та прокурора про прибуття обвинуваченого К. або нез'явлення останнього на службу [2].

Разом з тим визначені ч. 2 ст. 81-1 КК України та ч. 1 ст. 616 КПК України переліки кримінальних правопорушень викликають сумніви щодо їх повноти.

Не містить обґрунтування переліку цих кримінальних правопорушень і пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального, Кримінально-виконавчого кодексів України та інших законів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальній цілісності», яким цей перелік включений до КК та КПК України [5].

Ми підтримуємо позицію законодавця щодо неприпустимості звільнення від покарання або з-під варті для проходження військової служби осіб, які вчинили, зокрема, умисне вбивство двох або більше осіб, або ж з особливою жорстокістю, або ж поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. Проте це лише три з чотирнадцяти

обтяжуючих умисне вбивство обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України. Вбачається, що інші одинадцять обтяжуючих обставин становлять не менший ступінь суспільної небезпечності, ніж визначені ч. 2 ст. 81-1 КК України та ч. 1 ст. 616 КПК України. До них належать умисні вбивства: малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; заручника або викраденої людини; вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; з корисливих мотивів; з хуліганських мотивів; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення; вчинене на замовлення; вчинене за попередньою змовою групою осіб; вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого ст.ст. 116-118 КК України; з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [3].

Крім того, КК України містить спеціальні норми (не тільки ст. 348 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» КК України), які передбачають відповідальність за умисне вбивство і, виходячи з їхніх санкцій, мають аналогічний вищезгаданому ступінь суспільної небезпечності. Це, зокрема, ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 348-1 «Посягання на життя журналіста», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя», ст. 400 «Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги», ч. 5 ст. 404 «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків», якщо такі дії були пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, ст. 443 «Посягання на життя представника іноземної держави».

Також на сьогодні в Україні вчиняється значна кількість воєнних злочинів, складовими ознаками яких, зокрема, можуть виступати умисні спричинення смерті людей та інших тяжких наслідків (ст. 438 КК України). Санкції за діяння, передбачені ч. 2 ст. 438 КК України (позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі), свідчать про тотожність ступеня суспільної небезпечності цього діяння та умисних вбивств з обтяжуючими обставинами.

З вищенаведених положень вбачається доцільним розширити перелік кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 81-1 КК України та ч. 1 ст. 616 КПК України, за рахунок вказівки у диспозиціях цих статей на всі види умисних вбивств з обтяжуючими обставинами, спеціальні види умисних вбивств та воєнні злочини, що спричинили загибель людини.

Окремої уваги заслуговує формування тієї частини кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану, яка стосується видів покарань, що можуть застосовуватись до військовослужбовців.

Чинна у кримінальному законодавстві України система покарань містить і покарання, які застосовуються виключно до військовослужбовців. Так, покарання у виді службового обмеження застосовується до засуджених військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, на строк від шести місяців до двох років, покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців, покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні призначається військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації на особливий період, військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (крім військовослужбовців-жінок), на строк від шести місяців до двох років (ст.ст. 58, 60, 62 КК України) [3].

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. не містить у чинній редакції такого поняття як строкова військова служба. Згідно з ч. 6 ст. 2 цього Закону видом військової служби, яка замінила собою строкову, є базова військова служба [6]. У зв'язку з цим має місце неузгодженість положень КК України в частині визначення видів покарань, що застосовуються до військовослужбовців залежно

від виду військової служби, яку вони проходять, та Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Зазначена неузгодженість не сприяє однозначному тлумаченню кримінального законодавства України та його практичному застосуванню.

Висновки. З урахуванням вищезазначеного пропонуємо внесення змін та доповнень до кримінального та кримінального процесуального законодавства України в частині, яка забезпечує реалізацію кримінально-правової політики України у сфері охорони встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану, а саме сприяння належному комплектуванню військових формувань, утворених відповідно до законів України, необхідною кількістю військовослужбовців та функціонуванню ефективної системи покарань військовослужбовців у разі вчинення ними кримінальних правопорушень.

Зокрема, пропонуємо абзац 2 ч. 1 ст. 81-1 КК України викласти у такій редакції: «Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання, передбачене цією статтею, не застосовується до осіб, засуджених за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, засуджених за вчинення умисного вбивства з обтяжуючими обставинами (частина друга статті 115 цього Кодексу), засуджених за вчинення умисних вбивств, передбачених статтями 112, 348, 348-1, 379, 400, частиною п'ять статті 404, статтею 443 цього Кодексу, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152-156-1, 258-258-6, частиною четвертою статті 286-1, частиною другою статті 438, а також до засуджених службових осіб, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до статті 368 цього Кодексу займали особливо відповідальне становище».

Аналогічний вищенаведеному перелік кримінальних правопорушень пропонуємо передбачити і у абзаці 1 ч. 1 ст. 616 КПК України.

Крім того, необхідною є заміна у КК України словосполучення «строкова військова служба» на «базова військова служба» у всіх відмінках.

Список використаних джерел

1. Бабанін С. В. Час вчинення кримінального правопорушення як обов'язкова ознака ухилення від призову на військову службу. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2024. № 39. С. 27-36.
2. Кримінальна справа № 348/93/25 // Архів Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального, Кримінально-виконавчого кодексів України та інших законів України щодо запровадження інституту умовно-дostroкового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі у обороні країни, захисті її незалежності та територіальній цілісності». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/b02ae04f-fddc-4fb3-ad28-1f45f01e2382>.
6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 3 березня 2022 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n14>.
8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13 грудня 2022 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n64>.
9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану: Закон України від 21 березня 2023 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#n13>.
10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння: Закон України від 6 вересня 2023 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#n6>.

11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 3 березня 2022 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n11>.

12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану: Закон України від 20 серпня 2024 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#n6>.

13. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень: Закон України від 13 липня 2023 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#n39>.

14. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23 серпня 2023 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n341>.

15. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності: Закон України від 8 травня 2024 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20#n6>.

References

1. Babanin S.V. (2024). Chas vchynennya kryminalnoho pravoporushennya yak obovyazkova oznaka ukhylennya vid pryzovu na viyskovu sluzhbu [The time of committing a criminal offense as a mandatory sign of evasion from military service]. Collection of scientific works of the KhNPU named after G.S. Skovoroda «Law». 2024. No. 39. pp. 27-36. [in Ukr.].

2. Kryminalna sprava № 348/93/25 [Criminal case No. 348/93/25] // Arkhiv Nadvirnyanskoho rayonnoho sudu Ivano-Frankivs'koyi oblasti. [in Ukr.].

8. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 05 kvitnya 2001 r. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].

1. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13 kvitnya 2012 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].

9. Poyasnyvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho, Kryminalnoho protsesualnoho, Kryminalno-vykonavchoho kodeksiv Ukrayiny ta inshykh zakoniv Ukrayiny shchodo zaprovadzhennya instytutu umovno-dostrokovoho zvilnennya osib vid vidbuvannya pokarannya dlya bezposerednoyi yikh uchasti u oboroni krayiny, zakhysti yiyi nezalezhnosti ta terytorialniy tsilisnosti» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal, Criminal Procedural, Criminal Enforcement Codes of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the introduction of the institution of conditional early release of persons from serving sentences for their direct participation in the defense of the country, protection of its independence and territorial integrity»]. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/b02ae04f-fddc-4fb3-ad28-1f45f01e2382](https://itd.rada.gov.ua/b02ae04f-fddc-4fb3-ad28-1f45f01e2382). [in Ukr.].

10. Pro viyskovyy obovyazok i viyskovu sluzhbu: Zakon Ukrayiny vid 25 bereznya 1992 r. [On military duty and military service: Law of Ukraine of March 25, 1992]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>. [in Ukr.].

11. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo posylennya kryminalnoyi vidpovidalnosti za vyhotovlennya ta poshyrennya zaboronenoj informatsiyoi produktsiyi: Zakon Ukrayiny vid 3 bereznya 2022 r. [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the strengthening of criminal liability for the production and distribution of prohibited information products: Law of Ukraine of March 3, 2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n14>. [in Ukr.].

12. Pro vnesennya zmin do Kodeksu Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya, Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo osoblyvostey nesennya viyskovoyi sluzhby v umovakh voyennoho stanu chy v boyoviyi obstanovtsi: Zakon Ukrayiny vid 13 hrudnya 2022 r. [On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the peculiarities of military service under martial law or in a combat situation: Law of Ukraine of December 13, 2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n64>. [in Ukr.].

13. Pro vnesennya zmin do Kodeksu Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya, Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny ta inshykh zakoniv Ukrayiny shchodo vrehulyuvannya okremykh pytan diyalnosti Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny pid chas diyi voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 21 bereznya 2023 r. [On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the regulation of certain issues of the activities of the National Police of Ukraine during martial law: Law of Ukraine of March 21, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#n13>. [in Ukr.].

14. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalno-vykonavchoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennya polozhen chynnoho zakonodavstva v chastyni kryminalnoyi vidpovidalnosti za skoyennya viyskovykh kryminalnykh pravoporushen, povyazanykh iz porushennyamy pravyl ekspluatatsiyi boyovykh chy spetsialnykh mashyn, vykonannya polotiv chy pidhotovky do nykh, korablevodinnya: Zakon Ukrainy vid 6 veresnya 2023 r. [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Enforcement Code of Ukraine on improving the provisions of current legislation regarding criminal liability for committing military criminal offenses related to violations of the rules for operating combat or special vehicles, performing flights or preparing for them, and ship navigation: Law of Ukraine of September 6, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#n6>. [in Ukr.].

15. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posyleniya vidpovidalnosti za maroderstvo: Zakon Ukrainy vid 3 bereznya 2022 r. [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to Strengthen Liability for Looting: Law of Ukraine of March 3, 2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n11>. [in Ukr.].

16. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennya kryminalnoyi vidpovidalnosti za zlochyny proty vstanovlenoho porядku nesennya abo prokhozheniya viyskovoyi sluzhby pid chas diy voyennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 20 serpnia 2024 r. [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine on improving criminal liability for crimes against the established procedure for carrying out or completing military service during martial law: Law of Ukraine of August 20, 2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20#n6>. [in Ukr.].

17. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo usunennya superechnostey u karanosti kryminalnykh pravoporushen: Zakon Ukrainy vid 13 lypnya 2023 r. [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to Eliminate Contradictions in the Punishment of Criminal Offenses: Law of Ukraine of July 13, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#n39>. [in Ukr.].

18. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennya vydiv kryminalnykh pokaran: Zakon Ukrainy vid 23 serpnia 2023 r. [On Amendments to the Criminal, Criminal Procedure Codes of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Types of Criminal Punishments: Law of Ukraine of August 23, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n341>. [in Ukr.].

19. Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennya instytutu umovno-dostrokovoho zvilnennya osib vid vidbuvannya pokarannya dlya bezposerednoyi yikh uchasti v oboroni krayiny, zakhysti yiyi nezalezhnosti ta terytorialnoyi tsilisnosti: Zakon Ukrainy vid 8 travnya 2024 r. [On Amendments to the Criminal Code, Criminal Procedure Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the introduction of the institution of conditional early release of persons from serving sentences for their direct participation in the defense of the country, the protection of its independence and territorial integrity: Law of Ukraine of May 8, 2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20#n6>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yurii Harkusha. Certain aspects of the criminal legal policy of Ukraine in the field of protection of the established procedure for military service under martial law.

The article is devoted to the study of certain aspects of the criminal law policy of Ukraine in the field of protection of the established procedure for military service under martial law, namely, the issue of improving criminal and other legislation in terms of facilitating the proper manning of military formations formed in accordance with the laws of Ukraine with the necessary number of servicemen and the functioning of an effective system of punishments for military personnel in the event of their committing criminal offenses. It is proposed to amend paragraph 2 of part 1 of Article 81-1 of the Criminal Code of Ukraine as follows: «The conditional early release from serving a sentence provided for by this article shall not apply to persons convicted of committing crimes against the foundations of national security of Ukraine, convicted of committing premeditated murder with aggravating circumstances (part two of Article 115 of this Code), convicted of committing premeditated murders provided for in Articles 112, 348, 348-1, 379, 400, part five of Article 404, Article 443 of this Code, convicted of criminal offenses provided for in Articles 152-156-1, 258-258-6, Part Four of Article 286-1, Part Two of Article 438, as well as to convicted officials who, in accordance with subparagraph 1 of paragraph 3 of the note to Article 368 of this Code, held a particularly responsible position». A similar list of criminal offenses to the above is proposed to be provided for in paragraph 1 of part 1 of Article 616 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. In addition, the need to replace the phrase «conscription military service» with «basic military service» in all cases in the Criminal Code of Ukraine is justified.

Key words: *criminal law policy, martial law, military service, exemption from punishment, cancellation of a preventive measure, detention, punishment of military personnel.*

Надійшла до редакції: 05.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 15.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.98

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-33

Dmytro MANICHEV©

researcher

(Research Institute of Public Law, Kyiv, Ukraine)

CURRENT ASPECTS OF DETECTING AND REMOVING FORGED DOCUMENTS UNDER MARTIAL LAW

Дмитро Манічев АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються актуальні аспекти виявлення та вилучення підроблених документів в умовах воєнного стану як одного з ключових елементів забезпечення доказової бази. Доведено, що підробка документів становить серйозну загрозу для правопорядку, оскільки вони використовуються для прикриття незаконної діяльності, уникнення відповідальності, отримання неправомірної вигоди, привласнення державних коштів тощо. Тому своєчасне виявлення таких документів і їх вилучення є пріоритетними завданнями слідчих та оперативних підрозділів.

Особлива увага приділяється аналізу нормативної бази, що регламентує проведення процесуальних дій, направлених на виявлення та вилучення документів у кримінальному провадженні. Законодавство України, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс, визначає чіткі процедури, яких необхідно дотримуватися для забезпечення допустимості доказів у суді. Дотримання вимог законності під час цих процесуальних дій є гарантією того, що отримані докази не будуть визнані недопустимими.

У роботі акцентується увага на тактичних прийомах, які використовуються слідчими для ефективного виявлення підроблених документів. Висвітлено попередній аналіз, використання спеціальних знань і технічних засобів, проведення експертних досліджень, а також процесуальне оформлення, що дозволяє мінімізувати ризик втрати доказової інформації та забезпечити її збереження для подальшого дослідження.

Також розглянуто взаємодію слідчих із експертними установами та іншими правоохоронними органами, яка є невід'ємною частиною тактики вилучення документів. Дослідження підкреслює, що тактика виявлення та вилучення підроблених документів є комплексним процесом, який поєднує правові, організаційні та криміналістичні аспекти.

Ключові слова: підроблені документи, кримінальне провадження, доказування, воєнний стан, економічні злочини, публічні закупівлі.

Relevance of the story. In the current climate of rising crime, document forgery remains one of the most common forms of illegal activity, posing a significant threat to the functioning of the legal system and the protection of citizens' rights. The problem is that forged documents may not be detected immediately, and their seizure without compliance with procedural requirements may lead to the loss of their evidential value or their inadmissibility in court. This requires the development of clear tactics for detecting and seizing such documents, combining legal guarantees, procedural accuracy, and operational efficiency.

Recent publications review. The conceptual foundations of criminal offences investigation and the issues of using specialised knowledge in criminal proceedings have been thoroughly researched by such well-known criminalists as N. Klimenko, V. Konovalova, V. Lysychnenko, E. Lukianchykov, I. Pyrig, M. Saltevsykyi, V. Shepitko, M. Shcherbakovskyyi, N. Filipenko and others. Certain issues of investigation of economic crimes were studied by A. Volobuiev, O. Pchelina, R. Stepaniuk, but the issue of detecting and seizing forged documents in criminal offences under martial law requires further research.

The article's objective is to investigate current aspects of detecting and seizing forged documents in criminal proceedings under martial law and to identify ways to minimise errors.

Discussion. Fake documents are one of the most common ways to cover up criminal

© Д. Манічев, 2025

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-0162-7910>

Dm9942@ukr.net

activity. They can be fake deals, forged certificates, false IDs, and other documents that look like they're fake. Having these documents often makes it harder to figure out what really happened in criminal proceedings. The success of a pre-trial investigation and subsequent court proceedings largely depends on whether the investigating authorities are able to detect and seize these documents in a timely manner, as they may be key evidence of a person's involvement in a crime. In this regard, the development of clear and effective tactics for their detection and seizure is of particular importance, as it provides the necessary evidence base for bringing the guilty parties to justice [4, p. 178].

The issue of detecting and seizing forged documents in criminal proceedings is one of the most pressing in today's world. Forged documents are traditionally used in economic crimes, fraud and corruption. However, under the martial law that has been in force in Ukraine since 24 February 2022, their use has taken on a particular scale and specific forms. In particular, law enforcement agencies are faced with numerous cases of forged documents being used to evade service in the Armed Forces of Ukraine or to illegally cross the state border.

The legislative framework governing the procedure for pre-trial investigation of such crimes is based on the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine (Articles 84, 91, 93), according to which any information establishing the circumstances of a criminal offence, including documents, constitutes valid evidence [2]. In cases of forgery or use of a knowingly forged document, not only the circumstances of the document's manufacture and use are subject to proof, but also the purpose of its use – in particular, evasion of military service or illegal departure from Ukraine.

Legal regulation, as enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine, plays a decisive role in this process. The law expressly provides for the possibility of authorised officials seizing documents that are the subject or instrument of a crime. Particular attention should be paid to the provisions regulating the procedure for temporary access to items and documents, which are enshrined in Articles 159–166 of the CPC of Ukraine. They define the procedure for obtaining the relevant rulings of the investigating judge, the conditions for the voluntary surrender of documents or the need for their compulsory seizure. The procedure for describing, recording and further storing evidence is regulated separately, in particular in Article 100 of the CPC, which establishes requirements for the proper handling of evidence. The procedural rules governing the conduct of searches and inspections of the scene of the incident also remain important, since it is during these investigative (search) actions that documents with signs of forgery are most often discovered [2].

It is equally important to take into account the practice of applying the law. Ukrainian courts and investigating judges often set precedents that clarify specific provisions of the law. In particular, this concerns the limits of admissibility of temporary access and the grounds for returning temporarily seized materials. Generalising practice allows investigative bodies to avoid mistakes and act more confidently in complex procedural situations. Thus, legislative norms and judicial practice interact, providing real mechanisms to counter the use of forged documents for criminal purposes.

The development of tactics for identifying and seizing documents must take into account a number of general principles that are of fundamental importance. First and foremost is the principle of proportionality, which means that unnecessary interference with the rights and interests of individuals must be avoided. Only those documents that are directly relevant to criminal proceedings should be seized, as excessive actions may be considered a violation of human rights. At the same time, timeliness is extremely important, as delays can lead to the loss, destruction or concealment of evidence [3, p. 437].

Particular attention should be paid to ensuring the integrity of the chain of custody of documents. This means that from the moment they are discovered until the end of the trial, it must be clearly recorded who had each document and under what circumstances. This approach minimises the risk of the defence challenging the evidence on the grounds of doubts about its authenticity or integrity. It is also extremely important to properly document each procedural action: drawing up protocols, taking photos or videos, sealing and marking materials. This not only guarantees the objectivity of the pre-trial investigation, but also strengthens the position of the prosecution in court [8].

A comprehensive approach to detecting and seizing forged documents cannot be

ignored. It involves a combination of various methods, from checking information in state registers and databases to analysing typical forgery schemes, using expert knowledge, and obtaining testimony from witnesses or persons who have dealt with the documents. Only systematic action and consideration of all possible sources of information can achieve high efficiency. It is this approach that makes it possible to detect even carefully crafted forgeries that at first glance appear to be completely genuine, and creates the conditions for the formation of a comprehensive evidence base.

At the initial stage of work in criminal proceedings that may involve the use of forged documents, intelligence and preliminary analysis are of particular importance. This involves gathering basic information about the origin of the document, the circle of persons involved in its issuance, and the circumstances under which it was used. Checking information in state registers of civil status, legal entities, vehicles, and other official databases allows the document to be verified against actual data [6, p. 288]. An additional element of this stage is the collection of explanations from the persons who submitted the document or witnesses who can confirm or refute the facts of its receipt or use. If necessary, experts in handwriting analysis, form examination or printing technology who are able to detect the initial signs of forgery are involved in the process. Such analytical preparation makes it possible to form a proper justification for further procedural actions, in particular, an appeal to the investigating judge.

Scientific literature, namely the works of researchers such as Berezhnyak V. S., Omelchuk L. V., and Fedorenko E. V., describe in detail the theoretical aspects of the subject and the limits of evidence, the essence and content of the circumstances to be clarified. They focus on formal criteria: identification of signs of forgery, involvement of forensic expertise, correctness of procedural formalisation of inspection and seizure protocols. The tactics involve strict compliance with the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, appointment of expert examinations and recording of all investigative actions [1, p. 131, 3, p. 437].

However, in conditions of martial law, efficiency and speed of response come to the fore. Employees of the Ministry of Internal Affairs and border units often detect forged documents during filtration measures or during direct inspection of passports at the border. In such cases, the tactics of action are abbreviated: instead of a full procedural complex, the document is often immediately seized and transferred to an expert unit, as any delay could lead to the actual illegal crossing of the border. This indicates a certain gap between theoretical recommendations and actual practice, caused by the extraordinary conditions of wartime.

Situations where documents are forged in order to avoid mobilisation require particular attention. Such acts are classified not only under articles providing for liability for forgery (Article 358 of the Criminal Code of Ukraine), but may also be combined with other crimes, in particular evasion of conscription during mobilisation (Article 336 of the Criminal Code of Ukraine). In this regard, investigators are required to establish not only the fact of document falsification, but also the motive, the circle of persons who contributed to the forgery, and the possible corruption component [6].

Practice shows that the most commonly forged documents are those relating to health status, certificates from educational institutions or workplaces, which provide grounds for deferral from mobilisation. In addition, it is common to forge foreign passports, certificates for travel abroad or documents confirming guardianship of children or incapacitated relatives. In such cases, the seizure and examination of the document is only the first step: the main task is to identify the organised channels for the production of such forgeries [5].

However, statistics show that during the period of martial law, there was an increase in the number of cases of forged tender documentation in public procurement of goods, works and services. Law enforcement agencies primarily take into account documents containing the rationale for tenders, orders, meeting minutes, specifications, proposal agreements and tender documentation. In the current environment, certain documents may not be provided in paper form, so attention should be paid to reviewing electronic documents. The information posted on electronic platforms can reveal violations of the law and discriminatory requirements for participants in public procurement in draft contracts, meeting minutes, etc.

An equally important aspect is the creation of backup copies of documents. This involves photographing, scanning or producing other reproducible samples that can be used in case of damage or loss of the original. Such copies often serve as additional evidence, assist in

the comparison process, and may be used by the court to confirm certain circumstances of criminal proceedings. The existence of a duplicate also provides an additional guarantee for preserving the informational value of the document [4, p. 180].

The seizure of forged documents within the framework of procedural actions must be carried out in strict accordance with the law. The procedure should be limited only to those materials that are directly relevant to the case. A protocol detailing all the details, from the title and number of pages to external features, is mandatory, as it records the condition of the evidence at the time of seizure. If necessary, the documents are sealed to ensure their integrity and prevent tampering. If copies are seized, they are duly certified and signed by the investigator with a corresponding note of their origin [8].

Particular attention should be paid to respecting the rights of the owner of the documents. The seizure of materials that are not directly related to criminal proceedings may give rise to a complaint about unlawful actions by the pre-trial investigation body. Therefore, the investigator must carefully balance the need to secure evidence with compliance with the principle of proportionality enshrined in legislation. This approach not only guarantees the admissibility of the evidence obtained in subsequent court proceedings, but also builds public confidence in the procedural actions.

After the actual seizure of documents, the next key stage is their specialised examination within the framework of forensic expertise. In the course of such an examination, it is particularly important to work with the originals, as they contain all the evidence necessary to establish the fact of forgery. In cases where it is not possible to transfer the original to the expert institution, it is permissible to use specially prepared fragments that reflect the elements necessary for the examination. That is why the investigator must ensure that the materials for examination are properly prepared in order to avoid the loss of important information [7, p. 92].

The issue of returning documents after the investigation is completed is important in terms of respecting the rights of those involved in the process. According to the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, documents seized as temporary property are subject to return to the owner when they are no longer needed for evidence. At the same time, at any time, the interested party has the right to file a complaint against the actions of the investigator if they believe that the documents were seized without proper grounds or in violation of the procedure. Judicial practice shows that courts carefully examine the issues of the timing of return and the legality of the seizure of property, and also pay attention to the clear distinction between the concepts of 'temporarily seized' and 'seized' property.

In their tactics, investigators must take into account the risks involved. Violation of procedural rules at any stage from the moment of seizure to expert examination may be grounds for declaring the evidence inadmissible. Separately, consideration should be given to the possibility of damage to documents, the risk of their concealment or destruction by the owner, as well as the likelihood of active appeals against the actions of the investigator or court rulings. Such situations not only complicate the investigation, but can also nullify efforts to gather evidence [2].

To minimise these risks, tactics must be as carefully calibrated as possible. Each step in working with documents must be accompanied by careful recording, photo and video documentation, the involvement of witnesses and, if possible, experts. The investigator must ensure a prompt response to any attempts at obstruction by the owner, as well as always adhere to the principle of procedural transparency, providing the parties with copies of materials and adhering to deadlines. Such a comprehensive and lawful approach not only preserves the admissibility of evidence, but also helps to build trust in the results of criminal proceedings [6, p. 290].

Conclusions. Therefore, it should be noted that the tactics of detecting and seizing forged documents in criminal proceedings is a complex and multi-stage process that requires strict compliance with the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It covers the stages of preliminary analysis, preparation and procedural formalisation for temporary access to items and documents, search, inspection, proper recording and documentation of all actions, as well as ensuring the preservation of seized materials and their further examination within the framework of forensic examinations. All these actions must be carried out in accordance with the principles of timeliness, proportionality and respect for the rights of the participants in the proceedings, as any procedural violation may result in the loss of the evidential value of the

documents.

The tactics for working with forged documents must combine efficiency and professional diligence. They are aimed not only at seizing evidence, but also at minimising the risks associated with its damage, concealment or inadmissibility. Adherence to clear procedural logic, the involvement of specialists, the creation of backup copies, and the correct preparation of protocols and expert conclusions ensure the evidentiary value of the seized materials and make them suitable for further use in court. Thus, effective tactics in this area are an important guarantee of achieving justice and bringing the guilty parties to criminal responsibility.

Список використаних джерел

1. Березняк В. С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із захопленням землі та об'єктів корпоративної власності. *Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Юридична наука*. № 9 (111)/2020. С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.15>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Омельчук Л. В., Федоренко Є. В. Визначення предмета та меж доказування під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 436–438. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/108>.
4. Пчеліна О. В. Сутність і зміст обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 12. С. 177–183.
5. Репчонок А. Ю. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2023. 219 с.
6. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 287–291.
7. Спусканюк А. Ю. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС. Київ, 2019. 258 с.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

References

1. Berezniak, V. S. (2020) Kryminalistychna kharakterystyka kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz zakhoplenniam zemli ta ob'ektiv korporatyvnoi vlasnosti [Forensic characteristics of criminal offenses related to the seizure of land and corporate property]. *Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza. Yurydychna nauka*. № 9 (111), pp. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.15>. [in Ukr.].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. [in Ukr.].
3. Omelchuk, L. V., Fedorenko Ye. V. (2020) Vyznachennia predmeta ta mezh dokazuvannia pid chas sudovoho rozghliadu u kryminalnomu provadzhenni [Determination of the subject and limits of proof during trial in criminal proceedings]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 8, pp. 436–438. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/108>. [in Ukr.].
4. Pchelina, O. V. (2020) Sutnist i zmist obstavyn, shcho pidliahaiut ziasuvanniu pid chas rozsliduvannia kryminalnogo pravoporushennia [The essence and content of the circumstances subject to clarification during the investigation of a criminal offense]. *Yurydychni biuleten*. Iss. 12, pp. 177–183. [in Ukr.].
5. Repchonok, A. Yu. Dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh pro zlochyiny u sferi ekonomiky [Evidence in criminal proceedings on crimes in the economic sphere]: dys. ... d-ra filoz. : 081. Kharkiv, 2023. 219 p. [in Ukr.].
6. Soroka, S. O. (2015) Obstavyny, yaki pidliahaiut dokazuvanniu u kryminalnomu provadzhenni pid chas rozsliduvannia kontrabandy narkotychnykh zasobiv [Circumstances subject to proof in criminal proceedings during the investigation of drug smuggling]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. *Yurydychni nauky*. № 813, pp. 287–291. [in Ukr.].
7. Spuskaniuk, A. Yu. (2019) Dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh pro zlochyiny, poviazani z provedenniam derzhavnykh zakupivel [Evidence in criminal proceedings on crimes related to public procurement] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / NAVS. Kyiv, 258 p. [in Ukr.].
8. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid

27.06.2014 [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part dated 27.06.2014]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011. [in Ukr.].

ABSTRACT

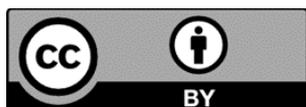
The article is devoted to the analysis of tactics for detecting and seizing forged documents in criminal proceedings. It emphasizes the importance of a legally grounded approach, which ensures both the preservation of evidence and the protection of the rights of the participants in the process. Special attention is given to the procedural requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which regulate the procedure of document seizure, temporary removal, and further involvement in the process of proving guilt.

The study highlights the stages of working with documents: from the moment of their discovery and initial fixation to their seizure, transfer for expert examination, and subsequent use in court. It stresses the importance of professional training of investigators, the involvement of experts, and the application of technical means for documenting actions, which contribute to the reliability of the obtained evidence.

Particular focus is placed on the role of forensic examinations of documents, handwriting, and materials, which allow establishing the authenticity of signatures, seals, watermarks, and other protective elements. The necessity of ensuring access to originals or properly prepared fragments for experts is underlined, as this significantly affects the quality of conclusions.

The article also outlines risks associated with the seizure of documents, such as procedural violations, damage or loss of originals, opposition by document holders, and the possibility of appealing the investigator's actions. Ways of minimizing these risks are proposed, including strict adherence to legal norms, timely filing of motions, detailed documentation of actions, and providing copies to participants.

Keywords: *forged documents, criminal proceedings, evidence, martial law, economic crimes, public procurement.*

Надійшла до редакції: 08.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 16.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

Тетяна ТРИКОЗА©

аспірант

(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Публікація актуалізує сучасні кроки, зроблені у витісненні російського бізнесу, оглядає ефективність внесених змін до законодавства щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність. В статті здійснено огляд реалізації цих змін законодавства в порівнянні з даними у цифрах, які є у загальному доступі на інформаційних платформах. Робота оглядає основні закони, які запроваджують відповідальність, в т.ч. кримінальну, для осіб, які здійснювали колабораційну діяльність, приділяє увагу внутрішній роботі законодавця. Автором висловлено рекомендації, що стануть у нагоді для суб'єктів господарювання, які мають здійснювати перевірку своїх бізнес-зв'язків та дбати про репутацію і юридичні наслідки. Матеріал стане в нагоді для здобувачів освіти у сфері правоохоронної діяльності і бізнес-спільноти щодо відносин з контрагентами.

Ключові слова: фінансовий моніторинг; колабораційна діяльність; фінансові загрози; система реагування; безпека бізнес-зв'язків.

Постановка проблеми. Українське законодавство з початком повномасштабного вторгнення зазнало суттєвих змін, запровадивши низку безпекових чинників від діяльності осіб, пов'язаних з агресором.

Мета. Окремо заслуговують на аналіз два основних Закони, прийняті у 2022 році та їх ефективність у практичному застосуванні.

Виклад основного матеріалу. У березні 2022 року був прийнятий Закон 2107-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» [1]. Ним парламент мав на меті встановити заборону для доступу осіб, які співпрацювали з РФ, її збройними формуваннями/окупаційною адміністрацією до державних функцій в виборчому процесі усіх рівнів, а також доступу цих осіб до служби у військових формуваннях, допуску їх до державної таємниці тощо. Норми вказаного закону встановили правові підстави також для ліквідації політичних партій, благодійних і релігійних організацій, громадських формувань з охорони державного кордону чи громадського порядку, якщо їх уповноважені особи здійснювали співпрацю з агресором.

Одночасно з цим Законом був ухвалений й Закон 2108-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2]. Ним за співпрацю з державою-агресором, а також її воєнізованими формуваннями (незаконними окупаційними адміністраціями) запроваджено кримінальну відповідальність. Окрім кримінального переслідування, наслідки такої співпраці з агресором мають обмеження доступу до державних посад (посад в органах місцевого самоврядування) строком на 15 років та ліквідацію юридичних осіб, якщо їх уповноважені особи здійснювали співпрацю з окупантом.

Натепер, зі впливом майже трирічної дії прийнятих норм, є можливість проаналізувати ефективність їх застосування у цифрах і виявити нормотворчу практичність, що являє собою природний процес вдосконалення та роботи над усуненням вад у реалізації поставленої законодавцем мети.

Раніше співпраця з токсичними компаніями мала етичну складову, проте після вторгнення зараз такі зв'язки врегульовані поняттям законності, а не лише моралі. Найдоступнішими засадами для прийняття рішення про майбутні бізнес-зв'язки з особою, яка позиціонує тривалі чи разові господарські відносини, є наступні: перевірка інформації

про її засновників та кінцевих бенефіціарних власників ("КБВ"); перевірка особи за санкційними списками України та інших країн; пошук інформації про особу/пов'язаних з нею осіб у реєстрі судових рішень та системі виконавчих проваджень; перевірка згадок про компанії або її пов'язаних осіб у ЗМІ (репутація).

Пошук інформації про юридичну особу доступний сьогодні у відкритих джерелах на загальнодоступних ресурсах. По-перше, кожна юридична особа, зареєстрована в Україні, повинна мати відкриті дані про засновників та кінцевих бенефіціарних власників ("КБВ") в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Обов'язок з розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників юридичними особами та розміщення структури власності у реєстрі, встановлений, зокрема, Законом України № 361-IX від 06.12.2019 "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" [3] і суттєво розширений змінами до нього від 6 вересня 2022 року (Закон № 2571-IX) [4] з метою запобігання допуску російського капіталу у нашу економіку в умовах воєнного стану.

Так, законодавством було посилено відповідальність, а також визначено вимоги та строки для визначення кінцевого бенефіціарного власника й складання структури власності юридичними особами, зареєстрованими до 3 жовтня 2023 року. Ці вимоги деталізовано в Методології визначення юридичною особою кінцевого бенефіціарного власника, затвердженій у Постанові КМУ та НБУ №1011 від 19 вересня 2021 року [5] та Наказі Міністерства фінансів України № 163 від 19 березня 2021 року «Про затвердження Положення про форму та зміст структури власності» [6].

Отже, з доступом до офіційних інформаційних ресурсів в мережі інтернет є можливість визначити: чи кінцевий бенефіціар або учасник зареєстрований у РФ або Білорусі та чи має відповідне громадянство цих країн, або чи є згадування про агресора в самому найменуванні контрагента; чи входить юридична особа до спільного холдингу, що працює під юрисдикцією країни-окупанта, або ж українська компанія є учасником юридичної особи, що зареєстрована за законодавством Росії.

Щодо пошуку відомостей у санкційних переліках, то у загальному доступі з офіційних реєстрів висвітлюються дані не лише з українського списку санкцій РНБО, але й з списків санкцій, накладених Радою Безпеки ООН, США, ЄС, Канадою, Великобританією, Японією, які були запроваджені проти Росії у зв'язку з війною.

Разом з тим пошук у єдиному державному реєстрі судових рішень та автоматизованій системі виконавчих проваджень дає об'ємну картину щодо української компанії, яка може нас цікавити для співробітництва. Наприклад, у реєстрі ми можемо простежити участь компанії в спорах щодо контрактів з пов'язаними з РФ суб'єктами господарювання, хоча в жодному іншому інформаційному джерелі компанія такі ділові відносини не декларує. Те саме стосується справ, в яких фігурують спільні проекти української компанії з представниками російського бізнесу.

Пошук даних про контрагента у ЗМІ найпростіший, проте не слід його недооцінювати з огляду на ймовірність репутаційних втрат у бізнес-просторі. Варто згадати, що компанії, холдинги і бізнеси – це також конкретні люди, які мають над ними свій контроль, можливо особистості з санкційним шлейфом. Тож «російський слід» може виявитись, як прихована загроза репутації компанії, що потягне також і фінансові ризики.

Повертаючись до статистики, яка може нам детально розкрити динаміку ефективності законодавчих обмежень та виявлення безпекових загроз у економічному просторі, який нерозривно пов'язаний з публічною стороною життя, звернемо увагу на наступне.

За даними інформаційних систем, які узагальнюють та публікують дані щодо компаній, до яких застосовано реагування за зв'язки з РФ, висвітлюється позитивна динаміка, зокрема зниження виручки юридичних осіб, що перебували під дією українських санкцій протягом останніх чотирьох років, застосування штрафної політики або закриття таких компаній. Так, з дослідження інформаційно-аналітичної системи YouControl вбачається, що станом на 1 вересня 2025 року під санкції РНБО потрапили 2 242 українські компанії (безпосередньо чи через пов'язаних осіб); ці юридичні особи є активними і продовжують господарську діяльність на українському ринку. Ще 200 українських компаній, що перебувають у стані припинення, також потрапили під санкції РНБО; щодо 15 підприємств ініційовано процедуру банкрутства і 40 компаній припинили діяльність [5]. З вказаної кількості щодо 2 199 суб'єктів господарювання виявлено

присутність у структурі власності чи органах управління фізичних або юридичних осіб, до яких застосовані персональні санкції.

Так, фінансові результати діяльності після накладення на українські компанії прямих персональних обмежувальних заходів в період 2021-2023 рр. змінились у бік зменшення виручки на подальші періоди. Відсутність подачі звітності у більшості пов'язаних з санкціями та обмеженнями юридичних осіб також зумовлена цим причинно-наслідковим зв'язком, бо вона може свідчити і про відсутність діяльності компанії, отже фактичне застосування наведених у статті обмежувальних норм показує себе в дії.

Наведені дослідженням цифри за три роки: «Лише 10 % (525) проаналізованих компаній з пов'язаними санкціями оприлюднили фінансову звітність за 2024 рік. При цьому виручку більше нуля отримало 328 з них, що складає 240 млрд грн.

У 2023 році відзвітувалося 561 підприємство. Нульову виручку показали 202 з них. А інші 359 компаній сукупно заробили близько 225 млрд грн.

У 2022 році фінансову звітність подали 594 компанії. З них 410 отримали виручку більше нуля, а загальна сума виручки склала понад 239 млрд грн – дослідження від 16 вересня 2025 р. інформаційно-аналітичної системи YouControl [5].

Отже, з вказаного аналізу вбачаємо закріплені законодавством обмежувальні норми в дії. При наявній динаміці зниження виручки компаній з російськими зв'язками, а значить зменшення заробітку за рахунок діяльності в Україні, пряме застосування введених норм до суб'єктів українського ринку є очевидним.

Одночасно зосередження на статистичних даних не може бути безсумнівним з юридичної точки зору. Загальна позитивна динаміка не доводить відсутності формального підходу виконавців, оскільки кожен кейс конкретно взятої юридичної особи унікальний і повинен розглядати індивідуальні особливості щодо доказової бази виявленого зв'язку. Подекуди, зловживаючи законодавчими нормами, виконуються конкурентні замовлення, викривається корупційна складова у процесі переслідування суб'єкта господарювання, навіть якщо його діяльність добросовісна та прозора. Здебільшого метою буває штучне створення репутаційного тиску, який має наслідки на ринку основної діяльності компанії, від чого виграють конкуренти.

Загалом можна зробити **висновки**, що наближення української безпекової складової законодавства до стандартів та вимог міжнародних фінансових організацій з питань розробки фінансових сучасних заходів протидії відмиванню грошей, протидії фінансуванню тероризму, таких як MONEYVAL, FATF, Egmont Group, являє собою демонстрацію нашою державою єдності України зі спільнотою міжнародно-визнаних інституцій світової боротьби з тероризмом. Долучившись до міжнародних заходів та запроваджуючи їх всередині країни, наша держава зробила важливі кроки у підтримці принципів боротьби з тероризмом як на державному рівні, так і у світовому масштабі.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення регулювання кінцевої бенефіціарної власності та структури власності юридичних осіб : Закон України від 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2571-20#Text>.
5. Висновки аналітичного дослідження від 16 вересня 2025 р. інформаційно-аналітичної системи YouControl. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/popry-sanktsiyi-328-kompaniy-u-2024-rotsi-zarobyly-240-mlrd-hrn/>.
6. Про санкції : Закон України від 14.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.
7. Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України : постанова правління Національного Банку України від 16.03.2023 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0026500-23#Text>.

References

1. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennya vidpovidal'nosti osib, yaki zdiysnyuvaly kolaboratsiyu diyal'nist' [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Ensuring the Responsibility of Persons Who Carried Out Collaborative Activities] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>. [in Ukr.].
2. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennya kryminal'noyi vidpovidal'nosti za kolaboratsiyu diyal'nist' [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Establishing Criminal Liability for Collaborative Activities] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>. [in Ukr.].
3. Pro zapobihannya ta protydyu lehalizatsiyi (vidmyvannyu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom, finansuvannyu teroryzmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovoho znyshchennya [On Preventing and Counteracting the Legalization (Laundering) of Proceeds of Crime, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction] : Zakon Ukrainy vid 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>. [in Ukr.].
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennya rehulyuvannya kintsevoyi benefitsiarnoyi vlasnosti ta struktury vlasnosti yurydychnykh osib [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Improving the Regulation of Ultimate Beneficial Ownership and Ownership Structure of Legal Entities] : Zakon Ukrainy vid 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2571-20#Text>. [in Ukr.].
5. Vysnovky analitychnoho doslidzhennya vid 16 veresnya 2025 r. informatsiyno-analitychnoyi systemy YouControl [Conclusions of the analytical study dated September 16, 2025. of the YouControl information and analytical system]. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/popry-sanktsiyi-328-kompaniy-u-2024-rotsi-zarobyly-240-mlrd-hrn/>. [in Ukr.].
6. Pro sanktsiyi [On Sanctions] : Zakon Ukrainy vid 14.08.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>. [in Ukr.].
7. Pro rozkryttya informatsiyi shchodo zv'yazkiv kliyentiv iz derzhavoyu, shcho zdiysnyuye zbroynu ahresiyu proty Ukrainy [On the disclosure of information regarding clients' ties with a state carrying out armed aggression against Ukraine] : postanova pravlinnya Natsional'noho Banku Ukrainy vid 16.03.2023 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0026500-23#Text>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Tetiana Trykoza. Current aspects of implementation of legislation provisions in the field of financial monitoring. The publication updates the current steps taken to displace Russian business, reviews the effectiveness of the amendments to the legislation to ensure the liability of persons who carried out collaborative activities. The article reviews the implementation of these legislative changes in comparison with the data in figures that are publicly available on information platforms. The work reviews the main laws that introduce liability, including criminal, for persons who carried out collaborative activities, pays attention to the internal work of the legislator.

The author makes recommendations that will be useful for business entities that must verify their business relationships and take care of their reputation and legal consequences. The material will be useful for those seeking education in the field of law enforcement and the business community regarding relations with counterparties.

Keywords: *financial monitoring; collaborative activities; financial threats; response system; business relationship security*

Надійшла до редакції: 01.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

УДК 343.344

DOI: 10.32782/2078-3566/2025-5-35

Катерина ШТЕФАН©

ад'юнкт

(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПОНЯТТЯ ЗБРОЇ, ОЗБРОЄННЯ ТА БОЙОВИХ ПРИПАСІВ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ч. 1 ст. 114-2 КК УКРАЇНИ

У статті розглянуто поняття зброї, озброєння та бойових припасів як ознак предмета кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» КК України. Обґрунтовані пропозиції щодо доцільності заміни у диспозиції аналізованої норми термінів «зброя», «озброєння», «бойові припаси» на терміни «військова техніка», «зброя військового призначення», «бойові припаси до неї».

Ключові слова: зброя, бойові припаси, вибухові пристрої, військова техніка, воєнний стан, надзвичайний стан, несанкціоноване поширення інформації.

Постановка проблеми. КК України 24 березня 2022 р. доповнено ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Диспозиція частини першої цієї статті визначає предмет передбаченого нею кримінального правопорушення, ознакою якого є зброя, озброєння та бойові припаси [6].

При цьому ані зазначена кримінально-правова норма, ані інші норми КК України чи інших законодавчих актів не містять формального визначення понять зброї, озброєння та бойових припасів як ознак складів кримінальних правопорушень загалом і кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, зокрема.

У КК України термін «зброя» використовується у диспозиціях статей десяти розділів Особливої частини. При цьому зміст цього поняття не є тотожним у складах кримінальних правопорушень, передбачених вказаними статтями.

Те ж саме стосується і понять озброєння (озброєність) та бойових припасів, які також належать до обов'язкових ознак кількох кримінальних правопорушень, передбачених різними розділами КК України.

Використання при побудові диспозицій кримінально-правових норм однакових за написанням, але різних за змістом термінів не сприяє єдиному тлумаченню та застосуванню кримінального законодавства.

Наведене обумовлює необхідність дослідження понять зброї, озброєння та бойових припасів як ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Поняття зброї, озброєння та бойові припаси як ознаки складів кримінальних правопорушень, у своїх роботах досліджували такі вчені, як О. Бандурка, В. Борисов, В. Ємельянов, П. Мітрухов, В. Тихий, П. Фріс та інші.

Разом з тим дослідження цих понять у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114-2 КК України, не набули достатнього поширення, а тому виокремлення їх ознак є одним із завдань теорії кримінального права, оскільки в умовах воєнного стану зазначене кримінальне правопорушення становить суттєву загрозу

національній безпеці України і питання кримінальної відповідальності за його вчинення має особливу актуальність.

Метою статті є теоретичне узагальнення ознак зброї, озброєння та бойових припасів у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 114-2 КК України, визначення співвідношення цих понять.

Виклад основного матеріалу. Диспозиція ч. 1 ст. 114-2 КК України встановлює відповідальність за поширення інформації щодо зброї, озброєння та бойових припасів, яка не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів [6].

В Україні на сьогодні відсутнє законодавче визначення поняття зброї та її видів, озброєння та бойових припасів.

Аналіз міжнародного законодавства та законодавства інших країн також свідчить про відсутність універсального визначення досліджуваних понять. Ці терміни використовуються у різних галузях права як України, так і зарубіжних країн для відображення специфічних кожній галузі ознак – у нормативно-правових актах, які регулюють порядок обігу так званої цивільної зброї та бойових припасів; у нормативно-правових актах, які регулюють обіг військової зброї та бойових припасів; у нормативно-правових актах, які встановлюють відповідальність за порушення порядку обігу різних видів зброї, озброєння та бойових припасів.

Так, наприклад, у міжнародних нормативно-правових актах використовуються наступні терміни: звичайна зброя (Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 листопада 1980 р. [2]); озброєння (зброя) жителів неокупованої території під час наближення ворога для опору силам загарбника (Женевська конвенція про поведінку з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. [1]); стрілецька зброя та боєприпаси (Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. [3]); переносна зброя та бойові припаси, що забрані в поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, та ще не здані відповідній службі загарбника (Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. [4]).

Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 31 травня 2001 р. вогнепальною зброєю визнає будь-яку переносну ствольну зброю, яка спричинює постріл, призначена або може бути легко пристосована для спричинення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, за винятком старовинної вогнепальної зброї або її моделей. Під боєприпасами мається на увазі постріл у комплекті або його компоненти, у тому числі патронні гільзи, капсули, металевий заряд, кулі або снаряди, які використовуються у вогнепальній зброї, за умови, що самі такі компоненти підпадають під систему дозволів у відповідній державі-учасниці [13].

У законодавстві зарубіжних країн також відсутнє універсальне визначення понять зброї, озброєння та бойових припасів. Визначення, зазвичай, варіюються від широких, коли зброєю визнається будь-який предмет, здатний уражати людину, до вузьких, коли визначаються ознаки конкретних видів зброї.

Так, наприклад, у США Закони «Про контроль над зброєю» та «Про національну вогнепальну зброю» зброєю визнають предмети, здатні спричинити смертоносну шкоду, а вогнепальною зброєю – будь-яку зброю (включаючи стартовий пістолет), яка призначена або може бути легко переобладнана для викидання снаряда під дією вибухової речовини; корпус або ствольну коробку будь-якої такої зброї; будь-який глушник вогнепальної зброї; будь-який руйнівний пристрій (вибуховий, запальний або отруйний газ, бомба, граната, ракета з паливним зарядом понад чотири унції, ракета з вибуховим або запальним зарядом вагою понад чверть унції) [15].

Законодавство Великобританії зброєю визнає пристрої для застосування шкідливих для життя чи здоров'я речовин чи якостей, а вогнепальною зброєю – будь-яку зброю зі стволом до 30 см або загальною довжиною до 60 см, що вистрілює снаряд вибуховою енергією (Закони «Про вогнепальну зброю» та «Про запобігання насильницькій злочинності» [14]).

Закон ФРН «Про зброю» зброєю визнає переносні предмети, які за своєю природою призначені для позбавлення або зменшення здатності людей атакувати чи захищатися, зокрема, рубальна та колюча зброя, а також предмети, які завдяки своїм властивостям, методу дії або принципу їхньої роботи здатні позбавити або зменшити здатність людей атакувати чи захищатися. Вогнепальною зброєю вважається нарізна чи гладкоствольна зброя (зокрема, пневматична), що вистрілює снаряд з енергією не меншою за 7,5 Дж [16].

В Україні, як вже зазначалось, на законодавчому рівні поняття зброї, озброєння та бойових припасів на сьогодні не закріплені. Проте ряд підзаконних нормативно-правових актів містять такі визначення.

Так, наприклад, Положення про дозвільну систему, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576, містить перелік видів зброї: вогнепальна зброя (нарізна воєнних зразків, несучасна стрілецька, спортивна, навчальна, охолощена, мисливська нарізна і гладкоствольна), бойові припаси до неї, холодна зброя, (арбалети, мисливські ножі тощо), пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду [7].

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.04.2002 № 3 у п. 3 зазначає, що основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища. Вони можуть бути як саморобними, так і виготовленими промисловим способом. При цьому предметом злочинів, передбачених статтями 262-264, 410 КК, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей). Предметом злочину, передбаченого ст. 264 КК, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також гладкоствольна мисливська зброя (п. 4). Бойовими припасами визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху (п. 5) [12].

Як вже зазначалось, у КК України термін «зброя» використовується у диспозиціях статей десяти розділів Особливої частини. У зв'язку з цим при вирішенні питання з'ясування змісту цього поняття у кожній окремій статті КК України, зокрема у ч. 1 ст. 114-2, слід виходити з родового та основного безпосереднього об'єкта відповідного складу кримінального правопорушення.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, є основи національної безпеки України, а основним безпосереднім, виходячи зі змісту цієї статті, – обороноздатність України.

Крім об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, для з'ясування змісту поняття зброї, озброєння та бойових припасів у його складі доцільним є визначення завдань тих державних установ, які мають право на розголошення інформації про направлення, переміщення зазначених предметів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України.

Диспозиція ч. 1 ст. 114-2 КК України до таких державних установ відносить Генеральний штаб Збройних Сил України, Міністерство оборони України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Службу безпеки України.

Збройні Сили України – це військове формування, на яке, відповідно до Конституції України, покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 р. [10]).

Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує: державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період; державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну політику у сфері оборонно-промислового комплексу, в авіабудівній галузі та забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері

космічної діяльності [8].

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. [11]).

Зважаючи на наведене, а саме на основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, та з огляду завдань, які покладаються на Збройні Сили України, Міністерство оборони України та Службу безпеки України, можна зробити висновок, що під зброєю, озброєнням та бойовими припасами у диспозиції аналізованої кримінально-правової норми маються на увазі не будь-які види цих предметів, а саме ті з них, що використовуються для забезпечення обороноздатності, територіальної цілісності та недоторканності України.

Реалізація вказаних цілей покладається на військові формування, утворені відповідно до законів України, зокрема на Збройні Сили України, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, Національну гвардію України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України [6]. У разі погодження Україною перебування військового контингенту інших країн на території держави на останні також може покладатись завдання надання допомоги у забезпеченні обороноздатності, територіальної цілісності та недоторканності України.

Отже, зброя, озброєння та бойові припаси, які є ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, повинні бути або спеціально виготовлені, або передані для оснащення військових формувань, утворених відповідно до законів України, чи військових формувань інших країн, згода на перебування яких в Україні надана відповідно до національного та міжнародного законодавства.

Наближеним за змістом до вищезазначених понять є поняття, яке використовується у примітці до ст. 402 КК України при розкритті змісту бойової обстановки, а саме – військова зброя. Проте КК України також не містить визначення цього поняття.

Найбільш точними за змістом поняття зброї, озброєння та бойових припасів, які є ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, є поняття, закріплені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів товарів оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів таких товарів» від 3 березня 2021 р. № 234.

Так, зброєю військового призначення визнаються технічні пристрої та предмети, що є видом (складовою) озброєння, які спеціально виготовлені та/або конструктивно призначені виключно для оснащення Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів військових формувань та правоохоронних органів для забезпечення їх бойової та повсякденної діяльності, не мають іншого цільового призначення (спорт, полювання) і застосовуються разом з боеприпасами або безпосередньо для ураження живої сили противника, знищення його озброєння, військової і спеціальної техніки, руйнування укріплень, споруд та інших об'єктів. До боеприпасів військового призначення належать технічні пристрої одноразового застосування (включаючи їх складові частини та елементи), що призначені виключно для ураження живої сили противника, знищення його озброєння, військової і спеціальної техніки, руйнування укріплень, споруд та інших об'єктів, виконання інших завдань (з освітлення або задимлення місцевості, розкидання агітаційної літератури тощо) та не мають іншого цільового призначення (спорт, полювання). Озброєнням визнається сукупність усіх видів зброї військового призначення та боеприпасів до неї, якими укомплектовується військова техніка та/або оснащується особовий склад Збройних Сил та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань. Не є озброєнням мисливська та спортивна зброя, а також боеприпаси до неї, крім окремих екземплярів такої зброї та боеприпасів, якими оснащуються Збройні Сили та інші, утворені відповідно до законів, військові формування та правоохоронні органи [9].

У вироках судів до ознак інформації, яка є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, крім зброї, озброєння та бойових припасів, відносять і військову техніку.

Так, наприклад, за ч. 1 ст. 114-2 КК України були кваліфіковані дії В., який 16.04.2024 р. о 16 год. 54 хв., діючи умисно, з корисливих мотивів, маючи на меті несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну та про їх переміщення територією України, в умовах воєнного стану, використовуючи власний особистий мобільний телефон марки «Redmi note 9 pro», за допомогою профілю у загальнодоступному ресурсі мережі Інтернет «Telegram» повідомив абоненту, який підписався як «К» в Інтернет-месенджері «Telegram», про рух колони з військовою технікою (танки та зенітні установки) по автомобільному мосту, розташованому на шосе Олександрівське у м. Кропивницький [5].

Вже згадувана постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів товарів оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів таких товарів» від 3 березня 2021 р. № 234 дає таке визначення військової техніки: технічні пристрої і засоби (системи, комплекси, зразки виробів), що призначені для ведення та забезпечення бойових дій, управління і забезпечення функціонування військових підрозділів Збройних Сил та інших, утворених відповідно до законів, військових формувань, навчання їх особового складу, обладнання та апаратура для випробування і контролю таких пристроїв і засобів, а також інші технічні засоби, пристрої, обладнання і предмети, спеціально виготовлені та/або конструктивно призначені для кінцевого використання у військових цілях [9].

Отже, поняття військової техніки є значно ширшим за поняття зброї, озброєння та бойових припасів, а тому використання його у вироках судів при формулюванні обвинувачення за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, вбачається необґрунтованим, оскільки у цьому разі має місце невиправдане поширювальне тлумачення цієї норми.

Наведені твердження свідчать про доцільність удосконалення змісту ч. 1 ст. 114-2 КК України щодо визначення предмета, передбаченого нею кримінального правопорушення.

Висновки. З метою уникнення неоднозначного тлумачення і, відповідно, застосування ч. 1 ст. 114-2 КК України у слідчій та судовій практиці пропонуємо у диспозиції цієї норми предмет передбаченого нею кримінального правопорушення визначити як «інформація про направлення, переміщення військової техніки, зброї військового призначення, бойових припасів до неї в Україну, зокрема про їх переміщення територією України».

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
2. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 листопада 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text.
3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
4. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
5. Кримінальна справа № 404/7489/24 // Архів Кіровоградського районного суду м. Кіровограда.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Положення про дозвільну систему, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text>.
8. Положення про Міністерство оборони України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження Порядку розроблення, освоєння та випуску нових видів товарів оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів таких товарів : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2021-%D0%BF#Text>.
10. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.
11. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

12. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>.

13. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 31 травня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text.

14. Firearms Act 1968. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/27/contents>.

15. U.S. Code: Table Of Contents. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/921>.

16. Weapons Act (WaffG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_waffg/englisch_waffg.html.

References

1. Zhenevska konventsija pro povodzhennya z viyskovopolonenymy vid 12 serpnja 1949 r. [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War of August 12, 1949]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukr.].

2. Konventsija pro zaboronu abo obmezhenja zastosuvannya konkretnykh vydiv zvychajnoyi zbroji, yaki mozht vzazhatysya takymy, shcho zavdayut nadmirnykh ushkodzen abo mayut nevybirkovu diyu vid 10 lystopada 1980 r. [Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects of 10 November 1980]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukr.].

3. Konventsija pro polipshennja doli poranenykh i khvorykh u diyuchykh armiyakh vid 12 serpnja 1949 r. [Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field of August 12, 1949]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text. [in Ukr.].

4. Konventsija pro polipshennja doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznali korabelnoyi avariji, zi skladu zbroynykh syl na mori vid 12 serpnja 1949 r. [Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea of August 12, 1949]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text. [in Ukr.].

5. Kryminalna sprava № 404/7489/24 [Criminal case No. 404/7489/24] // Arkhiv Kirovskoho rayonnoho sudu m. Kirovohrada. [in Ukr.].

6. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 05 kvitnya 2001 r. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.].

7. Polozhennja pro dozvilnu systemu, zatverdzhene postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 zhovtnya 1992 r. № 576. [Regulations on the permitting system, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 12, 1992 No. 576]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

8. Polozhennja pro Ministerstvo oborony Ukrayiny, zatverdzhene postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 26 lystopada 2014 r. № 671. [Regulations on the Ministry of Defense of Ukraine, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 26, 2014 No. 671]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

9. Pro zatverdzhennja Poryadku rozroblennja, osvoyennja ta vypusku novykh vydiv tovariv oboronnoho pryznachennja, a takozh prypynennja vypusku isnuyuchykh vydiv takykh tovariv: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 bereznja 2021 r. № 234. [On approval of the Procedure for the development, development and release of new types of defense products, as well as the termination of the release of existing types of such products: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021 No. 234]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2021-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].

10. Pro Zbrojni Syly Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 6 hrudnja 1991 r. [On the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated December 6, 1991]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>. [in Ukr.].

11. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 25 bereznja 1992 r. [On the Security Service of Ukraine: Law of Ukraine of March 25, 1992]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>. [in Ukr.].

12. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vykradennja ta inshe nezakonne povodzhennja zi zbrojeju, boiovymy prypasamy, vybukhovymy rechovynamy, vybukhovymy prystroyamy chy radioaktyvnymy materialamy: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 26.04.2002 r. № 3. [On judicial practice in cases of theft and other illegal handling of weapons, ammunition, explosives, explosive devices or radioactive materials: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of April 26, 2002 No. 3]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>. [in Ukr.].

13. Protokol proty nezakonnoho vyhotovlennja ta obihu vohnepalnoyi zbroji, yiyi skladovykh chastyn i komponentiv, a takozh boyeprypasiv do neyi, yakyy dopovnyuye Konventsiju Orhanizatsiyi Obyednanykh Natsiy proty transnatsionalnoyi orhanizovanoyi zlochynnosti, vid 31 travnja 2001 r. [Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, of 31

May 2001]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text. [in Ukr.].

14. Firearms Act 1968. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/27/contents>.

15. U.S. Code: Table Of Contents. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/921>.

16. Weapons Act (WaffG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_waffg/englisch_waffg.html.

ABSTRACT

Kateryna Shtefan. The concept of weapons, armaments and ammunition as part of a criminal offense provided for in Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine. The article examines the concepts of weapons, armaments and ammunition as signs of the subject of a criminal offense, provided for in Part 1 of Article 114-2 «Unauthorized dissemination of information about the sending, movement of weapons, armaments and ammunition to Ukraine, the movement, relocation or deployment of the Armed Forces of Ukraine or other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, committed in conditions of martial law or a state of emergency» of the Criminal Code of Ukraine. It is substantiated that when resolving the issue of clarifying the content of these concepts in Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, one should proceed from the generic and main direct object of the criminal offense. The generic object of the criminal offense provided for in Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine is the foundations of the national security of Ukraine, and the main direct object is the defense capability of Ukraine. Based on the main direct object of the criminal offense, provided for in Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, and on the tasks assigned to the Armed Forces of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine and the Security Service of Ukraine, it can be concluded that weapons, armaments and ammunition in the disposition of the analyzed criminal law norm do not mean any types of these items, but rather those of them that are used to ensure the defense capability, territorial integrity and inviolability of Ukraine. Judicial practice includes military equipment, in addition to weapons, armaments, and ammunition, as elements of information that is the subject of a criminal offense under Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine. Substantiated proposals are made regarding the feasibility of replacing the terms «weapons», «armament», «munitions» in the disposition of the analyzed norm with the terms «military equipment», «military weapons», «munitions for it».

Key words: *weapons, ammunition, explosive devices, military equipment, martial law, state of emergency, unauthorized dissemination of information.*

Надійшла до редакції: 01.12.2025

Прийнято до друку після рецензування: 12.12.2025

Опубліковано: 31.12.2025

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Бабанін Сергій Володимирович – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Бардін Євгеній Вікторович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Бідняк Ганна Сергіївна – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Білан Анастасія Андріївна – добувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Богатирьов Іван Григорович – професор кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України (м. Чернігів, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Братішко Наталія Ігорівна – провідний фахівець Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Віткалова Аліна Євгенівна – аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Ганжа Олександр Олександрович – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук

Гаркуша Юрій Сергійович – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Грудницький Василь Миколайович – доцент кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Дрогобич Львівської обл., Україна)

Гулієв Аріф Джаміль огли – професор кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

Дзюба Ірина Вікторівна – завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Довгопола Анна – здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту бізнесу, адміністрування і права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Дрогобич Львівської обл., Україна)

Єфімов Володимир Веніамінович – доцент кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Журавель Олександр Анатолійович – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Кисельов Ілля Олександрович – доцент кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, Україна), кандидат юридичних наук

Коренюк Людмила Володимирівна – доцент кафедри транспортних технологій та міжнародної логістики Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро, Україна), кандидат економічних наук, доцент

Кривоусь Олександр Григорович – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галузі права

Крижановський Олексій Миколайович – професор кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, Україна), доктор психологічних наук, кандидат юридичних наук, доцент

Лещенко Дмитро Сергійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), адвокат, кандидат юридичних наук, доцент

Ліхман Карина Юрївна – студентка 4 року навчання спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Національного університету «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, Україна)

Магдаліна Ігор Валерійович – перший проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Манічев Дмитро Володимирович – аспірант Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ, Україна)

Можаровська Олена Едуардівна – викладач Вінницького технічного фахового коледжу (м. Вінниця, Україна), кандидат педагогічних наук

Мусаєва Султаніє Сейтвеліївна – дільничиний офіцер поліції (ГУПН в Одеській обл.), доктор філософії

Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Охромій Галина Васиївна – професор кафедри психології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор медичних наук, професор

Петков Валерій Петрович – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Пиріг Ігор Володимирович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Плетенець Віктор Миколайович – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Прокопов Сергій Олександрович – старший викладач кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Сердюк Ігор Анатолійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

Синиціна Юлія Петрівна – доцент кафедри інформаційних технологій Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат технічних наук, доцент

Собакарь Андрій Олексійович – завідувач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор юридичних наук, професор

Сопіт Микола Іванович – (Управління СБ України в Житомирській області, м. Житомир, Україна)

Трикоза Тетяна Вікторівна – аспірант кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

Туріяньська Марія Михайлівна – професор кафедри менеджменту та фінансів Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика (м. Миколаїв, Україна), доктор економічних наук, професор

Угрін Олександр Васильович – викладач кафедри вогневої підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

Удренас Галина Іванівна – доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна), кандидат юридичних наук

Хаджийський Максим Вікторович – курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

Хайнацький Євген Сергійович – суддя Печерського районного суду міста Києва (м. Київ, Україна), кандидат юридичних наук

Цигульський Сергій Миколайович – заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат історичних наук

Чалик Вадим Романович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), доктор філософії в галуззі права

Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна – доцент кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

Шевчук Олександра Олегівна – доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, доцент

Штефан Катерина Володимирівна – ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

CONTENT

CURRENT ISSUES OF LAW ENFORCEMENT
UNDER MARTIAL LAW

Andrii Sobakar'
Administrative and legal principles of control over the circulation
of weapons by the National Police under martial law 6

Ivan Bogatyrov
Some issues regarding the possession of firearms
under martial law in Ukraine 12

Galina Udrenas, Sultaniie Musaieva, Oleksandr Uhryn
State of street crime and preventing it
by the National Police under martial law in Ukraine 17

Mykola Sopot, Yevgeniy Bardin
General characteristics and essence of information activities
of the security and defense sector 22

THEORETICAL-LEGAL AND CONSTITUTIONAL ASPECTS
OF HUMAN RIGHTS

Arif Guliev, Karina Likhman
Gender policy and security in society
(on the example of Spain, Sweden and France, 2000-2020) 29

Iryna Dzyuba
Prospects for the functioning of territorial communities in the post-war period 39

Ihor Serdiuk
Compliance of the legislative definition of the term-concept "legal gap"
with the provisions of modern theories of gaps in legislation,
legal techniques, and the needs of legal practice 44

Olha Chepik-Trehubenko
The principle of the rule of law in the activities
of free legal aid centers: problems of theory and practice 50

PUBLIC-LEGAL AND PRIVATE-LEGAL PRINCIPLES
OF CURRENT LAW ENFORCEMENT

Dmytro Leshchenko
Peculiarities of liability for harm caused through the use of artificial intelligence 57

Ihor Magdalina
Interaction of public authorities and educational institutions
in ensuring the provision of educational services 62

Oleksandra Nestertsova-Sobakar'
Comparative legal principles of regulation of property rights, other property rights
and obligations in the civil law of foreign countries 71

Yulia Synitsina
Methodological aspects of the comparative analysis
of artificial intelligence models in legal sciences 77

Vadym Chalyk
On the issue of defining the principles of administrative process 84

CRIMINAL-LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PRINCIPLES
OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

Valerii Petkov On the issue of protection of critical infrastructure facilities: criminal legal aspect	90
Serhii Babanin Certain issues of criminalization and penalization of attacks on the life and health of a person committed with complicity	95
Vasyl Hrudnytskyi, Anna Dovhopola Criminological characteristics of unauthorized abandonment of a military unit or place of service under martial law	101
Yevhen Khaynatskyi Methodology for studying criminal offenses committed by convicts in penal institutions in Ukraine	110

LAW ENFORCEMENT IN THE CONTEXT OF CURRENT PROBLEMS
OF CRIMINAL PROCEDURE AND FORENSIC SCIENCE

Ihor Pyrih, Serhii Prokopov, Maksym Khadzhyskyi Organizational and tactical features of interrogating a suspect during a promotion investigation	116
Viktor Pletenets Investigation of trafficking in persons in armed conflicts: status and directions for solving the problem	123
Hanna Bidniak Criminal challenges in combating illegal drug trafficking	129
Oleksandr Kryvopusk Certain aspects of the use of special knowledge in the investigation of malicious failure to fulfil child care duties	135
Nataliia Bratishko The use of artificial intelligence in the activities of forensic experts: a threat or a prospect?	142

ORGANIZATIONAL-TACTICAL, ECONOMIC-LEGAL
AND INFORMATIONAL ASPECTS OF THE FORMATION
OF A SECURITY ENVIRONMENT UNDER MARTIAL LAW

Oleksandr Hanzha State of scientific development of problems of interaction between pre-judicial investigation bodies and operational units during the combat of criminal offenses in the sphere of taxation	149
Volodymyr Yefimov Features of the operational and investigative characteristics of economic crimes committed in the agro-industrial complex of Ukraine	156
Illia Kyselov, Oleksiy Kryzhanovskiy Municipal bonds as an instrument of financial autonomy of local self-government: a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and selected EU countries	162
Maria Turianska, Lyudmila Korenyuk Innovation and investment strategies for the digital transformation of regions	172

PSYCHOLOGICAL-EDUCATIONAL AND LINGUISTIC MEANS
OF FORMING PRINCIPLES OF NATIONAL RESISTANCE

Galina Okhromiy, Anastasia Bilan

Cognitive and emotional components of professional burnout
of representatives of legal professions 178

Serhii Tsyhulskyi, Oleksandra Shevchuk

Administrative and legal principles for training future
law enforcement professionals in the use of unmanned aerial vehicles 184

Oleksandr Zhuravel

Boundaries of the use of physical force by police officers
against certain categories of individuals 190

Olena Mozharovska

Artificial intelligence in the modern education system 195

POSTGRADUATE STUDENT'S TRIBUNE

Alina Vitkalova

Criminal law characteristics of voluntariness of collaborative activity
as an element of evidence at the stage of pre-trial investigation 201

Yurii Harkusha

Certain aspects of the criminal legal policy of Ukraine in the field of protection
of the established procedure for military service under martial law 206

Dmytro Manichev

Current aspects of detecting and removing forged documents under martial law 213

Tetiana Trykoza

Current aspects of implementation of legislation provisions
in the field of financial monitoring 219

Kateryna Shtefan

The concept of weapons, armaments and ammunition as part of a criminal offense
provided for in Part 1 of Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine 223

Authors 230

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ**

Науковий журнал

2025

Спеціальний випуск № 1 (138)

***«Права людини та правоохоронна діяльність
в умовах воєнного стану»***

Українською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*

Редактор *О. Ю. Чижевська*

Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 31.12.2025. Формат 70x100/16. Друк цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 18,29. Обл.-вид. арк. 19,67. Тираж – 35 прим.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності ДК № 8112 від 13.06.2024